HESSEL GERRITSZ

Samoyeden Landt en Spitsberghe

3BR 225

Vereeniging 1924

AECID-BH
BH000000232027

M.E.C.D. 2017

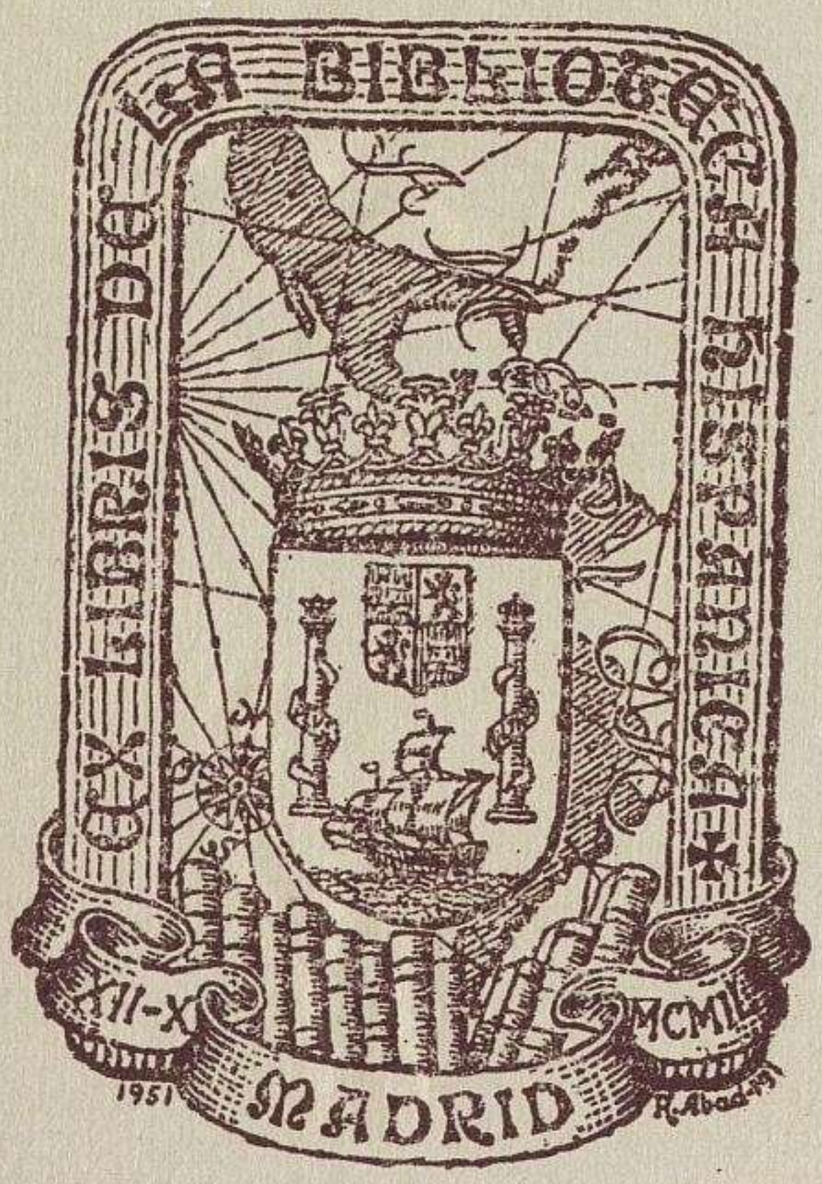
EX LIBRIS DE LA BIBLIOTECA NACIONAL
XII-X
MCMI
1951
MADRID
R. Abad

M.E.C.D. 2017

M.E.C.D. 2017

3BR-225

R91(477.1)
ger

WERKEN UITGEGEVEN DOOR

DE LINSCHOTEN-VEREENIGING

XXIII

HESSEL GERRITSZ

M.E.C.D. 2017

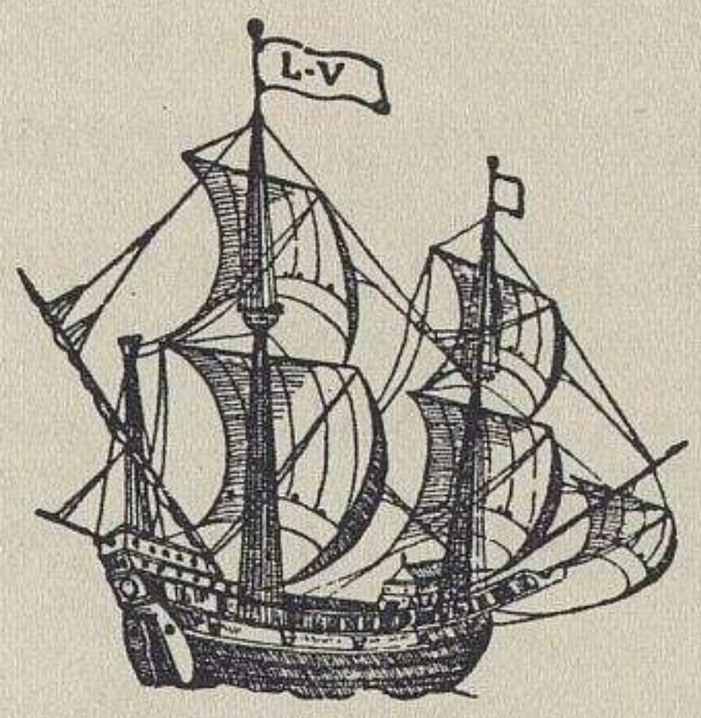

M.E.C.D. 2017

UITTREKSEL UIT DE STATUTEN.

Art. 2.

De Linschoten-Vereeniging heeft ten doel de uitgave in het oorspronkelijke, van zelfzame of onuitgegeven Nederlandsche zee- en landreizen en landbeschrijvingen.

Werken van anderen aard worden slechts uitgegeven, indien daartoe bijzondere aanleiding bestaat.

Art. 3.

De Vereeniging bestaat uit eereleden, donateurs en gewone leden.

Over het toetreden der leden beslist het Bestuur.

De gewone leden betalen een jaarlijksche bijdrage van vijftien gulden.

Donateurs zijn zij, die een bijdrage in eens van ten minste *f* 500.— aan de Vereeniging schenken, of jaarlijks een contributie van minstens *f* 40.— betalen.

Art. 4.

Het lidmaatschap loopt van den eersten Januari tot den laatsten December.

De leden, die niet langer als zoodanig wenschen aangemerkt te worden, moeten daarvan aan den Secretaris vóór den eersten December schriftelijk bericht zenden. Bij gebreke daarvan blijven zij aansprakelijk voor de bijdrage van het volgend jaar.

Art. 5.

De leden ontvangen een exemplaar van de werken, die door het Bestuur aangewezen zijn voor het jaar of de jaren, waarvoor zij hunne contributie hebben betaald.

Voor alle nadere inlichtingen wende men zich tot den Secretaris-Penningmeester, Lange Voorhout 9, 's-Gravenhage.

M.E.C.D. 2017

REGELEN

VOOR DE UITGAVEN DER

LINSCHOTEN-VEREENIGING

---

1. Zooveel mogelijk zal elke Zee- of Landreis, dan wel Landbeschrijving, *afzonderlijk* worden uitgegeven. Slechts bij al te geringen omvang van een dezer, kan een andere tekst toegevoegd worden aan de uitgave; deze toe te voegen tekst moet evenwel aansluiten in onderwerp, of den hoofdtekst aanvullen. Groote teksten worden in meer dan een deel gesplitst.

2. Voor elke uitgave wordt den bewerker als eisch gesteld: dat zij bevat als Inleiding een korte *biographie* van den schrijver van 't reisverhaal; een uiteenzetting van de *Aanleiding tot de reis*; en een *Biobliographie* van eventueele vroegere drukken van het reisverhaal; voorts opheldering in den vorm van *Noten* onder den tekst, doar waar de tekst opheldering vereischt; en een *Register* of (*Registers*), benevens een lijst; van geraadpleegde werken met plaats en joar van uitgave aan 't slot.

3. De bewerker heeft vrijheid, in zijne Inleiding het resultaat eener reis ook te beschouwen in zijn verband met later ondernomen reizen naar dezelfde streek of streken.

4. De noten onder den tekst moeten *sober* blijven, en niet vervallen in uitweidingen. Is er echter bepaalde noodzakelijkheid om dieper in te gaan op het een of ander gedeelte van den tekst, dan mag dat geschieden in eene *Bijlage* achteraan. Ook hier echter blijft soberheid plicht.

5. De tekst zelve moet *met de grootste nauwkeurigheid* herdrukt worden naar de beste oudere uitgaven, c.q. nauwkeurig gedrukt naar het handschrift dat voor de uitgave dient. De origineele paginatuur van dien standaarddruk, dan wel van het handschrift, wordt in de uitgave der Linschoten-Vereeniging tusschen groote haken [] doorloopend medeopgenomen.

6. Als algemeene regel geldt dat de tekst *onverkort* wordt gedrukt. Uitlatingen zijn slechts dan veroorloofd, als het iets geheel onbelangrijks geldt. De bewerker moet dan echter in een noot toch rekenschap geven van wat hij wegliet.

7. Indien er voor de kennis van eene bepaalde Zee- of Landreis, behalve de aan den druk ten grondslag gelegde tekst, in archieven of bibliotheken nog andere bronnen bestaan, moeten deze bij de uitgave gebruikt en (indien noodig) in inleiding, noten of bijlagen verwerkt worden.

8. Het opnemen van kaarten en platen wordt aan den bewerker overgelaten, in overleg met de Commissie van voorbereiding.

M.E.C.D. 2017

Zij, die als lid toetreden tot de Linschoten-Vereeniging (jaarlijksche contributie *f* **15.—**) kunnen één exemplaar van onderstaande werken ontvangen als volgt:

1909.	I.	De Reis van Jan Cornelisz. May	voor *f* **10.—**
		Henry Hudson in Holland	*uitverkocht*
1910.	II.	Itinerario van J. H. van Linschoten. 2 dln.	voor *f* **20.—**
1911.	III.	Korte Historiael ende journaels aenteyckeningen van verscheyden voyagiens door D. David Pietrsz. de Vries	voor - **10.—**
	IV.	De Reis van Mr. Jacob Roggeveen	voor - **10.—**
1912.	V.	Beschryvinghe van het Gout Koninckrijk van Gunea door P. de Marees	voor - **10.—**
	VI.	Toortse der Zeevaart, door Dierick Ruiters, Samuel Brun's Schriffarten	voor - **10.—**
1913.	VII.	De Eerste Schipvaart der Nederlanders naar Oost-Indië onder Cornelis de Houtman, 1595—1597	voor - **20.—**
1914.	VIII.	Reizen van Jan Huyghen van Linschoten naar het Noorden	voor - **15.—**
	IX.	Dirck Gerritsz. Pomp, alias Dirck Gerritsz. China. Zijn reis naar en verblijf in Zuid-Amerika	voor - **10.—**
1915.	X.	De Open-Deure tot het Verborghen Heydendom door Abraham Rogerius	voor - **10.—**
	XI.	Reizen in Zuid-Afrika in de Hollandse tijd. Deel I	voor - **12.—**
1916.	XII.	Reizen in Zuid-Afrika in de Hollandse tijd. Deel II	*uitverkocht*
	XIII.	De Oost-indische Compagnie in Cambodja en Laos	voor *f* **15.—**
1917.	XIV.	Reizen van Willem Barents, e. a. naar het Noorden. Deel I.	*uitverkocht*
	XV.	Reizen van Willem Barents, e. a. naar het Noorden. Deel II	*uitverkocht*
1918.	XVI.	Journael van de reis naar Zuid-Amerika, 1598—1601, door Hendrik Ottsen	voor *f* **15.—**
1919.	XVII.	De Reizen van Abel Janszoon Tasman en Franchoys Jacobszoon Visscher, 1642—44.	voor - **20.—**
1920.	XVIII.	Verhaal van het vergaan van het jacht de „Sperwer"	voor - **12.—**
1921.	XIX.	Henry Hudson's Reise onder Nederlandsche vlag	voor - **12.—**
	XX.	Reizen in Zuid-Afrika in de Hollandse tijd. Deel III	voor - **12.—**
1922.	XXI.	De reis van Mahu en de Cordes door de Straat van Magalhães naar Zuid-Amerika en Japan. Deel I.	voor - **12.—**
1923.	XXII.	De reis van Mahu en de Cordes door de Straat van Magalhães naar Zuid-Amerika en Japan. Deel II	voor - **12.—**

Wat de inhoud en het uiterlijk betreft sluiten zich de onderstaande werken aan de uitgaven der L.-V. aan. Zij worden voor de leden der L.-V. voor verminderden prijs verkrijgbaar gesteld.

Baldaeus, Afgoderye der Oost-indische Heydenen	voor *f* **10.—**
Burger, De Poolzeereizen van 1595—1596	voor - **5.50**
de Villiers, Storm van 's-Gravesande	voor - **12.—**
IJzerman, Cornelis Buysero te Bantam, 1616—'18	voor - **7.50**

M.E.C.D. 2017

M.E.C.D. 2017

HESSEL GERRITSZ

BESCHRYVINGHE VAN DER SAMOYEDEN LANDT EN HISTOIRE DU PAYS NOMMÉ SPITSBERGHE

UITGEGEVEN DOOR

S. P. L'HONORÉ NABER

MET 5 KAARTEN, EEN PLAAT EN EEN AFBEELDING TUSSCHEN DEN TEKST

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1924

M.E.C.D. 2017

BIBLIOTECA HISP. I. C. H.
R. 82811

M.E.C.D. 2017

INHOUD.

Bladz.

VOORBERICHT XI
I. SAMOYEDENLANDT XIII
INLEIDING. XV
I. DE UITGEVER HESSEL GERRITSZ XV
II. DE UITGAVEN EN KAARTEN VAN 1612 EN 1613. XVI
a. *De uitgaven* XVI
b. *De kaarten* XXII
III. DE BESCHRIJVINGHE VAN DER SAMOYEDEN LANDT, OOK WEL GENAAMD DETECTIO FRETI OF HUDSON-TRACT . . . XXIV
a. *Het Voorbericht tot den Leser* XXIV
b. *De Verhandelingen van Isaac Massa* XXV
c. *Het „Memoriael" van de Quiros (Queyros)* XXVIII
d. *Het Hudson-Relaas*. XXXVIII
e. *Latere bijvoegingen en veranderingen* XLII
IV. DE HISTOIRE DU PAYS NOMMÉ SPITSBERGHE XLIII
V. HET VERDER ŒUVRE VAN HESSEL GERRITSZ XLIV
BESCHRYVINGHE VAN DER SAMOYEDEN LANDT . . 1
TOT DEN LESER. 3
COPIE VAN DE BESCHRYVINGE DER LANDEN SIBERIA, SAMOIEDA ENDE TINGOESA 12
EEN CORT VERHAEL VAN DE WEGEN ENDE RIVIEREN UYT MOSCOVIA 20
VERHAEL VAN SEKER MEMORIAEL VAN DEN CAPITEYN PEDRO FERNANDEZ DE QUIR 35
BIJLAGEN
A. Hudson's laatste reize (1610), naar een exemplaar uit het Britsch Museum, genummerd 10055 b. 34 49
B. Bijvoegingen voorkomende in de Latijnsche uitgave van 1613 (vellen A, F en G). 53

M.E.C.D. 2017

Bladz.

II. SPITSBERGHE LV
INLEIDING LVII
HISTOIRE DU PAYS NOMMÉ SPITSBERGHE 77
DESCRIPTION DU PAYS 79
SITUATION DUDIT PAYS 87
DU NATUREL DU PAYS 91
DES ANIMAULX 92
REPLIQUES À L'ENCONTRE ETC. 100
BIBLIOGRAPHIE EN AANGEHAALDE WERKEN . . . 105
BLADWIJZER 113

PLATEN EN KAARTEN

Afbeelding van een walvisch 69
Plaat van een Walrus met jong 94
Kaart I: de Hudson-Kaart . . . . . achteraan
Kaart II: Kaart van Rusland, Samojeden- en Tingoesenland . . . . . achteraan
Kaart III: Wereldkaart in twee halfronden . . . . . achteraan
Kaart IV: N. Noorwegen, Groenland, Spitsbergen en Nova-Zembla . . . . . achteraan
Kaart V: Moderne Kaart van Noord-oost Rusland en West-Siberië . . . . . achteraan

M.E.C.D. 2017

VOORBERICHT

Vol waardeering voor Hessel Gerritsz' uitgave genaamd „Beschrynghe vander Samoyeden Landt", ook wel bekend onder den naam „Detectio Freti" en soms naar Engelsch-Amerikaansch voorbeeld als „Hudson-Tract" aangeduid, omschrijft de Heer J. F. Baddeley in zijn „Russia Mongolia China" (1919) dit werkje als een „little „black-letter volume, of which it may safely be said that no other ever „presented in so small a space so much new, varied and important „geographical information."

Vrage: *als dat waar is, wat dan wel te zeggen van het deel dat hierbij den leden der Linschoten-Vereeniging wordt aangeboden, waarin bovendien nog Gerritsz' „Histoire du pays nommé Spitsberghe" is opgenomen en een overzicht van zijn verder oeuvre wordt gegeven, voor zoover wij daartoe in staat zijn ?*

Antwoord: *dat bewerker stof genoeg te zijner beschikking had om, al verklarende en annoteerende, een foliant te vullen ; dat het hem dus wel moeilijk moet zijn gevallen zich te beperken tot een bescheiden octavo-boekdeel !*

Naar die beknoptheid heb ik gemeend te moeten streven.

S. P. L'HONORÉ NABER

M.E.C.D. 2017

M.E.C.D. 2017

BESCHRYVINGHE
VAN DER
SAMOYEDEN LANDT

OOK WEL GENAAMD

„DETECTIO FRETI" OF „HUDSON-TRACT"
1612/13

M.E.C.D. 2017

M.E.C.D. 2017

INLEIDING

I

DE UITGEVER HESSEL GERRITSZ

Wèl heeft de Amsterdamsche uitgever Hessel Gerritsz begrepen dat men bescheiden ingekleede verhandelingen of kunstwerken kan aanbevelen, bemind maken en gezocht doen blijven door het wijden van pijnlijke zorgen zoo aan den inhoud als aan den vorm. Zijn bijeengebracht œuvre heeft een matigen omvang, maar is uitgegroeid tot een geheel hoog van artistiek gehalte, achtbaar door veelzijdigheid, eerbiedwekkend door documenteele beteekenis. De bedrijvige bibliofiel onzer dagen heeft opgegeven naar de uitgaven van Gerritsz te speuren. Zeldzaam en immer op prijs gesteld, zijn zij uit den omloop verdwenen. Mag nog eens iets aan het licht en op de markt komen, dan is dat een heele gebeurtenis.

Hessel Gerritsz noemt zich van Assum geboortig, naar het bij Beverwijk gelegen dorp, maar is volgens sommigen in 1581 te Alkmaar geboren [1]) en schijnt zijne leerjaren te hebben doorgebracht in de zaak van Willem Jansz. Blaeu, de beste werkplaats waar iemand van zijn bijzonderen aanleg kon ter schole gaan. Jan Jarichs van der Ley [2]) noemt Hessel Gerritsz in zijn „Gulden Zeeghel": *eertyts een dienaar van Willem Jansz.* Het valt niet moeilijk uit te maken waarin de dienstverhouding bestond. Gerritsz moet in Blaeu's atelier als plaatsnijder (graveur) hebben gewerkt, want als zoodanig wordt hij vermeld bij den doop van kinderen uit zijn huwelijk met Geertje Gijsbertsdr. van Alkmaar [3]). In Blaeu's oudere kaartwerken, met name in het „Licht der Zeevaert" zou men Gerritsz' hand misschien moeten herkennen, maar mij is het niet gelukt. De patroon zal er wel tegen gewaakt hebben, dat de gezellen eigen richtingen volgden! Leeren wij het door Gerritsz beoefend vak uit doopboeken kennen, dan schijnt het hier de plaats om aan te teeke-

[1]) Kleerkooper en Van Stockum pp. 233/234.
[2]) Gulden Zeeghel des grooten Zeevaerts, Leeuwarden, 1615, 4°. obl.
[3]) Kleerkooper en Van Stockum pp. 233/234.

M.E.C.D. 2017

nen wat er van zijn verdere huiselijke omstandigheden nog bekend is: een tweede huwelijk [1]), gesloten in 1624.

Uiterlijk in 1612, het jaar waarin hij zijn eerste uitgave, die van het „Samoyeden Landt" bezorgde, heeft Gerritsz zich als boekverkooper gevestigd in een winkel op het Water (Damrak) waar hij de „Pascaert" uithing. Vermoedelijk heeft die vestiging wel iets eerder, in 1611 of zelfs '10 plaats gehad, want juist was het fonds van den in 1609 overleden uitgever Cornelis Claesz geveild — om grootendeels te worden opgekocht door boekhandelaars als Jac. Lenaertsz Meyn, Michiel Colijn en anderen; maar allicht heeft een jong en ondernemend gezel als Gerritsz juist deze gelegenheid aangegrepen om de hand te leggen op een gedeelte, omvangrijk genoeg om een eigen zaakje te beginnen. Werd toen een groote firma als van Meyn in hoofdzaak verkoopster van wat zij had overgenomen, leverde die van Colijn op den duur niet veel anders dan nieuwe drukken van eenmaal door Claesz ter perse gelegde reisverhalen, Gerritsz wist zijn eigen weg te vinden.

II

DE UITGAVEN EN KAARTEN VAN 1612 EN 1613

a. *De uitgaven*

In 1612 verscheen in de „Pascaert" het merkwaardig boekje welks titelblad een drietal uiteenloopende onderwerpen aankondigt: 1. de Beschrijving van het land der Samojeden (West-Siberië), 2. de Ontdekking van een nieuwen door het noordwesten leidenden weg naar China, 3. eene den Koning van Spanje opgedragen Memorie (vertaling) handelende over het land genaamd „Australia incognita". De kritiek kan eenen uitgever en drukker, die verhandelingen en toelichtende kaarten tot eenen bundel verzamelt, een voorbericht stelt en naschriften levert, geen onrecht doen wanneer zij hem niet voetstoots met den „auctor intellectualis" daarvan vereenzelvigt. De kritiek mag, neen zij moet vragen van wie die verhandelingen en kaarten afkomstig zijn, hoe zij den uitgever bereikten, welk gebruik deze van zijn gegevens heeft weten te maken? Zelfs mag zij vragen, of hij zich in zijn voorwerk wellicht als „prête-nom" heeft laten gebruiken, indien er althans iemand kan wor-

[1]) Kleerkooper en Van Stockum pp. 233/234.

M.E.C.D. 2017

den aangewezen, die het niet noodig achtte in persoon voor het voetlicht te treden, iemand als Plancius bij voorbeeld, wiens groote figuur over elk geografisch gebeuren haren schaduw pleegt te werpen, doch zonder dat het ons gelukt hem te grijpen.

Men kan gerust zijn. Het voorbericht „Tot den Leser," dat Gerritsz voluit heeft onderteekend met de ietwat zonderlinge bijvoeging van „Liefhebber der Geographie," is kennelijk van zijne hand; het is althans eer in den geest van den juist overleden Jan Huyghen van Linschoten (1611) dan in dien van Plancius gesteld en ook het naschrift onder den titel „Aenmerckinge op dese Russche Caerte" heeft hij wel zelf geschreven. Het voorbericht trouwens, gedekt als het ware door de zinspreuk „kunstelooze kunst is ook Kunst," kan uit de pen van elk belezen dilettant gevloeid zijn, het naschrift eveneens; maar juist hier begint een toon te klinken, die berekend is om het Plancius meer naar den zin te maken, terwijl eene smakelooze uitdrukking, die het voorbericht ontsierde, als op het laatste oogenblik wordt herroepen. In sommige exemplaren heeft Gerritsz de gewraakte zinsnede onleesbaar gemaakt door er een strookje over heen te plakken, dat bedrukt is met een anderen inhoud — ik denk, nadat de predikant hem op het liefdelooze, ja Gode mishagende van wat er stond had gewezen [1]). Zoo brengt dan het door Gerritsz zelf geschrevene ons tot het vermoeden, dat er wel betrekkingen zullen hebben bestaan tusschen den uitgever en den geleerden geograaf, die het boekje juist vóór de verspreiding misschien las en met goeden uitslag op wijzigingen of rectificaties aandrong, welke dan ook aangebracht werden in het „Tot den Leser" en in het Naschrift, nà dat de eerste exemplaren, wellicht de presentexemplaren, hunnen weg reeds hadden gevonden.

Maar dit Naschrift, afgedrukt aan de achterzijde van een ingevouwen kaartblad dat West-Siberië voorstelt, was eigenlijk al een tweede naschrift; er was althans ook eene kaart aanwezig van Labrador met de

---

[1]) De uitdrukking (p. 7): „Van daer zijn sy, sonder verder te attenteren nae de Custen van Canada tusschen Virginia ende Terra nova geseylt, om winter lage te leggen; *daer haren auteur of Opper Commys door de Opperste schickinghe (so 't schynt) 't loon van zijn dwaesheyt ontfanghen heeft*", is van „leggen" veranderd in: „daer sy meest al de custen besocht hebben tot aen de Norenbega, daer een van haer Commisen met 6 andere met pylen doorschoten is."

Het feit dat Hessel Gerritsz. kennis droeg van dien overval bewijst, dat zijn bericht is gedrukt nà 6 Juli 1612 toen het schip de Craen in Nederland teruggekeerd was. Zie Muller „De reis van Jan Cornelisz. May" p. XLIX en bijlagen, p. 168.

M.E.C.D. 2017

Hudson's-Baai, welker achterzijde eveneens een gedrukten tekst vertoonde. Dit naschrift, dat men met recht een „aanvullingsblad" zou kunnen noemen, gaf onder den titel „Verhael vande Reyse ende Nieuw-Ghevonden Strate van Mr. Hudson" eene verklaring van die kaart en een overzicht van Hudson's *laatste* reize (1610); maar de *plaatsing buiten tekst* toont overtuigend aan, dat, zoo kaart als toelichting, zeer laat zijn gedrukt, toen het boekje eigenlijk klaar voor verspreiding was. Nu draagt de kaart, ofschoon zij de pretensie heeft de Latijnsche taal hoog te houden, een onmiskenbaar Engelsch karakter, zóó Engelsch dat zelfs het Engelsche wapen erop gegraveerd staat! Van wien zou Gerritsz haar ter publiceering hebben ontvangen, tenzij van Plancius, die immers zoo goede Engelsche correspondentie placht te onderhouden dat hij, in 1609, de journalen van den Engelschman Weymouth (1602 & '05) aan Hudson, toen deze te Amsterdam vertoefde, had kunnen schenken? Van niemand anders dan van Plancius, dus moet het antwoord wel luiden; want neemt men in aanmerking, dat Hudson's schip in September 1611, van de reis naar het noordwesten in Engeland was terug gekeerd, terwijl het verhoor der schuldige bemanning, die haren Schipper aan wind en golven had prijs gegeven, op 24 en 26 October werd afgenomen [1]), dan lijkt het verkrijgen van dat document, Hudson's eigen „aftekeninge" [2]), een kaart op wassende graden nog wel, die in Engeland *niet verscheen en ook niet verschijnen zou,* een kunststuk zóó opmerkelijk, dat een pas gevestigd drukkerspatroon daar zeker niet op mag worden aangezien. Alleen een geroutineerd „vieux de la vieille", die sedert lang zijn draden door de gansche wetenschappelijke wereld had uitgespannen, kan daartoe in staat zijn geweest! Zulk een geroutineerde was Plancius, die, naar wij zeker weten, door zijn wereldkaart van 1592 juist in Engeland de hoogste achting genoot en het vermoeden dat hij het was, die Hudson's arbeid aan Gerritsz ter hand stelde, wordt bijna zekerheid wanneer wij opmerken, dat de geograaf een andere kaart van Hudson, die van 1609 dateerde, aan dienzelfden „Liefhebber der Geographie" had vertoond [3]). Daar het Voorbericht behalve hetgeen er terloops staat aan-

---

[1]) Voor Trinity House; zie Miller Christy, Appendix A.
[2]) Zie het „Tot den Leser".
[3]) Zie de achterzijde der kaart.

M.E.C.D. 2017

geteekend omtrent dien tocht van Hudson in 1610/'11, ook reeds melding maakt van andere Engelsche tochten in het eigen jaar 1612 ondernomen, en de auteur kennis draagt van hetgeen er aan boord van de op 6 Juli 1612 teruggekeerde Craen was gebeurd, moet het in den zomer van 1612 geschreven zijn en dus kan de kaart in de late lente, dat is 7 à 8 maanden na den afloop van de rampspoedige reize hier te lande zijn ontvangen. Er valt meer op te merken. Daar het „Tot den Leser" enkele woorden wijdt aan de reis van de Craen zoo goed als aan die van Hudson, waarover Aanvulling en kaart nadere bijzonderheden brengen, is het, zooals meestal pleegt te geschieden, zoo niet op het *aller*laatst dan toch zéér laat gedrukt en dit doet gevoelen dat ook de Titel wel zal zijn vastgesteld toen het boekje al nagenoeg voltooid was. Deze op zichzelf weinig gewichtige opmerking werpt haar licht over het gansche merkwaardige geschrift: een afzonderlijk aan Hudson's laatste reize gewijd hoofdstuk *lag niet in den opzet begrepen*; slechts als aanvulling en op de achterzijde van een haastig nog opgenomen kaart verscheen het weinige dat men wist en toch kwam de titel te gewagen van de „Opsoeckingh ende Ontdeckinge vande nieuwe deurgang ofte Straet int Noordwesten".... waarover in den eigenlijken tekst zoo goed als niets was te vinden. Zoo klopt dan die laatst van alles gedrukte titel eigenlijk al niet meer met den inhoud van het boekje zooals de uitgever het zich had gedacht, van het boekje dat aanvankelijk bestemd was om niet meer te geven dan de beschrijving van het Land der Samojeden met dat Spaansche Memoriaal. De aanvulling wijzigde het karakter van het werk; maar bracht het op een hooger peil en de titel deed nog hooger verwachten. De uitgever voelde dat gebrek aan overeenstemming tusschen inhoud en titel. Toen hij, weinig tijds later, zijn werk ten behoeve van het internationaal publiek in een klassiek gewaad stak, kon hij het inderhaast aan de achterzijde der kaart gedrukt relaas laten vervallen, om er een beter overzicht, thans *in* den tekst, voor in de plaats te stellen. Hij deed het, en nam dat overzicht als eerste verhandeling onmiddellijk na het voorbericht op; maar bovendien bedacht hij een nieuwen algemeenen titel. Hij verkoos dien van „Descriptio ac delineatio Detectionis Freti &c." en zoo is dan „Detectio Freti" de verzamelnaam geworden waarmede men het gansche geschrift pleegt aan te duiden, tenzij men, naar Engelsch en Amerikaansch gebruik, wenscht te spreken van „the Hudson-Tract". De

M.E.C.D. 2017

Latijnsche vertaling verscheen in 1612; zij is bezorgd door iemand, die zich R. Vitellius noemt. Sommige bibliografen vermelden nog eene tweede Latijnsche uitgave [1]), ook van 1612. Ten onrechte naar ik geloof. Zij zou van de eerste verschillen doordien een andere volgorde der verhandelingen is in acht genomen en ook door een gewijzigden titel, dien van „Exemplar Libelli supplicis etc." Men kent die onderstelde tweede uitgave uit een uniek exemplaar, dat in het Britsch Museum voorhanden is; maar vermoedelijk is dit een averechts gerestaureerd boekwerkje, want „Exemplar Libelli supplicis" kan slechts een ondertitel zijn, betrekking hebbende op het Spaansch verzoekschrift van De Quiros. Men treft dien ondertitel ook in andere exemplaren [2]) van de gewone uitgave van 1612 aan; reden genoeg om van slechts één Latijnsche uitgave van dat jaar te spreken.

Zoo had dan de oorspronkelijke uitgave zich ontwikkeld tot een fraaier, althans stelselmatiger geheel in het Latijn en natuurlijk kon nu de Nederlandsche uitgave den keurigen Hessel Gerritsz niet langer voldoen. Hij bracht daarom, lichtelijk aangevulde Nederlandsche exemplaren in omloop, waarin aan Hudson's reize, evenals in de Latijnsche uitgave was geschied, een afzonderlijke paragraaf werd gewijd, terwijl de andere verhandelingen naar de tweede en derde plaats werden verwezen. Deze nieuwe Nederlandsche tekst van het Hudson-relaas komt *geheel* met de Latijnsche overeen, behoudens een storende fout die verbeterd werd: waar de latijnsche uitgave „Winwood" heeft, is zulks terecht veranderd in „Weymouth"; de verbetering bewijst, dat de tweede Nederlandsche tekst iets jonger is dan de eerste Latijnsche. Slechts één exemplaar van de aldus gewijzigde Nederlandsche uitgave is behouden gebleven; het draagt het jaartal 1612 en maakt deel uit van den boekenschat van het Britsch Museum (Nr. 10055 b. 34).

De geschiedenis van het geschrift, dat wel zéér grooten aftrek schijnt te hebben gevonden, is nog niet ten einde, want in 1613 volgde een tweede Latijnsche uitgave die zich alweer aanmerkelijk van de vorige onderscheidt. Eigenlijk zou men deze uitgave, die de laatste gebleven is, als de standaard-editie kunnen aanmerken. Gerritsz vernieuwde het voorbericht, hij vulde het Hudson-relaas met een belangrijke alinea

---

[1]) Murphy-Nijhoff, p. 91.

[2]) Zie exemplaar in Ned. Hist. Scheepv. Mus. te Amsterdam.

M.E.C.D. 2017

aan (reis Pieter Fransz, 1613); hij verwierp het Latijn van Vitellius om het door een ander, dat wellicht beter aan de eischen van Plancius voldeed, te vervangen; hij supprimeerde eenig twistgeschrijf tusschen hemzelf en den oorspronkelijken auteur van de mededeelingen over het „Samojeden-Landt": te weten, Isaac Massa. Dat geschiedde vermoedelijk op diens aandrang, want thans *onderteekende* Massa zijn eigen bijdrage. Ook verbeterde Gerritsz de kaarten en natuurlijk gaf hij weer uitbreiding aan den tekst — thans met een zeer actueel bericht over de poolreis onder bevel van Jan Cornelisz May (1611) en met een overzicht van de ontdekkingsgeschiedenis van Spitsbergen, welk eiland, door de ontwikkeling van de walvischvangst, zich plotseling in de algemeene belangstelling was gaan verheugen. Daarbij kwamen toen weer eenige illustraties, o. a. een walvisch, een walrus met jong en een beroemd geworden kaart van de Noordelijke IJszee: de zoogenaamde Daniell-kaart, waarover nader zal worden gehandeld.

Misschien had het hierbij kunnen blijven; maar Gerritsz, die zich inzake de geweldenarijen welke van Engelsche zijde tegen onze walvischvaarders werden gepleegd nogal scherp had uitgelaten, zag zich alweer gedrongen tot het opmaken van een naschrift, waarin hij zijn eigen gewaagde uitdrukkingen herriep en anderen tot bezadigdheid aanspoorde. Het gelukte hem te gelijker tijd een bij de Engelschen geacht geestverwant naar het strijdperk te lokken, die op zich nam hunne aanspraken te ontzenuwen en het boekje met eene verhandeling over de ontdekking van Spitsbergen te besluiten: P l a n c i u s. De geograaf vermeldt in zijne bijdrage niets wat ons van elders onbekend is en ook zijne beschouwingen bieden niets eigenaardigs aan; het is echter van belang op te merken, dat Gerritsz zich blijkbaar reeds had opgewerkt tot een peil waar Plancius niet alleen zich verwaardigde notitie van hem te nemen, maar ook niet schroomde hem te hulp te komen met de autoriteit van zijn naam.

Zoo kon het niet met uitgeven voortgaan. Telkenmale in een nieuw pak gestoken en dan weer van aanvullingen en nota's voorzien die den uitgever zelf weder deden zoeken naar een ander uiterlijk voorkomen, zal het werk de exploitatie misschien matig hebben geloond en hoe dan ook, het nam eenen vorm aan die, ofschoon onbeholpen, eenigszins

M.E.C.D. 2017

doet denken aan het moderne „tijdschrift", eene uiting op publicistisch gebied, die in Gerritsz dagen nog niet tot haar recht kon komen. Als praktisch man heeft hij toen ingezien, dat men op het reeds gedrukte niet telkens behoefde terug te komen maar voort kon bouwen op het nieuwste, dat was, in zijn geval, op de gegevens omtrent Spitsbergen. Zoo verscheen dan, ook nog in 1613 maar als afzonderlijke uitgave, zijn „Histoire du pays nommé Spitsberghe", een thans uiterst zeldzaam geworden geschriftje in pamfletvorm, waarin Gerritsz alles bijeenbracht wat destijds over dat eiland te zeggen viel en waarvoor alweer Plancius (wie kan hier twijfelen?) hem aan een extract-journaal van Willem Barents loopende over het tijdvak der ontdekking, heeft geholpen. Het verscheen in het Fransch, omdat ook de Fransche natie van den overmoed der Britten te lijden had en het was goed gedocumenteerd, juist wat die geweldenarijen betreft. Aan het slot drukte Gerritsz weder de te voren in Latijn gestelde nota van Plancius af en hij verluchtte het geschriftje met de illustraties en de kaart, die reeds in de Detectio Freti van 1613, maar toen als iets nieuws, waren gepubliceerd. Best van dat alles is de kaart, de zoogenaamde Daniell-kaart, welke Gerritsz verklaart te hebben ontleend aan een in 1612 te Londen verschenen document, dat door John Danyell was geteekend. Het origineel van Danyell is tot dusver niet gevonden, maar veilig kan men verklaren dat Gerritsz alleen de kusten van Spitsbergen heeft overgenomen, zooals blijkt uit de Engelsche benamingen en uit de nieuwe configuratie der kustlijn; voor het overige is zijn werk geheel terug te brengen tot Nederlandsche voorgangers — ook wat betreft de foutieve aanteekening bij een ijswal bewesten Spitsbergen, luidende: „Glacies ab H. Hudsono iventa A° 1608", waarvoor men leze 1607. Die aanteekening zal wel overgenomen zijn van Hondius' kaart van 1611, welke te vinden is in het bekende werk van Pontanus.

b. *de Kaarten*

In verband met de beschrijving van het Samojedenland had, nog in 1613, eene afzonderlijke kaart van Rusland moeten verschijnen en zij verscheen ook, maar dan toch zóó laat in het jaar, dat de uitgever maar beter vond achter het jaarcijfer MDCXIII nog een vierde „I" te doen graveeren welke het op 1614 bracht en op alle exemplaren zeer kenbaar is. Er bestaat trouwens één exemplaar met jaarcijfer 1613 (aanmerke-

M.E.C.D. 2017

lijk afwijkende van den lateren staat) dat aanwezig is in de Bibliothèque nationale te Parijs en gereproduceerd is bij Michow (zie Literatuuropgave). Gerritsz draagt zijn werkstuk op aan Michael Feodorowitch Romanoff, die in 1613 den troon der Czaren had bestegen; hij voorziet het van zijn eigen adres: „Amstelodami excusum apud Hesselum Gerardum sub signo Tabulae Nauticae", dat op sommige exemplaren nog flauwtjes, op de meeste in het geheel niet meer is terug te vinden, omdat Willem Blaeu de plaat later aankocht en haar, na het oude adres min of meer grondig te hebben weggeslepen, van een nieuw voorzag. Uit de opdracht blijkt, dat Boris Godoenoff (1598—1605) last tot de vervaardiging der kaart had gegeven; Dr. Van der Linde is van gevoelen dat zulks in 1599 het geval is geweest [1]). Het behoeft geen betoog, dat het origineel waarover Gerritsz beschikte langs duistere wegen tot hem is gekomen, maar daarmede is niet alles gezegd, want hij maakte veel werk van het land beoosten den Oeralketen en besteedde groote zorg aan de naar en door Siberië leidende waterwegen, zooals hij die had leeren kennen uit de gegevens welke Massa hem had verstrekt en bovendien plaatste hij Nova Zembla met omgeving volgens de hier te lande geldende opvattingen op de kaart. Een panorama van Archangel (rechts) kan wel een primeur zijn; maar een drietal figuren (rechts) is ontleend aan het plaatwerk van Braun en Hogenberg „Civitates Orbis Terrarum, 1573". Een plattegrond van Moskau (boven links) gaat eveneens op dat werk terug, hetgeen doet vermoeden dat Gerritsz, al kan hij de voor Boris vervaardigde kaart wel door tusschenkomst van Massa hebben ontvangen, zijn eigen werkstuk op eigen gelegenheid, zonder de hulp van Massa, heeft uitgewerkt en gegraveerd. Immers Massa bezat een beteren plattegrond van Moskau van zéér recenten datum, dien wij kennen uit zijn „Moscovische Oorlogen"; wij weten zelfs hoeveel moeite het hem had gekost die voorstelling [2]) in handen te krijgen, men leze zijn eigen verhaal dienaangaande in de Histoire des Guerres de la Moscovie na (I. p. 154). Ware Massa bij de samenstelling van Gerritsz' kaart geraadpleegd geweest, dan zou de verzoeking hem wel te sterk zijn geworden; licht zou hij geadviseerd hebben tot het publiceeren van iets beters dan een plan van de hoofdstad zooals zij eruit

---

[1]) Hist. des Guerres de la Moscovie, II, p. 15.

[2]) Origineel ter Kon. Bibliotheek te 's Hage; reproductie zie Hist. d. Guerres de la Moscovie Tom. II.

M.E.C.D. 2017

had gezien vóór 1571. De kaart van Rusland in den hier beschreven staat van 1614 komt in alle atlassen van Blaeu voor; den eersten staat kan men slechts raadplegen te Parijs, of anders, in reproductie, bij Michow. De tweede staat verhoudt zich tot den eersten als een definitieve redactie tot een voorontwerp, want toen de nauwkeurige Hessel Gerritsz gereed meende te zijn, had hij blijkbaar al weer nieuwe gegevens ontvangen en was hij, als naar gewoonte, aan het retoucheeren en verbeteren gegaan. De meest bijgewerkte gedeelten zijn de streek der groote meren en de Lapsche kusten.

III

DE BESCHRIJVINGHE VAN DER SAMOYEDEN LANDT, OOK WEL GENAAMD DETECTIO FRETI OF HUDSON-TRACT.

a. *Het Voorbericht tot den Leser.*

Het oorspronkelijk voorbericht (1612) kan voor zichzelf spreken. Het geeft een zeer helder gesteld overzicht van de ontwikkeling der kennis, die men hier te lande aangaande Noordelijk Rusland en West-Siberië bezat, zoo op grond van destijds reeds oude gegevens, als in verband met de reisondervindingen van Cornelis Cornelisz Nay en anderen om, in verband daarmede, nog iets naders aan te teekenen aangaande de reis naar het noorden van Melchior van den Kerckhove (1609) en de juist naar die streken ondernomen reize van de schepen „Vos" en „Craen", van welker verrichtingen reeds eenige voorloopige berichten in Nederland waren ontvangen. De auteur gaat dan over op de laatste twee reizen van Henry Hudson (1609, '10) en weidt nader uit over de heerlijkheden die in de Stille Zuidzee zullen te bereiken zijn, als eenmaal een bevaarbare Noordwest-Passage gevonden is. In de Latijnsche editie van 1612 komt ditzelfde voorbericht zonder wijzigingen voor.

In de Latijnsche uitgave van 1613 is het voorbericht, om onbekende redenen, verworpen en door een ander dat veel korter is vervangen. De auteur legt thans nadruk op de kaarten van Hudson, van Massa en van De Quiros en eindigt met de aandacht van zijne lezers te vestigen op de zich ontwikkelende visscherij in de wateren van Spitsbergen, waaromtrent hij straks, in een nieuw werkje dat in 1613 verscheen, veel uitvoeriger zou worden.

M.E.C.D. 2017

b. *De Verhandelingen van Isaac Massa.*

Belangrijker dan het voorwerk, dat toch de verdienste heeft een vlot gesteld overzicht te geven van het vraagstuk der doorvaarten naar den Stillen Oceaan, zijn de verhandelingen die volgen: allereerst de beschrijving van Siberië (cum annexis) in twee afzonderlijke hoofdstukken, opgesteld door Isaac Massa, burger van Haarlem, een der grondleggers van den Nederlandschen handel met Rusland, nà Simon van Salingen en Olivier Brunel, nà Jan van de Walle en Melchior de Moucheron [1]). Obscuur is Massa niet. Zijn in 1635 door Frans Hals geschilderd portret [2]) en de daarnaar door Matham vervaardigde gravure [3]) leeren, dat hij destijds 48 jaren oud was en dus in 1587 moet geboren zijn, terwijl hetgeen er verder omtrent zijn leven en werken te weten valt door Dr. A. van der Linde is bijeengebracht in een tweetal studiën waarvoor verwezen zij naar de hierachter volgende literatuuropgave. Op zéér jeugdigen leeftijd, het moet omstreeks 1600 zijn geweest, was Massa naar Moskau gezonden (of meegenomen) om er „koopmanschap" te leeren — hij had er al wat hij opmerkenswaardigs hoorde of zag te boek gesteld en dat volgehouden tot de politieke en economische toestanden in het Czarenrijk hem, na acht jaar toevens, een langer verblijf onmogelijk maakten. Hij had zoodoende de bouwstoffen bijeengebracht voor zijn voornaamste geschrift, getiteld „Een „cort verhael van begin en oorspronck deser tegenwoordighe troublen in „Moscouia totten jare 1610 onder 't gouuernement van diuerse vorsten „aldaer", hetwelk hij (blijkens eene aanteekening in zijn „Samoyedenlandt") inderdaad voor uitgave bestemde, maar, misschien om in Rusland geen aanstoot te geven, ten slotte achterhield. Massa droeg het handschrift er van op aan Prins Maurits, ja gaf het Zijner Hoogheid ten geschenke en van publicatie kwam niets vóór het jaar *1800 zeven en zestig* toen het ter Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage berustend document voor 't eerst door den druk werd openbaar gemaakt. [4]) Uit de

---

[1]) Verg. C. C. Uhlenbeck, Verslag aangaande een onderzoek in de archieven van Rusland.

[2]) Verg. Moes, „Iconographia".

[3]) Verg. Fred. Muller, Historische Portretten.

[4]) Toch nog een dankbaar onderwerp voor de Linschoten-Vereeniging. Een parallel loopend werk van E. Herckmans is er ook nog. Zie Uhlenbeck, als voren p. 255. De titel is: „Een historischen verhael van de voornaemste beroerten des Keyserrycks van Russia, ontstaen door den Demetrium Ivanowyts, die den valschen Demetrius t'onrecht genoemt wert. Beschreven door Elias Herckmans. Amsterdam anno domini

M.E.C.D. 2017

„Opdracht" blijkt, dat Massa, behalve wat hij op schrift had gebracht, den Prins ook veel had mede te deelen „van den custen ende voyagien, „gedaen door bevel der moscouisen vorsten na de landen Cataia;" hij wenschte dit echter liever te vertellen, kennelijk met het doel zich in eene staatsbetrekking te laten gebruiken; — maar, daar die wensch om „eenich dienst den lande te bewijsen, als wel Hemskerck ende andere" gedaan hadden, vooreerst niet werd vervuld, kwam hetgeen hij mondeling had willen behandelen juist wèl bij de drukpers te belanden, in den vorm van de beide door Hessel Gerritsz als hoofdstukken uitgegeven monografieën.

Men kan deze geschriften vrij nauwkeurig dateeren. Het titelblad der „Detectio Freti" vermeldt, dat zij in 1609 uit het Russisch vertaald zijn en via Archangel heeft Massa het Moscovisch Rijk verlaten „omtrent Paesschen" [1]) van 1609, dus omstreeks en misschien aanmerkelijk vóór den 26sten April n. s., want het Grieksche Paaschfeest van 1609 viel op dien datum, de Palmpaschen natuurlijk nog een week vroeger. Terstond na aankomst in Nederland moet hij eene ontmoeting gehad hebben met Isaac Lemaire, juist opgaande in de voorbereiding van een expeditie naar het Hooge Noorden, waarover hij het bevel had toevertrouwd aan Melchior van den Kerckhove, die zich den 5den Mei aan boord begaf. Lemaire begreep, dat hij partij zou kunnen trekken van de bekwaamheden en de taalkennis van Massa. Daarom noodigde hij hem uit zich bij de expeditie aan te sluiten; maar de zoo juist gerepatrieerde jonge man had daar niet onmiddellijk ooren naar. De ontmoeting zal misschien in de eerste dagen van Mei plaats hebben gehad en wanneer Massa in zijne verhandeling aanteekent „ghelijck dit Jaer hebben af„ghemeten die met een cleyn schipken daer weder-om waren van Isaac „le Maire uytghesonden, die my daer oock geerne heen hadde ghehadt, „maer sloech het af", bewijst dit dat hij de laatste hand aan zijn geschrift legde bij het einde van 1609, desnoods in het begin van 1610, toen Kerckhove's expeditie in de haven terug kan zijn geweest. Het werk is dus in 1609 opgezet en vermoedelijk nog in dat jaar voltooid. Maar wat behelst dit geschrift?

1625". Het is in Nederlandsch en Latijn uitgegeven naar het handschrift dat zich in Rusland bevindt, in het werk: Rerum rossicarum scriptores exteri, a collegio archaeographico editi. Tomus II. Petropoli 1868. In 1874 verscheen een russische geannoteerde uitgave.

[1]) Hist. des Guerres de la Moscovie, I, p. 216.

M.E.C.D. 2017

Het eerste gedeelte bevat een overzicht van de Russische penetratie in West-Siberië voor zoover zij, omstreeks het midden der 16de eeuw, langs pacifieken weg had plaats gevonden; het tweede geeft een overzicht van het gebruik dat gemaakt werd van de West-Oost loopende gemeenschapswegen, die de landen ter weerszijden van den Oeral verbinden, voor zoover deze destijds niet alleen voor het politiek verkeer maar ook voor den handel waren geopend. Die handel was, volgens Massa, ingeleid door de vermogende te Solwytschegodsk aan de Boven-Dwina gevestigde koopmansfamilie Anikiew Stroganoff, in wier dienst de Zuid-Nederlander Olivier Brunel [1]), reeds vóór 1581, reizen te water en te land had gemaakt waarop hij de Ob had bereikt. Thans strekte zich het min of meer bereisde gebied tot over de Jenisei uit en wij vernemen van Massa, hoe de handel ontstond, hoe hij gedreven werd, hoe hij ten slotte de aandacht trok van de regeering te Moskau. De oudste berichten omtrent den oorsprong der kolonisatie van Siberië liggen hier voor ons; eene kaart van dat gewest, waarop Nova-Zembla zoowat is bijgegraveerd naar de opvattingen der Nederlanders, is bestemd het geheel toe te lichten. Groote moeite had Massa zich gegeven om alle deze gegevens bijéén te brengen. Het eerste gedeelte schijnt hij hoofdzakelijk van hooren zeggen te hebben, maar het tweede had hij ontvangen van vrienden aan het Hof, die, in de periode van beroering welke het Rijk doormaakte, wel bereid waren gevonden om hem iets af te staan, dat zij in rustiger tijden niet uit handen zouden hebben durven geven. De kaart was afkomstig van een vriend, die zelf met Russische kustvaartuigen aan de Noordkust van Siberië was geweest en wiens overleden broeder deel had genomen aan een onderzoekingstocht in dat verre land. Men hoore Massa zelf: „Ende soo eenen goeden vriendt in „Moscovië daer eenen broeder heenen gehadt hadde, gaf my een blinde „Caerte daer van ghelijck hy 't uyt sijn broeders mondt verstaen hadde, „die doodt is, dan selver is hy door Waygats gheweest, ende kent alle „plaetsen tot Oby, dan wat daer voorby is, heeft hy maer ghehoort, soo „en is t' selve Caertgen maer een bewerp, daer van neffens den Zee-„cant, d'welck ick met groote moeyte vercreegh, want dat het uyt „quame het soude dien Moscoviter sijnen hals costen, daerom laten „hem onghenaemt". De oorspronkelijke kaart is, naar Dr. A. van der Linde meende, in 1604 à '08, zeker nà 1601 vervaardigd. Tekst en kaart

[1]) Verg. Reizen van Jan Huygen van Linschoten naar het Noorden, p. xlvii.

M.E.C.D. 2017

moeten beschouwd worden in verband met de mogelijkheden van een nog te vinden noordoostelijken vaarweg naar Indië; zoo althans wilde Massa, zoo wilde ook Hessel Gerritsz en beider controversen getuigen van de punten waarop hunne meeningen uiteen liepen. Onder dezen vorm kunnen wij in het vraagstuk van die doorvaart nauwlijks belang stellen; maar Massa's berichten hebben hunne waarde behouden als een gedeelte beschavingsgeschiedenis dat anders onbekend zou zijn gebleven *en* als aardrijkskundige vlugmaren uit dat verwijderd gewest van Siberië, dat hij aan de oogen der tijdgenooten wist voor te stellen als een land van groote mogelijkheden.

Ten allen tijde heeft de kaart meer aandacht tot zich getrokken dan de Nederlandsche of de Latijnsche tekst. Zij is in allerlei werken van ouder of jonger dagteekening gereproduceerd, maar er bestaan twee staten van. De beste is die der Latijnsche uitgave van 1613, die in hoofdzaak wèl met den ouderen staat overeenkomt, maar toch aanvullingen en verbeteringen te zien geeft. Bovendien zijn, ter rechterzijde, twee figuren van Samojeden bijgegraveerd en van een toepasselijke verklaring voorzien. Sommige geografische eigennamen zijn verbeterd: Ob in Obb reca, Piet Riviere in Pyhr Riviere, Pitzaniza in Pitzianitsa, Niesnaja in Nisscaja enz.

c. *Het „Memoriael" van De Quiros (Queyros).*

Het „Verhael van het Memoriael", den Koning van Spanje door Pedro Fernandez de Quiros opgedragen, bevat den vertaalden tekst van een verzoekschrift, waarin deze rekwestrant uiteenzet de voordeelen, welke hij verwacht van een nader onderzoek, in te stellen omtrent het onbekende „Zuidland," welks uitloopers hij meent te hebben aangetroffen in de ten jare 1605 door hem bezochte eilandengroep der Nieuwe Hebriden. Het is het achtste door Quiros aangeboden vertoog van dien aard, maar toch een der weinige die hij aan de drukpers ter verspreiding heeft afgestaan en het document bij uitnemendheid, waaruit de tijdgenooten iets omtrent zijne verrichtingen, van hemzelf hebben kunnen vernemen. Terstond valt in het oog de naam „Austr*i*alia incog„nita" welken hij aan dat onbekende zuidland geeft, maar deze kan gelukkig afdoende verklaard worden uit het eerste zijner rekwesten, welks tekst in de 19de eeuw is uitgegeven [1]). Dàar stelt Quiros voor, dat men

[1]) Zaragoza, II, p. 201.

M.E.C.D. 2017

den naam „Austrialia del Espiritu Santo" bezige, als eene toespeling op het Huis van Oostenrijk waaruit de Koning van Spanje was gesproten. Men kan de benaming Austrialia dus als een aardig bedachten variant aanmerken van „Terra australis incognita", eene aanwijzing welke reeds in de 16de eeuw is gebezigd [1]), maar bovendien kan men er een voorlooper in zien van Australia (zonder de eerste „i") dat in de 19de eeuw door de Engelschen, als van „australis" afgeleid, werd in gebruik genomen.

Het handschrift van dit achtste vertoog berust thans in de Columbusverzameling te Sevilla [2]); de gedrukte uitgave verscheen, naar Zaragoza verklaart [3]), in 1611 te Valencia; maar Markham (p. xlvi) vermeldt er eene die in 1610 te Sevilla van de pers kwam, en waarvan een exemplaar zich in het Britsch Museum bevindt. Uit sommige zéér kleine verschillen tusschen den weder door Zaragoza uitgegeven tekst van Valencia en de vertaling door Hessel Gerritsz, zou men geneigd raken af te leiden, dat de Nederlander eene andere uitgave, dus die van Sevilla, voor zich heeft gehad. Het doet er weinig toe, want al spoedig kreeg het lezend publiek meer onder oogen. Er is namelijk een boekwerk bekend dat heden ten dage zijn wetenschappelijke waarde ook al weer heeft verloren, maar voor de tijdgenooten (de Lemaire's bij voorbeeld!) van groot belang kan zijn geweest. Het is een in 1613 te Madrid verschenen werk van Christoval Suarez de Figueroa, getiteld „Hechos de Don G. Furtado de Mendoza, quarto Marques de Cañete", welks zesde hoofdstuk een uittreksel bevat van een door Quiros' schrijver, Belmonte Bermudez, opgesteld geschrift. De „Hechos" zijn in 1861 herdrukt in de „Coleccion de Historiadores de Chile", Tom. 5, Santiago, 4° (verg. Markham pp. xiii en xlviii). Thans is men doorgedrongen tot de bron. De Quiros maakte twee reizen naar en door den Stillen Oceaan, de eerste (1595) onder Mendaña, de tweede (1605) leidde hij in persoon en hij vertrouwde zijne reisaanteekeningen toe aan zijnen secretaris Luis de Belmonte Bermudez. Twee exemplaren van eene bewerking door Bermudez waren bekend: één in de verzamelingen van den Koning van Spanje, één in die van het Ministerie van Marine te Madrid en dit alles, vermeerderd met wat er verder in

---

[1]) Bijv. eene kaart van Hondius (1598), zie Nordenskiöld „Periplus" p. 152.
[2]) Markham, p. 477; Zaragoza, p. 216.
[3]) Verg. Zaragoza.

M.E.C.D. 2017

archieven is gevonden, werd verzameld en kritisch uitgegeven door Don Justo de Zaragoza, die het in de jaren 1876—'82, over drie deelen verdeeld, deed verschijnen. Daarnà heeft de hoog verdienstelijke Sir Clements Markham het geheel nog eens voor de Hakluyt Society bewerkt. Toelichting van het Memoriaal is nu niet moeilijk meer. Ik stel mij voor daarbij wat breedvoerig te zijn, omdat de Nederlandsche literatuur nagenoeg zwijgt over hetgeen door Quiros en vooral door zijn tochtgenoot Torres is verricht.

De Quiros, geboren te Evora (Portugal) was 30 jaar oud, toen hij (1595) als Opperpiloot uit de haven van Payta (Peru) zeilde, onder het bevel van Mendaña, die eene concessie had verworven voor de in 1565 door hemzelf ontdekte Solomon-Eilanden (beOosten Nieuw-Guiné). Na weinig deugdelijks te hebben verricht, vond Mendaña's expeditie een roemloos einde te Manilla; maar het was Quiros die, langs de traditioneele route welke wij reeds in Linschoten's „Reysgeschrift" vermeld vinden, een der schepen te Acapulco (Mexico) binnen bracht. Merkwaardig is dat, tijdens deze reize, een groot plan bij Quiros blijkt te zijn opgekomen en gerijpt. Hij had nagedacht over dat groote hypothetische land dat, op kaarten en globes, de zuidelijke gedeelten des aardbols scheen te bedekken, alwaar wellicht millioenen zielen voor het Godsrijk gered en onder de heerschappij van de kroon van Spanje gebracht konden worden; hij had besloten zijn leven aan de ontdekking van dat zuidland te wijden; — hij heeft, zoover aan hem lag, dat doel tot zijn levenseinde nagestreefd.

De Quiros, die den 11den December 1597 voor Acapulco ten anker was gekomen, besprak er plaats op een kuster die hem den 3den Mei te Payta bracht, vanwaar hij over land naar Lima afreisde. De Onderkoning van Peru, Don Luis de Velasco, ontving den reiziger wèl, maar ging toch niet in op diens voorstellen om terstond eene onderneming naar het zuidland te gelasten. Zijne Hoogheid, die ook wel niet bevoegd zal zijn geweest om zelf zulk een expeditie uit te rusten, wenschte de aanvrage misschien op de lange baan te schuiven, want hij verwees den verzoeker naar den Koning van Spanje, maar niet zonder den geestdriftigen man van aanbevelingsbrieven voor dien Monarch te hebben voorzien. In 't minst niet ontmoedigd, reisde Quiros van Callao naar Panama, van Panama over land naar Puerto Bello en van Puerto Bello per scheepsgelegenheid naar Cartagena (Columbia). Dààr ter plaatse

M.E.C.D. 2017

veroorzaakte zekere vreeze voor een Engelsche vloot onder Cumberland groote opwinding; maar de aankomst van een Spaansche scheepsmacht onder Don Luis de Fajardo bracht de gemoederen tot bedaren. Quiros vond nu eene plaats op de vloot van Fajardo, die den 1sten November de thuisreis aanvaardde, doch, na vele zeegevaren te hebben doorstaan, den 3den Maart (1599) in de haven van vertrek terugkeerde om aldaar te „overwinteren" tot den 4den Januari van het volgende jaar (1600!). Na tal van wederwaardigheden te hebben ondervonden, kon Quiros den 25sten Februari te Cadix ontschepen.

Van Cadix vertrok de volhardende reiziger naar Sevilla, alwaar hij, om ten hove meerdere kans van slagen te hebben, het besluit nam allereerst den Heiligen Vader zelven voor zijne plannen te gaan winnen. Hij verkocht het weinige dat hij nog bezat, hij nam den pelgrimsstaf op, hij reisde te voet naar Cartagena. Hier trof Quiros galeien aan, die hem naar de republiek Genua overvoerden. Nog steeds als pelgrim,,zette hij de reis naar Rome voort om aldaar, na aankomst, allereerst zijne opwachting te gaan maken bij den Spaanschen ambassadeur, den Hertog van Sesa, die goedgunstig naar de hem voorgedragen plannen luisterde. Na eenige vermaarde cosmografen te hebben geraadpleegd, bracht de Hertog te weeg, dat Paus Clemens VIII den pelgrim ten gehoore ontving; de Heilige Vader volgde diens vertoog met groote aandacht, moedigde hem in zijne loffelijke voornemens aan, voorzag hem van aanbevelingsbrieven voor het Spaansche hof, waarbij de ambassadeur de zijne voegde. Reizende over plaatsen als Rimini, Forli, Ferrara, Lodi en Milaan, bereikte Quiros het Genueesch gebied weder, alwaar hij scheepsgelegenheid vond naar Barcelona. Van Barcelona vertrok hij naar het Escuriaal, om er den 17den Juni 1602, door den Koning in audientie te worden ontvangen.

Het pauselijk schrijven werkte wonderen uit, want binnen het jaar (31 Maart en 9 Mei 1603) ontving Quiros de koninklijke besluiten waarbij de Onderkoning van Peru werd uitgenoodigd om een tweetal schepen te zijner beschikking te stellen, opdat hij daarmede ontdekkingen in de Stille Zuidzee zou kunnen nastreven. Het is de vraag of een ontwerp als dat van Quiros in onze dagen vlugger alle phasen doorloopt!

In den zomer dan van 1603 vermocht de onvermoeide De Quiros de terugreis naar Peru te aanvaarden. Voorspoedig zou die niet blijken! Het schip dat hem overvoerde leed schipbreuk op de Aves (bij Bonai-

M.E.C.D. 2017

re), wat weder een verblijf van acht maanden te Caracas ten gevolge had. Steun van de plaatselijke overheden ondervond De Quiros nergens; de koninklijke bevelschriften, ofschoon overgelegd, maakten niet den minsten indruk; — toch wist de schipbreukeling Cartagena, Puerto Bello en Panama te bereiken. Volkomen platzak, geraakte hij dààr in de schulden, ja zag zich na een toevallig opgedane verwonding op de particuliere liefdadigheid aangewezen. Nauwlijks hersteld, gelukte het hem plaats te vinden op een vaartuig zeilree naar Callao, waarmede hij den 6den Maart 1605 zijne bestemming bereikte. Hier huurde hij paarden van een ouden bekende, hij bereikte Lima in het holste van den nacht, hij vond er huisvesting bij een pottenbakker die hem drie dagen lang gastvrijheid verleende. Gebogen onder zijn vele voorbijgegane zorgen, richtte hij zich op, maar slechts om nieuwe zorgen op zich te laden.

Hij meende de hand te kunnen uitstrekken tot het ontvangen van den prijs! De Onderkoning, Don Gaspar de Zuñiga y Azevedo Graaf van Monterey, ontving den zwerver in audientie. Hij erkende, dat de koninklijke bevelen noodwendig ten uitvoer moesten worden gelegd; daarom kocht hij tegen het einde van 1605 drie schepen aan: te weten, twee groote vaartuigen en eene pinas (zabra). Het schip waarop de Quiros zelf het opperbevel zou voeren, de *Capitania* naar toenmalig hoogst opmerkelijk spraakgebruik, heette „San Pedro y San Pablo" en mat 150 tonnen; het tweede vaartuig, de *Almiranta* zooals men des tijds zeide, gecommandeerd door den onderbevelhebber (den „admi„raal") Luis Vaez de Torres, heette „San Pedro" en mat 120 tonnen. Nog kleiner was de zabra, genaamd „Los tres Reyes". De gezamenlijke bemanning liep naar de 300 koppen.

Vrij om de gansche onderneming naar eigen inzicht te leiden, bepaalde Quiros koers W.Z.W. van Callao tot men de parallel van 30° Z.Br. en daarmede, naar hij zich dacht, het zuidelijk vaste land zou hebben bereikt. Hij liet dan ook W.Z.W. sturen van 21 December 1605 tot 26 Januari 1606, maar om reeds in 26° Z.Br. koers te veranderen tot W.N.W. Het besluit tot die koersverandering, om welke reden het ook genomen zij, valt te betreuren; doorliggende in den ouden koers zou Quiros Nieuw-Zeeland ontdekt, zeilende op de parallel van 30° Z.Br. zou hij Nieuw-Zuid-Wales in 't zicht gekregen hebben. Reisplan en koers veranderende bleef hem slechts de ontdekking van Ducie,

M.E.C.D. 2017

Henderson en Lord Hood Island, van de Actaeon Groep, Aburae, Anaa, Niau, Makatea en Matahiva, dat is: van een gedeelte van den Low Archipelago. Later kwamen daar nog Humphrey en Gente Hermosa Eiland bij; die gelegen zijn in nagenoeg 10° Z.Br. Het te kwader ure genomen besluit was door een ontaktische bijgedachte ingegeven. De Quiros stelde zich voor de breedte van 10° 20′ Zuid op te zoeken, om dan de parallel af te loopen, teneinde het door Mendaña ontdekte Santa Cruz (Solomon-Eilanden) aan te doen en van daar een nieuw onderzoek in zuidelijke richting in te stellen. De parallel afloopende, ontdekte De Quiros de laatstgenoemde twee eilanden en hij kwam, steeds westelijk op zeilende, ten slotte aan Taumaco (Duff-groep, 90 zeemijlen N.O. van Santa Cruz). Hier trof hij een inlandsch hoofd aan, uit wiens aanwijzingen hij besloot tot de aanwezigheid van een groot land in het zuiden, niet ver van Taumaco verwijderd. Hij veranderde koers om de Zuid .... eiland op eiland deed zich weldra aan zijne blikken voor en eindelijk doemde eene kust op, zóó uitgestrekt, dat hij het gezochte zuidland voor zich meende te zien. Toch waren het nog slechts de noordelijke uitloopers van de Nieuwe Hebriden die hij ontdekt had, den grootsten waarvan hij met den trotschen naam „Austrialia del Espiritu Santo" doopte. De schepen brachten 35 dagen in de noordbaai van dat eiland door (tot 8 Juni 1606) om die vervolgens te verlaten, met het voornemen de ontdekking van het gewaande vaste land voort te zetten. De ontknooping was nu niet verre: De Quiros en Torres verloren elkaar uit het oog — zij vonden elkaar nimmer terug. De Quiros trachtte nu de reede van Santa Cruz te halen; maar, toen men zich op de parallel van dat eiland kwam te bevinden, werd in Scheepsrade uitgemaakt, dat de reis diende te worden opgegeven en terugkeer naar Acapulco (Mexico) aanbevelenswaardig was — een overtocht die meer dan vijf maanden (18 Juni—23 Nov. 1606) heeft in beslag genomen! Van Acapulco begaf de onvermoeide Quiros zich thans naar Mexico en vandaar weder .... naar Spanje en Madrid, in de hoop zich, na den Koning goed verslag van de ontdekking van „Austrialia del Espiritu Santo" te hebben uitgebracht, opnieuw in Zijner Majesteits gunst aan te bevelen. Het was 9 October 1607 geworden toen De Quiros, na al wat hij bezat te hebben verkocht en eenige gelden bij vrienden te hebben opgenomen, in de hofstad aan den Manzanares aankwam.

Te Madrid heeft De Quiros zich onledig gehouden met het schrijven

M.E.C.D. 2017

van rekwesten en van vertoogen, het verschijnen in commissiën en het beantwoorden van de vragen hem in haren boezem voorgelegd. Hoe berooid hij ook was — zijn secretaris Belmonte bleef hem getrouw. De Quiros bezat gedurende de eerste elf dagen van zijn verblijf noch geld noch middelen om papier en inkt te koopen; daarom stelde hij zijn eerste Memoriaal op de blanco schutbladen van een vlugschrift en betaalde hij de drukkersrekening door den verkoop van eenig lijfgoed. Hij bekostigde een tweede uit de opbrengst van beddegoed, een derde werd gedekt door beleening van den koninklijken standaard, waaronder hij Espiritu Santo voor zijn Vorst had in bezit genomen. Na zeventien maanden lang groote armoede te hebben geleden, ontving hij eene ondersteuning van 500 ducaten uit 's Konings kas.

Men kan van De Quiros zelf vernemen, dat hij in 50 maanden 50 vertoogen heeft aangeboden. Daarvan zijn er acht bewaard gebleven en bij Zaragoza te vinden. Het eerste, nog bestaande, dateert van 1607, het tweede, dat naar tijdsorde het achtste is, dateert van 1610. Dit is het door Hessel Gerritsz vertaalde en hierachter weder afgedrukte „Me-„moriael". Men kan eruit ontwaren waartoe een verhitte verbeelding al niet vermag te leiden, men kan eruit leeren wat in 1612 voor een belangrijke aardrijkskundige primeur mocht doorgaan. Men kan zich ook de zeer gewichtige vraag voorleggen in hoever dit Memoriael, of juister nog de „Hechos" van Figueroa invloed kan hebben gehad op de reize onder Schouten en Lemaire (1615/1617), in hoever het wellicht zelfs zekeren stempel heeft gedrukt op den tocht der Nassau'sche vloot onder L'Hermite en Schapenham (1623/1626) — eene vraag, die hare oplossing ook wel eens zal vinden.

Zaragoza heeft uit de notulen van den Spaanschen staatsraad (II, p. 259) van Juli 1609 ontdekt, hoe de rekwesten en argumenten van De Quiros in den boezem der regeering zijn opgenomen. Uitgaven voor ontdekkingsreizen als de door dezen voorgestelde, beschouwde de Raad als onverantwoord, hij achtte de gelden beter besteed aan de exploratie van Peru en van Mexico zelf — een inzicht zéér verdedigbaar. Maar de Leden hielden De Quiros voor een ontevreden man, voor een gevaarlijk man, ja voor iemand die zijne kennis en diensten wel eens ter beschikking van de Engelschen zou kunnen stellen — een oordeel dat de dweper vermoedelijk niet heeft verdiend. De Raad oordeelde daarom best, dat men hem te Madrid bleef paaien met goede woorden

M.E.C.D. 2017

of hem ergens in de kaartendepôts te werk stelde — een voorstel dat zijn praktische zijde had. Min oirbaar was echter het besluit, dat ten slotte werd genomen en ook is uitgevoerd: de ongelukkige tobber zou, indien hij er inderdaad op bleef staan om naar Peru te vertrekken, derwaarts worden voortgeholpen en ook een aanbeveling voor den Onderkoning ontvangen; maar tevens ging een geheim schrijven uit, waarbij aan het inzicht van dien Landvoogd werd overgelaten, hoe hij De Quiros goed zou ontvangen zonder ooit uitvoering aan diens voorstellen te geven!

Het liet zich aanvankelijk aanzien dat het zoo zoude gaan; maar De Quiros heeft Peru niet weer betreden. Uitgeput is hij te Panama bezweken, tot het laatst bijgestaan door Luis Belmonte Bermudez, zijn getrouwen secretaris.

Het „Memoriael" heeft buiten de grenzen van Spanje een machtigen indruk gemaakt. Volgens Markham zou het reeds in 1611 te Augsburg in vertaling verschenen zijn. De Bry en Hulsius namen het in hunne verzamelwerken op, een Engelsche en een Fransche vertaling verschenen in 1617 te Londen en te Parijs, ook Purchas ruimde er eene plaats voor in. In Holland werd het nog eens afgedrukt bij eene uitgave van het Journaal der Nassausche Vloot (ed. Wachter 1626) en ook in Begin en Voortgang. Het aantal latere afdrukken is legio; men raadplege daarvoor het overzicht bij Markham, p. xlvi vlg.

De reis door Torres na diens scheiding van De Quiros voortgezet, is voor Nederlanders van meer belang dan alles wat omtrent den vlootvoogd zelf is bekend geworden. Men kent haar verloop uit een schrijven van Torres aan den Koning, gedateerd „Manilla 12 Juli 1607", welks minuut eerst nà de verovering van Manilla door de Engelschen in 1762 in handen van den kartograaf Dalrymple [1]) kwam, Na het stuk te hebben vertaald, liet Dalrymple den inhoud, in 1806, door Burney [1]) publiceeren; later werd nog een afschrift ontdekt in de Biblioteca nacio-

---

[1]) Dalrymple, A. An account of the discoveries made in the South Pacific Ocean previous to 1764. London, 1767. 8vo.

Dalrymple, A. An historical collection of the several voyages and discoveries in the South Pacific Ocean. London. 1769—71.4°.

Burney, J. A chronological essay of the discoveries in the South Sea or Pacific Ocean. 5 vols. London, 1803—'17. 4°.

M.E.C.D. 2017

nal te Madrid [1]). In klaren en gebonden stijl verhaalt Torres het verloop van de onderneming tot het oogenblik van de scheiding, maar nieuwe gezichtspunten opent hij ter nauwer nood. Nà de scheiding wachtte Torres de *capitania* eenige dagen in en vervolgde, toen hij lang genoeg meende gewacht te hebben, de reis met *zuidwestelijke* koersen tot op een overeengekomen breedte (verm. 21° Z.Br.). Hij ontdekte op dat traject in 't geheel geen land; hij achtte het toen noodig N.W. te koersen; hij kreeg in 11° 30′ Z.Br. zicht van de oostelijke uitloopers van Nieuw-Guiné, maar, niet in staat den hoek te boven te zeilen, volgde hij de nog onbekende zuidkust van het groote eiland. Torres beschrijft die kust, hare strekking en hare bewoners; hij vermeldt een archipel van vele eilanden waar hij tusschen door zeilde — daaronder ook grootere eilanden waarvan er naar het zuiden meer schenen te zijn. Zoo ontdekte Torres de vele jaren later, en wel door Dalrymple, naar hemzelf genoemde zeestraat; zoo werd juist Torres degeen die het door De Quiros zoo begeerde Austrialia met eigen oogen mocht aanschouwen — maar rekenschap heeft hij zich daarvan niet gegeven; hij dacht zich tusschen de vooreilanden van Nieuw-Guiné te bevinden. Zou hij misschien zooveel van de Terra Australis hebben gehoord dat hij er maar liever niet aan herinnerd werd? Torres beschrijft verder, hoe de kust van Nieuw-Guiné naar het noordwesten buigt, hoe een groote modderbank ver buiten die kust wordt aangetroffen, hoe zij op ongeveer 4° Z.Br. een westelijke strekking aanneemt. Hij beschrijft de inboorlingen. Zij zijn zwart, zij onderscheiden zich van alle anderen, zij zijn beter opgemooid, zij gebruiken pijlen, bogen, groote schilden en *bamboeskokers gevuld met kalk, die zij uitwerpen om er hunne vijanden mede te verblinden* [2]). Zoo is dan Torres de eerste Europeaan, die van de bezweerkokers in het Nederlandsch gebied van Nieuw-Guiné gewaagt, een feit dat tot dusver in de beschaafde literatuur nog niet is opgemerkt.

Toen de kust van Nieuw-Guiné voor Torres ten einde liep, ontmoette

---

[1]) Vert. door Lord Stanley of Alderney, Appendix VI van zijn „Philippine Islands by Antonio de Morga", uitgave der Hakluyt Society, 1868.

[2]) Verg.: G. P. Rouffaer, „Gegevens over het kalk-werpen en kalk-blazen op Nieuw-Guinea's zuidwestkust" in het werk „De Zuidwest-Nieuw-Guinea-expeditie 1904—'05 van het Kon. Ned. Aardr. Gen". Leiden, 1908, 8vo. Pag. 626 vlg. aldaar.

Dalrymple vertaalt: „they blind their ennemies". Stanley of Alderney vertaalt: „so that in fighting they cut down their opponents".

M.E.C.D. 2017

hij Muzelmannen, die de inboorlingen (op de gewone wijze) begonnen te overheerschen, of in zich op te nemen door hen tot den Islam te bekeeren. Hij vernam van deze lieden, dat er Hollandsche schepen in den archipel waren. Torres bereikte Batjan; hij nam het voor den Koning in bezit; hij kwam te Ternate waar men hem goed ontving; hij zette de reis voort naar Manilla, uit welke plaats hij zijn rapport aan den Koning verzond. Maar Torres had meer gedaan. Hij had eene algemeene en vier détailkaarten vervaardigd. Eerstgenoemde is verloren gegaan, de vier détailkaarten zijn in 1613 uit Goa naar Spanje doorgezonden. De eerste stelt de noordbaai van Espiritu Santo, de tweede Basilisk-Island en China-Strait (oostpunt Nieuw-Guiné), de derde de Oranjerie-Baai aan de zuidkust voor. De vierde détailkaart is van de „Baya „de Sanct Pedro de Arlança" en komt overeen met de Kajoe-Merah-Baai in Nederlandsch gebied, den 18den October 1606 door Torres ontdekt. Aan zijne nagedachtenis valt dus nog iets goed te maken. Dank zij den voortreffelijken opnemingsarbeid door de Officieren der Zeemacht verricht, is thans de Kajoe-Merah-Baai met zekerheid als de „Baya de Sanct Pedro de Arlança" te herkennen. Die baai behoeft niet herdoopt te worden; maar het Kajoe-Merah-Eiland, waaraan Torres zelf zijn naam eens schonk, behoort den naam Torres-Eiland terug te krijgen. Het zou zijn eene daad van piëteit, welke wij van de Hooge Regeering van Nederlandsch-Indië, die zich het geven van namen heeft voorbehouden, binnen niet al te langen tijd wel mogen verwachten [1]) [2]).

Gerritsz heeft geen kans gezien het Memoriaal van De Quiros door eene min of meer authentieke kaart te verluchten, maar dat hij zijn best ervoor heeft gedaan, daarvan getuigt het voorbericht van de Latijnsche uitgave van 1613 (zie hierna). Toch heeft hij iets gegeven: een wereldkaartje in twee halfronden, waarop de Solomon-Eilanden met de Terra Australis naar beste weten staan aangeduid. In het noorden is de Hudson's-Baai op hare plaats ingeschetst. Ook van dit kaartje bestaan twee staten. Op die van 1613 is Californië anders bewerkt dan op

[1]) Over de kaarten van Torres, zie: Markham „The voyages of de Quiros" en Boletin Soc. geogr. de Madrid 1878; verg. literatuuropgaven sub Coelho.

[2]) Opmerkelijk dat de Spanjaarden Nieuw-Guiné aanduidden met den naam „Groot Margarita". Hadden zij al van de parelvisscherijen gehoord? Verg. Markham, II, p. 512.

M.E.C.D. 2017

dien van 1612 en de naar Straat Anian wijzende kustlijn (Westkust van Noord-Amerika) is op de plaat eenigermate weggeslepen.

d. *Het Hudson-Relaas*

De groote vermaardheid, die Gerritsz' œuvre van 1612/'13 geniet, berust wel op het relaas aangaande Hudson's laatste en rampspoedige reize van 1610/'11. De uitgave van 1612 bracht een eerste bericht dienaangaande, dat nog in hetzelfde jaar door een iets uitvoeriger overzicht werd vervangen, hetwelk eerst in 1625 door Purchas zou aangevuld worden met gegevens ontleend aan wat er van Hudson's journaal over was, *met* nog een dagverhaal van zekeren Habakuk Pricket en verdere losse aanteekeningen [1]). In onze dagen heeft Miller Christy (zie literatuuropgave) nog eenige nieuwe feiten aan het licht gebracht.

Voor Nederlandsche lezers ligt de beteekenis van het Hudson-relaas in zijn verschillende stadia, maar vooral in het tweede, bij de mededeelingen die het bevat aangaande den omgang van Plancius en Hudson tijdens het verblijf van laatstgenoemde te Amsterdam in 1609. Voor buitenlanders ligt zij vooral in de kaart, die althans toelaat de ontdekkingen in de naar Hudson genoemde wateren eenigermate te localiseeren. Maar daar het de bedoeling der Linschoten-Vereeniging niet kan zijn, dat deze reize onder Engelsche vlag hier ter plaatse worde ontleed en besproken, wèl daarentegen dat Gerritsz' berichten de haar toekomende opheldering vinden, mag worden volstaan met eene verwijzing naar Asher en Miller Christy, kunnende de lezer den gang van zaken leeren verstaan uit het hier volgend beknopte overzicht. Het volgt den tekst van Purchas (1625) getrouwelijk, van Purchas die nog wel een en ander blijkt geweten te hebben dat in de door hem gepubliceerde stukken niet is te vinden. Het is een gruwelijk verhaal, waaruit men leert, hoe eene combinatie van een gezagvoerder, die moreel niet tot de beteren van zijn stand behoort, met een slechte bemanning tot duivelsche vonden kan vervallen wanneer moeilijke dagen zijn aangebroken.

„In den jare 1610 rustten Sir Tho. Smith, Sir Dudley Digges, Master „John Wostenholme en hunne verdere handelsvrienden den gezegden „Henry Hudson uit, om te beproeven of er een doortocht naar den „oceaan genaamd Zuidzee te vinden ware, door één dier zeestraten

[1]) Purchas, ed. 1617 geeft het overzicht nog geheel volgens Hessel Gerritsz.

M.E.C.D. 2017

„welke Davis ten westen van Straat Davis gezien, maar niet gewaagd „had te bestevenen. Hun schip droeg den naam Discoverie. Zij deden „IJsland aan en zagen den berg Hekla vuur uitwerpen (een bekend „voorteeken van slecht weer &c.); zij gaven een naam aan een IJsland- „sche haven, Lousy Bay; zij hadden daar een bad, heet genoeg om er „een [te plukken] kip in te dompelen. Den 4den Juni verkenden zij „Groenland en weinig tijds daarnà Desolation en zij gingen noordwes- „telijk aan, tusschen eilanden van ijs, waarop zij konden hardloopen „en stoeien en zij haalden versch water uit de plassen die daar bovenop „lagen; sommigen van die eilanden lagen in 10 ad 12 dozijn vaam wa- „ters gestrand; er waren er met beren en met patrijzen. Aan sommigen „gaven zij namen: (Eilanden van) Gods Genade, Prince Henrie's Voor- „land, Kaap King James, Kaap Queen Anne. Op zekeren morgen dre- „ven zij, tijdens mist, met een tij dat uit het noordoosten kwam, een „der voormelde zeestraten binnen, alwaar de diepte van het vaarwater „en de strekking van het ijs Hudson deden hopen dat zij een doorvaart „zoude blijken. Nadat hij in die straat, volgens gissing, 300 mijlen om „de West had behouden, kwam hij aan een smalle zeestraat van niet „meer dan twee mijlen, zéér diep van water, die tusschen twee land- „hoofden doorliep. Hij noemde het zuidelijke Kaap Wostenholme, het „andere (noordwestelijke) Digges eiland; de breedte bedroeg 62° 44′ „en hij kwam in eene ruime zee, waar hij meer dan 100 mijlen om de „zuid behield — fier in de bewustheid van de zege over den doortocht „te hebben bevochten.

„Maar ten leste aan de geringe diepte van het vaarwater bespeu- „rende, dat hij in eene baai was verzeild, geraakte hij geheel overstuur „en hij beging vele misslagen, vooral dien van tot overwinteren te be- „sluiten in zoo troosteloos een oord met zoo groot gebrek aan noodza- „kelijken mondkost. Den derden November kwam hij in een kleine in- „bocht ten anker, alwaar zij zekerlijk zouden zijn omgekomen, hadde „het Gode niet mogen gehengen hun vele soorten van gevogelte toe te „zenden; zij schoten meer dan 120 dozijn wilde patrijzen. Dezen ver- „lieten hun omstreeks de lente, maar ander gevogelte kwam er voor in „de plaats, als zwanen, ganzen, talingen en eenden die gemakkelijk te „bemachtigen waren. Daarenboven was er een gebenedijde boom die in „December bloeide, met bladeren groen en geel, die welriekend waren „en na gekookt te zijn een olieachtige zelfstandigheid leverden welke

M.E.C.D. 2017

„een uitmuntende zalve bleek; het aftreksel was, na te zijn gedronken, „een even heilzaam middel waarmede zij zich genazen van scheurbuik, „ischias, krampen, stuipen, persingen en andere kwalen welke het gure „klimaat bij hen te weeg bracht. Ook kwam er bij het begin van het „jaar (1611) zulk een overvloed aan visch van allerlei soorten tot vlak „bij boord, dat zij zich daarvan wel hadden kunnen bevrachten voor de „thuisreize, hadde niet Hudson te veel aan verkenningen tot vervorde- „ring der reize gedaan, daarbij deze gelegenheid om zich van visch te „voorzien verzuimend, blijvende de zorge daarvoor aan zekere gewe- „tenlooze losbandige onverlaten toevertrouwd, die, in zijne afwezig- „heid, tegen hem aanspanden. Na eenige dagen verlieten de visschen „het schip. Eenmaal kwam er een Wilde bij hen, die, in ruil voor een „mes, een spiegeltje en kralen, terug kwam met een slede waarop „bever- en hertevellen. Bij Hudson's terugkeer ging men naar Enge- „land onder zeil. Maar een dag of wat daarnà, toen de victualie bijna „verbruikt was en hij, in zijne vertwijfeling, zich een woord liet ont- „vallen van eenige schepelingen aan den wal te zullen zetten (wier „leider Hen. Greene was, die niet tot de vaste bemanning behoorde „maar door Hudson zelf was aangenomen, met zekeren Wilson), drongen „de gezegde muitmakers bij nacht in zijne kajuit door en zij dwongen „hem, den Schipper, met zijn zoon John Hudson, Arn. Ludlo, Tho. Wi- „dowes, Sidrach Faner, Ad. Moore, Hen. King en Mic. Bute in de boot „te gaan [1]) om hun heil te zoeken. Maar ziet wat rechtschapenheid on- „der de zwaarste beproevingen vermag! Zekere Philip Staffe, een man „van Ipswich, die, zijns naams waardig, den zwakkeren en meer klein- „hartigen onder de maats gedurende den ganschen tocht ten staf en „steun was geweest, die hun sombere neerslachtige gemoederen had „weten aan te vuren met de spranken zijner kordaatheid doch zonder „hen in vlam te zetten, hun beste wildschut aan den wal, een bekwaam „timmerman en rappe gast aan boord — Philip Staffe, hen door geene „ofschoon onder een tranenvloed uitgebrachte smeekbeden van hun „duivelsche plannen kunnende afbrengen, heeft, niettegenstaande zij „bij hem aanhielden om te blijven, verkozen zich in de Boot des Ver- „derfs aan Gods Genade toe te vertrouwen, liever dan betere kansen te „aanvaarden uit de handen van zulk gespuis.

„Een paar dagen later, toen de victualie was opgeteerd, liep het

[1]) Elders blijkt dat daaronder juist de zieken waren!

M.E.C.D. 2017

„schip bij Digges Eiland aan den grond en bleef daar eenige uren ach-
„tereen zitten, totdat een krachtige vloed (dien zij eerst bij dit ongeval
„opmerkten) uit het westen kwam opzetten en het weder op diep wa-
„ter bracht. Op de klippen aldaar vonden zij overvloed van wild ge-
„vogelte nog niet schuw, waarvan zij twee à driehonderd stuks be-
„machtigden en toen zij een lang vaartuig zagen waarbij veertig of
„vijftig Wilden zich aan den wal onthielden, zonden zij derwaarts en
„voor wat snuistering kregen zij goed opgemaakte hertevellen, wal-
„rustanden en eenig bont. Een van de onzen begaf zich over den wal
„naar hunne tenten, terwijl een der hunnen als gijzelaar achterbleef.
„Zij leven in hunne tenten bij groepen, mannen, vrouwen en kinde-
„ren; zij hebben grove botten, breede aangezichten, platte neuzen en
„kleine voeten als de Tartaren; zij kleeden zich in beestevellen die al-
„len zeer mooi bewerkt zijn, tot handschoenen en schoenen incluis.
„Den volgenden morgen woû en zoû Greene naar den wal, met eenigen
„van zijn voornaamste rotgezellen en dat nog wel ongewapend, hoewel
„er waren die hem daarvan poogden af te brengen. De Wilden wacht-
„ten hem in een goed gelegde hinderlaag op; zij schoten, bij het eerste
„treffen, dien muiterschen raddraaier door het hart waarbinnen zijn
„monsterachtig verraad en zijn bloedige wreedheid, thans vergolden,
„eerst waren opgekomen en Wilson zijn mededader verging het des-
„gelijks. Vloekend en zwerend stierf hij. Perse, Thomas en Moter stier-
„ven enkele dagen later aan hunne wonden. De goddelijke Gerechtig-
„heid vindt hare wrekers allerwege!

„De boot met enkele gewonden ontkwam door Gods Genade op de
„navolgende wijze. Zekere Abacucks Pricket, een dienaar van Sir
„Dudley Digges, dien de muitmakers gespaard hadden in de hoop dat
„hij zijnen Meester bereid zou vinden om hun pardon uit te werken,
„was als beurtsgast in de sloep gebleven en ziekelijk, zwak en in een
„waakjas gewikkeld zat hij er achterin. Bij het eerste aangaan van het
„treffen sprong de leider aller Wilden van een rots omlaag en hij bracht
„Pricket met een vreemdsoortig wapen — getand, breed, scherp, blank
„van lemmet en ingelaten in een gevest van walrustand [1]) verscheidene
„ernstige wonden toe, alles vóór dat Pricket een kleine Schotsche dagge

[1]) Purchas zelf maakt er (in een slotalinea welke hij aan de nota van Thomas Wydowse toevoegt) een wapen van zooals op Java voorkomt, dus iets als een kris. Dit moest natuurlijk dienen om geloof te wekken aan gemeenschap met het Verre Oosten, maar zoo kwamen de speculaties in de wereld.

M.E.C.D. 2017

„van onder zijn waakjas kon trekken, waarmede hij den Wilde één enke-
„len onmiddellijk doodelijken steek in de zijde toebracht, waarop hij
„hem in de boot meênam met nog eenigen van de maats die zwemmen-
„de waren ontkomen. Met eene kleine, zwakke en gewonde manschap
„aanboord hielden zij op het noordelijke land aan, alwaar zij in noord-
„westelijke richting een groot Open zagen en zij ondervonden daar een
„krachtigen vloed met een rijzing zóó hoog als, naar zij zeggen, nergens
„voorkomt tenzij aan open water. Vanhier spoedden zij zich, de Straat
„uitloopende, zoo snel mogelijk huiswaarts, zonder ooit zeil te minde-
„ren en zonder eenig verlet dat de reis had kunnen verijdelen. Want de
„beste hun gebleven kost was zeewier met stompjes kaars gefruit en
„de huiden van de vogels welke zij aten [1]). Sommigen waren verhon-
„gerd en de anderen waren allen zoo zwak dat er slechts één man in
„liggende houding te roer kon gaan. Door Gods Genade ontmoetten
„zij den 6den September 1611 een visscherman van Foy (Fowey,
„Cornwall) door wiens toedoen zij behouden in Engeland kwamen [2)]."

e. *Latere bijvoegingen en veranderingen*

In de latere uitgaven verwerpt Gerritsz zijn oorspronkelijk „Tot den Leser", om het te vervangen door een van gewijzigden inhoud. Hij gaat dan terstond op Hudson's reize van 1610/'11 over en levert daarvan een ietwat uitvoeriger relaas, dat den vroeger op de kaart gedrukten tekst overbodig maakt. In de uitgave van 1613 (lat.) laat hij er nog een alinea op volgen, welke betrekking heeft op de reis naar Nova Francia onder Pieter Fransz (1613/'14), waaromtrent men meer wetenswaardigs kan vinden in Mr. Dr. S. Muller's „Reis van Jan Cornelisz. May naar de „Yszee etc. (uitgave der Linschoten-Vereeniging, 1909, Dl. I.). Vervolgens komen: de opstellen van De Quiros en van Massa.

Een laatste vel, in de Latijnsche uitgave van 1613, dat gesigneerd is F brengt nieuwe bijzonderheden omtrent de reis van Jan Cornelisz May met de schepen „Vos" en „Craen" (1611/'12) die in last heeft gehad de door Hudson verwaarloosde opdracht weder ter hand te nemen en na zijn best te hebben gedaan, met de Vos den 3 October 1612 terug was, dat is: vier maanden na de in Juli teruggekeerde Craen, van welker

[1]) Pricket zelf verhaalt dat de vogels moeilijk te plukken waren en dus gevild werden, waarna de vederen werden weggeschroeid. Zoo werden de huiden dan nog „a great dishe of meate".

[2]) Purchas fol. 817 vlg.

M.E.C.D. 2017

wedervaren Gerritsz eenige voorloopige berichten, als den moord op den Commies etc., in zijn allereerste uitgave had geplaatst. Het is een merkwaardig en belangrijk stuk, dat echter aan wetenschappelijke waarde heeft verloren, sedert May's scheepsjournaal (met vele bijlagen) door Mr. Dr. S. Muller is uitgegeven. Eene resolutie van de Amsterdamsche Admiraliteit van 27 Maart 1613 werpt een eigenaardig licht op de gestie van Hessel Gerritsz, waar 't gold officieele stukken te bemachtigen. Hij had blijkbaar getracht eene kaart van de omgeving der Penobscot uit handen van Pieter Fransz. (den onderstuurman van May) los te krijgen, en Fransz ontving daarover een reprimande [1]). Op de gegevens aangaande May laat Gerritsz, voor de rechten van de Nederlandsche walvischvaarders opkomende, de geschiedenis van de ontdekking van Spitsbergen volgen; maar dit was hem nog niet genoeg, want weder volgde een aanvullingsblad (in de Lat. uitgave van 1613 gesigneerd G) waarin hij enkele stoute beweringen, die der Engelsche regeering aanstoot konden geven, herriep en verzachtte. Lest best, vermocht hij mede een opstel van Petrus Plancius te publiceeren, waarmede de Eerwaarde Aardrijkskundige buiten zijn studeercel trad, om de voorwendselen welke de Britten als bewijsgronden poogden te gebruiken teneinde zich van het monopolie van de walvischvangst in Spitsbergen's wateren te verzekeren, aan een grondige kritiek te onderwerpen. Actueel wist Gerritsz te blijven, want eerst in 1611 waren de Nederlanders te walvisch gaan varen.

IV

DE „HISTOIRE DU PAYS NOMMÉ SPITSBERGHE".

Het is begrijpelijk, dat de supplementen over Spitsbergen onzen uitgever-pamflettist al spoedig niet meer konden voldoen. Kon hij al met de Latijnsche taal de beschaafden van alle landen bereiken — een strijdschrift, gelijk de Spitsbergen-kwestie thans scheen te vereischen, moest onder de oogen van belanghebbenden worden gebracht. Zoo verscheen dan in 1613 de brochure welks titel hierboven staat afgedrukt, doch waarover niet hier, wèl in het tweede gedeelte van dit boekwerk

[1]) Zie: F. C. Wieder, „Onderzoek naar de oudste kaarten van de omgeving van New York" in Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Gen. 2de Serie, Dl. XXXV, 1918, p. 254 noot 2.

M.E.C.D. 2017

gehandeld wordt, alwaar het gansche geschrift in extenso is overgenomen.

V

HET VERDER ŒUVRE VAN HESSEL GERRITZ

Reeds bleek, dat Gerritsz zich de gunst had weten te verwerven van den grooten geograaf zijner dagen: Plancius. Deze, vermoedelijk immer gebeten op Blaeu, die hemelglobes uitgaf waarbij hij de eer van het uitmeten der zuidelijke sterren aan Frederik de Houtman toekende in plaats van aan den zijnerzijds op den voorgrond gestelden Pieter Dirksz Keyser, op Blaeu, die de leer der „Havenvinding" gepoogd had af te breken door haar „*niet alleen onnut maar oock schadelijck ende „bedrieghelijck*" te verklaren [1]), heeft zich blijkbaar aangetrokken gevoeld tot den bekwamen uit Blaeu's „Vergulden Sonnewijser" afkomstigen knecht. Dien kon hij juist nu zoo goed gaan gebruiken, nu niet alleen zijn oude uitgever Cornelis Claesz hem was ontvallen, maar het zich ook liet aanzien alsof het in 1609 gesloten Bestand van nadeeligen invloed zou worden op den ondernemingsgeest van reeders en van zeelieden, voor zoover deze zich placht te uiten in het organiseeren van ontdekkingsreizen of het deelnemen daaraan. In Gerritsz' hand zou de platenpers misschien weer het werktuig worden met welks stimuleerend vermogen Plancius bekend en vertrouwd was geraakt, toen hij, vele jaren geleden, zijn eerste zeekaarten had uitgegeven. Opnieuw zou die pers wellicht kunnen dienen om in ruimen kring tot daden op te wekken, want zoo het daaraan al niet geheel begon te ontbreken, de algemeene gang van zaken werd door sommigen van Plancius' bekwaamste geestverwanten, met name door Isaac Lemaire en Willem Usselincx, heftig gegispt. De Oost-Indische Compagnie scheen, in hunne oogen, verre beneden hare bestemming te blijven; het fel vertoog door Lemaire den 24sten Januari 1609 bij den Landsadvokaat ingediend [2]), onderwierp de gestie van het groote handelslichaam aan de hatelijkste kritiek. De Compagnie, dus betoogde Lemaire, had, de vaarten op de Stille Zuidzee onbeproefd latende, anderen door haar octrooi tegen gehouden, anderen die toch den weg naar de schatten van

[1]) Licht der Zeevaert, ed. 1608.

[2]) De Jonge, „Opkomst", III, p. 364 vlg.

M.E.C.D. 2017

Chile en van Peru wel beter zouden hebben weten te vinden dan zij; de Compagnie had den handel op Mexico, Japan en de Philippijnen verwaarloosd; zij moest haar eerste schip nog zenden naar de kusten van Monomotapa, van Sofala of van Madagascar; zij had trouwens „macht „noch middelen" tot dat alles en „meer als werck" om den handel met de Molukken te onderhouden of aan te houden; zij had geen reserves gevormd; zij was in schulden geraakt; zij verzuimde het opsporen van nieuwe hulpbronnen — zij kon zich dus gerustelijk tot Azië beperken en alle haar toegewezen kusten van Afrika of Amerika vrij laten, om anderen een eerlijke kans te gunnen. Door het octrooi haar verleend, had het Algemeen Belang geleden — beperking van dat octrooi zou dus, zonder de begunstigde te benadeelen, bevorderlijk zijn aan de Publieke Zaak. Zoo waren de gevoelens van Isaac Lemaire en ook Usselincx, met wien Plancius nauwer verbonden is geweest, verkondigde sedert 1606, ja reeds sedert 1600, verwante leerstellingen ten aanzien van handel en scheepvaart op den Atlantischen Oceaan. Dààr deed men niet genoeg om Spanjaard en Portugees in hunne overzeesche bezittingen te treffen; dààr behoorde een aan hoogere belangen ondergeschikte kaapvaart in 't leven geroepen te worden; dààr moesten veroveringen worden voorbereid en volvoerd; dààr moest men zich rechtstreeks met de inboorlingen leeren verstaan, niet alleen om er goede afnemers van te maken, maar ook om hen in het Calvinisme te onderwijzen; op zulken grondslag moesten kolonies gesticht worden, vooral met het doel steunpunten te doen verrijzen, vanwaar men de Spaansch-Portugeesche macht met meerder geweld zou kunnen aantasten. Maar dit alles behoorde tot de vrome en onvrome wenschen. De onderteekening van het Bestand, waaraan nu eenmaal niet te veranderen viel, haalde een streep door Usselincx' plannen en ook Lemaire, die, wel verre van den strijd op te geven, onderzoekingsreizen liet ondernemen op eigen gelegenheid, heeft op een andere manier moeten voelen, dat de gehate vijand machtiger was dan hij. Het schijnt, dat Plancius in deze jaren blijk heeft gegeven van wijsgeerig doorzicht en verstandig beleid. Hij heeft adviezen uitgebracht toen men voor een drietal ondernemingen naar het noorden (1609 en '11) bij hem aanklopte en zoover wij weten niet gevraagd of zij werden uitgerust door de Compagnie, door Lemaire of door derden; hij heeft, naar men vermoeden mag, medegewerkt tot den reistocht naar de Stille Zuidzee dien

M.E.C.D. 2017

de hem sympathieke Isaac Lemaire voorbereidde en Jacques Lemaire volbracht — maar overigens heeft hij den tijd weten af te wachten die in 1621 weder gekomen scheen. Toen sloot hij zich bij de West-Indische Compagnie aan; maar, in de vrije uren welke bijbelvertaling en partijtwisten hem lieten, had hij aan de verbetering van het kaartbeeld der bekende wereld voortgewerkt, naarmate nieuwe gegevens bij hem inkwamen. Het beste valt nog te vermelden: hij had een intelligent medewerker weten te vinden, die zijne leiding aanvaardde maar zonder tot de rol van handlanger af te dalen, die een eigen vlag zou weten te hijschen toen Plancius van den arbeid was afgeroepen. Wie kennis neemt van Gerritsz' later œuvre, begrijpt, dat het de invloed van Plancius is geweest die hem, in 1613 en '14, tot eene commissie riep waarin de vindingen omtrent de Lengte van Jan Jarichs van der Ley moesten worden onderzocht; dat het de steun van Plancius was, die hem, op 14 Maart 1615 en 27 Januari 1618 octrooien deed verwerven voor zijne uitgaven van door de Admiraliteit van Amsterdam aanbevolen werken [1]); dat het de aanbevelingen van Plancius waren, die hem, den 16den October 1617, tot kaartenmaker van de Oost Indische Compagnie deden aanstellen [2]) in de plaats van den overleden Augustus Robaert en .... met voorbijgang van den Grooten Willem Blaeu, die het ambt eerst zou bekleeden toen Plancius en Gerritsz in het graf lagen. Gerritsz nam de leiding van wat men tegenwoordig het „Hydrographisch „Bureau" noemt op zich, d. i.: hij zorgde voor de verstrekking van kaarten aan de schepen der Compagnie; hij bewerkte dat die documenten op de hoogte bleven van den tijd. Eene instructie voor de kaartenmakers is niet bekend; maar Gerritsz zelf heeft iets omtrent het ambt medegedeeld. In een brief [3]) van 1622, die gericht is aan Adriaan van Santvoort, Bewindhebber der Compagnie te Middelburg, werpt hij op dien werkkring het gewenschte licht: „ende ghelijck in mijne aenne„minge mij ghelast is op alle incomingen van schepen te vernemen het „invorderen van de journalen, teyckeningen ende papieren tot de pilo„tage dienstigh".... waarlijk de kaartenmaker kon zijne bezigheden nauwkeuriger omschrijven, maar dit weinige is toch volkomen voldoende om te begrijpen waar het eigenlijk om ging.

---

[1]) Bruinvis in Nieuw Biogr. Woordenboek i. v. Gerritsz.

[2]) Leupe, Inventaris der verzameling kaarten berustende in het Rijks-Archief, 's Gravenhage, 1867, pag. v.

[3]) Navorscher, Dl. XXI.

M.E.C.D. 2017

Uit de volgende jaren zijn enkele kaarten van Gerritsz bekend, die wellicht eenig zicht geven op zijne activiteit in samenwerking met den grooten geograaf. Zij zijn de navolgende:

1. de Oost-Indische Archipel tot 3° N.Br. met geheel Celebes, Borneo zonder de noordkust, Sumatra zonder het noordwestelijk gedeelte, Java met de zuidkust benevens de tot *1628* ontdekte kusten van Australië, welke gedeeltelijk op de koperen plaat, na het eerste verschijnen zijn bijgegraveerd. Gedateerd als volgt: Anno 1618 t'Amsterdam, by Hessel Gerritsz met octroy van de H. M. Heeren de Staten Generael der Vereenichde Nederlanden. Hoog 51, breed 34 cM. Exemplaar: Leiden, Universiteitsbibliotheek, Collectie Bodel Nyenhuis, (portef. 287 no. 37). Reproductie: No. 5 in Heeres „Het aandeel der Nederlan-„ders in de ontdekking van Australië, 1606—1765", Leiden 1899.

2. Sumatra, teekening op perkament. Hoog 90, breed 100 cM. Gedateerd: 1620, bij Hessel Gerritsz met Octroy vande E. H. M. Heeren de Staten Gen. der Vereenigde Nederlanden. Exemplaar: Berlijn, Königliche Bibliothek [1]).

3. De Oost-Aziatische kusten van Malaka tot Japan met de eilanden zuidelijk tot 3° Z.Br. (Borneo en Celebes zonder de zuidkust, Sumatra's oostkust tot tegenover Banka). Geteekend op perkament [2]). Gedateerd 1621, bij Hessel Gerritsz met Octroy van de E. H. M. Heeren de Staten Generael der Vereenigde Nederlanden. Hoog 86, breed 31 c.M. Exemplaar, Berlijn, Kön. Bibliothek.

4. De Groote Oceaan, westelijk tot de oostkust van Borneo, oostelijk met de geheele westkust van Amerika en Straat Lemaire. Gedateerd: By Hessel Gerritsz met Octroy van de E. H. M. Heeren de Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, 1622 (later veranderd in: 1634 MDC(X)XXII (II). Geschilderd op perkament. Hoog 106,5, breed 141 cM. Exemplaar: Parijs in Archives du Dépôt des cartes de la Marine [3]).

---

[1]) Verg. W. Ruge: Aelteres kartografisches Material in deutschen Bibliotheken, 5ter Bericht aus den Jahren 1910—11, in Nachrichten Kön. Ges. d. Wissensch. zu Göttingen, phil. hist. Klasse, 1911, Beiheft. Verg. Wieder in Encyclopaedie van Ned. Indië, 2de uitg. i. v. Kaartbeschrijving.

[2]) Ruge en Wieder, als voren.

[3]) Wieder, Nederl. kaartenmusea in Duitschland, Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Gen., 2de Serie, XXXVI, 1919, p. 19, noot 1. Verg. Wieder „El primer portulano holandes de la Mar del Sur", in Congreso de historia y geografia hispano-americanas, celebrado en Sevilla en abril de 1914.

M.E.C.D. 2017

5. Overzeiler van den Indischen Oceaan (de kusten van Kaap de Goede Hoop tot Malaka, Sumatra en West-Java, benevens „'t landt „van d'Eendracht" (ontdekt 1616) en „dedels landt" (ontdekt 1619) aan de Westkust van Australië). Geteekend op perkament. Gedateerd „'t Amsterdam by hessel Gerritsz met octroy vande EL.mo.heeren de „Staten generael der vereenichde nederlanden Anno 1622". Hoog 85, breed 101 cM. Exemplaar: Berlijn, Kön. Bibliothek [1]).

6. Een viertal kaarten aanwezig op het Algemeen Rijks Archief te 's Gravenhage, geteekend op hetzelfde papier door eenzelfden teekenaar en allen gedateerd 1623, worden door Dr. Wieder eveneens aan Hessel Gerritsz toegeschreven [2]). Zij zijn: een groote kaart van Amboyna, twee kaarten van de Banda-Eilanden met Poeloe Roen en een van Nieuw-Guiné, zoo als het ontdekt was door Arent Martensz de Leeuw. Zie de nummers 1324, 1355, 1370 en 4493 van Leupe's inventaris.

7. De Eylanden ende Vastelanden van Westindien op de Noordzee: curiooslijck betrocken. Met octroy vande Ho. Mo. Heeren de Staten Generael &c. .... ende den E. E. Heeren Bewindhebberen der Geoctr. West Ind. Comp. ghedienstigh opghedraghen door Hessel Gerrits. — Tot Amsterdam, by Hessel Gerrits op den hoek van de Doelestraat. Z. j. Hoog 51, breed 72 c.M. (Leiden, Bodel Nyenhuis, port. 189 no. 2).

Deze stukken, no. 1 uitgezonderd, zijn unica. Veilig mag men dus aannemen dat een aanzienlijk gedeelte van Gerritsz' œuvre verloren is gegaan; maar het materiaal is voldoende om tot het besluit te komen, dat het kaartbeeld van den Oost-Indischen Archipel door hem verbeterd en voor langen tijd vastgelegd is, zoodat er ongeveer dertig jaren verliepen sedert de eerste door Plancius aan Bartolomeu Laso ontleende kaarten verschenen (1592) en een eigen Nederlandsche voorstelling tot stand kwam. Bovendien blijkt dat de belangen van anderen die buiten de Compagnie stonden behoorlijk mede werden behartigd. De sub 4 genoemde kaart van den Grooten Oceaan (1622) zal toch wel vervaardigd zijn voor gebruik aan boord van de schepen der Nassau'sche Vloot die in 1622 de havens verlieten.

---

[1]) Ruge als voren. Wieder in Tijdschr. Kon. Ned. Aardr Gen., 2de Serie, XXXVI, 1919, p. 19.

[2]) Wieder in Enc. van Ned. Indië, 2de uitgave, i. v. Kaartbeschrijving.

M.E.C.D. 2017

Den 15den Mei des jaars 1622 ontsliep Petrus Plancius, waardoor Hessel Gerritsz, diens voorlichting ontberende, aan eigen initiatief werd overgelaten. Is hij in Plancius' geest werkzaam gebleven? Vermoedelijk wèl, want het kaartbeeld van het Oosten was voltooid en dat van het westen lag aan de beurt, ten gerieve van de op 3 Juni 1621 opgerichte West-Indische Maatschappij, het lichaam dat zich in Plancius' voorliefde mocht verheugen. Men kan dan ook spoedig opmerken dat Gerritsz, die zijne zaak naar den Nieuwezijds Voorburgwal had verplaatst, een nieuwe en wellicht nog door Plancius aangewezen richting inslaat, want, hoeveel er verloren moge zijn gegaan, juist veel van wat op de West-Indiën betrekking heeft is overgebleven. Machtigen indruk schijnt de inneming van San Salvador aan de Allerheiligen baai door Jacob Willekens (1624) op Gerritsz gemaakt te hebben. Er is ten minste een zeer zeldzame historieprent voorhanden die dat feit voorstelt en voorzien is van het adres van Cl. J. Visscher en Hessel Gerritsz. (terwijl de graveur onbekend is). Zij is van breed folio formaat, metende 19.5 cM. in hoogte en met de beschrijving in vijf kolommen 38 cM. in de breedte. Men vindt haar beschreven in Frederik Muller's Catalogus van historieprenten onder de nummers 1508 en 1508A.

De omvangrijke kaarteering van de oostkusten van Amerika hield Gerritsz verder bezig. In 1625 verscheen de „Nieuwe Wereld" van Johannes de Laet, een werk dat met het „Jaerlijck Verhael" van dien auteur, eenzelfde beteekenis heeft voor Amerika als Linschoten's „Reisgeschrift" en „Itinerario" voor Azië, maar op een hooger peil staat. De Laet verzekert aan het slot zijner voorrede, dat hem „sonderlingh be„hulpsaem is gheweest de industrie ende ervarentheyt van Hessel Ger„ritsz die de kaerten meest ontworpen ende ghestelt heeft". Deze kaarten, een tiental, geven het gewenschte zicht op Gerritsz' werkzaamheid, gerekend van Plancius' overlijden tot het jaar 1625. Zij zijn op verschillende schalen geteekend, fraai van uitvoering, niet van een adres voorzien en van de ietwat oudere kaartwerken onderscheiden doordien banale versieringen als schepen, visschen en zeemonsters geheel achterwege zijn gelaten. Die nuchterheid van opvatting doet het werk in onze achting rijzen. De bij De Laet opgenomen kaarten zijn, of stellen voor:

1. de West-Indische eilanden,
2. Nova Hispania, Nova Galicia, Guatemala,

M.E.C.D. 2017

3. Tierra firma met Nueva Reyno de Granada ende Popayan,
4. Peru,
5. Chile,
6. Provincien van de Straet van Magellanes ende van de Straet Le Maire,
7. Paraguay, o prov. de Rio de la Plata met de aenpalende landen van Tucuman ende Sta Cruz de la Sierra,
8. Tlandt van Brasil,
9. Guaiama,
10. Venezuela.

In de uitgave van de Nieuwe Wereld die in 1630 van de pers kwam vermeerderde Gerrits het aantal kaarten nog met:

11. een generale kaerte,
12. Nova Francia,
13. Nova Anglia, Novum Belgium et Virginia,
14. Florida,

die allen van hetzelfde type zijn. De oudere kaarten (1—10) ondergingen lichte retouches. Waarlijk de West-Indische Compagnie kon tevreden zijn!

Het schijnt dat ook Gerritsz reden tot tevredenheid had, want in 1626 zien wij dat hij zich weder eens wendde tot zijn eerste liefde: de drukpers. In dat jaar verscheen het „Journael vande Nassausche „Vloot, ofte Beschryvingh vande Voyagie om den gantschen Aerdt-„Cloot, gedaen met elf schepen: onder 't beleydt vanden Admirael „Jacques l'Heremite, ende de Vice-Admirael Geen Huygen Schapen-„ham, inde Jaeren 1623, 1624, 1625 en 1626. Waer in de gantsche His-„torie, so wel haer wedervaren, als de gelegentheyt der Landen ende des „Volckx, soo in woorden als in Figuren voorgestelt wordt. t'Amstelre-„dam by Hessel Gerritsz ende Iacob Pietersz Wachter, 't Jaer 1626". Karakteristiek is het titelvignet, een wereldkaartje, waarop voor de allereerste maal door den druk het „Land van de Eendracht" genoemd wordt [1]), dat in 1616 was ontdekt, in 1622 op den geteekenden overzeiler (zie hiervoren sub 5) was geplaatst en thans overeenkomt met de Northwest Division van West-Australië. Gerritsz mocht zich voor dat land wel interesseeren! Op kartografisch gebied bracht deze uitgave

[1]) Gereproduceerd als titelvignet in Heeres' „Aandeel der Nederlanders in de ontdekking van Australië".

M.E.C.D. 2017

nog een paar bijzonderheden: een kaartje van de zuidzijde van Vuurland door Johannes van Walbeeck, een kustgedeelte van Chile en de rivier van Guayaquil.

Uit de jaren 1627/'28 is veel van Gerritsz' œuvre tot ons gekomen. Allereerst valt een handschrift met zeilaanwijzingen te vermelden (een roteiro) dat thans op het Algemeen Rijks-Archief wordt bewaard [1]). Het schijnt een bureau-exemplaar te zijn, dat toevallig niet in 't ongereede is geraakt. Het geschrift is verdeeld in vier afdeelingen die afzonderlijk kunnen worden beschouwd. De *eerste* behandelt de Kaap-Verdische Eilanden en doet, bij de beschrijving van S. Jago, gevoelen dat er nà 1628 aan het handschrift gewerkt moet zijn; de *tweede* beschrijft de „Cust van Brasil om ende bij Parnambuco uijt Portugesche „ende Nederlandsche anteyckening". Halverwege deze afdeeling vindt men eene „anteyckening uyt de mont van Dirck", waarmede de kundige Dirck Ruyters bedoeld is, wiens „Toortse der Zeevaert" van 1623 weder door de Linschoten-Vereeniging is uitgegeven. De *derde* afdeeling houdt zich bezig met de „Canibales Caribes oft Wilde Eylanden" waarmede Gerritsz de Eilanden boven den Wind bedoelt. Zij is merkwaardig door eenige equivalenten voor zoogenaamde Spaansche benamingen van de eilanden, welke zijn opgegeven door een Nederlander die de taal heet te hebben verstaan. Ook komt hier eene opgave voor van de vele bronnen, zoo Spaansche als Nederlandsche, die de kartograaf bij het samenstellen van dit gedeelte heeft gebruikt. Maar het best van alles is eene aanteekening, die in staat stelt de gansche compilatie nauwkeurig te dateeren; zij is in 1627 opgesteld en in het volgend jaar een weinig bijgewerkt. Immers er valt te lezen:

„alles te saamen tot een doorgaande reeden gebracht naat best dat „men heeft connen besinnen in Novembri 1627 door

„Hessel Gerritsz

„ende naa noch op var.
„plaatsz. vermeerdert".

De *vierde* afdeeling brengt nog een uittreksel uit Figueiredo's „Ro„teiro" (ed. 1609, '14 en '25). Zij beschrijft de zuidzijde van Puerto Rico en Hispaniola „uyt loopende door t'oude Canaal." En onderwijl bleven

[1]) Zie Inventaris van Leupe.

M.E.C.D. 2017

ook de Oostersche wateren den kartograaf bezig houden, naar blijkt uit een gegraveerde kaart van Australië's Westkust die in 1627 verscheen „uyt de Iournalen ende afteykeningen der Stierluyden t'samen-„gestelt, Anno 1627, by Hessel Gerritsz, met octroy enz." Een exemplaar van dat belangrijk stuk berust op het Algemeen Rijks-Archief te 's Gravenhage, eene reproductie is te vinden in Heeres' „Aandeel der „Nederlanders etc.", p. 8/9.

Omstreeks dezen tijd heeft Gerritsz zijne zaak weder verplaatst; in 1628 treft men haar aan op den hoek van de Doelenstraat en het Rokin [1]). Dààr misschien zijn twee fraaie kunstplaten door hem uitgegeven — zij houden weer verband met de overwinningen en veroveringen der West-Indische Compagnie. De eerste stelt de overwinning van Piet Hein op de Portugeesche oorlogs- en koopvaardijschepen in de Allerheiligenbaai voor (1627). Zij is beschreven in den Catalogus van historieprenten van Frederik Muller onder de nummers 1560 en 1560A De tweede, die uit twee bladen bestaat, stelt eene actie voor tusschen den Admiraal Pieter Adriaansz Ita (van Vlissingen) en den Admiraal en Vice-Admiraal van Honduras (1628). Deze eveneens zeldzame en fraaie plaat is bij Frederik Muller beschreven onder nummer 1599.

Mede uit 1628 is een brief bekend dien Gerritsz (den 3den Aug.) gericht heeft aan Th. Rodenburg te 's Gravenhage. De brief handelt over eene kaart van de Skandinavische landen die hij bezig was te snijden op zes reale bladen; Gerritsz verzoekt de bemiddeling van Rodenburg om hem aan gegevens te helpen [2]). Maar hier naderen wij een keerpunt in de geschiedenis van onzen kartograaf, want .... hij is gaan varen!

Ten slotte toch niet voldaan over zijn arbeid ten bureele en in de teekenkamer, heeft Gerritsz blijkbaar behoefte gevoeld aan aanvulling van zijne wetenschap door eigen aanschouwing ter plaatse. Dit kan bewezen worden uit een handschrift dat in 1901 bij Frederik Muller en Co [3]) onder den hamer kwam, om aan eenen meestbiedende in Brazilië te worden verkocht. Ofschoon voor ons land verloren, is het niet spoorloos voor de wetenschap verduisterd, want door de zorgen van E. J.

[1]) Kleerkooper en Van Stockum.

[2]) Zweedsche archivalia, p. 281.

[3]) Veilingscatalogus van Fred. Muller & Co. der collecties Six, van den Bogaerde e.a.; geveild 10 Mei 1901. Zie Nr. 1424.

M.E.C.D. 2017

Bondam werd het, *vertaald in het Fransch*, uitgegeven in de „Annaes da Bibliotheca nacional de Rio Janeiro, 1907, vol. xxix (1909), pp. 99 t/m 179. Het bestaat uit vijf afdeelingen. In de eerste (voorwerk) deelt Gerritsz mede dat hij allerlei heeft ontleend aan scheepsjournalen, aan het werk van Joh. de Laet en aan een Roteiro van 1621 die opgesteld is door Miguel de Ravires. Aan het slot dier afdeeling vindt men eene aanteekening, vermeldende dat zij in November 1627 is opgesteld. Gelijktijdig dus met het handschrift dat op het Algemeen Rijks Archief berust.

De volgende afdeelingen geven zeilaanwijzingen en landverkenningen, respectievelijk betrekking hebbende op de Caraibische Eilanden, de vaste kust van Zuid-Amerika en Brazilië omstreeks Pernambuco en Fernando Noronha. De vierde afdeeling bevat een uittreksel van een Fransche leeskaart, door Gerritsz ontleend aan „*de cas van D. Y. Plancius.*"

Het rechte bewijs voor Gerritsz' uitvaren valt te ontleenen aan eene aanteekening op p. 113, alwaar hij verklaart, dat hij op 7 April 1629 iets heeft bijgewoond en door de slotnota waarbij hij verzekert dat het geheele stuk door hem is gecollationneerd op 20 Juli 1629 *aanboord van het schip Zutphen, zich bevindende nabij de Tortugas*, op 40 vademen diepte! Wij kunnen zijne reis nu bepalen. Waarschijnlijk is hij in Augustus 1628 uitgezeild [1]) met de vloot van Adriaan Jansz Pater, in het schip Zutphen van 250 last, 36 stukken en bemand met 118 matrozen en 45 soldaten, gecommandeerd door den gezagvoerder Heyn Claesz. Die vloot heeft nabij de Azoren en Kaap Verdische Eilanden, op de kust van Brazilië en in de Antillen gekruist, scheidende de Zutphen weder op 2 October 1629 met bestemming naar patria, gelijk men nader kan vinden vermeld in het „Jaerlijck Verhael" van Joh. de Laet, boek V en boek VI.

Lang heeft de West-Indische reis dus niet geduurd en de zaak in de Doelenstraat kon spoedig weer worden opgezocht. Op het jaar 1630 is nog eene uitgave van Gerritsz bekend: een pamflet. Het is door Knuttel beschreven onder nummer 3996 en draagt den titel: „Veroveringh „van de Stadt Olinda, gelegen in de Capitania van Phernambuco,

---

[1]) In verband daarmede is merkwaardig dat zijne vrouw Aefgen Willemsdr. den 24 Maart 1628 een testament had ingeleverd. Kladboekenpak notaris Meerhout. Zie Kleerkooper en Van Stockum p. 234.

M.E.C.D. 2017

„door .... Heyndrick C. Lonck, Generael te Water ende te Lande, „mitsgaders: Diderick van Waerdenburgh, Colonel over de Militie te „Lande enz. T'Amsterdam, voor Hessel Gerritsz. Z. j." De titel draagt een houtsneefiguur, voorstellende een der schepen; de tekst bevat o. a. het summier der Artikelen van Overgave, in Spaansch en Nederlandsch, de lijst der buitgemaakte munitiën enz. Er behoort een kaartje bij met verklaring (Leiden, coll. Bodel Nyenhuis port. 191 No. 50 en 51).

Het schijnt Gerritsz' laatste uitgave te zijn geweest [1]). In 1632 is de werkzame man overleden en in de Nieuwe Kerk begraven [2]). Als kaartenmaker werd hij opgevolgd door den grooten Willem Janszoon Blaeu, dien hij in 1617 was voorbij gestevend. Het blijkt uit eene resolutie [3]) van Bewindhebberen der Kamer van Amsterdam, dd. 3 Januari 1633.

---

[1]) Voor de volledigheid worde hier nog vermeld een stel fraaie gravures, voorstellende de Vier Jaargetijden (Kasteelen aan de Vecht) welke gemerkt zijn H. G. en door sommigen aan Gerritsz worden toegeschreven. (Bruinvis in Nieuw Biogr. Wdbk. in voce Gerritsz).

[2]) Kleerkooper en Van Stockum.

[3]) Leupe, Inventaris, p.v.

M.E.C.D. 2017

Beschryvinghe
Vander

Samoyeden Landt in Tartarien.

Nienlijcks onder't ghebiedt der Moscoviten gebracht.

Wt de Russche tale overghesetz, Anno 1609.

Met een verhael

Vande opsoeckingh ende ontdeckinge vande nieuwe deurgang ofte straet int Noordwesten na de Rijcken van China ende Cathay.

Ende

Een Memoriael gepresenteert aenden Coningh van Spaengien / belanghende de ontdeckinghe ende gheleghentheyt van't Land ghenaemt Australia Incognita.

t'Amsterdam/ by Hessel Gerritsz. Boeckvercooper/op t Water/inde Pascaert / Anno 1612.

M.E.C.D. 2017

Prov. Salomonis 16 Cap.

Des menschen herte slaet zijnen wegh aen:
Doch de Heere alleene gheeft dat hy voort gaat. [1])

[1]) Volgens de Statenvertaling: „De mensch heeft schikkingen des harten, maar het antwoord der tong is van den Heere."

M.E.C.D. 2017

TOT DEN LESER.

DE apparentien ofte schijnselen van baet ende voordeel hebben de menschen altoos beweecht om onbekende Landen ende Volcken te gaen besoecken. Alsoo hebben de schoone Pelteryen (die ons van de Russche Cooplieden ghebracht worden) onse Cooplieden begeerich ghemaeckt om haer Landen, die ons onbekent waren, te connen doorreysen, daer toe sy eenighsins gheholpen zijn door een reyse die van de Russen beschreven is van der Moscouw op Colmogro[1]), ende van daer op Petzora, daer de Volcken Anno 1518, t'Christen Gheloove ontfanghen hebben, ende voorder tot de Oby, ende noch al wat verder over, daer al eenighe fabulen in ghemenght zijn geweest van Slatababa[2]), t'gulden Oud-wijf met haer kinderen, ende de monstreuse menschen over de Oby. Dese Russche beschryvinghe is van Sigismund van Herbersteyn[3]), Orateur van Keyser Maximiliaen, in zijn Boecken van de Moscovische Landen, vertaelt ende uytghegheven. Daernae heeft Antonis Wied een Caerte van Russenlandt[4]) gemaeckt, door de instructie van eenen Joannes Latzky[5]), eertijds een van de Moscovische Princen, die om de op-roeren nae 't over-lyden van Joannes Basilius[6]), de Groot-

[1]) Nabij Archangel.

[2]) Verg. Herberstein, zie vlg. noot.

[3]) „Rerum Moscovitarum Commentarii", Vindobonae, 1549. (Vert. voor de Hakluyt Society door R. H. Major en uitgegeven onder den titel „Notes upon Russia", London 1851/'52). Herberstein reisde in 1526.

[4]) Een origineel van deze zéér zeldzame kaart werd door S. Ruge aangetroffen in de voormalige Universiteitsbibliotheek van Helmstedt, Reprod. zie: Mitth. der Georgr. Gesellsch. in Hamburg, Band XXI, alwaar: „Das erste Jahrhundert russischer Kartographie 1525—1631 und die Originalkarte des Anton Wied von 1542" von H. Michow.

[5]) Juister: Ljätzki, zie Michow p. 61.

[6]) Ivan Vassilievitch (de verschrikkelijke) werd geboren in 1530, stierf in 1584. Zijn vader Vassili Ivanovitch overleed in 1533; deze moet hier bedoeld zijn. De „oproeren" doelen op hetgeen er voorviel onder het wanbestuur tijdens de minderjarigheid van Ivan, die in 1547 gekroond werd.

M.E.C.D. 2017

vorst in Moscovien, in Polen ghevlucht was, welcke Caerte aen eenen J. Coper [1]), Raedts-heere van Dantzick, vereert, ende met Rusch ende Latijnsch schrift uytghegeven is, in der Wilda, Anno 1555 [2]). Hier nae isser noch een Caerte van dit Russenland gemaeckt door d'Enghelschen, die in dese quartieren ghetraffiqueert hadden [3]). Dese Caerten ende Beschryvinghen dan, soodanich als die zijn, ende de naeder kennisse die men becomen hadde, hebben [A2 v°] Olivier Bunel van Brussel geboortich, met een scheepken van Enchuysen uytghelockt om derwaerts te seylen [4]), die daer om ende by ghesworven, ende in de Petzora veel Rijckdom van Pelteryen, Rusglas [5]) ende Christal de Montagne vergadert had, die met de schuyt inde Riviere Petzora verdroncken zijn. Hier nae, alsoo de voorgaende tochten der Enghelschen, ende van Olivier Bunel, die oock in Costinsarck [6]) op nova Sembla gheweest had, onse Hollanders belust maeckten, ghelockt zijnde door de rijckdommen van China ende Cathay [7]), daer toe sy langhs dese custen hoopten een wech te vinden, soo hebben de E. M. Heeren Staten der Vereenichde Provincien twee schepen derwaert ghesonden, die met Jan Huyge van Lintschoten nae Weygats souden gaen, ende twee die met Willem Barentsz. door de beweginge van M. Petrus Plancius nae 't Noorden boven nova Sembla om souden zeylen [8]). Maer Willem Barentsz. is op de hoochte van 77 graeden by d'Eylanden

---

[1]) Johann Koppe, schepen van Danzig. Zie Michow, p. 61.

[2]) De Oud-Russische titel der kaart, geeft het jaar 1542. De latijnsche (die misschien later is gedrukt) geeft 1555. De kaart is *zeker* ouder dan 1544. Verg. Michow, zie hiervoren.

[3]) Zie Theatrum Orbis Terrarum van Abraham Ortelius, Antwerpen, 1570 (en volgende uitgaven) de kaart: „Russiae, Moscoviae et Tartariae Descriptio" autore Antonio Ienkensono Anglo, edita Londini Anno 1562 et dedicata Illustriss. D. Henrico Sydneo Wallie presidi.

[4]) In 1584. Zie voor Olivier Brunel, die misschien reeds in 1558 voor 't eerst in Moscovië was beland: mijne „Reizen van Jan Huyghen van Linschoten naar het Noorden" Dl. VIII, werken der Linschoten Vereeniging pp. XLII vlg., LIV vlg.

[5]) Mica.

[6]) Al hetgeen Hessel Gerritsz. hier mededeelt omtrent Olivier Brunel, berust op Lucas Jansz. Waghenaer's „Thresoor der Zeevaert", Leiden, Frans van Raphelingen, 1592, aldaar pp. 101, 104, 204. De hier bedoelde laatste reis van Brunel werd ondernomen in 1584.

[7]) Cathay = Kittaj (Russ.) is Noord-China. Zie Hobson Jobson. In 't algemeen is Kittaj de naam waaronder China bekend staat bij de noordelijker wonende volken.

[8]) In 1594.

M.E.C.D. 2017

van Orangen, tusschen t'Land ende t'Ys beset zijnde, op den eersten dach van Augustus wederom ghekeert; ende Jan Huyghen is al heel de Strate van Weygats door-ghezeylt, ende noch vijftich mylen verder, die om den Noordoosten Wind, ende om 't verloop van 't Jaer, oock weerghekeert zijn. Welcke beyde t'naest-volghende Jaer 1595 weder zijn uytgheseylt, in meyninghe haer mercken verder te stellen, of den door-gangh heel te vinden: maer de koude ende t'Ys haer teghen zijnde, hebben sy haer voornemen niet connen volbrengen, want sy hebben t'Weygats niet connen passeren. Ende Willem Barentsz. die al wat verder quam op zijn derde tocht, Anno 1596, dan hy op d'eerste tocht conde geraken, heefter zijn schip op de Ys-bergen laten staen tot een merck ende eeuwighe [A 3] memorie van d'uytterste zeylage in het Noorden, diens avontuersche Historie, droeve uytvaert ende 't Volcks wonderlijcke t'huyscomste men in hare ghedruckte dach-schriften lesen mach [1]).

Om dan de kennissen van de ghelegentheyd van dese Landen (die onse Cooplieden door dese voorverhaelde reysen becomen hebben) eenichsins behulpich te wesen, soo gheven wy haer hier in handen een verhael van de nieuwe heerschappye der Russen in de Landen van Tartaria, daer men sal moghen sien d'over-een-cominge met de seer curieuse af-teeckeningen van Jan Huyghen [2]), ende de verder gheleghentheyd van de Landen die gheleghen zijn over de Rivier Oby.

Neven dese beschryvinghe van Sibier [3]) ende t'Noorderste Tartarien, gheven wy u oock een Caerte uyt het Russche ghetranslateert van alle de by gheleghen contreyen, daer sy ons voorghemaelt hebben de gheheele Zee by Oosten de Weygats, ende een wech die men hout nae 't Zuyden van Cathay te gaen: Doch of de passage te noordelijck gheleghen ware, ghelijck sulcks uyt de Caerte schijnt, so soude men nochtans, apparentelijck ghesproken, tot in de Oby, oft eenighe van d'ander groote Rivieren, te water con-

---

[1]) Nl. de „Drie Seylagien" van Gerrit de Neer.

[2]) Zie de platen en kaarten in mijne uitgave van: „Jan Huyghen van Linschoten, Reizen naar het Noorden", Dl VIII van de werken der Linschoten-Vereeniging.

[3]) Siberië. De naam Sebur komt reeds voor op de Catalaansche kaart van 1375.

M.E.C.D. 2017

nen comen: want immer worden die Custen van de Russen met hare lodinghen [1]) of scheepkens bevaeren, ende reysen dan voorts innewaert met schuyten te Water of te Lande, daer 't schijnt dat men merckelijcke dinghen soude comen te ontdecken. Doch also de Weygats des Somers weynich tijt open of ontdoyt is, alst blijct by de twee tochten die J. Huygen ende W. Barentsz. [2]) derwaert gedaen hebben, so en soude dese opsoeckinge niet licht om doen zijn, want t'schijnt dat de natuer ons de koude ende t'ijs daer tot vyanden gestelt heeft om onse begeerte te bedwinghen: maer onaengesien al d'exempelen van so treflicke personen, als W. Barentsz. J. Heemskerck ende J. Huyghen, ende de slechte reyse die [A3 v°] Kerckhoven [3]) gedaen heeft voor Isac Lameir [4]): so hebben eenige som onervaren vermetele menschen haer verstout, de E. H. Raden ter Admiraliteyt, ende de M. H. Staten te versoecken, om bestellinge op nieus te becomen, nae 't noordoosten boven nova Sembla om te seylen [5]), stoutlick affirmerende van de hoochte van 72 gr. noordlic, om de lange dagen, langs hoe warmer te zijn: gelijc oock gedaen heeft eenen Heliseus Roslin, Doctor van Hanou, achter in zijn boecxken [6]) (aen de M. H. Staten geschreven ende gedediceert 1610 den 22 Decemb.) daer hy (na veel sotternien die hy fondeert op de Caerten die van heel oude tyden gemaect zijn van Tartaria,

---

[1]) De lodijas. [2]) De expedities van 1594 en '95.

[3]) Melchior van den Kerckhove, een zeeman uit die dagen wiens naam telkens opduikt, maar van wien geen aaneengeschakelde levensloop bekend is. Voor eenige bijzonderheden uit Spaansche bron, hem betreffende, zie Dr. F. C. Wieder „Nederlandsche historische documenten in Spanje", 1915, p. 213. (Overdruk Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Genootschap).

[4]) In 1609 zond de Oost-Indische Compagnie den Engelschman Hudson uit en de koopman Isaäc Lemaire zond eveneens Melchior Van den Kerckhove naar het Noorden. Hudson werd door het ijs bij Nova Zembla, Van den Kerckhove door het ijs bij Waygatsch tot opgeven van den beraamden tocht genoopt. Zie ook Massa's „Cort verhael" p. 8. Hudson wendde den steven naar Amerika en ontdekte de naar hem genoemde rivier. Van v. d. Kerckhove's reis is niets naders bekend als wat Gerritsz in dit boekje vermeldt.

[5]) Bedoeld zijn Pieter Aertsz de Jonge en Ernest van de Wal die het initiatief hadden genomen tot een onderzoek, dat weer aanleiding werd tot de reis naar het Noorden van de schepen „Vos" en „Craen" onder bevel van Jan Cornelisz. May (1611—'12), aan welke onderneming zij zelf deel namen als commiezen. Zie Dl. I der Werken van de Linschoten-Vereeniging.

[6]) Röslin, H. Mitternächtige Schiffarth. Franckfurt (J. T. de Bry), 1610. (Ex. ter Kon. Bibl. te 's-Hage).

M.E.C.D. 2017

doen de Russen daer selver noch geen kennisse af en hadden) seyt: dattet je *näher dem Polo je wermer zu Sommerzeitten is, vnd datter kein verhindernusz den Schiffen des Eyses oder kälte halben fürfallen kan* [1]). Ende onse lieden meenden noch wel dat de Son eerder daer by Noorden nova Sembla zout soude maken dan ijs, soo sy seyden [2]). Met dese opinien zijn sy 1611 int voorjaer uytgeseylt om verre boven nova Sembla om te gaen, ende van daer, so haer Caerten hielden, z.z.oost aan, na de strate van Anian, ende voort nae 't lang gesochte Cathay ende China [3]): maer ten isser niet toe gecomen dat sy sien mochten hoe goet ofte ondeugende dat haer Caerten gemaeckt waren: want also sy te vroech inde tijt uytgevaren, ende tegen haer meninge van 't ijs bedwongen wesende, in Costinsarck aen nova Sembla gecomen zijn, ende so zijnse vant ijs beschadicht in Moscovia [4]) gelopen om haer te repareren: Van daer zijn sy, sonder verder te attenteren, nae de custen van Canada, tusschen Virginia ende Terra nova, geseylt, om winter lage te leggen; daer haren Auteur of opper Commys door de Opperste schickinghe (so 't schijnt) 't loon van zijn dwaesheyt ontfangen heeft [5]). Van dit ge-

[1]) Hessel Gerritsz. bestreed de dwaasheden van Röslin op zeer goede gronden. Zie hierna het naschrift der Lat. uitgave (1613). Zie vlg. noot.

[2]) Eene bewering van den Commies Pieter Aertsz. de Jonge; Zie het naschrift der Lat. uitgave (1613), alwaar: quae opinio tam rationi quam experientiae adversatur, Sol. enim radiis obliquis nihil incendet, sed directis.

[3]) Bedoeld is de reis van de schepen „Vos" en „Craen". Zie Dl. I Werken der Linschoten-Vereeniging.

[4]) Juister: in Lapland (Kildin).

[5]) Bedoeld is Pieter Aertsz de Jonge (van Amersfoort) de Commies op de „Craen", die op 26 Nov. 1611 op de „Moortreede" (Machias bay in den Staat Maine?) vermoord werd met eenigen van het scheepsvolk. Zie Mr. S. Muller Fz. „De Reis van Jan Cornelisz May, 1611—1612", uitgave der Linschoten Vereeniging 1909, p. 40. Deze schampere opmerking over den moord werd, naar 't schijnt, door het publiek afgekeurd. Plancius zelf zal den schrijver stellig met nadruk hebben terechtgewezen. Hessel Gerritsz erkende zijn ongelijk bij de uitgave van Isaac Massa's IJszeekaart, in de laatste zinsnede van de daarbij behoorende toelichting, luidende: „Dit moet ick noch noteren, dat ick van 't ongheluck van d'Amersfoorder Commys aen Nova Francia al veel te stijf in de Voor-reden ghesproken heb." Daarmede niet tevreden, liet hij later, in de exemplaren die hij nog bezat, de 19 geincrimineerde woorden door een strookje papier overplakken, met de volgende verklaring: *„daer sy meest al de custen besocht hebben tot aen de Norenbega, daer een van haer commisen met 6 andere met pijlen doorschoten is."* Verg. Muller, als voren, p. 195 noot.

Norenbega is de kust van den tegenwoordigen staat Maine. Ook neemt men wel aan dat Norenbega het gebied van de Hudson-rivier is. De naam komt betrekkelijk laat voor: nà 1550. Gerritsz bedoelt ongetwijfeld den tegenwoordigen staat Maine.

M.E.C.D. 2017

selschap is t'eene scheepken thuys gecomen, ende t'ander is weder nae 't Noorden, om beter haer mening te voldoen [1]). Maer also de Engelschen, na dese voorseyde tochten van W. Barentsz. noch etlijcke proefstucken in 't Noordoosten gedaen hadden [2]), so hebben de H. Bewinthebberen van d'Oost Indische compagnie nu eenige jaren geleden [3]), derwaert gesonden eenen genaemt Mr. Hudson, die mits dat hy in 't Oosten geen wech en vont, nae 't Westen geseylt is, van daer hy sonder profijt in Engheland is aen- [A 4]
gecomen [4]): daer nae als hem d'Engelsche weder hebben uytgesonden [5]), heeft hy merckelijck meerder voorspoed ende minder geluck ghehadt: want als hy naer veel moeytens ontrent 300 Duytsche mylen by Westen Terra de Baccalaos [6]) was gecomen, ende daer Winter lage gelegen hebbende op de hoochte van 52 grad. willende verder poogen, is hy, met al zijn Overheyt op 't Schip, van 't Scheeps-volck aen Land geset, die sonder verder te willen, t'huys gecomen zijn, diens af-tekeninghen wy u hier achter byghevoecht hebben [7]), hopende, dat wy van de schepen die nu derwaert gesonden zijn [8]), noch verder bescheyt ende tydinge van een heele doorgang sullen becomen, waer door sy souden vercrygen een eeuwighe eer ende fama, om dat soo lange jaren soo veel machtige Lieden ende verstandighe Piloten ghetracht hebben, om door een nieuwe corte wech te comen tot de rijckdommen van Cathay, China, de Molucken, ende Peruaensche Volcken. Onder welcke gheweest zijn Martin Forbisher ende Joannes Davis, die Anno

[1]) De „Craen kwam den 6 Juli 1612 uit Amerika in Nederland terug. De „Vos" ondernam eerst nog een kruistocht in de IJszee; zij keerde 3 Oct. 1612 in het vaderland weer.

[2]) Stephen Bennett (1603), John Knight (1606), Henry Hudson (1607, 1608).

[3]) Henry Hudson in 1609.

[4]) Maar hij had dan toch de Hudson-rivier ontdekt, alwaar later Nieuw-Nederland werd aangelegd. [5]) In 1610.

[6]) Van ouds de naam van New-Foundland. Zie voor den oorsprong van het woord kabeljauw en bakeljauw: C. C. Uhlenbeck „Kabeljauw" in Tijdschr. voor Ned. Taal- en Letterkunde, Jaargang 1892, 3e Afl. (bakallao is Baskisch).

[7]) Zie hierna „Verhael van de Reyse.... van Mr. Hudson", met de daarbij behoorende kaart, welke Gerritsz vermoedelijk graveerde naar een Engelsche teekening die Plancius in handen had weten te krijgen.

[8]) De beide Engelsche schepen die uitgezonden waren, zoowel om Hudson te zoeken, als om den doortocht verder te bevaren. (Button en Hall, 1612). Verg. hierna „Verhael van de Reyse .... van Mr. Hudson".

M.E.C.D. 2017

1585, 86, 87 tusschen Terra nova ende Groenland Noordwaert opgheseylt zijn tot op de 72 graden, dan door 't Ys weergehouden, zijn sy, sonder yets gedaen te hebben dat tot haer voornemen dienstich was, t'huys ghekeert.

De hope van dese nieu-gevonden doorgang of strate boven Terra nova van Mr. Hudson opgedaen, is ghesterckt door de getuygenissen der Virginianen ende Floridianen, die vastelick affirmeren ten Noordwesten van haer Lant een groote Zee te zijn, daer sy schepen seggen gesien te hebben, gelijck de schepen van d'Engelschen [1]). Men leest oock by Josephus d'Acosta int 12 capit. des derden Boecx vant naturael van West-Indien, dat de Spaengiaerts meenen dat d'Engelse Capiteyn Thomas Candisch van dese door-
[A4 v°] gang goede kennisse ghehadt heeft [2]): Oock seyt men dat de Spaengiaerden desen wech soecken onbekent te houden, ende dat eenige van den haren, comende van de conqueste der Philippinen, door desen wech zijn t'huys ghecomen, daerom dat de Coning Philippus II een sterck fort heeft laten timmeren boven aen Mar Vermejo [3]) by Westen nieu Granada [4]), om te verhinderen dat onse natie ofte

[1]) Hessel Gerritsz. keert hier de mededeeling van Joseph de Acosta (zie vlg. noot) juist om. By Acosta Lib. III, cap. 12, vindt men: Traya raziones para prouar su opinion, porque dizia, que se auian visto en la mar del Norte pedaços de nauios, que vsan los Chinas, lo qual no fuera possible, sino huuira passo de la vna parte a la otra.

[2]) Joseph de Acosta „Historia natural y moral de las Indias", Sevilla 1590, Barcelona 1591, Madrid 1608 en 1610. Een Nederl. vert. door Jan Huyghen van Linschoten, Enkhuizen 1598. Eng. vert. door E. Grimston, London 1604, die in 1880 voor de Hakluyt Soc. opnieuw is uitgegeven door Sir Clem. Markham. Een ex. der Sp. uitgave van 1608 bevindt zich te Leiden in de Academische Bibliotheek, aldaar: „Elle Estrecho dizẽ algunos, que tuuo del noticia aquel gran cossario Drac, y que assi lo signifco el, quando passò la costa de Nueva españa por la mar del Sur, y aun se piensa, que ayan entrado por el los cossarios Ingleses, que este año passado de mil y quinientos ochinta y siete, robaron vn nauio, q̃ venia de les Filipinas con gran cantidad de oro, y otras riquezas, la qual pressa hizierõ junta a las Califorinas, que siempre reconocen las naos, que bucluen a la Nueua españa de las Filipinas, y de la China". (Lib. III, Cap. 12).

[3]) De Golf van Californië, destijds wel voor een zeestraat gehouden. Aan het einde der 16de en het begin der 17de eeuw liep er een gerucht dat er zulk een fort, als Gerritsz hier bedoelt, bestond. Zie b.v. Purchas „A note by Michael Lok the elder, etc." die van 1596 dateerde, alwaar (III, iv, 850): „he was Pilot of three small ships which te Vizeroy of Mexico sent from Mexico .... to discover the straits of Anian .... and to fortifie that Strait, etc.".

Verg. over Sp. reizen naar Californië in 1596 en '97: F. C. Wieder „De reis van Mahu en de Cordes", I, p. 25 t/m. 27.

[4]) D. i. de vastelandskust be-O. de *Golf* van Californië. Men stelde zich het *schiereiland* Californië als een eiland voor en *dus* de Golf van dien naam (Mar Vermejo) als een zeeëngte die wellicht met eene N.W.-passage correspondeerde.

M.E.C.D. 2017

eenige van zijn vyanden door desen wech hem zijn rijckdommen, die hy aen Mar del Zur met vrede besit, niet en souden comen afhandich te maken, somen ons voor de waerheyt vertelt [1]).

Dese wech dan, ist datse vervolgt ghelijck die sich op doet, sal d'onse een toepat [2]) wesen niet alleen na de Chinen, Molucken oft Peru, maer oock om te gaen besien wat voor Volcken aen de Zuydzyde vande Zuyd-zee woonen [3]), wat Havenen ende wat Waren dat daer te vinden zijn, daer sy aller wegen goede ververschinge vinden sullen, t'sy dat sy gaen aen d'Eylanden daer den Bisschop van Quito [4]) heen geweest heeft, daer af ons gerapporteert is van

[1]) Zie 2 aanteekeningen terug.

[2]) Versta toegang.

[3]) In dit verband wordt duidelijk hoe Hessel Gerritsz ertoe kwam om, in een bundel die meerendeels noordsche landen en vaarwaters behandelt, ook het geschrift van De Quiros (dat over de Nieuwe Hebrider handelt) op te nemen.

[4]) Vermoedelijk worden hier de Galápagos-Eilanden bedoeld. Onderstaande aanhaling is wellicht in staat dit punt toe te lichten.

„*Laurens Claesz v. Antwerpen*, out omtrent 40 jaren, hebbende voor hoochbootsman „op het *Magellanische schip*, genoemt „*de Blyde Bootschap*" is neffens andere schepen „uyt het Goederesche gadt gelopen op St. Jans avont 1598 onder den Admirael *Mahu*, „heeft gevaren onder den admirael *Don Gabriel de Castiglio* met drie schepen langs de „custen van *Gilo* naer Valparaiso ende van daer naer Strate, ende dat in den jare 1603 „ende is geweest in Martio op 64 graden, aldaer hadden sy veel sneeus, in de volgende „maent April syn sij weder gekeert aen de custe van Gilo heeft met zijn heere den Bis„schop van Cinto [lees: Cuito of Quito, alwaar een episcopaat gevestigd was] Don Fray „Louis Lopes de Soles Augustiniaender, Don Pedro Sordes de Ouleau gevaren anno „1604 naer Iselos Cognitas sijn drye int getal, het eerste genaemt St. Nicolaes de To„lentine, het tweede St. Veronica ende het derde St. Antonio de Padua welcke sijn ge„legen op de zuijdelijcke hoochte van 4 graden 400 mylen van de custe van Peru naer „de gissinge van de Spaingnaerden, ende naer syn gissinge omtrent 300 Spaensche mij„len leggen seer nae by Oost ende West van malcanderen van het eerste tot het tweede „sijn acht glasen seylens. Int eerste spraecken zij de spraecke van de Peruleros van Li„ma. Int tweede hadden sij een ander spraecke ende waren swarter. Ende int derde „noch swarter het eerste is dertich mylen lanck, het tweede 23 off 24 mylen ende het „derde 40 mylen lanck, vol Bosschen. Op het eerste vonden sij hart blau hout, op 't „tweede vonden zij een weynich gouts van 14 quilaten". (Stuk aanwezig op Algemeen Rijksarchief, onder „Koloniaal Archief, *Instructien en Journaelen* van Brasiliaansche en Oostindische Rijsen zeedert 21 April 1623 tot 28 Augustus 1681").

Op de groote wereldkaart van Blaeu (1605) en op de Zuidzeekaart van Hessel Gerritsz (± 1622) komen, ongeveer onder linie, de „Islas de Gallopagos" voor, doch zonder speciale namen voor de afzonderlijke eilanden. (Op van Langeren's globe, 1612, vindt men galopegos be-N. de linie). Reeds in Additamentum III van Ortelius' Atlas (1584) komt de naam voor. De Molineux-globe (1592/'93) heeft Galopegos Maiores op 4° en I. de los Galopegos minores op 1°. (Zie Hues, in Hakl. Soc. Dl. 79).

Dampier (1684) zegt van de Galápagos-eilanden dat zij alleen op de Spaansche kaarten zouden voorkomen — hij noemt de namen die zij in zijnen tijd droegen niet, wèl heeft hij het hout (Mammeo Americana) opgemerkt: „the dildo-tree is a green prickly

M.E.C.D. 2017

een onser lantslieden die daer geweest heeft met dien Bisschop, de welcke oock veel van sulcx vertelt heeft aen den Advocaet Barneveld, ende den E. H. Bewinthebberen van de Oost-Indische Compagnie, ofte oock ist dat sy gaen aen 't vaste Lant, daer ick u hier een discours ende vertellinge af levere [1]), hopende dat sulcx sal aengenaem wesen by alle die geerne haer traffique souden doen in 't achterste der aerden, ende oock by alle die lust hebben om den Aerd-cloot ende zijn Inwoonders hoe langhs hoe meerder te kennen, welcke kennisse ick wensche by uwe E. te wassen tot hare volcomentheyd, ende dat die u brenge rijckdom ende onverganckelicke eere.

Uwe aldervlytichste Dienaer

HESSEL GERRITSZ VAN ASSUM [2]).

Liefhebber der Geographie.

„shrub that grows about ten or twelve feet high, without either leaf or fruit. It is as big „as a man's leg from the root to the top, and it is full of prickles, growing in thick rows „from top to bottom. This shrub is fit for no use, not so much as to burn".

De eilanden staan tegenwoordig het meest bekend onder hun Engelsche namen, die zij waarschijnlijk aan boekaniers te danken hebben. Er zijn echter ook Spaansche equivalenten: Albemarle (Isabela), Narbourough (Fernandina), Indefatigable (S. Cruz), Chatham (S. Christobal), James (S. Salvador), Charles (S. Maria).

[1]) De Quiros hield het ervoor dat de door hem ontdekte Nieuwe Hebriden niet ver van het onderstelde vijfde werelddeel verwijderd konden zijn: Beach, Lucach en Maletur op oudere kaarten. Lucach is verm. slechts een wanvorm voor het Lochac van Marco Polo, hetgeen in Kambodja zou liggen (Loech) en door een drukfout in de Baselsche editie van Polo (1532), tot Boeach en Beach is geworden, waarna de naam op het Zuidland werd overgebracht. Maletur was in dezelfde uitgave een drukfout voor Malaiur en Malajoe is de oude naam van het specerij-eiland Ternate.

[2]) Assum: een vlek ten N.O. van Beverwijk.

M.E.C.D. 2017

COPIE [B 1]

Vande beschrybinge der Landen Siberia, Samoieda ende Cingoesa, met

oock de weghen uyt Moscovia derwaert Oost ende Oost ten Noorden aen, soo het daghelijcks bereyst wordt vande Moscoviten. [1])

DAer woont een Volck in Moscovia, die ghenaemt worden de Kinderen van Anicouvij [2]), ende zijn van Boerser afcomst, gesproten van een Land-man Anica genaemt, desen Anica rijck zijnde van Land, woonde ontrent een Riviere, Witsogda[3]) geheeten, de welcke inde Riviere Duyna vloeyt, die 100 mylen van daer inde witte Zee valt, by Michael Archangel [4]), een Slot alsoo ghenaemt.

Desen voorsz. Anica dan, rijck zijnde, als verhaelt is, hadde oock veel kinderen, ende was van God van alles wel versien, ende ten vollen gesegent, dan met groote begeerlijckheyt geprickelt, willende geerne weten, wat voor Landen besaten ende bewoonden de Volckeren die jaerlijcks in Moscovia quamen handelen met costelijcke Pelteryen ende veel andere Waren, oock vremt van spraeck, van kleedinge, Godsdienst, ende manieren, noemende haer Samoieden, ende oock veelderley andere namen haer gevende: Dese quamen soo de Riviere Witsogda jaerlijcx af-dryven met haer Coopmanschappen, manghelende met de Russen ende Moscoviters in de steden Osoyl [5]) ende Vstinga [6]) op de Duyna, dat alsdoen ter tijdt den Stapel was van als, oock van Pelteryen. Desen Anica dan (als vooren verhaelt) was begeerlijck om te weten van waer sy quamen, ende waer haer wooninghe was, ende wel dencken-

---

[1]) Dit gansche hoofdstuk is kennelijk van de hand van Isaac Massa. Gerritsz zelf geeft zijn aanmerkingen twee hoofdstukken verder. In de definitieve Lat. uitgave van 1613 heeft Massa enkele persoonlijke ontboezemingen weg gelaten. In de noten zal daarop de aandacht gevestigd worden.

[2]) Staat (hier en overal) Aniconij; is door Massa in de Lat. uitgave van 1613 gewijzigd in Anicouvij welke verbetering ik overal heb overgenomen.

[3]) De Wytschegda.

[4]) Het klooster van den Aartsengel Michaël, alwaar onder den invloed van Nederlanders de stad Archangel ontstaan is.

[5]) Solwytschegodsk.

[6]) Welikii Ustjug, gelezen aan de Suchona. Bij Mercator (1572) Vstiuga. Op de Tabula Russiae van Hessel Gerritsz. (1614) Ostiuga Veliki.

M.E.C.D. 2017

de datter groote rijckdommen te halen waeren, aenghesien de schoone Pelteryen, diese jaerlijcks brochten, groote schat bedroe-
[B1 v°] ghen, heeft stilswyghens alliantie ende vruntschap ghemaeckt met sommighe deser Volckeren, ende oock eenighe van zyne Slaven ende Knechten, tot 10 ofte 12 toe, met haer in haer Lant gesonden, bevelende de selve, datse alle t'Landt datse door-reysden, alles wel neerstelijck bespieden souden, ende oock alle haer manieren, wooningen, leven ende ghebaerden wel ordentelijck souden op-teeckenen, om so van alles goedt rapport te doen, als sy weder t'huys souden comen, d'welck eens gheschiet zijnde, heeft hyse, die der geweest waren, wel ghetracteert, ende oock goede gunste toe-ghedraghen, dan heeft haer neerstelijck bevolen te swyghen, ende oock heeft hy 't neerstelijck by hem gehouden, sonder yemant daer van te vermanen, maer heeft het Jaer daer aen volghende meerder partye daer heenen ghesonden, oock eenighe zyner Vrienden, met Coopmanschap van kleynder weerden, als Duytsche Cramerye [1]), Bellen [2]) ende dierghelijcke dinghen: dese zijn oock met gereyst, ende hebben 't oock gelijck als d'andere wel door-snuffelt ende doorsien, ende reysden tot de Riviere Oby toe, door vele Woestynen, ende verscheyden Rivieren, die daer vele zijn, ende maeckten met sommighe Samoyeden aldaer groote Vruntschap ende Alliantie, ende vernamen oock dat de Pelterie daer van kleynder weerden was, ende dat daer rijckdommen te halen waeren: Oock saghense dat sy gheen Steden en bewoonden, maer dat sy met troupen soo by malcanderen leefden seer vreedsamich, ende werden geregeert van sommighe de outste onder haer; waren oock onreyn in haer eten, ende leefden van 't Wilt datse vongen, geen Coren noch Broodt kennende, ende meest al goede Schutters met Bogen, de welcke sy van taey Hout maeckten, ende waren voor gheslepen steenen aen, oock sommighe met scherpe Vis-graten, daerse t'Wilt met schooten, dat daer als nu met menichte was: Oock naeydense met Vis-graten, ghebruyckende Zenuen van cleyne Ghedierten tot haer Draden, ende voechden soo de Vellen by malcanderen, daerse haer mede bedeckten, Somers t'bont buyten, ende s'Winters t'bont binnen draghende: Oock dectense hare

---

[1]) Hetgeen dus wijst op handelsbetrekkingen met de Nederlanden, via de Oostzee of later via de Witte Zee.

[2]) Een handelsartikel dat bij achterlijke volken gewild schijnt te zijn geweest, teneinde het metaal om te kunnen smelten. In 1587 verscheept Baltasar De Moucheron 2000 pond „geheele oft gebroken clocken". Balt. Arch. p. 49.

M.E.C.D. 2017

huysen met Elants-huyden ende Zee-vellen, die by haer niet gheacht en waren. In somma, door-saghen 't alles, ende quaemen met rijckdommen van Bont weder t'huys, ende hebbende Anica doen van alles verstaen, daer hy nae wenschte, soo dreef hy met zyne [B 2] Vrunsten eenighe Coopmanschappe op die Landen, eenighe jaren langh, so dat dese Anicouvij heel machtich wierden, ende kochten alomme veel Lants, soo dat haer de Lieden alomme verwonderden van dese schrickelijcke rijckdommen, niet wetende waer sy van daen quamen; sy bouweden oock Kercken in sommighe hare Dorpen: Jae namaels boudense oock eenen schoonen Tempel inde Stadt Osoil, op de Riviere Witsogda [1]) ghelegen, daer sy in woonden, welchen Tempel vande gront op was van claeren witten Arduyn: In somma, en wisten niet waer blyven met hare goederen.

Nu merckten sy oock wel wijsselijck, dat haer t'geluck moghelijck eens den rugghe bieden soude, ghelijck ghemeynlijck in sulcke saecken ghebeurt; siende haer alomme van vremde seer benijt, om haer rijckdommen wille, hoe-wel sy noyt yemant eenighe spijt aendeden, ende dachten sulcks met groote voorsichticheyt voor te comen, om te blyven inden graet daer sy in waren. Nu volgende de Moscovische maniere, is datse ghemeenelijck segghen; die te Hove gheen Vrunden heeft, gheen mensch te ghelijcken is, om dat in Moscovia, die yet begaeft is, tsy met wat dat het oock soude mogen wesen, benijt ende belogen wort aen 't Hof, so sy daer genen Vrunt en hebben, ende sonder eenich recht oft reden onderdruckt wort, ja gantsch t'onder-gheworpen, daer-om sy rijck zijnde, hadden al eenen Vrunt gehadt, de welcke wel een vande meeste scheen te wesen, ende oock was den selven genaemt Boris Goddenoof [2]), ende was Swager van den Keyser Fedor Ivanowitz [3]), die doen regeerde, ende Boris wert na des Keysers doot in zijn plaetse vercoren, als Rusch Keyzer, ghelijck breeder verhaelt wordt inde hedendaechse beschryvinghe der Moscovischer Oorloghen [4]).

---

[1]) Solwytschegodsk.

[2]) Boris Godoenoff. In 1598 Keizer van Rusland geworden. (De spelling Godoenoff is van Van der Linde).

[3]) Fedor Iwanowitsch. † 1598.

[4]) „*Een cort verhael van Begin en Oorspronck deser teghenwoordighe Oorloogen en Troebelen in Moscouia totten jare 1610 onder 't Gouuernement van diverse vorsten aldaer.*" Blijkbaar had Massa deze door hem opgestelde verhandeling voor publicatie bestemd, maar hij vond ten slotte beter haar aan Prins Maurits aan te bieden. Het handschrift berust thans in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage. Het is uitgegeven in 1866 door Dr. A. van der Linde in Nederlandschen en Fransch. Zie literatuuropgave.

M.E.C.D. 2017

So hebbense dan gedacht desen Boris alles te openbaren, doende hem eerst eenige geschenken, gelijck sy gewoon waren, ende baden hem hy haer eens verhooren wilde, als hebbende een sake t'openbaren, die 't Rijcke veel profyteren soude. Boris hier nae gauw luysterende, heeft haer veel meer minnelijckheydt bewesen, als hy te vooren wel hadde gedaen, ende doense hem alles verhaelt hadden van dese ondersoeckingen der Samoyedsche ende Siberi-
[B2 v°] sche Landen, oock watse daer gemerct ende gesien hadden, ende oock wat rijckdommen het Rijcke daer aen ghenieten soude connen, ende hem voorts alles voor-leggende, behalven datse hem niet en openbaerden, hoe heymelijck datse daer mede om-ghegaen waeren; oock datse haer eerst machtich rijck ghemaeckt hadden, dit sweghense: niettemin begost Boris te branden van begeerlijckheyd, ende wilde dit ondersoeken: jae beminde haer als zijn eyghen kinderen: ja verhief haer, ghevende haer vrye Brieven uyt des Keysers naem[1]), datse mochten sonder teghens-spreken haere Landen diese besaten, eeuwelijck ende erffelijck ghebruycken, nae haren wil ende beliefte, sonder eenighe schattinghe daer van te gheven, nu noch naemaels: Hy lietse oock in zijn slede voeren, als sy by Winter-daghe in Moscou waren, wesende een groote genade by den Moscoviten, principalijck by so machtighen Vorst als Boris was, een die 't gantsche Land regeerde.

Boris dit wel bedacht hebbende, heeftet den Keyser alles ontdect, die 't seer lief was, en Boris daer door noch meer eerde, ende gaf hem daer in te doen t'ghene hem believen soude. Boris hier op niet slapende, heeft eenighe Capiteynen ende sommighe arme Edellieden, ende die hy gonstich was, daer toe ghebruyckt, bevelende haer te trecken met de ghene die de Anicouvij haer met gheven souden, en kleeden haer oock costelijck als Ambassaten, haer oock met-gevende eenich krijghsvolck, ende oock geschenken van kleynder weerden, om aen den Volcken te schencken, daerse souden comen, ende beval haer datse alle Passagien, Rivieren, Bosschagien ende plaetsen wel op-teeckenen souden, oock de namen vande selve, op datse wisten alle goet rapport daer van te doen, als sy souden weder-comen; ende beval haer oock minlijck te handelen[2]), met de Volckeren bequaem om te gaen, een bequaeme plaets te

---

[1]) Dit geschiedde dus vóór 1598.

[2]) Het is vreemd dat Massa de exploratie van Siberië zoo geheel gemoedelijk voorstelt en blijft voorstellen, als hadde hij nimmer van Jermak gehoord. Zie Witsen's noot op p. 526 van de 2de en 3de uitgave van Tartarije.

M.E.C.D. 2017

bespien, omme naemaels, soo 't moghelijck waere, daer eenige Sterckte oft Castelen te maken, ende datse immers eenighe vande Lieden soude maken in Mosco te brengen, soo 't eenigsins moghelijck ware: Ende alsoo zijn sy uyt Mosco getrocken, wel ghemaeckt van cleederen, gheweer ende gheld, oock gheschencken, en quamen tot Witsogda [1]), by-de Anicouvij, die oock Volck toe-maeckten om met haer te trecken; oock veel kinderen ende vrunden van [B3] haer trocken mede daer heenen.

Daer ghecomen zijnde, hebbense gedaen nae dat haer was bevolen, ende hebben den Volcke aldaer groote vrundtschap bewesen, ondersoeckende neerstelijck wie by haer de gesienste waren, ende hebben die eere aengedaen, ende schoncken haer veel dingen van kleynder weerden, die by haer seer rijckelijck ende costelijck scheenen te wesen: jae verbeyden haer met groote juychen en roepen, vallende te voete voor de gene die 't haer gaven, siende de selve soo costelijck ghecleedt zijnde, t'selve onghewent te sien, en meynden dattet Goden waeren: Maer also de Moscoviten voor Tael-mannen spraken, t'welck Zamoieden waren, die eenighe Jaeren hadden ghewoont by de Moscovische Boeren op Dorpen, ende alsoo de sprake geleert hadden, gaven haer te kennen van haeren Keyser, segghende de selve bij nae eenen aertschen God te zijn: jae wel gheheel, veel dinghen aenroerende, die dese arme menschen bewogen, om sulcks wenschende te sien, sy oock niet beter wenschende, namen 't terstont aen: jae noch daer by seydense, datse eenighe Moscoviters by haer soo langhe in ostagie wilden laten, ende oock om de sprake te leeren, soo datse veel Lieden met dusdanighe manieren op dese zyde vande Riviere Oby aen haer zyde creghen, die haer den Moscovischen Keyser onderwierpen, ende lieten haer oock terstondt vande Moscoviten taxeren, belovende jaerlijcks den Moscovischen Rijcke te geven, yeghelijck mensche, jae tot den kinderen toe, die maer den boghe en begonden te hanteren, een paer Sabel-vellen, die by haer van kleynder weerden waeren: maer by den Moscoviten voor een juweel ghehouden, en beloofden t'selve te gheven in handen van den ghenen die dat t'ontfanghen besteldt soude worden, t'welck oock ten vollen geschach: Ende voorts trocken sy over de Riviere Oby wel 200 mylen door 't Landt heenen, siende veel seltsame Gedierten, schoone Fonteynen, fray Cruyden ende Bosschagien, oock veelderley

---

[1]) Solwytschegodsk.

M.E.C.D. 2017

Samoyeden, de sommighe op Elanden [1]) rydende, sommighe op sleden sittende, die van Reen ghetrocken werden, de sommighe van Honden [2]), die soo snel liepen als Herten, in somma sagen vele daerse haer van verwonderden, ende teeckenden oock alles ordentelijck op, om naemaels goet bescheet te brengen, en quamen soo [B3 v°] wederomme, eenighe ghewillighe Samoyeden met haer nemende, ende lieten oock eenighe Moscoviten in haer Lant, om de sprake te leeren, en zijn soo in Mosco ghecomen, daerse van alles goet bescheedt brachten aenden voorsz. Boris, ende Boris aen den Keyser, ende saghen met groot verwonderen de Samoyeden aen, die sy met ghebracht hadden, de selve bevelende te schieten, t'welck soo ficx van haer geschach, dattet gheen mensche soude willen ghelooven: Want een pennincxken, cleender dan een halven stuyver, settense in eenen Boom, ende ginghen daer soo wijt van, datse nauwelijcks t'pennincxken, oft effen in 't ghesicht conden hebben, ende treften t'selve so menichmael, als sy de pijle daer na schoten, sonder eens te missen, t'welck velen dede verwonderen.

Ten anderen zijden, saghen dese wilde lieden t'leven der menschen in Mosco met groote verwonderinghe aen, oock der Stadts manieren, ende meer dierghelijcke dingen: Maer met verschrickinghe aensaghense den Keyser, zijnde soo costelijck gecleet, sittende so te Paerde, oft varende so in een Coets van veel peerden getrocken, costelijck verciert, omringt met mennichte van groote Heeren, seer costelijck verciert, en saghen oock seer nae alle t'krijchsvolck die met de roers soo al in roode rocken om den troep liepen, zijnde altijdts als den Keyser uyt-reedt, omtrent vier-honderdt schutten by hem: Ook hoordense met verwonderinghe aen t'gheluyt der clocken, die met menichte in Mosco zijn, oock saghense met verwonderinghe alle de costelijcke winckels in Mosco, ende alle heerlijckheydt aldaer, in somma, sy meynden datse in der Goden throon waren gheraeckt, ende wenschten alreede te zijn by haer mede-broederen, om haer dit alles te vercondighen, noemende haer salich te zijn, sulcken Hooft te moghen obedieren, als den Keyser, diese meynden eenen Godt te zijn, oock smaeckte haer de spijse wel, die haer in Mosco was t'eten ghegheven, wel proevende datse haer beter smaeckte dan rauw beesten in haer landt, oft drooghen visch.

---

[1]) Op elanden? Veekudden langs de Jenissei worden, tegenwoordig althans, wel door bereden herders gehoed. Zie Nansen, „Sibirien" p. 213 en foto tegenover p. 217.

[2]) Hondensleden werden in vroeger eeuwen zoowel in Noordelijk Rusland als in Noordelijk Azië meer gebruikt dan thans. Zie aant. van Yule in diens Marco Polo (3de ed. bezorgd door Cordier) II. p. 481.

M.E.C.D. 2017

In somma hebben den Keyser belooft hem voor Heere aen te nemen, ende beloofden oock hare mede-broederen, verre en by te beweghen: Ende voorts baden sy den Keyser, dat hy haer de genade doen wilde, ende seynden haer Gouverneurs die haer souden [B4] regieren, ende diese de voor-verhaelde schattinghen mochten in handen leveren: aengaende van haer afgoderie, daer en werdt niet af verhaelt, maer bleef soo naer haer ghewoonte, dan gheloove wel dat t'Christen Gheloove daer haest gheplant [1]) soude worden, waert datter eenighe bequame Leeraers waren, en gheloove metter tijdt t'selve wel in 't werck ghestelt soude werden, waert dat sy niet besich en waren, met dese sware Oorloghen, daer sy met beladen zijn.

Zijnde dit alles gheschiet als boven verhaelt is, so zijn de kinderen Anicouvij seer verheven, ende werdt haer alomme vele vryheyt gegeven, ende oock bevel over eenige plaetsen, ontrent hare Landen gelegen, die vele en groot zijn: Ja hebben lant, hondert mijlen van malcanderen, hier en daer op de Rivieren Duina, Witsogda, ende Soehna [2]), so datse rijck ende alomme vol zijn, ende worden noch daghelijcx by haer eere behouden.

En wert in Moscou gheraedtslaecht datmen herwaert, langs ende omtrent de Riviere Obi, in de vlacke velden, sterckten ende plaetsen uyt der natueren daer toe soeckende, Castelen moest maken, ende met crijchsvolck besetten, en diende oock eenen generalen Gouverneur aldaer, om de Landen allengskens wijder ende wijder te versoecken, en tselve also te incorporeren, d'welck alles gheschiet is, ende eerst zijn aldaer ghebouwt geworden eenige Casteelen van groote balcken, uyten bosschen aldaer, ende die met aerde gevult, ende so met soldaten beset, oock werter dagelijcx veel volcx henen gesonden, so datter op sommige plaetsen, metter tijt heele gemeynten waren, vermengelt met Polen, Tarters, Russchen ende andere Natien.

Want alle ballingen, ende die moorders, verraders en dieven waren, en allerley schuym van menschen, die de doot verdient hadden, wierden daer henen verbannen, de sommige daer een tijt lanc gevangen gehouden, de sommige bevolen te woonen, na dat hare misdaet groot was, ende wierden so allengskens groote steden

---

[1]) Men zou wellicht, op den naam af, gissen dat *niet* Massa en *wel* Hessel Gerritsz hier aan het woord is, maar Massa was *geen* Israëliet.

[2]) De Suchona, die zich met de Jug vereenigt tot de Dwina. (Suchona links, Jug rechts).

M.E.C.D. 2017

van veel volcken, dese Casteelen en groote ghemeynten, nu wel
een Conincrijck besonder ghelijckende, want naemaels veel arme
lieden daer henen trocken, om datse aldaer veel vrydom hadden,
ende Landt om niet: En dese Landt-douwe werdt Siberia ghe-
[B4 v°] naemt, ende oock werter een Stadt gebouwt, diemen Siber [1]) noem-
de, ende doemen in 't eerste in Mosco hoorde vanden naem Siberia,
gruwelden de boosdaders in Mosco daer voor, ghelijck int eerst
t'Amsterdam die 't weerdich gheweest zijn voor het Tuchthuys
verschrickten. Want men sontse terstont na Sibirdam. Nu ist so
ghemeen dattet niet meer gheacht en wert, maer de Heeren en
Edelen in Mosco zijnde in s'Keysers onghenade vervallen, zijnder
noch wel banghe voor, dan die wordender somtijdts voor een tijt
lanck gesonden, met Vrouw' ende Kinderen, ende wort haer daer
eenich gouvernement bevolen, tot dat den toorne des Groot-vorsts
ghestilt is, als dan wordense weder in Mosco ontboden.

Om nu te weten den wech uyt Moscovia tot daer toe, sal ick ver-
volghens, nae vermogen, verhalen, als hebbende niet meer connen
becomen, ende dat noch met groote moeyte ende vruntschap, heb-
bende te Hove sommighe vrunden in Mosco, doen ick daer woon-
de, die my groote jonste toe-droegen, ende my t'selve gaven, alsoo
ick lange aenhielt, eer zijt my dorsten gheven, en haddet noch
uyt-ghecomen by tyde van Vrede in Mosco, t'soude haren hals
ghekost hebben de ghene die 't my gaven, soodanich ist Mosco-
visch Volck: Want sy en moghen niet lyden dat de secreten van
haer Land ontdeckt worden [2]).

---

[1]) Sebur komt reeds op de Catalaansche kaart van 1375 voor. Siber lag nabij Tobolsk. Witsen (2e ed.) noemt het een vervallen oord. Het geheele gewest schijnt zijn naam te ontleenen aan dit Siber.

[2]) In de definitieve Lat. uitgave (1613) is deze alinea gesupprimeerd.

M.E.C.D. 2017

Een cort verhael van de Wegen [C1] ende Rivieren uyt Moscovia Oostwaerts ende Oost ten Noorden aen te Landewaert, soo het nu alreede daghelijcks vereijst wort vanden Moscoviten; Oock de namen der Steden aldaer vanden Moscoviten ghebouwt, met des selven Gouverneur oock beset, die dat Landt daer al-omme bewoont, op-soecken ende in-nemen laet; jae bij nae tot in groot Tartarien toe heeft laten besoecken.

WT Witsogda Soil [1]), van daer de Anicouvij woonen, reysen sy de Riviere opwaert, tot datse comen by een Stedeken vande Moscoviten bewoont, datmen Javinisco [2]) noemt, ende is 17 dach-reysens vande Stadt Soil, de Riviere opwaert, door Rivieren en Bosschen reysende, ende valt dese Riviere Witsogda [3]) uyt het gheberchte Joegoria [4]) ghenaemt, de welcke strecken uyt Tartarien van 't Zuyden, tot by na de Zee nae 't Noorden: Wt de selve geberchten valt oock de Riviere Petsiora [5]), die inde Zee valt, op dese zyde Waygats.

Van Javinisco, drie Weecken reysens, comense in een Riviere diese Ne-em [6]) noemen, of Stom op Duytsch [7]), om haeren stillen loops wille tusschen den Bosschen: Soo ontrent vijf daghen met Schuyten ofte Vlotten gereyst hebbende in dese Riviere Ne-em, so moetense t'goedt een myle over Land voeren, want desen Ne-em loopt eenen anderen cours als sy reysen moeten, so datse om der cortheyt wille over Lant een myle weeghs reysen, en comen soo in een Riviere diese Wijssera [8]) noemen, ende dese Riviere valt uyt Steen-clippen, die de Moscoviten Camena [9]) noemen, ende ligghen oock in 't gheberchte Joegoria [10]), ende reysen soo met de Riviere nederwaerts 9 daghen langh, ende comen dan by een Stedeken

---

1) Solwytschegodsk nabij de samenvloeiing van Wytschegda en Dwina.

2) ? Yarenskoi (Yarensk)?

3) De Wytschegda.

4) D. i.: de Oeralketen. Ugoria en Jugoria (waarvan de naam Jugor-Straat) beduiden in den grond der zaak niet anders als Hongarije. Zoo op de kaart van von Herberstein (ed. Venetië, 1550): IVHRA Horigine de Vngar.

5) De Petschora.

6) De Njem.

7) Versta: dietsch = nederlandsch.

8) De Wyscherka, benedenstrooms Wischera genaamd, zie 3 noten verder.

9) Kamen = gebergte.

10) Zie 6 noten terug.

M.E.C.D. 2017

datse noemen Soil Camscoy [1]), en is vanden Moscoviten ghebouwt tot een rust-plaetse voor de reysende Lieden, want sy van hier [C1 v°] moeten vorder te Lande reysen, ende de voornoemde loopt voorts haeren cours, ende valt ten lesten inde Riviere Cam [2]), welcke Cam loopt onder de Stadt Viatca [3]) in Moscovia, ende eyndicht haer inde groote Riviere Rha, of Volga, die in Mare Caspium vloeyt met 70 in-ganghen, alles ghehoort van persoonen die 't ghesien ende ghesocht hebben.

Te Soil Camscoy berust hebbende, soo zijnder vele Peerden metter tijdt al op ghebrocht, ende is oock alreede wel bewoont ende t'Landt rond-om met Dorpen ende Vee wel versien, al meest Russen en Tartars zijnde, soo nemense haer bagagie op Peerden, ende reysen van daer meest over geberchte vol Dennen, Pijnboomen, oock ander seltsaeme Boomen, ende reysen dwers over een Riviere in het gheberchte Soyba [4]) ghenoemt, daer nae noch over eene diese Coosua [5]) noemen, loopende beyde nae het Noorden. Dit gheberchte wort by haer in drien ghedeelt, ende is een heel ander Lant als daer sy uytcomen, schoonder Bosschen, vaster van Hout, ende oock veel verscheyden Cruyden daer wassende, ende wordt twee dachreysens langh ghenaemt Coosvinscoy Camen [6]); noch ander twee dach-reysens wortet genaemt Cirginscoy [7])-Camen; daer nae vier dach-reysens langh is Podvinscoy-Camen [8]), ende comen dan tot een Stadt genaemt Vergateria [9]). Deze drie voornoemde Woestynen worden meest besocht van wilde Tartars ende Samoyeden, die niet en doen dan alle kostelijck Wildt van-

---

[1]) Solikamsk, aan de samenvloeiing van Kama en Wischera. De Wyscherka is een zijrivier van de Kolwa, die zelf een zijrivier is van de Wischera. Benedenstrooms van Solikamsk behoudt de rivier den naam Kama tot haar vereeniging met de Wolga.

[2]) De Kama.

[3]) Bij Mercator (1572) Viatka, modern Wjatka (West van Perm). Het ligt echter niet aan de Kama, maar aan de Wjatka Rivier, die bij Sokoli Gory (Oost van Kasan) in de Kama valt. De vergissing is echter verklaarbaar. De rivier bovenstrooms van Wjatka is de Tschepza en deze (ongeveer O.-W. loopende) ontspringt een 100 K.M. be-W. Perm (dat aan de Kama ligt). De gemeenschap tusschen de Kawa bij Perm en de Tschepza was waarschijnlijk niet moeilijk. Tegenwoordig althans ligt er een spoorlijn tusschen Perm en het gehucht Tschepza.

[4]) De Jaiwa en de Kosswa, twee rivieren met nagenoeg evenwijdige stroomstelsels. Zij komen beide uit den Oeral en stroomen niet *naar* maar uit het Noorden. (Juister van N.O. naar Z.W.) Zij zijn zijrivieren van de Kama.

[5]) Zie vorige noot.

[6]) Kosswenski Kamen (gebergte).

[7]) Dezen naam heb ik op moderne kaarten niet aangetroffen.

[8]) Pawdinski Kamen (gebergte).

[9]) Werchoturje (in Siberië) aan de Tura (een zijrivier van den Ob).

M.E.C.D. 2017

ghen voor den Moscoviter: Dat gheberchte Podvinscoy Camen is t'hoochste, ende op veel plaetsen met sneeu bedeckt ende wolcken, ende t'selve is seer moeyelijck om reysen, maer 'tvalt so allengskens seer leeghe.

Comende tot Vergateria voornoemt, moetense hier wachten tot in 't Voor-jaer, want daer is een Riviere Toera [1]) die 't heele Jaer aldaer ondiep is, om datse daer eerst haren oorspronck heeft, maer in 't Voor-jaer wortse gantsch diep vanden sneeu des gheberchte aldaer, ende reysen dan alsoo met booten ende schuyten voorder.

Dese Stadt Vergateria is d'eerste Stadt in 't Lant Syberia, ende wiert eerst ghebouwt over 21 Jaren [2]), met meer andere Steden al-daer ontrent, ende is oock wel bewoont, oock bouwense Landt ghelijck men in Moscovia doet.

Oock isser eenen Gouverneur al-daer, die alle Voor-jaren een me- [C2]
nichte van Provianden ende Cooren sendt al-omme door die Rivieren inden gantschen Syberischen Lande, in alle Casteelen ende plaetsen daer Soldaten ende Krijghsvolck is: Oock over de Oby in allen Forten ende plaetsen aen 't Moscovisch Volck, want sy aldaer niet en bouwen noch ter tijdt, ende de Samoyeden leven van het Wildt als verhaelt is.

Nu dese voorschreven Riviere Toera af-dryvende, comense naer vijf daghen in een Stadt, Japhanim [3]) ghenaemt, oock over twee Jaeren ghebouwt, ende met Volck gheplant.

Tot Japhanim comende, reysense voorder inde selve Toera, ende twee daghen ghereyst hebbende, begint haer dese Riviere seer kromme te draeyen, soo datse haer dickmaels moeten oversetten inde selve Riviere over Landt, om de rechte te hebben, ende om der cortheyt wille.

Ende nu woonen hier altijdt Tartren ende Samoyeden, die daer omtrent Vee houden, daer sy van leven: Oock houwense Booten.

Ende ten lesten van dese Riviere Toera comense in een groote Riviere Tabab [4]), zijnde by naer twee hondert mylen van Vergateria, maer sy reysen tot Tinnen [5]) toe, een Stadt vol Volcks, oock vande selvighe voor-verhaelde ghebouwt, dan vele reysen ooc wel

---

[1]) Zie vorige noot.

[2]) Dus: 1588.

[3]) In de Lat. ed. van 1613 verbeterd in Japansin. Volgens Baddeley is Japansin = Epanchin. Ik weet het niet thuis te brengen.

[4]) De Lat. editie van 1613 heeft hier terecht Tobol. Tabab is een drukfout.

[5]) Kennelijk een drukfout voor Tiumen of Tjumen. De bedoeling is: „zij reizen niet verder dan Tjumen dat nog aan de Toera ligt".

M.E.C.D. 2017

van Japhanim [1]) met sleden in den Winter tot Tinnen [2]) in twaelf daghen tijdts, ende hier gheschiedt nu grooten handel van Pelteryen met den Moscoviten, teghen de Tartren ende Samoyeden, ende dese plaetse is goedt voor de ghene die maer een half Jaer uyt en wil zijn: Maer vele soecken 't wyder, jae tot verre over die Riviere Oby, soo nae 't Oosten als nae 't Zuyden.

Van Tinnen comtmen tot Tobolsca [3]), het Hooft der Syberische Steden, ende al-daer is den Stoel Syberia, ende den oppersten Viceroy vande Moscoviten, ende daer moeten alle Steden haere schattinghen Jaerlijcks brenghen, soo wel van d'ander zyde de Oby, als op dese zyde, ende wordt daer oock versamelt, ende soo met gheleyde Jaerlijcks met Casacken [4]) en Krijgs-volck nae Mosco gesonden, ende hier wort oock strenghe recht ghehouden. En moeten oock alle Gouverneurs in Samoyeda en Siberia desen obedieren. Oock gheschiet daer grooten handel in alle dinghen, uyt Moscovia daer ghebracht: Oock comender Tarteren uyt het Zuyden, heel wijt uyt Tartaria [5]), ende veel verscheyden Volcken, die daer allenskens meer ende meer comen, nae dat de fame van dit Lant wyder ende wyder streckt, en is al vast profijt voor de Moscoviten, die 't met vreden soo geincorporeert heeft, dat hy niet en hoeft te vreesen, soo seer zijnse den Moscoviten toeghedaen, ende oock zijnder alomme Kercken, wilde God dat den wreeden Spaengiaert America in plaetse van zyne onmenschelijcke tyrannie, met sulcken vrede in-ghecreghen hadde, soo mocht men hem noch eenichsins t'selve gunnen, want men veel meer van sulcks met vruntschap sal connen vercryghen, ghelijck ick t'selve ghemerckt heb, en noch daghelijcks vanden Moscoviten hoore en aenmercke, dan met wreede tyrannie oft ghewelt, etc. [6]).

[C2 v°]

Dese voornoemde Stadt Tobolsca leydt op de groote Riviere Yrtijs [7]) ghenaemt, die seer sterck valt uyten Zuyden, ende loopt wel soo snel als de Donouw doet, ende valt inde Riviere Oby [8]),

---

[1]) De Lat. ed. 1613 verbetert weer: Japansin.

[2]) Tjumen, als voren.

[3]) Tobolsk. Halverwege Tjumen en Tobolsk valt de Tura in de Tobol. De rivier behoudt dien laatsten naam.

[4]) Kozakken.

[5]) Vermoedelijk een ongewilde vingerwijzing naar den handelsweg: Semipalatinsk (aan de Irtisch) — Kobde — Uljassutai.

[6]) De tirade over de wreede Spanjaards is in de Lat. editie van 1613 gesupprimeerd.

[7]) Aan de samenvloeiing van Tobol en Irtisch.

[8]) De vereenigde Tobol en Irtisch vallen ruim 300 K.M. benoorden het punt harer samenvloeiing in den Ob.

M.E.C.D. 2017

ende sy schijnt met Oby uyt een geweste te comen [1]; aen d'ander zyde de Stadt loopt de Riviere Tobol voornoemt, daer de Stadt de naem af heeft.

In de Riviere Tobol comt een vallende Riviere, die recht uyt het Noorden uyt het gheberchte by den Zee-cant schijnt te vallen, ende wort vanden wilden geheeten Taffa [2], en op de selve Riviere hebben de Moscoviten nu onlancx een Stadt gebouwt, Pohem [3] genaemt, ende hebben deselve beset met allerley volck uyt de Sibierische Steden, en dat om oorsaecke datter soo schoone Landouwe omtrent is, oock schoone Bosschagien zijnde vol Wilt, van Luypaerden, Lossen [4], Vossen, Swerte, oock Sabels en Maters [5]: En dese Stadt leyt twee weken reysens van Tobolsca, noortwaert de Riviere Yrtis, daer van verhaelt is, loopt oock in de Oby, twee weken reysens van Tobolsca: Ende op de Mont was eertijts oock een Stadt ghebouwt, die ghenaemt was Olscoy-gorot, maer is naemaels door 't bevel des Gouverneurs in Sibirien gheruymt, niet segghende waerom: Ick dencke t'is geweest om de koude, oft om [C3] datse na haer meyninge, te na den Zee-cant stondt, vreesende datter eenich overval ofte veranderinghe mocht gheschieden: Ende also uyt de groote Riviere Oby een groot water loopt, omvangende een groot deel Lants, gelijc eenen arm, en valt t'selve so weder inde Oby, maeckt soo een groot Eylandt, en hebben op dit Eylandt weder een ander Stadt ghebouwt, in plaetse vande gheruyneerde, ende hebbense Zergolt [6] gheheeten, zijnde ontrent 50 mylen opwaerder als d'ander ghestaen hadde.

En als sy van daer door de Riviere opwaerts reysen [7], ghebruyckense weynich zeyl op hare Booten, t'sy om datter weynich Wint is, of om 't hooghe Lants wille, hoe-wel de Oby alsints groot ende breedt is, maer trecken de Booten op, ghelijckse meest in alle plaetsen door de Rivieren in Moscovien reysen, en reysen van Zergolt [8] ontrent 200 mylen opwaerts, en comen dan tot een Casteel, ghenoemt Noxinscoy [9], dat over 13 Jaeren ghebouwt

---

[1]) Inderdaad ontspringen Irtisch en Ob uit het Altai-gebergte.

[2]) De Tawda, die uit het N.W. komt en, in hoofdzaak, parallel vloeit met de Tura.

[3]) Pelymsk. De Lat. uitgave van 1633 verbetert: Poliem.

[4]) Verm. bedoeld elanden en niet lynxen. Van Russ. los = eland (Baddeley).

[5]) Lees: marters.

[6]) De Lat. uitgave van 1613 verbetert: Zorgoet, dus het Surgut der moderne kaarten.

[7]) Namelijk stroomopwaarts de Ob.

[8]) Surgut, zie 2 aantt. terug.

[9]) De Lat. uitgave van 1613 verbetert: Narmiscoy, waarvoor men slechts leze Narimskoi (Narym).

M.E.C.D. 2017

wierdt [1]), als den grooten Gouverneur Volck uyt Sibirien sant, om Landen op te soecken, bequaem zijnde voor menschen, ende om steden te bouwen, en hebben doen alsoo daer een Casteel ghebouwt, daer eenich Krijghsvolck op is, een playsante, ghesonde ende warme plaetse, en seer vruchtbaer, daer oock veel fray Ghedierte ende Ghevogelte is: Het leyt in 't Zuyd-oosten, ende is naemaels oock een Ghemeynte gheworden, en haer wiert bevolen noch wyder en wyder, nae de warmte opwaert, t'Landt te bespieden; maer haer is altijdt bevolen met Vruntschap te handelen, ende den Volcke vrundelijck te tracteren, diese souden ontmoeten, oft vinden, om soo wyder ende wyder Volck te hebben. Alsse nu met troepen te Lande-waert in reysden, tot over de 400 mylen, saghense alomme schoone Landouwe, maer geen menschen, maer al woest Landt.

Dan alsoose by de 200 mylen quamen door de Riviere Oby opreysende, hebben (nu geleden 10 jaren [2]), eene schoone playsante Landouwe ghevonden, oock seer warm, sonder datter eenighe onbequaemheyt was, ende oock weynich Winter, of by nae gheen, en sy daerom weder in Siberia ghecomen zijnde, hebben veroorsaeckt gheweest t'selve inder Mosco te ontbieden, ende regeerde
[C3 v°] aldaer den Boris Goddenoof[3]), de welcke de saecke seer behertichde, ende beval oock terstont dat den Gouverneur uyt Siberia daer volck henen soude senden, om daer een Stadt te laten bouwen, het welck gheschiede, ende daer is een schoon Casteel gemaeckt, met noch eenighe huysen, so dattet nu een schoone Stadt is, ende wort Toom [4]) ghenaemt, om datse namaels ghehoort hebben, datter mennichte Tartaren op deselve plaetse ghewoont hebben, ende soo soude die Stadt van den Tartaren, soo den naem ontfanghen hebben, om haer playsancy wille, ende dese Tartaren hadden eenen Coninck onder haer, die Altijn ghenaemt was, ende soo wordt dese Stadt dickmaels noch bespronghen van diversche volckeren die haer derwaerts int veldt onthouden, dan nu isse soo machtich, dattet metter tijt oock wel een cleijn Coninckrijck mocht worden.

Nu tusschen dit Casteel Noxinscox [5]), ende dese Stadt Toom [6])

---

[1]) Dus: 1596.

[2]) Dus: 1599.

[3]) Had in 1598 den troon bestegen maar regeerde feitelijk al eerder.

[4]) Tomsk, dat echter al niet meer aan de Ob, doch reeds aan haar zijrivier de Tom ligt.

[5]) Lees: Narym(skoi), zie voren.

[6]) Tomsk.

M.E.C.D. 2017

en Sibirien vindense noch daghelijcks te Lande-waert veel diversche Volckeren, die haer Ostachij [1]) noemen, die nu oock al metten Moscoviten, Tartaren, ende Samoyeten in Siberia haer vereenighen, ende met vriendtschappe handelen, brenghende sommighe oock Goudt ende andere dinghen, ende hebben onder haer veel Coninghen, zijnde die ghelijck de Indianen, te weten, de cleyne die in Oost-Indien [2]) woonen, ende niet de groote: In somma de Moscoviten comen soo wijdt dat Quartier uyt, dattet te verwonderen is

Oock zijnder veel Casteelen en Stedekens tusschen de Riviere Oby ende Yrtys, dewelcke in de selve tijdt, oft weynich daer nae ghebouwt wierden, als Tobolsca ghebouwt wierdt, ende zijn nu oock gantsch rijck, zijnde ghemengt met Moscoviten, Tartaren ende Samoyeden, die tamme zijn, ende worden deselve Steden ghenaemt Tara [3]), omtrent welcke plaetse, die Rivieren Oby ende Yrtis, thien dach reysen van malcanderen zijn: oock een Stadt die Jorgoet [4]) genaemt is, ende die is ghetimmert over vierthien ofte vijfthien jaren [5]), oock Besou [6]), ende Mangansoiscoygorad [7]), ende ligghen dese voornoemde Steden opwaert naer het Suyden, maer op de West-zijde der Riviere Oby, soecken de Inwoonders noch daghelijcx wijder en wijder te comen. Herwaert op dese zijde de Oby, ligghen de Steden Tobolsca [8]), Sibier [9]), Beresai [10]), ende [C4] meer andere op verscheyden Rivieren ligghende, ende wort noch daghelijcx meer ghebouwt.

Maer de Steden Narim [11]) ende Toom [12]), ligghen op d'ander zijde de Riviere Oby: Hier ghebruycken de lieden veel Reen in haer sleden, oock snelle honden, die sy veele met visch spijsen, daerse na haer oordeel seer sterck van worden zijnde ghedroochden Roch: Maer Jorgoet [13]) voor-verhaelt light in de Oby op een Eylandt.

---

[1]) De Ostjaken.

[2]) De auteur wil de betrekkelijke nabijheid van Indië doen gevoelen.

[3]) Een rivier Tara loopt, op ongeveer 57° N.Br. in den Irtysch uit. Benedenstrooms van de samenvloeiing ligt de plaats Tara. De Irtysch en de Ob zijn daar ongeveer 460 K.M. van elkaar verwijderd.

[4]) Surgut, zie voren.

[5]) Dus: 1595 of '94.

[6]) Beresow aan de Ob (64° N.Br.). De Lat. ed. 1613 heeft Besou; verg. 4 aantt. verder.

[7]) Mangazeya.

[8]) Tobolsk, zie hiervoren.

[9]) Sibier, zie hiervoren.

[10]) Beresow, de Lat. editie van 1613 heeft hier Beresow.

[11]) Narym, aan de Ob-rivier; zie voren.

[12]) Tomsk.

[13]) Surgut, zie voren.

M.E.C.D. 2017

Nu van Narim [1]) op-waert na het Oosten, de Riviere ghenaemt Telt [2]), daer hebbense oock een Casteel ghebouwt ende noemen t'selve Comgofscoy [3]), en besettent oock met volck: Van dit Casteelken en Narim, zijnse door t'bevel des Siberischen Gouverneurs, over seven jaren gheleden [4]), ghesonden met sleden en Peerden recht nae het Oosten, om aldaer te soecken ofter eenighe onbekende Volckeren haer onthielden, ende reysden wel ontrent thien weecken lanck, recht Oostwaert door groote woestijnen, vindende alomme schoone Landouwe, oock schoone boomen, ende veel diversche Rivieren: maer omtrent de tijdt voorsz. ghereyst hebbende, hebbense op den velden eenighe hutten ghesien, vindende oock veel vergaderinghe van menschen, dan alsoo sy Samoyeden ende Tarters tot Leydts-lieden hadden, die oock moghelijck de weghen wel door-loopen hadden, en warense niet beschroomt.

Maer comende omtrent de menschen bewesen haer groote eerbiedinge ende cregen de Samoyeden ende Tarters so veel van haer te verstaen, datse haer selven met de name Tingoesy [5]) noemden, en woonden al langhs de groote Riviere diese Jeniscea [6]) noemden, ende wesen haer te spruyten uyt het Suyd-Oost, dan wisten haer begin niet, en was de Riviere grooter dan de Oby, oock hadden dese lieden groote croppen onder de kinne [7]) klockende met haer spraecke als de Kalcoetten, t'scheen dat de Samoyeden haer sprake in veel verstonden, ende sy de Samoyetsche sprake niet heel ongelijc en was, maer daer naer seer helde.

Dese Riviere Jeniscea, veel grooter zijnde dan de Oby, heeft aende Oost-zyde groote gheberchten, daer onder oock Vyer-
[C4 v°] berghen [8]) zijn, die Swevel ofte Solpher uyt-werpen: Maer op dese zyde naer het Westen daer ist leeghe schoone Landouwe, seer playsant van alderley Cruyden, Boomen, lieffelijcke Bloemen, ende diversche vremde Vruchten: Oock heel seltsaem Ghevoghelte, het welcke leeghe Land wort wel by de 70 mylen weeghs overloopen inde Lenten vande Riviere Jeniscea, even (nae wy verstaen)

---

[1]) Narym aan de Ob, zie voren.

[2]) De Ket, die vrijwel recht uit het Oosten komt. Het brongebied van deze rivier nadert den loop der Jenissei, vrijwel recht oost.

[3]) Volgen Baddeley is dit de oude naam van Ketskoi Ostrog.

[4]) Dus: 1602.

[5]) Toengoezen.

[6]) De Jenissei.

[7]) Kropgezwellen, dus: cretinisme.

[8]) Misschien duidt deze passage op eenig plaatselijk gerucht omtrent het vulkanisme in Kamtschatka.

M.E.C.D. 2017

ghelijck de Nijl in Egypten doet, ende dese Tingoesy dit wetende, onthouden haer over d'ander zyde soo lange op de gheberghten, tot dat de Riviere valt, ende comen dan weder in dese schoone leeghe Landen met alle haer Vee.

Dese Tingoesy was minnelijck Volck, ende onderworpen haer oock den Gouverneurs die de Samoyeden regheerden, ende dit al door de Samoyeden haer daer toe beweghende, ende noemden die by nae Goden te zijn. Men conde niet mercken wat Gods-diensten dese Lieden hadden, noch men heeft het noyt connen vernemen, alsoo door onachtsaemheydt vande Moscoviten alle dinghen ten nausten niet bespiet en wort.

Ten verwondert my oock gantsch niet, dat jaerlijcx Waygats so verstopt is met ijs in 't Noorden, aenghesien de groote Rivieren Oby ende Jeniscea soo schrickelijck veel ijs uytspouwen, ende noch meer ontallijcke andere Rivieren, diens namen men niet en weet, de welcke soo ontallijcke dickte van ijs uytwerpen, dattet ongheloofflijck is, want in 't Voor-jaer dryvet ijs omtrent den Zee-cant somtijdts heel Bosschen met hem wech, van weghen zijn dickte ende menichte, waer door comt datmen aende stranden van Waygats so veel Hout allesins siet aenghedreven ligghen: Oock zijnde in de engde by nova Sembla, de uyterste kouden, soo en ist niet wonder dattet daer op-hoopt door de enghde, ende oock noch vriest, ende soo dicht in malcanderen sich settet, tot dat het de dickte van 60 of ten minsten 50 vademen krijght, ghelijck dit Jaer hebben afghemeten die met een cleyn schipken daer weder-om waren van Isaac le Maire uytghesonden, die my daer oock geerne heen hadde ghehadt, maer sloech het af [1]), want ick bewysen wil dat mender niet door en can, en altijts vergeefs sal wesen wat sy doen, oft moesten 't anders aenlegghen [2]).

Sy hebben oock over dese Riviere wyder reyse aenghenomen, maer hielent recht int Oosten, weynich dorvende nae 't Suyden [D1] wenden, en hadden eenighe van dese Tingoese met haer, van de

---

[1]) Verg. wat Gerritsz omtrent die reis van 1609 mededeelt in het „Tot den Leser". Verg. ook mijne Hudson-uitgave. Deze passage bewijst:

a. dat -Massa in 1609 zijne verhandeling heeft geschreven, en wel in de laatste helft of het laatste kwartaal daarvan,

b. dat hij in 1609 in Nederland was,

c. dat hij in betrekking stond met Lemaire zelf („quibus idem ille Lemerius me tentavit etc." heeft de Lat. uitgave van 1613).

[2]) Op deze alinea uit Massa's pen wordt door Gerritsz kritiek geleverd. Zie de „Aenmerckinghe op dese Russche Caerte".

M.E.C.D. 2017

welcke sy verstonden, datter Suydt-waert veel volckeren die haer vreemt waren, woonden, ende oock Coninghen nae dat sy verstaen conden, onder haer hadden, die dickmaels teghen malcanderen oorloogden.

Dan niemant vernomen hebbende, zijnse wederom ghecomen nae eenighe dach reysens, maer hebben de Tingoesy bevolen wijder te soecken, die 't haer beloofden, en oock vriendtschap ende aliantie met haer maeckten, latende eenige Moscoviten, gheallieerde Samoyeden ende Tartaren by haer, en gaven haer ooc eenighe gheschencken: Dan t'volghende jaer sonden de Tingoesy volck van haer zijde, Oost-waert op, noch verder dan sy te voren gheweest waren, en trocken met groote mennichte daer henen, en hebben ten lesten noch een groote Riviere vernomen, dan niet wel so breet als Jeniscea haer Riviere, maer wel soo snel loopende, en daer eenighe daghen langs gheloopen hebbende, ten lesten noch eenighe lieden ghesien, die sy achterhaelden, en sommighe ghevanghen creghen, maer conden haer niet verstaen, dan door wijsen ende bedien hebbense soo veel van haer ghehoort, dat aen d'ander zijde dickmaels ghedonder was, seggende: Om-om, oock datter menichte van ghetier ende gheruysch was van menschen, en wesen op die Riviere, en seyden Pesida [1]), daer uyt de Tingoesy ende Tartars besloten dat sy de Riviere soo noemden, en uyt de woorden, Om-om, besloten de Moscoviten namaels, dat het gheluydt van Clocken [2]) moeste wesen, en weder vertreckende, namense eenighe van dese lieden mede, dan sturven al onder weghen t'zy van bangicheydt oft vreese, oft veranderinge des Lochts, daer de Tingoesy, Samoyeden, en die met haer waren, seer droevich om waren, want wederom comende, seyden datter cloecke lieden waren, wel ghestelt, cleyn ooghen hebbende, ende platte aensichten, bruyn zijnde uyt den gheelen.

De Moscoviten in Siberia dit alles ghehoort hebbende vande Samoyeden, die uyt Tingoesen-lant in Siberia quamen, waren seer

---

[1]) Op Massa's kaart Peiswa. Op Gerritsz' kaart van 1614 Pesida reca. Op moderne kaarten Pjasina en Pjäsina, bij Stieler Pässina. Het is echter een vrij onbeduidende rivier die, na een zeer korten loop, be-Oosten de Jenissei in de IJszee valt.

[2]) Zoo maakte men zichzelf wijs dat Cathay (China) en Indië niet ver af konden zijn. Verg. brief van Balak aan Mercator van 20 Febr. 1581: „they have heard their fore-fathers say, that they have heard most sweete harmonie of bels in the lake of Kitthay." (Hakluyt, III, p. 457). Reeds bij Marco Polo vindt men een bericht omtrent die geluiden: geesten, cavalcades, klokken. Zie Marco Polo ed. Yule-Cordier, I, p. 197 met noot.

M.E.C.D. 2017

De kaart van Van Hartogveld.

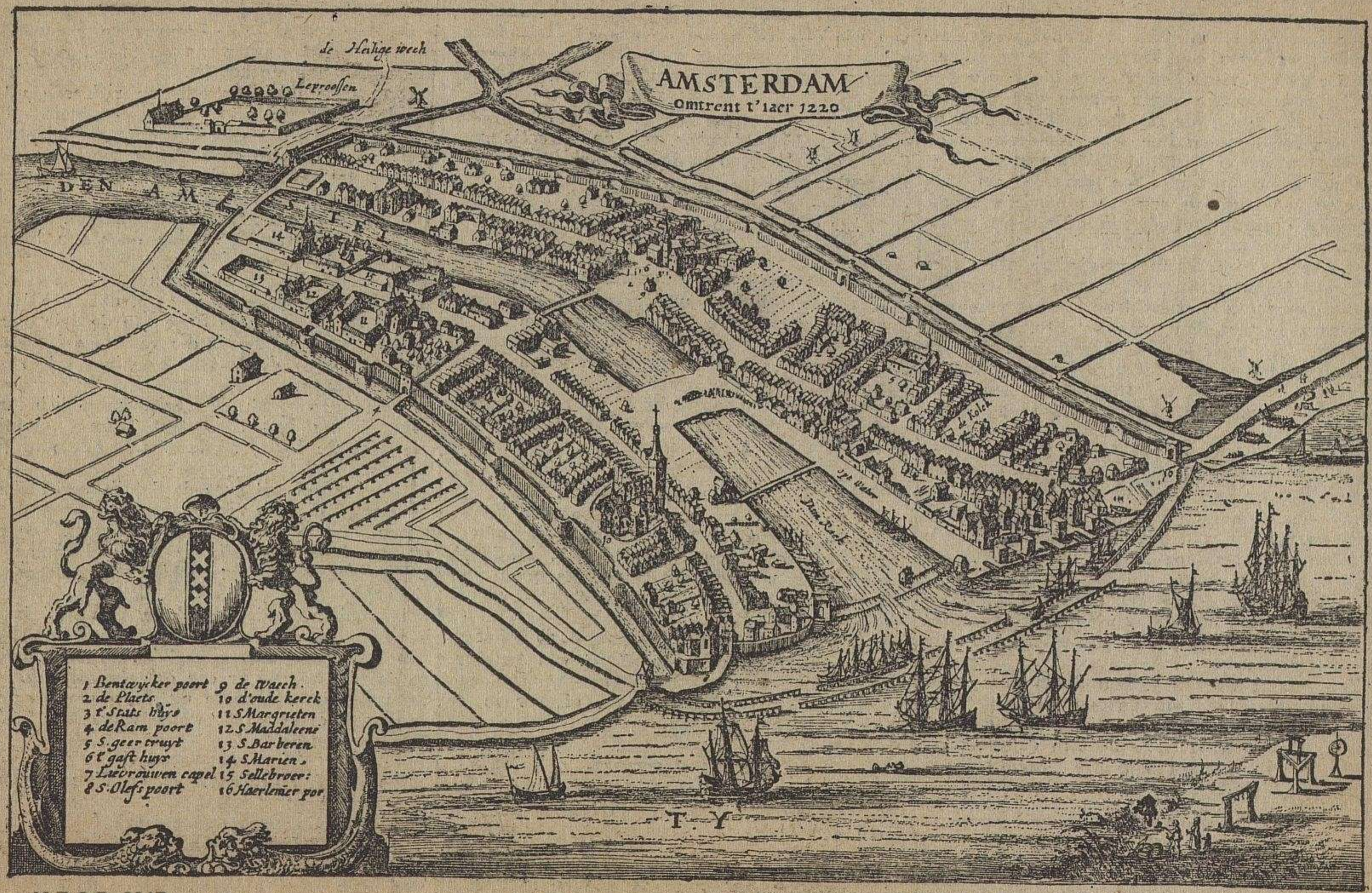

M.E.C.D. 2017

[illegible] er saamengekomen. In den Wetering-speeltuin bewonderden ze een poppenkastvoorstelling, terwijl de muziek van een fanfare corps haar schetterende klanken deed hooren; limonade werd uitgedeeld, spelletjes werden gedaan; het was één kindervreugde waarnaar ook de groote menschen slechts met genoegen kijken kunnen. We zagen verden den tuin in plan Zuid, achter de Trompenburgerstraat in het opgehoogde zand ingericht. Kinderen groot en klein waren er bezig, temidden van de vlaggen en ieder op zijn eigen grondje, om hun beeldhouwkunsten te vertoonen aan uit grond geknede taarten, of dieren of andere voorwerpen.
park, bracht een De 92hyac-vbgkqjcmfwypvbg
In een anderen tuin, het was in het Oosterhart in verrukking, terwijl de muziek van den speeltuin de vertooning opvroolijkte. Er waren speeltuinen waar enkele honderden kleuters zich in hun bestaan verheugden, er waren er ook waar een tweeduizendtal kleine menschjes door hun leiders of leidsters werden bezig-gehouden.

Vier weken geleden heeft de Speeltuinvereeniging de uitnoodiging ontvangen om deze feesten te regelen. Ondanks den korten tijd is alles echter nog op tijd gereed gekomen; de grootste moeilijkheid, het vinden van voldoende leidsters, is overwonnen, dank zij de medewerking van gemeente en tal van particuliere ondernemers, ongeveer dertigduizend kinderen vermaken zich nu op een dertigtal verschillende plaatsen, omdat onze goede stad zoo lang bestaan heeft.

Zoo hebben de speeltuinen dezen dag voor Amsterdam's jeugd tot een dag vol feestvreugde gemaakt, dank zij den zonneschijn die het leven tot een vreugde maakte en dank zij Floris V, die eens het dorp Amsterdam in stad herschiep.

De Amsterdamsche kleuren.

Rood-zwart-rood; drie banen in de lengte, drie witte kruisen over de zwarte strook. Op dit motief, zoo althans werd gevraagd, zouden

M.E.C.D. 2017

daar nu nog zijn eigen entrepôt en particuliere kelders.

De tegenwoordige directie bestaat uit de heeren Coen Rahder en J. Wilhelm F. Rahder, van wie eerstgenoemde bijkans 43 jaren in de wijnkooperij werkzaam is. De tegenwoordige firmanten houden de tradities van het oude huis op.

Morgen, 15 September, zal de directie van 2—5 uur recipieeren in de oude kelders aan den Binnenkant.

*) Zie ook de foto-pagina.

De uurwerken in Amsterdam-Noord.

Met de openbare uurwerken in het geannexeerde gebied ten Noorden van het IJ is het niet best gesteld. Nu te Durgerdam de klokkenist der gemeente is overleden, staat daar het openbaar uurwerk reeds een paar maanden stil. De torenklok te Ransdorp is ook niet in orde en, zooals bekend, is het uurwerk van den toren te Zunderdorp verbrand.

De receptie ten Stadhuize.

Ter receptie van het gemeentebestuur, Zaterdagmiddag jongstleden gehouden, heeft namens De Twentsche Bank directeur J. M. Telders burgemeester De Vlugt, als hoofd van het gemeentebestuur, gecomplimenteerd.

Een onderscheiding voor den heer C. v. Asperen.

Naar wij vernemen is de heer C. van Asperen, commissaris van politie, thans waarnemend hoofdcommissaris, benoemd tot officier in de Orde van Oranje-Nassau.

In brand geraakt.

Per auto van den G. G. en G. D. is naar het Nederlandsch Israëlietisch Ziekenhuis vervoerd een 44-jarige vrouw, die in een perceel in de Nieuwe Kerkstraat bij het opkoken van was in terpentijn in brand was geraakt en ernstige brandwonden aan het onderlichaam had

stens 25 hypotheekkantoren willen, waarvan h de indeeling nader aangaf, en een zeer klei getal inspecteurs. Hij wees verder op de ve ouderde boekhouding bij de hypotheekkantoren waar zeer veel is te reorganiseeren. Hij noemd de hypotheekbewaring van thans een verouderd kostbaar, onzinnig bedrijf.

Over deze inleiding ontspon zich een uitge breide discussie, waarbij gewezen werd op d moeielijkheid dat één directeur de beide vak ken: administratie en techniek moet beheeren Als middel om als landmeter vrij te komen va de fiscale leiding van de registratie, vond he voorstel echter algeheele instemming. De ve schillende sprekers werden door den inleide beantwoord.

De secretaris der vereeniging, de heer P. J ter Plegt, wees er nog op, dat men 't w geheel eens is over de fusie van de drie diens vakken, doch niet over die van de drie betrek kingen. Tegen de laatste combinatie had sp vele bezwaren.

Ten slotte sprak de vergadering zich me uitzondering van één stem blanco, unanie uit voor de fusie, afgezien van alle mogelijk details.

Het bestuur zal over de details beraadslage in overleg met de vereeniging van hoofdambt naren. Het is niet vooruit te zeggen, hoe me eventueel tot een definitief voorstel komen za

Vervolgens werd de openbare vergadering g sloten.

Des middags hield de heer Van Riel in h gebouw De Valk een causerie ter toelichtin van het daar tentoongestelde Kartographis materiaal, waarna er een demonstratie gegeve werd met instrumenten uit de verzameling va den landmeterscursus, welke vooraf ter bezic tiging waren gesteld.

* DELFT, 12 Sept. B. en W. vragen d raad een krediet van f 235.200 voor den bou van 98 woningen teneinde bewoners van onb woonbaar verklaarde huizen een betere woni te verschaffen tegen een redelijken huurpri Het rijk zal van het tekort op de exploitat dier woningen 50 % voor zijne rekening neme

begheerich om noch wijder te soecken, begheerende volck van den Gouverneur, die haer t'selve vergonde, oock selfs veel Krijghslie- [D1 v°] den met sendende, met bevel alles wel te doorsien, oock Tingoesen met te nemen, en Samoyeden, oock Tarters, ende zijn so ontrent 700 mannen heenen ghetrocken, over de Riviere Oby, door der Samoyeden ende Tingoesen Land, over de groote Riviere Jenescia, ende zijn soo voorder ghereyst, hebbende tot voorganghers Tingoesen, die haer den wegh voor-draefden, hare spyse veerdich onder-weghen vanghende, soo Voghels als Reen, Geyten ende ander vremde Dieren, en vonghen oock Visschen, als t'Landt doorreghen zijnde met veel schoone Rivieren, ende zijn oock tot de voornoemde Riviere Pesida gecomen, ende hebben by de selve hutten op-gheset, ende daer eenen tijdt-lanck gheleghen, tot het voor-jaer toe datse die Riviere open sien wouden, ende t'was by naer in het Voor-jaer alsse daer quamen: maer over die Riviere en dorsten sy niet comen, als hoorende dat haer te vooren gheseydt was, ende verstonden, dattet gheluydt van Clocken [1]) was: als den Windt van over de Riviere quam, hoordense oock dickmaels ghedreun van Volck en Peerden, ende saghen oock eenighe seylen somtijdts, doch weynich, die af-liepen, nae haer meyninghe, de Riviere onderwaert, ende seyden naemaels dat de zeylen vier-cant waren, ghelijck ick dencke de seylen in Indiën [2]) zijn; maer gheen menschen vernomen hebbende aen die zyde daerse waeren, bleven daer eenighen tijdt, ende bevonden oock dat de Riviere heel hooghe werdt in 't Voor-jaer, dan weynich te achten, naedemael t' Landt aen beyde zyden hooghe was. Haer herte verheuchde in 't aensien van de seer schoone Landouwe, zijnde in May ende April. Oock sagense veel rariteyt van Cruyden, Bloemen, Vruchten, ende seltsame Boomen, Dieren ende vremde Voghelen: Maer alsoo de Moscoviters daer niet curieus en zijn, achten 't selve niet, soeckende maer profijt aen allen zyden; want het zijn een deel plompe heele menschen [3]).

Ende soo inde Somer zijnse wederom ghecomen, reysende langhsaem: Want het was inden Herbst als sy in Siberia quaemen, ende verkondichden alles watse daer ghesien ende ghehoort hadden, ende confirmeerden t'selve met haeren Eede.

Alle dese voornoemde dinghen te Hove inder Mosco veradver- [D2]

---

[1]) Verg. p. 29, noot 2.

[2]) De bedoeling om Indië in de nabijheid te zoeken is weer duidelijk.

[3]) Lees: heele plompe.

M.E.C.D. 2017

teert zijnde, hebben den Keyser [1]) Boris ende alle andere groote Heeren haer daer over seer verwondert, met yverighe begheerte ontsteecken zijnde, omme dit alles ten nauwsten te doen soecken, meynde t'volghende Jaer daer Ammassadeurs heenen ghesonden te hebben met vele gheschencken, de welcke mede ghenomen souden hebben Tartren, Samoyeden ende Tingoesen, om te trecken over de Riviere Peysida, ende te vernemen wat daer was, ende oock alliantie te maecken, met den Coninghen ende Volckeren al-daer, soo sy daer yemanden vonden: Haer oock bevel ghevende, alles fijn ordentelijck te verspien ende doorsien, ende op te teeckenen, want sy conden niet vergheten van datse der Clocken [2]) gheluyt ghehoort hadden: Maer dit is alles naeghebleven, als doen beginnende in Moscovia dese troubel ende Inlandtsche Oorlogen, als in de beschryvinge [3]) des selven daer van te verstaen is.

Ick gheloove dattet het beghin van 't Coninckrijck Cathaya [4]) is, t'welcke paelt aen China ende Indien, dan sorghe dat den Moscoviter daer metten hoofde tegen den muer loopen sal, dan den tijt alles sal leeren, soo sy het noch naemaels versoecken.

Dan niet te min hebben de Gouverneurs, gheduerende de Moscovische Oorloghe [5]) noch derwaerts eenen tocht doe doen, daer onder veel Burghers vrywillich uyt Siberia mede trocken, ende comende inder Tingoesen Landt, over die Riviere Jeniscea, zijnse meest al te voet gheloopen, soo datter door onghemack veel sturven van de ghene die ghemackelijck gheleeft hadden, ende vonden ten lesten even het selve t'ghene de voorighe gheconfirmeert hadden: Boven dat soo hoordense al te met gheluydt van Volck ende Clocken [6]), dan haer van de Tingoesen ontraden zijnde, dorsten haer niet begheven over dese Riviere, dan hebben in sommighe Bergen, al-daer gheleghen, eenighe vlammen uyt sien springhen, daer van sy eenich Solpher brochten, ende oock Goud-steen, soo dattet schijnt, daer veel kostelijcke Mynen zijn mochten [7]).

[D2 v°] Den Gouverneur in Siberia liet oock eenighe schuyten toe

[1]) Dus nà 1598.

[2]) Zie p. 29, noot 2.

[3]) Namelijk Massa's „Cort verhael van begin en oorspronck", Verg. Inleiding, p. XVIII.

[4]) Cathay is volmaakt hetzelfde als China, en China is onder dien naam algemeen bekend bij de volkeren daar beoosten en benoorden.

[5]) D.i. de burgeroorlog ten gunste van den valschen Demetrius.

[6]) Zie p. 29, noot 2.

[7]) In de districten Jeniseisk en Irkoetsk en ook in Transbaikalië en het Amoergebied.

M.E.C.D. 2017

maecken die verdeckt waren, en beval haer met het voorjaer te varen tot Zee, uyt de Riviere Oby, en gheboodt datse langs de Zee-cant neffens landt souden varen, tot datse souden comen tot de Reviere Jeniscea, want hy seyde datse oock moest endighen inde Zee, en beval haer daer in te reysen eenige dach-reysen, daer teghens sandt hy oock volck te lande, bevelende haer soo langhe daer te blijven op de cant van de Riviere, tot dat sy dese schuyten vernemen souden, en gheboodt haer soo sy die niet en vernamen, na een jaer wederom te keeren: Hebbende die ter Zee voeren bevolen, datse alles souden besichtighen watter te sien ware, en gaf haer oock eenen Oversten met, die Luca ghenaemt was, den welcken hy beval, alles op te teeckenen, en heeftse soo heenen ghesonden, en sy zijn ook ghecomen inde mondt vande Riviere voorsz. ende hebben malcanderen daer ontmoet, alsoo die te Lande waren ghetrocken, met den af-loop der Riviere, op vlotten en schuyten eenighe af-ghesonden hadden, die op den Zeecant de schuyten ontmoeten, ende vonden alles ghelijck den Gouverneur haer te vooren verhaelt hadde, te weten, na sijn meyninghe: Dan alsoo haren Oversten Luca voorsz. ghestorven was, met noch eenighe andere van de voornaemste, hebbense gheraden ghevonden van malcanderen te scheyden, ende elck weder sijns weeghs te trecken, ende zijn int wederom comen, weder thuys ghearriveert: in Siberia comende, en alles op-geteeckent, hebbense seer goet rappoort daer van aen den Gouverneur ghedaen, die t'selve aen den Keyser in Mosco sondt, en is t' selve gesloten in de schat-camer in Mosco, so langhe tot dat dese Oorloghen gheeyndicht souden zijn, alsdan soudet oversien worden, maer denck het al verloren is, d'welck jammer is, want sy veel seltsaems daer vonden van Eylanden ende Rivieren, Voghels ende Dieren, tot voor-by de Jeniscea heel wijt.

Ende soo eenen goeden vriendt in Moscovia daer eenen broeder heenen gehadt hadde, gaf my een blinde Caerte daer van ghelijck hy 't uyt sijn broeders mondt verstaen hadde, die doodt is, dan selver is hy door Waygats gheweest, ende kent alle plaetsen tot Oby, dan wat daer voorby is, heeft hy maer ghehoort, soo en is [D3] t'selve Caertgen, maar een bewerp daer van neffens den Zee-cant, d'welck ick met groote moeyte vercreegh, want dat het uyt quame het soude dien Moscoviter sijnen hals costen, daerom laten hem onghenaemt.

Inde groote Riviere Oby comt oock een Riviere vallen diese

M.E.C.D. 2017

Taas [1]) noemen, ende schijnt te comen van ontrent Jeniscea, uyt een groot Bosch, daer uyt oock een Riviere valt, niet wijt vande voorsz., die in Jeniscea valt, soo datse uyt de Oby te water comen reysen door de Samoyedens Landouwe, en setten haer maer twee mijlen over Landt [2]), soo comense in een Riviere diese Torgalf [3]) noemen, ende vallen soo met vallende water in Jeniscea, en t'selve is seer bequaem om reysen, ende is ghevonden nu onlanghs van de Samoyeden ende Tingoesen.

Maer t'is jammer dat het den Hollanders niet en gheluckt door Waygats te comen, doch en weten niet hoe sy t'selve souden te werck stellen, want met schepen, daer in hondert mael niet door te comen en is [4]): Maer alsse immers die Landen alle wilden doorspieden, moestense daer twee ofte drie jaer blijven, omtrent Waygats oft Pechora, daerse wel goede Haven ende lijf-tocht souden crijgen, ende van daer moeten sy volck senden met Booten, gelijck de Russen doen, ende oock eenighe vriendtschap met den Russen maecken, die haer dan geerne den wegh souden wijsen, ende alsoo soudet ontdeckt werden [5]).

Vele schoone plaetsen souden ondeckt worden, so van Eylanden als vast Landt, dan is aan te twijffelen of America [6]) omtrent China niet aen dese drie deelen des Werelts vast is met een enghde ghelijck Africa aen Asia hanght, by de roode Zee, en t'selve is voorwaer wel moghelijck, want wie weet te segghen oft open is, anders danse uyt de sommighe schriften der Heydenen ghevonden hebben, die schrijven dattet van een ghescheyden is, ende veel bewijs-redenen by-brenghen.

Oft soo het open is, so moet de strate seer enghe zijn, want ick by na gheseyt hadde, dat het onmoghelijck soude zijn, dat de menschen in America souden comen, daer Adam in Asia ghescha-
pen is, ende daermen nerghens in de heylighe Schriften leest, dat
voor de Diluvie eenighe Schepen of Schuyten waren, ende oock
[D3 v°] weet-men wel datter maer een Werelt en is, ende op geen diver-
sche plaetsen schepselen haren oorspronck en hebben, dan uyt
den Paradyse, etc.

---

[1]) De Tas Rivier.

[2]) Zie Massa's kaart, alwaar den „Voloc of overtoom".

[3]) Op Massa's kaart: „Toergaef"; ook de Lat. uitgave van 1613 heeft Toergaef.

[4]) Opp eze alinea van Massa, levert Hessel Gerritsz kritiek in zijn „Aenmerkinghen op dese Russche Caerte".

[5]) Ongeveer de theorie waarvoor Jan Huyghen van Linschoten het had opgenomen.

[6]) Verg. Gerritsz', Aenmerckinghen op dese Russche Caerte". Hij was het met die uitspraak van Masse niet meer eens.

M.E.C.D. 2017

Nu mochtmen oock weder seggen, hoe de menschen alomme inde Eylanden ghecomen zijn, ende dit is, nae mijn meyninghe, nae de Diluvie gheschiet: Oock die in America, daer is een enghe strate gelijckmen weet, ende sulcken engen strate mach tusschen Asia ende America oock wel zijn: hoe wel nu sommige hart dryven, datter een groote Zee tusschen beyden is over 100 mylen breedt [1]).

FINIS.

---

[1]) Het slot der verhandeling van „Maer 't is jammer etc." is in de Lat. editie van 1613 geheel gesupprimeerd. In die uitgave daarentegen is de verhandeling onderteekend (wat in vorige uitgaven niet het geval was): „Isaac Massa Haerlem". —

M.E.C.D. 2017

VERHAEL

[D4] **Van seker Memoriael, ghepresenteert aen zyne Majesteyt, by den Capiteyn Pedro Fernandez de Quir;**

aengaende de bevolckinghe ende ontdeckinghe van 't vierde deel des Werelts, ghenaemt Austrialia [1]) incognita, ofte onbekent Austrialia, zijn grooten rijckdom ende vruchtbaerheyt, ontdect bij den selven Capiteyn. [2])

Heere,

ICk Capiteyn Pedro Fernandez de Quir, segghe dat dit de achtste Requeste is die ick uwe Majesteyt hebbe ghepresenteert, aengaende de bevolckinghe die daer behoort te gheschieden in het Landt dat uwe Majesteyt belast heeft t'ontdecken in het quartier van 't onbekent Austrialia, sonder datter tot noch toe resolutie met my ghenomen is, noch eenighe antwoord oft hope die my versekere van mijn af-veerdingh, daer ick nochtans 14 maenden in dit Hof ben gheweest, ende 14jaren dese sake ghehandelt heb sonder besoldinghe, ende sonder datter yet tot mynen voordeele ghesloten is, maer alleen om haerder goedheyd wille, met de welcke, ende met ontellicke tegensprekinghen ick 20.000 mylen soo ter Zee als te Lande ghereyst ben, ende alle myne goederen verteert, ende mynen persoon ontrieft heb, lydende soo vele ende soo schrickelicke dingen, dat sy my selve onghelooflick schynen te zijn, alles om niet te verlaten een werk van soo grooten Godvruch-

---

[1]) Ook de Spaansche uitgave heeft Austrialia. De verklaring is gegeven door de Quiros in zijn eerste request aan den Koning (1607) alwaar: „atendiendo, Señor, que esta mi ofrenda es el primero descubrimiento de grandes tierras, que por mandado de V. M. las he buscado, y hallado, cuya felice memoria de V. M., por el appellido de Austria le dí por nombre la *Austrialia* del Espíritu-Santo, ... (zie Zaragoza Tom. II, p. 201).

[2]) Door Hessel Gerritsz vertaald naar: „Relacion de un memorial que ha presentado á su Magestad, el Capitan Pedro Fernandez de Quiros, sobre la poblacion, y descubrimiento de la quarta parte del mundo, Austrialia Incógnita su gran riqueza y fertilidad: descubierta por el mismo capitan. Impresa con licencia en Valencia, junto al molino de Rouella. Año 1611. Véndense en casa de Francisco Miguel Borras. Mercader de libros, en la calle de Caualleros". Aldus de titel volgens Zaragoza. Volgens Markham bezit het Britsch Museum eene uitgave verschenen te Sevilla in 1610. Uit sommige zéér kleine verschillen met den bij Zaragoza afgedrukten tekst van Valencia, zou men wellicht opmaken dat Gerritsz. naar den tekst van Sevilla heeft vertaald.

Het document zelf is bewaard in de Columbus-verzameling te Sevilla. Zie Markham p. 477.

M.E.C.D. 2017

ticheyd ende barmherticheyd [1]). Ten welcken aensiene, ende om alle de Liefde Gods ick uwe Majesteyt wel ootmoedelick bidde, dat sy niet ghedient en sy te ghedooghen, dat ick van soo grooten ende soo ghestadighen arbeyd ende onruste, ende van een soo merckelick ende wel ghefondeert aenhouden, niet en trecke de vruchten daer ick soo seer nae verlanghe ende pretendere, naedemael de eere ende glorie Godes, ende den dienst van uwe Majesteyt, daer so veel aen gheleghen is, ende daer oneyndelijck veel goed uyt spruyten sal, dat dueren sal soo langh als de Wereld staet, ende hier nae inder eeuwicheyd.

1. Aangaende de grootte van dese nu nieuwelicx ontdeckte Landen, oordeelende nae 't ghene dat ick ghesien heb, ende nae 't ghene de Capiteyn Louijs de Vaez de Torres, Admirael onder mijn ghebied, uwe Majesteyt gheadviseert ofte verwitticht heeft, soo is [D4v°] nae goede reden haer lengde so groot als die van gantsch Europa: Cleyn Asia tot aen de Caspische Zee toe, ende Persia, met alle de Eylanden van de Middellantsche ende groote Zee, omtrent ende rondtsom de selfde Provincien, Enghelandt ende Ierlandt mede daer in begrepen: Dit verborghen deel is t'vierde van den gheheelen Aerdt-cloot, ende soo groot dat daer in moghen zijn tweemael soo veel Coninckrijcken ende heerlijckheden als alle de ghene daer van uwe Majesteyt tegenwoordelick Heer is, ende dat sonder benabuert te zijn, met Turcken, Moren, ofte ander natien, die ghewoon zijn hare ghebueren te ontrusten ende te beroeren. Alle de Landen by ons ghesien, ligghen binnen de Zona-torrida, ende een deel van dien raect tot den Equinoctiael die 90 Graden breedt moghen zijn, ende sommighe minder, ende indien sy op-gaen na dat sy beloven, daer sullen Landen in ligghen teghen de voeten van t'beste van Africa ende heel Europa ende t'meeste deel van groot Asia.

Ick waerschouw, dat nadien de Landen by my gesien op 15 Graden [2]), beter zijn dan Spangien, dat de andere die in hoochte daer teghen ligghen naer advenant, moeten een Aerdtsch Paradijs zijn.

2. In dese Landen is veel volcx, hare verwen zijn Wit [3]), Bruyn, Mulaetsch, Indiaensch ende ghemenghelt, t'hayr hebben sy som swart, lang ende los, som ghefriseert ende ghekrolt, sommighe

[1]) Het origineel heeft: „desacomodada mi persona; sufriendo tantas, y tan terribles cosas que á mi mesmo se me hazen increibles; y todo esto ha sido por no desamparar esta obra de tanta piedad y misericordia."

[2]) De Nieuwe Hebriden.

[3]) In 't origineel: „blancos."

M.E.C.D. 2017

oock rood ende seer dun, welcke verscheydenheyt een teecken is van groote onderhandelinghen ende by-eencomsten [1]), om welcke reden, als mede om de deucht des Landts, ende door dien sy gheen Gheschut oft ander Vyer-werck en hebben om malcander te moorden, ende om dat sy in gheen Silver-berghen en wercken, ende veel andere redenen, het te gheloovenstaet, dat dit volck seer menichvuldich is, men can niet mercken dat sy eenighe konst hebben t'zy cleyn ofte groot, noch mueren noch sterckten, noch Coninck noch Wet, ten zijn anders niet dan een hoop slechte Heydenen, ghedeelt in partyschappen ende geen goede vrienden onder malcanderen, hare ordinarise Wapenen zijn bogen ende schichten, doch onvergift [2]), knodsen, stocken, pijcken, ende worp-pijlen altesamen van hout, sy decken hare schamelheydt ,zijn puntich [3]), vrolijck, redelijck, ende soo danckbaer als ick selfs bevonden hebbe, uyt alle het welcke te hopen staet, dat sy met Godes voorsichticheydt [4]) ende sachte middelen seer goedt te ghesegghen, te bevredighen, te onderwijsen ende te vol-doen sullen zijn, het welcke drie saecken zijn inden aenvang seer noodich, om dese luyden alte male te brenghen tot die soo heylighe eynden, die men in 't minst ende meest met den besten yver ende ernst moet voor nemen: De huysen zijnder van hout, ghedeckt met bladeren van palmboomen, sy ghebruycken aerde potten, hebben ghetouwen ghebreydtsels ende ander ghebreyde Netten, sy bearbeyden Marbersteen [5]), maecken Fluy-
[E1] ten, Trommels, ende Lepels van hout al vernischt, sy hebben hare Ghebedehuysen ende begravinghen, hare Hoven wel op-gheschickt, betuynt, ende bepaelt, sy behelpen haer veel met Parlamoer-schelpen, ende maecken daer af Gudtsen, Beytels, Formoirs [6]), Saghen, Houwelen ende soo groote als cleyne teeckenen die sy aenden hals draghen: De Eylanders hebben hare Scheepkens wel gewrocht, ende bequaem om van t'een Landt in t'ander te varen, het welck al te samen een seecker teecken is van nabuerschap, met volck dat beter gepoliceert is, ende geen minder teecken van dien en is t'lubben van verckens ende hoenderen [7]).

3. Het broodt dat sy hebben, zijn drie soorten van Wortelen [8]),

[1]) In 't origineel: „indicios de grandes comercios y concursos."
[2]) Sin yerva.
[3]) Limpia.
[4]) Providencia.
[5]) Piedra mármol. Is bedoeld: „koraal" of gewoon „klipsteen"?
[6]) Formones: schrijnwerkersbeitels.
[7]) y no lo es ménos castrar los puercos y los pollos.
[8]) Raíces.

M.E.C.D. 2017

die daer in groote menichte zijn, ende comen door sonder arbeydt, want sy daer toe niet anders en doen dan dat sy die braden ende koocken, sy zijn smaeckelijck ghesondt ende voedtsaem, dueren langhe, daer zijn der die een ellen langh ende een half elle dick zijn: De Fruyten zijn vele ende seer goedt, *Plaianos* [1]) van sesterley aert, groote menichte van Amandelen van vierderley soorte, groote Obos [2]), dat een vrucht is van grootte ende smaeck als Queappels [3]), veel inlandtsche Noten, Orangien ende Limoenen die d'Indianen niet en eten, ende ander uytnemende ende groote Fruyten, niet min goet, diemen ghesien ende ghegheten heeft, met vele ende seer groote Suycker-rieten [4]), ende kennis van Appelen [5]): Daer zijn ontallijck veel Palmboomen daer men terstondt Tuba [6]) uyt trecken can, van de welcke men maeckt Wijn, Edick [7]), Honigh ende Wey, ende de Palmitas zijn seer goedt, de vrucht die dese Palmboomen gheven, zijn Cocos, als sy groen zijn, dienen sy in plaetse van Cardos [8]), ende het Mergh is als Room, rijp zijnde, ist onderhoudt van spijs ende dranck, ter Zee ende te Lande, als sy oudt zijn gheven sy Oly om te lichten, ende met te Meesteren als met Balsem, oock om t'eten, jong zijnde, zijn de Schorssen goede Vaten ende Flessen [9]), de binnenste schorssen zijn werck om Schepen met te Calfaten [10]), ende alderley Cabels ende takel, oock ordinaris touwen ende Lonte van te maecken: Ende dat het beste is van de bladeren, maecktmen seylen tot cleyne Scheepkens, ende fijne Matten, ende Tichelen daermen de huysen met voert ende deckt, welcke ghespannen werden met die stammen die recht ende hooch zijn, ende vande selvige maecktmen Plancken, Pijcken, ende andere soorten van wapenen, ende Riemen, met veel andere goede dingen om dagelijcx te besigen: Ende staet te bemercken dat dese Palmgaerden een Wijngaerd zijn daer men t'heele jaer deur van

---

[1]) Pisangs of bananen.

[2]) In zijn journaal licht De Quiros dit woord als volgt toe: Hay muchos *obos*, que es una fruta casi del tamaño y sabor de melocotones, de cuyas hojas se pueden criar gusanos de seda, como se crian en otras partes (Zaragoza I, p. 337). Zie volg. noot.

[3]) Melocotones, zie voren.

[4]) Cañas dulces.

[5]) Manzanas.

[6]) Tuba; een naam voor den palmwijn die op de Philippijnen gebruikelijk is.

[7]) Vinagre.

[8]) Cardos: distels (fr. chardon). De Eng. vertaling heeft: Artichokes.

[9]) Cuando nuevos sus cascos son buenos vasos y frascos.

[10]) Een van de vele Spaansche-Portugeesche woorden die wij, vooral op schepen, gebruiken alsof zij Nederlandsch waren (Van Arab. qualafa, d.i. reten dichtstoppen met mos en palmvezels).

M.E.C.D. 2017

pluckt ende Wijn van leest, ende nochtans niet van nooden heeft eenighe weldaed, costende noch geld noch tijd. De Moes-cruyden diemen daer heeft ghesien zijn Cawoerden[1]), groote en vele *Bledos*[2]) ende groene Cruyden: Men heefter oock Boonen vernomen. Belanghende t'Veesch [3]), daer zijn veel Verckens tam als de onse,
[E1 v°] Hinnen, Capoenen, Patrysen, Eynt-voghels, Tortelduyven, Duyven, Walduyven ende Geyten , die den anderen Capiteyn ghesien heeft. De Indianen hebben ons te kennen ghegheven van Koeyen ende Buffels. De Visschen zijn vele, *Hargos* [4]), *Pesce-reyes*, *Lizas*, Tonghen, Salmkens, *Meros*, Elft, *Macabis*, *casanes*, *Pampanos*, Sardynen, Rocchen, Zeehanen, *Chitas-viejas*, Palinghen, *Pesces Puercos*, *Chapines*, *Rubia Almexas* ende Garnet, ende ander soorten daer my de naem niet van voor en staet, ende daer moetender noch veel meer zijn, naedemael alle de verhaelde t'samen ghevanghen zijn dicht by de schepen. Ende soo men t'ghene gheschreven is wel bemerckt, men sal bevinden datmen van soo vele ende soo goede leeftocht terstond ghenieten can groote ende vele lieffelijckheden, selfs tot Marsepeynen ende veelderleye Conserven toe, ende dat sonder yet te brenghen van buyten: Ende ten aensiene van 't Boots-volck, boven t'ghene verhaelt is, en sullender niet ontbreken vele groote Hammen, potten met Boter, ende t'gene daer meer van groote Verckens afvalt, sonder gebreck van Suer ende Specerien, staet aen te mercken dat vele van de voorsz. dinghen de onse ghelijck zijn, ende datter moghelijck veel meer zijn, ende dat het Land hier door toont seer bequaem te zijn om voort te brenghen alle ander dinghen diemen vint in Europa.

4. De Rijckdommen zijn Silver ende Peerlen, die ick, ende Goud, dat den anderen Capiteyn [5]) ghesien heeft, soo hy seght, in zijn vertoog, t'welck de drie rijcxste soorten zijn die de natuere gheschapen heeft. Daer is veel Note Moscaet, Mastick, Peper, Gengber, dat wy beyde gesien hebben. Men heefter wetenschap van

---

[1]) Het origineel heeft het, voor ons modernen, beter verstaanbare woord „Calabazas". Cawoerde is een middelnederlandsch woord dat hetzelfde beduidt, zie Verwijs en Verdam. Verg. fr. gourde.

[2]) Bledo: wilde amaranth of duizendschoon.

[3]) Zonderlinge vorm voor „vee".

[4]) Pargos, peces-reyes, lizas, lenguados, salmonetes, meros, sábalos, macabis, casones, pámpanos, sardinas, rayas, palometas, chitas viejas, anguillas, peces puercos, rubias, almejas, camarones.

[5]) Brief van Luiz Vaes de Torrès aan De Quiros, dd. Manilla 15 Juni 1607: „y que la tierra es de mucho oro, pero que él no goço de ninguno, por cierta órden que llevó. (Zie Zaragoza, II, p. 297).

M.E.C.D. 2017

Caneel t'mach oock wel datter Naghelen zijn, naedemael de andere Specerien daer zijn, ende te meer om dat die Landen paralleel zijn, oft weynich verschillen van Terrenate ende Bachan. Daer is oock stoffe om Syde te winnen, *Pita* [1]), Suycker, Annir [2]) te maecken. Daer is goet Ebbenhout, ende ontallicke soorten van Hout, om soo veel Schepen te maken als men wilt, met alle haere Seylen, ende driederley soorten van Takel, t'een ghelijckende onsen Kennip, ende met de Olie van *Cocos* canmen Galagala [3]) maken, daer men Teer mede verspaert. Daer is seker Terpentijn [4]) gesien daer sich de Indianen met behelpen om hare Piraguas, ofte Schepen, te peken. Ende naedemael datter Geyten zijn, ende kennis van Koeyen, soo salder oock Corduaen [5]), Leer [6]), Roet [7]) ende Vleesch overvloedich zijn: Ende Byen ghesien zijnde, salder oock Honich ende Was zijn. Ende behalven alle dese rijckdommen versekeren sy van veel andere kentschappen. Ende de ghelegentheyt ende gestaltenisse des Lands, de welcke ghevoecht zijnde by de vele die de neersticheyd geven sal, naedien daer soo grooten voorraed is van haar eyghen dinghen, ende om de onse te queken, die ick voor heb daer met den eersten te voeren, met noch alle de andere beste ende nutste die in Peru ende nieu Spaengien [8]) groeyen, schijnt het dat dit al t'samen by een ghevoecht, het Land soo [E2] rijck sal maken, dat het genoechsaem sal zijn om beyde hem selven ende America te voeden, ende Spaengien groot ende rijck te maken, in sulcker voeghen als ick betoonen sal, indien ick by andere gheholpen werd om dit uyt te voeren. Ende ten aansien van 't ghene ghesien is, wesende Zee-custen, seg ick, Heere, dat uyt het hert van 't Land te verhopen zijn soo groote ende soodanighe grootheden ende rijckdommen, ende goede saken, als de onse beginnen te werden. Staet te noteren dat mijn principael voornemen alleen is geweest te soecken so grooten Land als ick ghevonden hebbe, ende dat ick om myne crancten ende ander oorsaken, die ick verswyge, niet en heb connen so veel sien als ick gewilt heb,

---

[1]) Pita: soort aloë met zijde-achtige vezel.

[2]) Añil (indigo).

[3]) Maleisch: galagala, een soort van harpuis. Gala² lemboet = teer.

[4]) De Sp. tekst heeft „resina", d.i. hars.

[5]) Cordobanes (geitenleer, van Cordova).

[6]) Corambre: huiden van dieren, leersoorten.

[7]) Sebo, d.i. talk. Den Nederlandschen woordenboeken ten spijt, is „roet" nog een levend Hollandsch woord. Een soort van smeer (paardenroet om stengen te smeren) heet nog steeds aan boord: „roet *of* talk".

[8]) Mexico.

M.E.C.D. 2017

oock en conde al t'gene ick begeerde, niet gesien werden in een maend, daer-der twaelf van in een Jaer comt, de welcke te kennen gheven de qualiteyten ende vruchten die alle de gheschapene Landen voortbrenghen, ende dat men de Indianen van die Landen niet en moet oordeelen uyt onse behoeftigheden, smaken, begeerlickheden ende achtinghe van saken; maer voor menschen die haer leven trachten over te brenghen met so weynich arbeyds als sy connen, ghelijck sy oock doen, sonder haer te vermoeyen in yet meer, daer wy ons om vermoeyen.

5. De gherieflickheyd ende het ghenoechlicke leven sal daer soo groot zijn als men siet, in een soo gheoeffenden, lustighen ende koelen Land, dat swart, vet ende goed van Meyn [1]) is, met Leemputten, om terstond Huysen te moghen bouwen; Steen, Ticchelen, ende al wat meer van Leem wert ghemaeckt, oock met vele ende soo nae by gheleghen rouwe ende viercante Marbersteenen [2]), om costelicke ende schoone Ghebouwen te moghen stichten [3]): Soo veel ende soo dienstelicken Hout tot alle noodighe wercken; sulcken gheleghentheyd van Dalen, Velden, den meestendeel door-ghesneden, ende hooghe dubbele Rotsen, sulcke Beecxkens ende vlietende Rivieren, daer bequamelijck connen Water-molens, *Azeñas* [4]), *Trapiches* [5]) ende ander Water-wercken ghemaeckt worden. Essenos, Sout-pannen [6]) ende Riet-bosschen ghetuyghen van de vruchtbaerheyd des Lands, daer men Rieten vindt van vijf ende ses palmen, ende min, ende de vrucht naer advenant, t'eynd dun ende hart, de huyt glat, ende soo goede Vyersteenen [7]) alsser zijn in Madrid.

De Baye van Sint Philips ende Jacob heeft twintich mylen strands, sy is gheheel schoon, ende vry om in te comen by daghe ende by nachte, heeft rond-om veel bewoonde Vlecken, in de welcke (ende dat seer verre) men by daghe veel roocks sach opgaen, ende by nachte veel vyers, hare haven ghenaemt Veracruz, het

---

[1]) .... de grande migajon. Migajon beduidt: de substantie van iets; het interessante ervan.

[2]) Piedras marmóles; is koraal bedoeld? of klipsteen?

[3]) Op deze hoogte begint de overeenkomstige Engelsche vertaling (zie Clem. Markham „The Voyages of Pedro Fernandez de Quiros", Tom. II p. 483) zeer „vrij" te worden. Hessel Gerritsz volgt het origineel getrouw.

[4]) Sp. Aceña: watermolen, vooral om meel te malen.

[5]) Trapiches: kleine suikermolens (in Amerika).

[6]) De Sp. tekst heeft: „y en los *esteros* salinas": d.i. „en in de *estuariën*, zoutpannen" Essenos is dus verm. een drukfout voor esteros. De Lat. uitgave van 1613 heeft Esseni.

[7]) Pedernales: vuursteenen.

M.E.C.D. 2017

ware kruys is so ruym datter meer dan duysent schepen in moghen ligghen, de grond is schoon ende van swart zandt, men heeft er gheen vuylen [1]) ghesien, men can daer setten [2]) op soo veel Vadem als men wilt, van veertich tot een half toe, tusschen twee Rivieren [3]), de een soo groot als de Guadalquevir in Sevilien, [E2 v°] met een Barre oft stortende vloedt, van meer als twee vadem, daer goede Fregatten ende Patassen [4]) in moghen, in d'ander voeren onse Barcken vry in, ende schiepen daer water dat seer schoon is op alle de plaetsen, van de vele daermen het vindt: De Losplaets is een strand van drie mijlen, ende meest al keselachtich, van swarte, cleyne ende sware keyen, seer goedt om Schepen te ballasten, de strand, door dien sy geen breucken oft kreken heeft, ende om dat de kruyden op de cant groeyende, groen zijn, wierdt verstaen niet gheslaghen te werden van de Zee, ende alsoo de boomen aldaer al te mael recht op stonden, sonder schade nochte bederf, so oordeelde men daer uyt datter gheen groote onwederen en moesten vallen: Dese haven, boven dat sy soo luchtich is, heeft een ander groote uytnementheyt, ten aensie van vermakelijckheyt, want so haest als den dach aen quam, hoordemen door t'gheheele naeby-gheleghen Bosch een seer soete Harmonye van menich duysent verscheyden voghelen, sommighe (soo 't scheen) Nachtegalen, sommige Meerlen, Quacken, Distelvincken, ontellijcke Swaluwen, *Periquitos* [5]), ende een Papegay die men sach, ende behalven dese veel ander soorten van voghelen, selfs tot het singhen van de Sprinck-hanen ende Krekels, heele morghenstonden ende avonden langh roockmen veel soete reucken, hercomende van so veelderley aert van bloemen, tot Orangien bloeysels ende t'cruydt *Alvahaca* [6]): Ende om alle dese ende andere goede saecken besloot men dat het daer moest goede Lucht zijn, ende datter de natuere haer ordre wel onderhieldt.

6. Dese haven [7]) ende hare Baye werden noch uytnemender door de nabuerschap van so veel goede Eylanden, ende sonderlinghe van seven, daer den roep af is datse twee hondert mijlen groot zijn, het eene begrijpter vijftich, ende leytter twaelf van verschey-

---

[1]) Broma = mist. Dus: „er komt geen mist voor".
[2]) D.i.: ankeren.
[3]) De eene kreeg den naam Jordan, de andere Salvador.
[4]) Pataches.
[5]) Periquitos.
[6]) Albahaca: thijm.
[7]) In 't origineel begint hier *geen* nieuwe nummering.

M.E.C.D. 2017

den: In somma ick segh Heere dat op dese Bay ende Haven, die 15⅓ Graden hoochte van de noorder Pool ligghen, terstont can gesticht werden een seer groote ende volckrijcke Stadt, ende dat de luyden die deselve bewoonen, sullen ghenieten alle ghewensche rijckdommen ende gherieflicheden, die den tijdt sal leeren, ende die men mach mededeelen aen de Provincien van Chili, Peru, Panama, Nicaragua, Gatemale, nieu Spaengien, Terratena [1]) ende Filippinas, van alle welcke Landen uwe Majesteyt Heer is, ende indien uwe Majesteyt oock Heer word van dese die ick presentere, so houd ickse van sulcker weerde, dat, boven dien dat sy ghelijck als de sleutels zijn van de voor-verhaelde, sy (nae ick verstae) sullen comen te wesen, soo veel den handel belanght van curieuse ende profijtelijcke Waren, Heerlickheydt laet ick staen, een tweede China, Japan ende andere provincien op die kusten van Asia met hare Eylanden, ende ick valle cort na t'gheen ick daer van ghevoele, ende in een vergaderingh van Wis-constenaers can bewijsen, oock en verleng ick my hier niet met te seggen, dat dese
[E3] Landen terstondt connen helpen, ende onderhouden, twee hondert duysendt Spaengaerden: In somma Heere dit is de werelt daer Spaengien het middel-punt van gaet worden, ende ten aensien van t'lichaem is dit de naghel, dat men vry dit punt wel noteere.

De [2]) ghetempertheydt, ende deucht des Luchts, Heer, is soodanich als men uyt alle t'ghene voorseyt is, sien can, ende oock hier aen bemercken mach, dat alhoewel de onse daer alle vreemdelingen waren, niemandt nochtans en is sieck gheworden, niet teghenstaende het ordinaris wercken, sweeten, ende nat worden, sonder sich te onthouden van water te drincken noch nuchter zijnde, oft van alles te eten dat het landt voortbrenght, noch van den avondtstondt, Maen, ofte Son, die by daghe niet seer brandich en was: Ende achter de middernacht eyschte ende conde men seer wel verdraghen een wollen decxel: Ende naedien de inlanders in 't ghemeyn vollyvich ende seer vroom zijn, sommighe oock seer oudt, daer sy nochtans neven der Aerde woonen, t'welck een groot teecken is van goeder ghesontheydt, want ware t'Landt onghesondt, sy souden hare huysen van der Aerde verheffen, soo men in de Filippinen doet, ende in ander quartieren die ick ghesien hebbe, nadien oock de visch ende t'vleesch onghesouten zijnde, twee

[1]) Drukfout (bij Hessel Gerritsz) voor Terrenate.
[2]) Hier begint in 't origineel § 6.

M.E.C.D. 2017

daghen ende langher goet bleven, naedien de Fruyten van daer ghebracht, soo men sien mach, aen twee die ick hier hebbe, seer gesont zijn, alhoewel sy buyten tijts van de boomen ghepluckt zijn, nadien men daer geene sandige gronden en heeft gesien, noch gheenderley distelen oft doornachtige boomen, oock gheene boomen die hare wortelen boven der Aerde hebben, noch eenighe verdroncken velden, noch Poelen, noch Sneeu op de hooghe Berghen, noch Cocodrillen [1]) in die Rivieren, noch venijnighe quaedtaerdighe ghewormte op t'gheberchte, noch Mieren die ghemeynlijck in de huysen ende vruchten seer schadelijck zijn, noch *Niguas* [2]), noch Rupsen, noch Mugghen, soo seggh' ick, dat dit tot ons voornemen, een uytnementheydt is boven alle uytnementheden, ende weerdigh geacht te zijn so seer als vele Landen in de Indien, die om dese pleghen alleen onbewoonbaer te zijn, ende andere, daermen so veel van deselve te lijden heeft, als ick wel ghetuyghen can.

7. Dit zijn Heere de uytnementheden ende deuchd der Landen die ick ontdeckt heb, van de welcke ick uyt den naem van uwe Majesteyt de possessie ghenomen heb, onder uwen Koninghlicken Standaert, ende alsoo ghetuyghen 't de acten die ick hier hebbe.

Ten eersten, Heere, wierter een Cruys opgherecht, ende een Kerck toeghemaeckt van onse Vrouw' van Loreto, daer wierden twintich Missen ghedaen, men verdiender den Aflaet op den Pincxterdach verleent, ende daer wiert een solemnele processie ghe- [E3 v°]
houden op 't Sacraments dach [3]). In somma het alderheylichste Sacrament, hebbende uwer Majesteyts Standaert tot Leydsman, bewandelde ende vereerde die verborgen Landen, daer ick drie Veld-banieren op hebbe gherecht, ende in alle de selve vertoont de twee Colomnen ter zyde van uwe Coninghlijcke Wapenen: Waer door ick met recht segghen mach, voor so veel dit een deel is, dat hier is volbracht het woord van *Plus ultra*, ende voor so veel het vast Land is al vorder ende achterder. Ende dit, met al watter meer ghedaen wierdt, heb ick ghedaen als een ghetrouw' Vassael, soo ick ben van uwe Majesteyt, ende ten eynde uwe Majesteyt dit

---

[1]) Ook in 't Sp. staat cocodrillos.

[2]) Zandvlooien (Pulex penetrans), insecten die vooral Brazilië en West-Afrika gevaarlijk maken. Zij leggen eieren tusschen de nagels der teenen van menschen enz. enz. Thans zegt men op z'n Engelsch: „jigger".

[3]) 14 Mei en 24 Mei 1606.

M.E.C.D. 2017

terstond moghe by-voeghen, op dat clincke den heerlijcken titel van *Austrialia* [1]) van den Heylighen Gheest, tot meerder eere van den selfden Heere, die my gheleyt, het Land ghetoont, ende in tegenwoordicheyd van uwe Majesteyt ghebracht heeft, al-waer ick stae met den selven wille, die ick altijt tot dese sake ghehadt hebbe, die ick hebbe ghequeeckt, ende om hare weerdicheyd ende verdienste boven maten lief heb ende toeghedaen ben.

Ick [2]) gheloove wel, uyt den wysen Raed, Grootmoedicheyd, ende Christelicke Godvruchticheyd van uwe Majesteyt, de groote sorghe die sy draghen sal om soo verseeckert te zijn van de bevolckinghe deser alreets ontdeckte Landen, als wel behoort, aenghesien de principael oorsaeck die ons behoort te verbinden, om de selfde niet woest ende onbewoont te laten, is, dat dit de remedie is, dienende ten eynde dat God onse Heere daer in werde ghekent, ghelooft, aenghebeden ende ghedient, daer nu de Duyvel soo seer ghedient werd: Te meer oock dat dit de deure sal zijn, waer door aen so vele Volckeren, staende onder 't ghebiedt van uwe Majesteyt, incomen sal alle haer goed ende welvaerd, ende de onghelijck meerder sorghen die voortcomen souden, by aldien daer heenen geraeckten te gaen de vyanden van de Roomsche Kercke, om hare valsche leeringhen te verbreyden, ende alle de goederen die ick te te kennen gheve te veranderen in meerder quaden, ende sich te noemen Heeren van Indien, ende die heel te verderven. Oock gheloof ick dat uwe Majesteyt wel verwitticht is dat soo swaren schade, als die is daer van ghesproken werdt, oft alderley andere ongheschicktheyt, die nu voorhanden is, of naemaels soude moghen wesen, costen soude millioenen Gouds ende veel duysend menschen, eer men soude tot een onseker remedie connen comen: Uwe Majesteyt winne nu, nadien sy 't vermach, met weynich silvers in Peru uytghegheven, om eenmael den Hemel te winnen, den eeuwigen naem, ende de nieuwe Werelt, met al t'ghene sy toeseydt: Ende naedemael daer niemant is die uwe Majesteyt bodenbrood eyscht [3]) van so grooten ende merckelijcken weldaedt Godes, voor uwen gheluckighen tijdt bewaert, so eysch ick boden-brood Heere, ende in plaets van dien mijn afveerdingh ende bescheydt, [E4] want de Galeoenen zijn reed, ende ick heb veel te reysen, ende toe

---

[1]) Verg. p. 35, noot 1.

[2]) Hier begint in het origineel § 8.

[3]) y pues no hay quien á V.M. pida las albricias de una tan grande y señalada merced de Dios. Albricia beduidt: belooning voor goed nieuws.

M.E.C.D. 2017

te maecken, ende veel te beschicken, oock is het geestelijck ende tijdelijck goedt seer veele dat alle uere verlorene gaet, ende nimmermeer weder en can vercreghen worden.

Hebben Christoffel Colon sijne suspicien hartneckich ghemaeckt, t'ghene my soo moeylijck doet vallen, is dat ick selve gesien ende getast heb, ende nu aenbiede. Waer toe uwe Majesteyt ghelieve, dat van soo veel remedien alsser zijn, daer een alleen werde ghegheven, op dat ick t'voorghestelde erlanghen mach, waerschouwende dat men my in alles seer redelick sal bevinden, ende ick sal in alles volnoegingh gheven.

Heere, dit is een groot werck, naedemael de Duyvel het selve soo bloedighen krijch aen doet, ende t'en is niet wel dat hy so veel vermach wesende uwen Majesteyt daer van den bescherm-Heer.

FINIS.

M.E.C.D. 2017

Bijlagen

M.E.C.D. 2017

M.E.C.D. 2017

BIJLAGE A

Aanvullend gegeven omtrent Hudson's laatste reize (1610) nog verschenen bij Hessel Gerritsz in 1612, uitsluitend bekend uit een in het Britsch Museum berustend exemplaar, genummerd 10055. b. 34.

[A_2] VERHAEL van d'ontdeckinghe van de nieu-ghesochte Strate in 't Noordwesten, om te seylen boven langhs de Landen van America, nae China ende Iapon; ghedaen door Mr. Hendrick Hudson Enghels-man.

De gheluckighe reysen der Enghelssen, die haerluyden dickwils groote profiten toeghebracht hebben, hebben de haere hoe langs hoe meer verweckt tot meerder ende verder ondersoeckingen, waer haer profyt ende rijckdom sou moghen gheleghen zijn, want behalven hare moeyelijcke tochten in t'Oosten in Moscovia, Nova Zemla, ende Groenland, en hebben sy schier noyt gherust om in t'westen (daer sy haer woonplaetsen gemaeckt hebben in de Virginias) een doorgangh te soecken tusschen Groenland ende Nova Francia, welcke wegh haer altijd (tot voor desen) ghebracht heeft al heel noordwaert in de koude ende in t'ys, tot op de hoogte van 70 ende 80 graden, ende na haren eersten soecker Joannes Davis [1]) altoos is ghenoemt gheweest. De laetste die daer op geweest heeft is Capiteyn Georghe Weymouth [2]), die anno 1602. wel 500 leguen in die strate gheseylt heeft, doch door t'ys was hy ghedwongen (ghelijck als oock d'andere voor hem) weder te keeren. Dan beproevende waer hem t'gheluck beter wilde dienen, is, hy ter zyden op de hoogte van 61 grad. in Lumleys Inlet [3]) gheseylt, daer hy west ten zuyen aenghegaen heeft omtrent 100 leguen, waer na hy teghen t'land komende ende gheen doorgang siende, door zyn

---

[1]) Zie Purchas, III, IV, fol. 809 vlg.

[2]) De eerste Lat. uitgave van 1612 heeft hier absusievelijk Winwood.

[3]) Thans: „Hudson Strait".

M.E.C.D. 2017

volcx swackheyd ende anders beweeght is weder te keeren, bedocht zijnde om noch te besoecken andre twee inganghen, daer hy veel waters met groote stroom had ghesien uytkomen, ghele- [A2 v°]
ghen zynde tusschen daer ende Baccalaos.

Dese reyse, alhoewel sy dat mael niet veel nuts en dede, heeft nochtans veroorsaeckt, dat de journalen van dien, die de Capiteyn Georghe Weymouth ghegheven had den gheleerden D. P. Plancius (dat een seer vlytigh opsoecker is van alle nieuwigheyd, eenighsins dienende tot nuttigheyd van onses lands Zeevaert) ghedient hebben tot aenwijs voor Mr. Hendrick Hudson tot de opsoeckinge van dese soo seer gheachte ende gheroemde strate.

Want als de selve Hudson t'Amsterdam was an. 1609. (dies tijds dat hy aennam in dienst van de Compagnie van Oost Indien een reyse te doen om een wegh te vinden nae China ende Cathay boven Nova Zemla om) heeft hy dese Journalen van D. P. Plancius met groot behaghen bekomen, waer in oock beschreven is de reyse van G. Weymouth door de engte boven de Virginias tot in de groote zee die daer binnen in t'land is gheleghen, ende na sommiger opinie soude doorgaen, Dan D. P. Plancius had het tegendeel daer af aen Hudson vertoont uyt t'relas van eenen die in t'westen aen de overzyde van die zee geweest had. Hudson dan op zijn reyse in t'oosten na Nova Zemla niet vindende anders dan ys, is na t'westen gheseylt om te besien wat daer voor hem te vinden was, niet gaende den rechten wegh (soo men hier zeyt) om dese landen geen dienst te doen, ende heeft in Nova Francia wat velwerck ghemanghelt, waer met hy is wederghekomen in Engheland, daer beklaeght zijnde tegen 't nut van zijn Vaderland ghedaen te hebben [1]), heeft hy van nieus een reyse aengenomen tot naerder opsoeckinghe van de strate in t'westen, ende zijn gangh nemende nae Fretum Davis anno 1610, is hy op de hoochte van 61 graden [A3]
t'pat inghegaen daer George Weymouth gheweest had, ende heeft aldaer beseylt al de custen van de strate die hier in dese zijne caerte ghetekent staen, diens hooghte leyt op de 63ste graed, van waer hy zuyd aen gegaen is tot op de 52ste graed [2]) daer hy verwintert heeft, ende van daer weder-keerende is hy by de west-wal langs de 60 gra(*sic*) gheclommen, ende west-waert veertich mylen weegs seylende, vonden sy niet dan ruyme zee ende groote baeren

---

[1]) Verg. mijne „Henry Hudson's Reize onder Nederlandsche Vlag" (Dl. XIX der Werken van de Linschoten-Vereeniging), p. XLVII.

[2]) De Lat. uitgaven hebben 54°. Verg. ook de Kaart.

M.E.C.D. 2017

uyt den noordoosten, dat Hudson goede hope gaf van al heel de swarigheyd over ghekomen te zijn, Daerom hy al vorder voort wilde, maer d'onwilligheyd van t'scheepsvolck groot gheworden zijnde, overmits den honger, of om dat sy qualijck gevictailleert waren, ende daer maer gheschickt en was op acht maenden, sonder dat sy yet bequamen op de gheheele wegh dan een beest, dat een Indiaen met bracht (die met een Mexicaensche cris oft vlammighe poignaert ghewapent was, daer wt dattet schijnt die natie daer te lande ghemeenschap te hebben met die aen de zuyder-zee) de onwilligheyd (segh ick) van t'volck groot gheworden zijnde, hebben sy d'overheyd te samen in een schuyt buyten boord gheset, ende voorts laten dryven op Gods gheleyde, zijnde selve rechtsweeghs naer Engeland gheseylt, daer sy in prison zijn gheset tot dat haeren Capiteyn Hudson sal wederghebracht zijn, die ghesocht wort van de scheepjens [1]) die dese somer derwaert gesonden zijn van de Coopluyden [2]) ende van den Prince van Wallis die daer de hand aen hout, soo gheseyt wort, Welcke scheepjens men meent niet te sullen wederkomen eer sy al heel sullen tot in Mar del Zur geweest hebben, daer wy haer gheluck toe wenschen.

FINIS.

---

[1]) Expeditie van Button en Hall.

[2]) De directeuren der Moscovia Company.

M.E.C.D. 2017

[In de Latijnsche uitgave van 1613 (zie hieronder) is een slotalinea aan dit Verhael bijgevoegd beteekenende:

Onze Amsterdammers hebben den moed niet verloren, want, voor eenige maanden, is een schip door hen uitgezonden om onderzoek te doen naar den doortocht of Straat van Hudson en om te weten te komen, of er in die baaien gelegenheid is tot handel drijven [1]). Zoo de uitslag niet aan de verwachting beantwoordt, zullen zij handel drijven in de baaien van Nova Francia.]

---

[1]) De reis van Pieter Fransz. in 1613/'14.

M.E.C.D. 2017

BIJLAGE B

Bijvoegingen voorkomende in de Latijnsche uitgave van 1613, met vertaling in 't Nederlandsch.
(Vellen: A, F en G).

Descriptio ac delineatio Geographica

DETECTIO-
NIS FRETI

Sive, Transitus ad Occasum suprà
terras Americanas, in Chinam
atq; Iaponem ducturi.
Recens investigati ab M. Henrico Hudsono Anglo.
Item,
Exegesis REGI HISPANIÆ facta, super
tractu recens detecto, in quintâ Orbis parte, cui nomen
AVSTRALIS INCOGNITA.
Cum descriptione
Terrarum *Samoiedarum, & Tingoesiorum,* in
Tartariâ ad Ortum Freti VVaygats sitarum, nuperq;
sceptro Moscovitarum adscitarum.

AMSTERODAMI
Ex Officina Hesselij Gerardi. Anno 1613.

M.E.C.D. 2017

LIBER AD LECTOREM

Qui cupis ignotas Lector cognoscere terras,
  Corpore quas fulgens contegit Ursa suo,
Et simul extremos Boreae, Cauriq; recessus,
  Et freta iam nautis per via fluctivagis.
Quasq; Samojedus commutet vellere merces,
  Quam latè Moschus proferat Imperium.
Impiger Hudsonius freta quae petretraverit, & quae
  Restat adhuc Batavis gloria Martigenis.
Me pretio parvo redimas, animoq; revolvas,
  Sim licet exiguus commoda magna feram.

M.E.C.D. 2017

VOORBERICHT TOT DEN LEZER

Gelijk voor dezen de zeer bezwaarlijke schipvaarten, zoo van Spanjaarden als Engelschen mitsgaders Nederlanders, tot groot vermaak van hen die op nieuws zijn belust in 't licht zijn verschenen, heb ik in 't algemeeen belang geacht deze kaart van Schipper Hudson, betreffende zijn eigen reize by Noorden Amerika naar China en Japan, in 's werelds schouwplaats te vertoonen, vooral daar mij bleek dat zij door de voortreffelijkste mannen dringend werd begeerd. Opdat niet dit werkje, op grond van zijne kortheid en beknoptheid, met kleinachting bejegend wierd, heb ik het relaas van Pedro Fernandez de Quiros eraan toegevoegd, hetwelk hij, in zijn den Koning van Spanje aangeboden verzoekschrift, aangaande de in de Zuidzee ontdekte Zuiderlanden voordraagt; sommigen achten het overdreven, anderen die van de zekerheid der zaak overtuigd zijn, verklaren dat het waar is. Octavius Pisa-

---

[A_2] AD LECTOREM PROLEGOMENA, IN TRACTATUS SEQUENTES.

Vt antehac novae terrarum detectiones, laboriosissimaeque navigationes, tam Hispanorum, quam Anglorum, nec non Batavorum, maximo novitatem studiosorum oblectamine, in lucem editae fuere: Non alienum a publico commodo duxi, in Theatrum orbis hanc tabulam Praefecti H. Hudsonis producere de navigatione ipsius supra Americam, in Chinam, & Iapan: maximè cum viderem eam à praestantissimis viris magnoperè expeti: Ne autem ob brevitatem, exiguitatemque apud nonnullos vilesceret opusculum hoc adjunxi historiam Ducis Petri Fernandez de Queiros, quam in libello supplici Regi Hispaniae exhibito, narrat de regionibus Meridionalibus, detectis in mari del Zur; eam nonnulli magni fecerunt, aliqui quibus de certitudine rei constat, veram esse asserunt. Octavius Pisanus, in suâ totius Orbis tabulâ, quam inversâ delineatione, circulo comprehendit, de Regionibus à Petro Fernandez de Queiros detectis, delineationem suam se comparasse

M.E.C.D. 2017

nus [1]) zegt, op zijne planisfeer in spiegelbeeld, van de door Pedro Fernandez de Quiros ontdekte gewesten, dat hij zijne voorstelling ontleende aan zeker reeder, en hij heeft hen vijf en twintig lengtegraden, d. i. meer dan 350 dietsche mijlen beWesten Lima, de koningsstad van Peru, geteekend. Zij strekken zich volgens zijne teekening over meer dan 500 dietsche mijlen in Lengte uit, maar naar het Zuiden tot aan den hoogsten graad [2]) der zuiderbreedte. Maar, daar ten vorigen jare, door den uitnemenden Manoel de Figueiredo [3]), hoogleeraar inde geographie en cosmographie te Lissabon, verkondigd werd dat Pedro Fernandez de Quiros niets der geographie waardig had geopenbaard en dat hem alleen een duister relaas waaraan plaatsopgaven en breedten der landstreken ontbraken in handen was gekomen, en hij daarenboven verklaarde naarstig te zullen onderzoeken of bij De Quiros iets werd aangetroffen dat nuttig voor anderen zou kunnen zijn, en dat gene nog altijd aan het Hof van Madrid was, zonder dat er nog iets vast stond omtrent zijn aanstaand vertrek, heb ik de voorstelling van Octavius Pisanus niet gevolgd, vooral daar een mijner vrienden beweert, dat hij eene teekening van de nieuwe in de Zuidzee ontdek-

---

ait, a Nauclero quodam, statuitque eas à parte occidentali, limae, cidado de los reyos in Peru. Viginti quinque gradus in longitudinem, qui superant trecenta, & quinquaginta miliaria Germanica, extenditurque secundum illius delineationem, plusquam quingenta miliaria Germanica occidentem versus, at versus Meridiem extenditur usque à Doctissimo gradum ab Aequatore. Sed cum superiori Anno ab Illustri Viro Emanuele à Figueiredo, Geographiae, & Hydrographiae Professore Vlixbonae, nunciatum esset, Petrum Fernandez à Queiros nihil Geographiae dignum prodidisse, sibique, relationem tantum obscuram delatam esse, situ, latitudine regionum carentem: insuper hoc adderet, se diligentius inquaesiturum, num quid apud eum esset, quod usui esse possit; [A_2 v°] & adhuc eum esse in Curiâ vel Aulâ Regiâ Madritij, nec quid certi

---

[1]) Octavius Pisanus gaf circa 1610 eene kaart uit op zeer eigenaardige projectie in spiegelbeeld, met het oog des waarnemers in de Zuidpool. Exx. te Parijs (Bibl. du dépôt des Cartes de la marine, Bibl. nationale) en te Brussel (Bibl. Royale), Verg. Dr. F. C. Wieder „Oudste kaarten van New-York" in Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Gen. XXXV, 1918, p. 257 noot 2 en bij Stokes „Iconography etc." Dl. II.

[2]) „a Doctissimo", vertaald is: ad altissimo.

[3]) Zie: Toortse der Zeevaert door Dierick Ruiters, Dl. VI der werken uitgegeven door de Linschoten-Vereeniging, p. XIX.

M.E.C.D. 2017

te landen of eilanden onder zich heeft, welke wij binnenkort in handen zullen krijgen en met de voorstelling van Pisanus zullen vergelijken. Maar dewijl het onder de Nederlanders een tijdlang van ijver heeft geblaakt om de doorvaart naar China en Japan op te sporen en eenigen haar door 't noorden, eenigen door Straat Waygatsch en de Tartaarsche Zee beproefd hebben, heb ik in 't belang der zaak geacht, openbaar te maken, welke aangelegen plaatsen door de daar wonende Russen ontdekt zijn, nadat Isaac Massa de kaart uit het russisch heeft vertaald, opdat hetgeen van de kusten der Samojeden te weten is, zeker vast kome te staan. Ook schijnen de aanhoudende vaarten naar het noorden van Basken, Nederlanders [1]) en Engelschen ter uitoefening van de jacht op walvisschen en walrussen, die de Russen in hun eigen taal Morsen noemen, zekerder kennis te beloven met betrekking tot de kusten van Nova Zembla en van Spitsbergen [2]) tot Groenland, die tot dusver onbekend zijn. Maar wat de toekomst zal brengen moet de tijd leeren.

---

de profectione ejus statutum esse; Exemplar Octavij, Pisani secutus non sum, maximè cum hic ex amicis quidam, affirmet apud se esse delineationem Regionem, aut Insularum nouiter detectarum in Mari del Zur, quam brevi impetrabibus, eamque cum Octavij Pisani delineatione conferemus. Cum vero apud Batavos ferbuerit aliquandiu studium investigandi transitum, in Chinam & Iaponiam, eumque tentarint non nulli Septemtrionem versus, non nulli per Weygats & mare Tartaricum, operae pretium duxi, in publicum proferre, quae à Russis proxima loca incolentibus detecta sunt, Tabulâ ab Isaaco Massa ex Idiomate Russorum translata, ut quid de oris Samojedarum sit sentiendum certo constet. Assiduae etiam navigationes Cantabrorum, Batavorum, Anglorum in Septentrionum, venatione balaenarium, & cuniculorum marinorum, gaudentium, quos Morsas idiomate proprio Russi nominant videntur quid certi promittere, de oris Novae Semlae, Nieulandiae, usque ad Groenlandiam adhuc incognitis, sed de futuris contingentibus non est determinata veritas.

---

[1]) In 1611 waren de Nederlanders voor 't eerst te walvisch gaan varen.

[2]) Op Barents' posthume Kaart staat: „Het nieuwe land".

M.E.C.D. 2017

In het Tot den Lezer der vorige uitgave van dit boekje, heb ik, waar ik over de Beschrijving van het land Sibier heb gehandeld, melding gemaakt van de Schipvaarten die door de Nederlanders ondernomen zijn ter ontdekking van den doortocht naar China, om Nova Zembla heen. Ik vond niet noodig die breedvoerig te verhalen, daar zij voldoende door anderen beschreven en ter kennisse van 't gemeen gebracht zijn.

Maar aangaande de laatste reize, die met gelijk doel op last van de Ho. Mo. Heeren Staten ondernomen was, scheen ik destijds in dat voorbericht iets van meer gewichts toe te zeggen, daar de andere Schipper Jan Cornelisz May, die in den jare 1611 door hen was uitgezonden, het tweede deel zijner reize, waarop hij om Nova Zembla trachtte te varen, met het doel zoodoende naar China te komen, nog niet had volbracht. Op het eerste gedeelte, namelijk toen zij, bij het begin van de lente, op eene breedte van 72 gr. 30 min. gekomen waren, en later, toen zij de breedte van 76 gr. bereikt hadden, dat is die van Cruys Eylandt bij Beerefoort, wendden zij, daar het ijs hun belette voort te varen en averij aan het schip had toegebracht, den steven naar Kildin in Lapland, waar

---

In praefatione postremae editionis hujus libelli, cum agerem de [F1]
descriptione Siberiae, mentionem feci navigationum, à Batavis praestitarum, super detectione transitus, in Chinam, supra Novam Zemlam, quas jam enarrare operae pretium non duxi, cum satis ab alijs descriptae, & in theatrum publicum sint productae.

Sed[de] postremâ navigatione eo etiam fine susceptâ, jussu Illustriss. D. D. Ordinum, videbar in prolegomenis tum temporis, quid majoris momenti promittere, cum alter Praefectus Ioannes Cornelij Anthropophagus, qui anno sexcentesimo undecimo à D. D. Ordinibus emissus erat, nondum secundum iter absolvisset, quo studebat Novam Zemlam superare, & in Chinam transire. Priori enim itinere, cum sub Veris initium sub altitudine septuaginta duorum graduum, triginta minutarum, ascenderunt posteà ad altitudinem septuaginta sex graduum, usque ad Crucis Insulam, ad Berefort, hinc, quia glacies ulterius navigandi iter praecluserat, navemque laeserat, deflexerunt in Lappiam, ad Insulam Kilduyn, ubi navem consolidarunt. Interea Dominis Praefectis rerum nauticarum nunciarunt de successu, etiam licet via in Chinam non pateret, non sine commodo se redituros, quare hinc solventes in Novam Franciam navigarunt, Occidentem versus deflectentes, ad

M.E.C.D. 2017

zij het schip herstelden. Intusschen zonden zij verslag aan de Heeren ter Admiraliteit van 'tgeen zij bereikt hadden en gaven te verstaan dat zij, al ware de weg naar China niet vrij, toch niet zonder winste zouden terugkeeren, weshalve zij hunne ankers lichtten en voeren naar Nova Francia, westwaarts ombochtende, tot op de breedte van 47 gr. op 75 mijlen afstands van de zuidelijkste punt van het Eiland der Baccalaos, alwaar zij landden bij het eiland gezegd Honden-Eiland [1]), dat hetzelfde schijnt te wezen als het eiland dat wij op onze kaarten Isle des Loups Marins noemen. Van af dit eiland vervolgden zij de kust naar het Westen, aandoende en onderzoekende alle baaien en eilanden tot op de hoogte van 43 gr. 15 min., over een afstand van zestig Duytsche mijlen; dàar troffen zij een zandig voorland aan dat men C. de Sable noemt. Soms verschenen er, in enkele havens, scharen van inboorlingen; zij loopen, zonder de minste schaamte, naakt rond en dekken zich slechts den rug met een dierenhuid ten einde de koude te weren, die daar toen feller was dan in den zomer op Nova Zembla. Die Wilden huiverden van de koude en klappertandden, terwijl het snot dat hun uit den neus liep tot over hun bloote borst vloeide,

---

altitudinem quadraginta septem graduum, distantes septuaginta quinque miliaribus ab Australi promontorio Insulae Baccalaos, Insulam a Canibus dictam appulerunt, eadem illa videtur quae in tabulis nostris I[sle] des loups marins. Ab hac insulâ Occidentem versus littus legere, omnes etiam sinus, & Insulas occurrentes, lustravere, usque ad altitudinem quadraginta trium graduum, quindecim minutarum, superantes sexaginta leucas Germanicas, ubi promontorium arenosum deprehenderunt, quod C. de Sable
[F_1 v°] dixere, nonnumquam in portubus nonnullis myriades Incolarum apparuere, qui verecundiae omnes prodigi, nudi incedunt, dorsum tantum pelle ferae tegentes, ut frigus arceant, quod tum temporis intensius erat, quam aestate in Novâ Zemlâ: Isti Barbari, horrebant frigore, dentibus crepitantes, mucum è naribus defluentem,& in pectus apertum dependentem non abstergebant, minus munditiei studiosi, non tamen plane erant irrationales, cum usus Tabaci ipsis sit frequens in Medicinâ, visuntur enim hic fistulae, quibus Tabaci fumos inspirant, unius ulnae, aut cubitus magnitudine, artificiose sculptae, imagine ad ipsum orificium, Divi cujus-

---

[1]) Is niet recht te definieeren.

I. C. H.

M.E.C.D. 2017

zonder dat zij het afveegden, alzoo zij op reinheid weinig gesteld waren. Toch waren zij niet van rede verstoken, want het gebruik van tabak is bij hen in de artsenijkunst zeer gewoon; hier ziet men pijpen waaruit zij den rook van de tabak inzuigen, die zoo lang zijn als de onderarm van een man of een el, met een kunstig gesneden beeld aan den kop, dat, naar ik vermeen, een of anderen god voorstelt, zittende met gevouwen knieën en met den achterste rustende op de hielen, gelijk zij gewoon zijn. Ter verdediging tegen hunne vijanden gaan zij steeds gewapend met bogen en pijlen, zoo vrouwen als mans, hetgeen de Onzen ondervonden hebben, toen zij met den commies naar den wal waren, naardien zij ter reede voldoende ongemoeid waren gebleven. Want zij vroegen hun, met den vinger op den commies wijzende, of niet hij de bevelvoerder was en dit in hun tongval: „Est cetcij Capiteyne d'Hollande", waarop de onzen antwoordden dat hij het inderdaad was. En ziet, daarop trad eene vrouw een weinig buiten den kring en zij trof den commies met een pijl, door welk schot hij op de plaats dood bleef; de anderen bestonden desgelijks, zoodat zes mannen met den commies sneuvelden. Ik houde het ervoor, dat eeni-

---

dam meo judicio, sedentis flexis genibus, clunibus in calcaneum demissis, ut apud eos moris est, arcubus & sagittis semper incedunt armati, tam faeminae, quam viri, ut se ab hostibus defendant, quod experti sunt nostri cum se cum Praefecto suo terrae committerent, cum antea in aulâ nauticâ satis tuto delitescerent, rogabant enim eos, num is, digito Praefectum monstrantes, dux esset, hoc suo idiomate, Est cetcij Capiteyne d'Hollande, respondebant nostri, eum esse; Ecce faemina quaedam retrocedens nonnihil à coetu, sagitta Praefectum jaculata est, ex quo ictu etiam ilico perijt, nihil minus à reliquis tentatum, ita ut sex cum suo Praefecto perierint; Suspicor nonnullis Nationis nostrae homines incolas in oris maritimis Franciae Novae, insigni quadam injuriâ affecisse, hinc in vindictam erupere satis inique.

Ab Promontorio de Sable, occidentem versus navigarunt triginta octo, aut quadraginta miliaria, relinquentes a dextris magnum sinum, eumque non lustrarunt: Eò deflectit ora maritima Austrum versus, & Euronotum, ad altitudinem unius gradus & quadraginta, triginta minutarum, ubi se vites vidisse asserunt crassitudine corporis humani. Sub altitudine vero, quadraginta gr. & 35 mi. sinus est a parte boreali, occidentalique tutus, quem

M.E.C.D. 2017

gen van ons volk den inboorlingen aan de kust van Nova Francia een of ander zwaar onrecht hebben aangedaan [1]) en dat zij daardoor, onrechtvaardig genoeg, tot deze wraakoefening zijn gekomen.

Van C. de Sable voeren zij over een afstand van 30 of 40 mijlen om de west, terwijl zij aan hunne stuurboordszijde een groote baai lieten liggen, welke zij niet bekruisten. Op dat punt buigt de kust naar het Zuiden en Z. Zuid oosten tot op de breedte van 41 gr. 30 min., alwaar zij beweren wijnstokken te hebben gezien van een mansdikte. Maar op de breedte van 40 gr. 35 min. ligt eene baai, beschut van het Noorden en van het Westen, die zij in onze taal Fuyck noemden [2]). Van hier buigt de kust naar het Westen en daar zyn vele rivieren, dewelke kust reeds eerder door een der schepen werd verlaten, om de reis bij Noorden Nova Zembla om opnieuw te gaan beproeven. Ook dit schip is kort daarop thuis gekeerd [3]) en de maats hebben dit alles aangaande Canada en de onbekende kusten verhaald. Ondertusschen is het schip van Jan Cornelisz May op het ijs toegevaren, gaande de zomer voorbij zonder dat er iets voorviel, toch merkten zij dit vermeldenswaarde aardrijkskundige feit

---

nostra idiomate Fuyck dixere, hinc ora maritima occidentem versus vergit, multis fluminibus luxurians, quam longè ante relique-
[F2] rat altera Navis, ut secundum iter supra Novam Zemlam tentaret, etiam & haec paulo post domum reversa est, omniaque haec de Canada, orisque incognitis rettulere socij. Interea illa ductu Ioannis Cornelij Anthropophagi, usque ad glaciem educitur elabitur aestas, nihil fit, hoc tantum Geographia dignum notarunt, Insulas Matsijn, & Sr Hugo Willoughbes non reperiri, & mare esse vastum, insulis viduum, intra Novam Zemlam, & Vrsorum insulam; Dignissimam vero omnium portuum Novae Franciae delineationem nobis communicarunt, ijsque pro hoc munere habenda est gratia. Se sub Climate frigido navigasse, testimonij loco attulere, fragmentum glaciei, maximae crassitudinis, quod adhuc in Autumno, in Aulâ Praefectorum rerum navalium videre erat, dentes etiam Morsarum, & exuvias Vrsae: nonnullae etiam ex Novâ Franciâ, sed nullius fere pretij omnia.

Ita animosae huic expeditioni (si Dis placet) eventus laudabilis

---

[1]) Best mogelijk dat Hudson het op zijn geweten had. Zie Journaal van Juet op 25 Juli 1609.

[2]) De Noordoostelijke hoekzak van Cape Cod Bay.

[3]) Namelijk de „Vos" die 3 Oct. 1612 terug was.

M.E.C.D. 2017

op, dat zij de eilanden van Matsijn en van Sir Hugh Willoughby [1]) niet aantroffen, zoodat de zee tusschen Nova Zembla en het Beren-Eiland ruim en zonder eilanden blijkt te zijn. Echter hebben zij ons een uitmuntende kaart van alle havens van Nova Francia ingeleverd, waarvoor men hun dankbaar moet zijn [2]). Ten bewijze dat zij in een koud klimaat hebben vertoefd, brachten zij een zware bonk ijs mede, die tot nu toe gedurende den herfst op het Prinsenhof [3]) is te zien geweest; ook brachten zij tanden van walrussen en de huid van eenen beer mede en nog eenige voorwerpen uit Nova Francia, maar dat alles van geringe waarde.

Dus had deze met geestdrift aangevangen onderneming (God beter 't) geen roemvol einde, welke tocht was ondernomen op aanstichting van den Amersfoorter Commies, die door het wapen van eene zwakke vrouw, lacy, ongelukkiglijk in Nova Francia omkwam. Hij geloofde, dat wat door Willem Barents en Jan Huyghen in de Noordelijke streken was ondernomen, niet manhaftig genoeg gedaan was. Hij voegde daaraan deze ongerijmdheid toe, dat de zon door haar aanhoudende warmte, in de zomerdagen, nog eerder zout zoude voortbrengen dan ijs, welke meening wordt gedeeld

---

defuit cujus autor fuerat Praefectus ille Amersfortus, qui jaculo imbelli (heu) miser in Novâ Franciâ perijt. Persuadebat sibi quae à Guilielmo Barnartio, & Iohanne Hugen, in partibus Borealibus praestita, non satis viriliter gesta esse: Addebat & hoc absurdum, Solem continuo suo splendore, & calore diebus aestivalibus, magis salem producturum, quam glaciem, ejusdem opinionis cum Hellisaeo Roslijn, Doctore Hanoviensi, qui in calce libelli D. D. Ordinibus dicati, asserit, viam in Septentrionem juxta oras Tartariae, in Chinam & Iapan, quò magis ad Polum vergit, eò esse calidiorem aestate; quae opinio tam rationi, quam experientiae adversatur, Sol enim radijs obliquis nihil incendet, sed directis; Sed ne sententiae rationi consentaneae, pugnent cum erroneis experientiam certam esse judicabimus, quae docet, quo propius ad Polum acces-

---

[1]) Beide vermoedelijk dubbelgangers van Nova Zembla op de kaarten, als gevolg van onbekendheid der schippers met de Lengten.

[2]) Bedoeld moet zijn de kaart van Pieter Fransz, den onderstuurman van May, die Gerritsz in handen had weten te krijgen en waarover Fransz eene reprimande van de admiraliteit kreeg. Zie mijne Inleiding.

[3]) Thans het raadhuis, vroeger Prinsenhof alwaar de admiraliteit van Amsterdam zetelde.

M.E.C.D. 2017

door Doctor Helisaeus Röslyn [1]) uit Hanau, die, aan het slot van zijn boekje, dat aan de Heeren Staten is opgedragen, beweert, dat de weg naar het Noorden langs de kusten van Tartarije naar China en Japan, in den zomer warmer wordt, naarmate men de pool naderbij komt. Deze meening gaat evenzeer tegen de rede als tegen de ondervinding in, want de zon zal niets in brand steken met schuine stralen doch met rechte, maar opdat meeningen die met de waarheid overeenstemmen, niet in botsing komen met dolingen, zullen wij het daarvoor houden dat de ondervinding vaststaat, welke leert dat de koude feller is naarmate men tot de Pool nadert, zoowel in den winter als in den zomer. Indien alle zeetochten en verhalen, die van hitte onder den evenaar en van zeer felle koude in het Noorden getuigenis afleggen, hun al niet vermogen te overtuigen, dan zal toch de ongerijmdheid van hunne meening duidelijk aan den dag treden bij onze beschrijving van het Nieuwe Land dat gelegen is tusschen Groenland en Nova Zembla op eene breedte van 78 of 80 gr. gerekend van de Linie Aequinoct, dewelke beschrijving melding zal maken van koude en niet van warmte, waarover toch D. Roslijn en zijne medestanders het hebben.

---

seris, eò frigus esse intentius, tam hyeme quam aestate. Licet omne[s] navigationes et historiae testentur, de caloribus sub lineâ Aequi [noctiali] et frigoribus intensissimis, sub Vrsâ, non tamen ipsis satisfiat; ad absurdum rediget eos descriptio nostra Nieulandiae, intra Groenlandiam et Novam Zemlam, sub altitudine septuaginta octo, aut octoginta graduum ab Aequatore, quae mentionem faciet frigoris, non caloris, quem tamen D. Roslin cum sociis adstruit.

---

[1]) Verg. het „Tot den Leser" van 1612.

M.E.C.D. 2017

VAN DE ONTDEKKING VAN HET NOORDELIJKE LAND OP DE 80 GRADEN

In het jaar 1596 (nadat de Ho.Mo. Heeren Staten tweemaal eenige lieden hadden uitgezonden om den weg of doorvaart naar China door het Noorden te onderzoeken) hebben Burgemeesteren en Vroedschap van Amsterdam twee schepen uitgezonden waarop Willem Barents van Amsterdam en Jan Cornelis Rijp van Enkhuizen [1]) schippers waren. Toen zij ter hoogte van de Noordkaap in Noorwegen waren gekomen, stelden zij hunnen koers westwaarts aan, op aandringen van Jan Cornelisz, die vreesde dat men, zoo men naar het oosten hield, bij de engte van Waygatsch zoude uitkomen. Alzoo troffen zij een eiland aan op de breedte van 74° 30′ hetwelk zij „Beren-eiland" noemden, om de veelheid daarvan. Zij doodden er een en vilden hem en bevonden de huid 12 voet lang te zijn. Van hier wendden zij den steven naar het noorden; op den vijfden Juni ontmoetten zij ijsschotsen waar zij doorheen zeilden tot op den 19den van dezelfde maand, als wanneer zij land verkenden op eene breedte van 79° 50′ hetwelk zij in onze taal

---

DE DETECTIONE TERRAE POLARIS, SUB LATITUDINE OCTOGINTA GRADUUM.

Anno millesimo quingentesimo nonagesimo sexto (cum Illus- [F2 v°]
trissimi Domini Ordines, bis nonnullis emiserant, ut viam vel transitum in Chinam in parte boreali investigarent) Consules et Senatores Amsterodamenses duas emisere naves, quibus praefecti Guilielmus Barentzon Amsterodamensis, & Ioannes Cornelij Rijp, Enchusanus, hi cum pervenissent; ad altitudinem Promontorij borealis in Norwegiâ, Occidentem versus cursum instituerunt, inducti a Ioanne Cornelij, metuens si in Orientem deflecteret, ad angustias ftreti Waygats deduceretur, Ideo inciderunt in Insulam quandam, sub altitudine septuaginta quatuor graduum, triginta minutarum, quam Ursorum dixere, ob copiam, unum interfecere, hunc excoriantes, pellem longitudine duodecim pedum fuisse deprehenderunt: deflectentes hinc Septemtrionem versus, quinto Iunij, fragmenta glaciei occurrere, quae superarunt, usque ad

---

[1]) De geboorteplaats van Rijp is onbekend; er blijkt althans zelfs uit het Enkhuizensch familiearchief „Semeyns—de Vries" niet, dat hij van Enkhuizen zou zijn.

M.E.C.D. 2017

„Spitsbergen" [1]) noemden om de hoeveelheid sneeuw en de hoogte der bergen die met ijs bedekt waren. Van hier voeren zij langs de Westkust van het eiland; op 79° breedte voeren zij eene baai binnen dewelke gelegen was binnen het voorgebergte dat de Engelschen nu Prince Charles' Foreland noemen en toen zij daar twee dagen gelegen hadden, voeren zij daar van daan naar het voorland dat de Engelschen, op hunne kaarten, Faire Forelant [2]) noemen, maar zij hebben het in onze taal, wegens de veelheid der vogelen die tegen de zeilen opvlogen, Vogelhoeck genoemd. Vandaar volgden zij de zuidkust, want het ijs belette hun op zee te houden, hetgeen blijkt uit het geschrift, dat zij daarvan hebben uitgegeven. Zij zeiden dat de koude niet zoo fel was als op Nova Zembla en dat zij groene weiden gezien hadden en rendieren en vele rotganzen, die in onnoemelijk groot aantal op hunne eieren broedden, waarvan gezegd wordt dat zij in Schotland aan de boomen wassen. Te dier plaatse vonden zij walrustanden en een dooden walvisch die op het water dreef. Na de onzen zijn de Engelsche gekomen, die dat eiland bekruist hebben om er zich van het vet der zeedieren meester te maken, die daar in groote menigte zijn. Toen onze kooplie-

---

decimum nonum ejusdem mensis, tum terram deprehenderunt, sub altitudine septuaginta novem graduum, quinquaginta minutarum, hanc terram nostra idiomate Spitsbergen dixere, ob multitudinem nivis et montium glacialum altitudinem. Hinc latus Occidentale hujus insulae legerunt, ad altitudinem septuaginta novem graduum, sinum ingressi, intra promontorium Insulae, quam hodie Angli Principis Caroli dixere, ibi cum biduum haesissent, enavigarunt ad promontorium boreale, quod Angli in tabulis suis appellant Faire Foorlant, nostri vero ob copiam avium, quae in vela incidebant, dixere idiomate nostro Vogelhoeck: legerunt ita littus Australe, glacies enim erat impedimento, quo minus mare altum peterent, ut patet ex eorum editis libellis: In hac insulâ non ita intensum esse frigus indicabant ut in Novâ Zemlâ, campos se vidisse virenteis, hinnulos, Anseres minores quam plurimos, ovis incubantes, cum dicantur in Scotia arboribus nasci. Invenerunt
[F3] ibidem dentes Morsarum, etiam cadaver Balenae, mari innatans:

---

[1]) De naam Spitsenberg komt al voor op een der beide halfronden uit de editie van 1612. De naamgeving had plaats gehad op 24 Juni 1596, Zie Journaal van Barents in de Histoire du pays nommé Spitsbergh, hierachter.

[2]) De Daniell-kaart.

M.E.C.D. 2017

den vernamen van de winsten welke de Engelschen reeds behaald hadden met het spek en de met de baarden der walvisschen en met de walrustanden, die van grooter waarde zijn dan ivoor, hebben zij eveneens, in 1612, schepen uitgezonden, die echter met weinig voordeel terugkeerden. Toch deden zij hetzelfde weer, in het daaraanvolgend jaar 1613.

Niettemin waren de Directeuren der Moscovische vaart te Londen in Engeland naijverig op dien uitslag, en alzoo zonden zij eenige schepen uit en daarbij een convooier, de Tijger genaamd, onder den Schipper Benjamin Josephson, met den last om alle andere volken van deze kusten te verjagen, hetgeen dan ook door hem werd volbracht. Zij plunderden namelijk 16 of 17 van onze schepen, op hunne gewone manier, prijs verklarende wat zij gebruiken konden, en bovendien bevolen zij hun huiswaarts te keeren onder bedreiging met de galg indien zij langer bleven — krachtens eene Koninklijke opdracht zooals aan onzen reeder gemeld is door zijn zoon Simon van der Does [1]), die haar zelf zegt gezien te hebben. Deze zoon van den reeder wordt met den Schipper Thomas Bonaert, met wien hij van hier was uitgevaren, in ge-

---

Nostros secuti sunt Angli, qui eam Insulam lustrarunt, ut pinguedinem marinarum belluarum sibi compararent, quarum ibi copiâ maxima; Mercatores nostrates cum intellexissent de lucro ab Anglis jam consecuto, ex arvina ista, aut barbis balenarum, et dentibus Morsarum, qui majores pretii sunt quam Elephantium, anno millesimo sexcentesimo et duodecimo, eò etiam naves emisere, exiguo tamen cum lucro reversae, nihilominus idem sequenti anno decimo tertio praestitum.

Huic nostrae fortunae invidebant tamen Russiae navigationis Praefecti in Angliâ Londini, qui naves aliquot, et cum iis Navem praesidiariam Tigrim dictam emisere cum Praefecto Benjamino Iosephi filio, ut omnes reliquas nationes ab oris istis fugaret, quod et ab ipsis praestitum est: Sexdecim enim aut septemdecim naves nostratium ipsi diripuere, praedantes pro more eorum quicquid usui esse posset, insuper iusserunt satis imperiose domum reverti, sub paena suspendii, si diutius istic haererent, non sine authoritate mandati Regii, ut patri suo Praetori nostro, Filius Sem à

---

[1]) Simon van der Does, een der eerste reeders ter walvischvaart. Zie Wassenaer „Historisch Verhael" Juli 1625, p. 124 v°.

M.E.C.D. 2017

vangenschap gehouden op het convoyeerend schip van dien Engelschman, die voor zeker zegt, dat hem is opgedragen alle Engelschen, die hij in Spaansche, Fransche of Nederlandsche schepen mocht vinden, als gevangenen naar Engeland over te brengen. Voor de waarheid daarvan staan de teruggekeerden als ooggetuigen in, ook de brief van den Schipper Thomas Bonaert en van Simon, van wien ik de volgende woorden, die aan het slot van zijn brief aan zijn vader voorkomen, aanhaal over de gesteldheid van dit land.

Dit is het slechtste en koudste land van de wereld, overal rotsen, bergen en steenen, en de hoeveelheid waters die over dat land stroomt is zoo groot, dat de voeten der menschen er geen indruk achterlaten; er is geweldig veel ijs en zulk een menigte ijsbergen, dat zij wel van Christus' geboorte af gevormd schijnen. Ook is er een ongelooflijke overvloed van sneeuw. Reenen zijn hier zeer talrijk, ook beren en vossen, de reenen zijn geheel wit van kleur. Ik begrijp niet waarvan zoo groote kudden leven, want het land ligt onder de sneeuw en is volstrekt onvruchtbaar. Vogels zijn er in grooten getale, meest rotganzen die in troepen huizen.

Does nunciavit, quod & vidisse se ait: Hic filius Praetoris, cum Nauarcho Thomâ Bonaert, cum quo hinc solverat, detinetur in vinclis, in Navi praesidiariâ Angli hujus, qui sibi in mandatis datum afferit, ut omnes Anglos, quos in navibus Celtiberorum, Gallorum, aut Batavorum, deprehenderet, in Angliam captivos duceret, haec vera esse, fidem faciunt testes oculares reduces, etiam litterae Nauarchi Thomae Bonaert, & Semmij, cujus haec verba, sub finem, in literis ad patrem, de qualitate hujus regionis.

Haec pessima & frigidissima est regio mundi, undique rupes, montes, lapides, tanta ibi aquarum terram inundantium copia, ut vestigia hominum non admittat, maxima glaciei ibi copia, tantaque montium glacialium multitudo, ut ab ipsâ Nativitate Christi concrevisse videantur: tanta etiam nivium abundantia, ut fidem superet. Cervis
[F3 v°] *abundat, & Ursis & vulpibus, cervi plane sunt albi coloris, Admiror tantos Cervorum greges, unde vivant, cum regiò nivibus, tegatur, & plane sit sterilis. Avibus luxuriant, maxime Anseribus minoribus, qui turmatim conveniunt.*

Angli profecto gaudebunt hac navigatione, maximè cum nostros spoliarint, & ipsi ut Semmius refert jam triginta sex balenas cepe-

M.E.C.D. 2017

De Engelschen zullen over dezen tocht wel tevreden wezen, vooral daar zij de onzen hebben beroofd en zelf, naar Simon bericht, reeds 36 walvisschen hadden gevangen aan dat gedeelte van het eiland. Ook de andere schepen schoten voor hunne taak niet tekort, want, nadat er reeds twee schepen met traan beladen naar huis waren gezonden, kregen ook zij nagenoeg een volle lading. De walrussen hebben voor hen geene waarde, daar zij er geen voordeel van trekken; de onzen echter stellen die op prijs, eenigen hebben zij toch gevangen met een schip dat aan de handen der Engelsche zeeroovers was ontsnapt.

Misschien zullen onze kooplieden, in het volgend jaar, trachten door de wapenen uit te maken of wij, die, zooals uit het verhaal van Jan Cornelisz Rijp blijkt, het land hebben ontdekt, recht hebben om er te visschen, dan wel de Engelschen die er het eerst gevischt hebben. God moge het voor ons Land ten goede wenden.

Van de ligging aller Noorsche landen heb ik voorin een kaartje geplaatst, zéér nauwkeurig geteekend, waarop ik met zorg alle bijzonderheden heb aangebracht, die op deze kusten ontdekt zijn. Ter bevrediging van alle nieuwsbegeerigen heb ik er den waren vorm der Morsae, die de Engelschen Zeehors noemen, aan toegevoegd. Het is eene soort van zeekonijnen of zeehonden, in grootte een rund overtreffende; eene huid die men ons heeft meegebracht, woog 400 pond.

---

rant, eâ in parte Insulae, nec reliquae Naves muneri suo defuerunt, cum binas arvinâ onustas domum miserant, ipsae paenè sint onustae. Hippopotami ipsis nullo loco sunt, sunt cum nullus ex iis fructus, nostri iis gaudent, paucos tamen cepere Navi quadam, quae piratarum Anglorum mani[bu]s evasit. Fortasse sequenti anno nostrates Mercatores periculum facient armis, an penes nostrates sit ibi ius piscandi, qui primum deteximus, ut apparet ex historia de Ioanne Cornelii Rijp, an penes Anglos, qui primum piscati sunt: quod faxit Deus, in patriae nostrae commodum.

De omnibus Septentrionalium regionum situbus, in frontè tabellam quandam adieci, exacte delineatam, quà studiosè designaui singula, quae in oris hisce sunt detecta, ut vero omnibus curiosis satisfacerem, veram subjunxi formam, Morsarum, quas nos Walrussos, Angli Zeehors appellant. Species est Cuniculorum aut Canum marinorum, magnitudine boves superantes, pellis ad nos allata quadringentas libras pendebat.

M.E.C.D. 2017

Wij geven hier het ware conterfeitsel van walvisschen, welker baarden en traan van zeer groot nut zijn. Er zijn ook anderen van die soort zonder baarden, waaruit geen traan wordt gemaakt, en die zoo sterk zijn,dat zij eene sloep tot zinken kunnen brengen. Van deze zijn de bovenstaande te onderscheiden,doordien zij de rugvinnen missen; men moet hen, als men ze vangen wil, harpoeneeren in de holte tusschen de neusgaten en het hoofd of vlak achter de vinnen die zij achter den kop in de zijden hebben. Deze walvisschen worden vaak langer dan 70 of 80 voeten.

[F4]

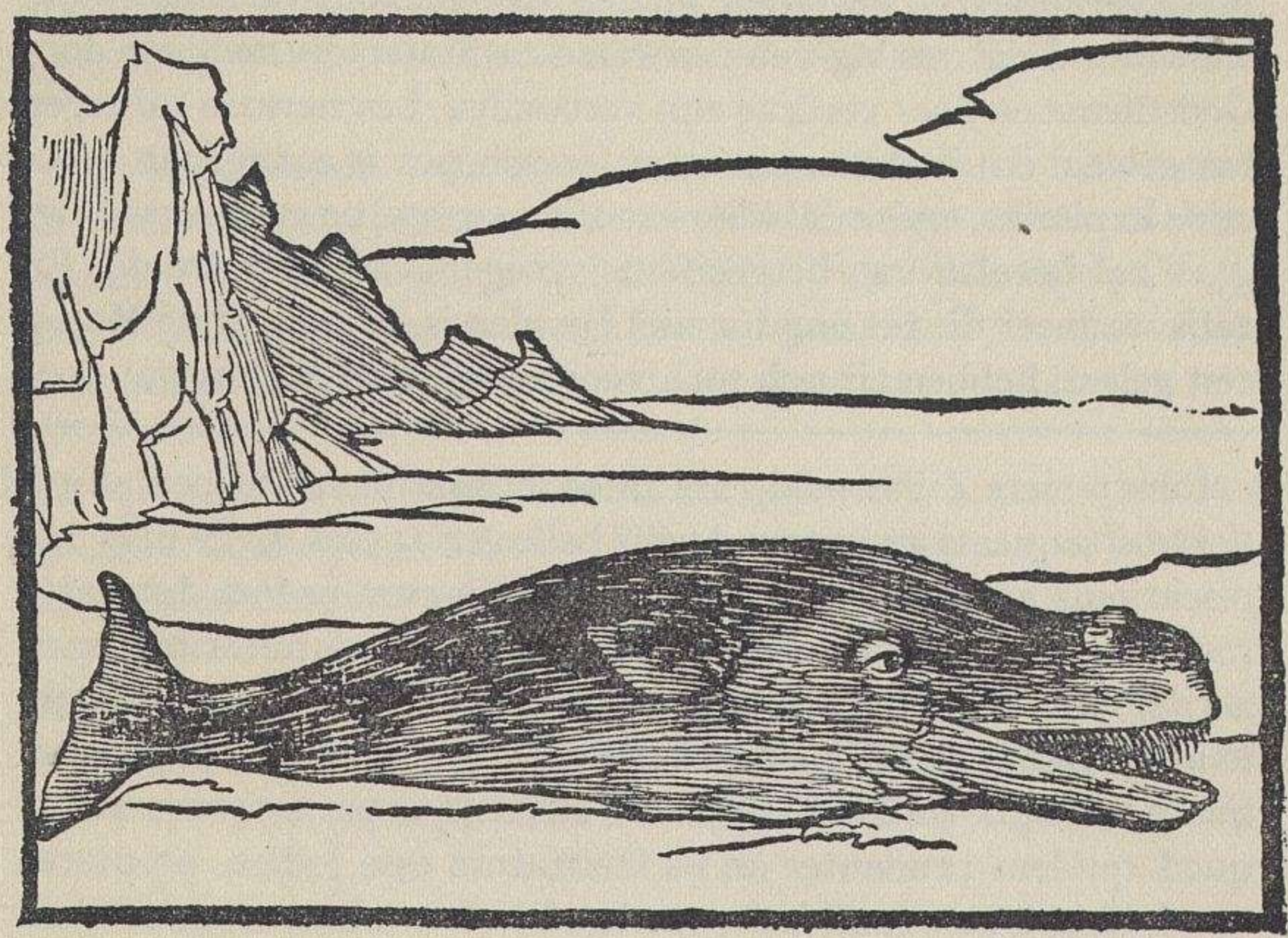

Veram effigiem Balenarum exhibemus, quarum ossa, et pinguedo maximo sunt usui, sunt et aliae, eiusdem generis, sine barbis, ex quibus nullum oleum conficitur, ita viribus valentis, ut scaphas in mare demergant, ab iis, hae discernandae, quod in dorso pinnis careant, illis vero in cavitate intra nares et caput, si capere velis, harpagones infigendi sunt, aut post ipsas pinnas, quas in latere post caput habent, hae saepè longitudinem septuaginta, aut octoginta pedum superant.

M.E.C.D. 2017

Toen ik hiervoren, zonder overleg en onbedachtzaam, had geschreven dat onze kooplieden in het volgend jaar met de Engelschen zouden moeten strijden in den oorlog, en terzake van de vrijheid om bij het eiland van Spitsbergen te visschen met hen zouden vechten, ben ik, door dezelve kooplieden op wier aanstichting die visscherij wordt gedreven, vrij scherp berispt. Zij verklaren dat zij zich geenszins tegen de Doorluchtige Majesteit van Groot-Brittannië voor wie zij immers grooten eerbied en (gelijk behoort) ontzag gevoelen, zullen verzetten. Voorwaar, dit acht ik zeer verstandig van hen gedaan, omdat zij volkomen vertrouwen, dat, zoo de Koning van Groot-Brittannië hunne zaak en hunne klacht heeft vernomen en begrepen, hij hen, overeenkomstig zijne groote welwillendheid, als ingezetenen van deze Staten die met hem door Godsdienst en door verdrag zijn verbonden, beschermen zal tegen het geweld dat in dezen zomer onzen schepen is aangedaan (door zijne kapiteins, onder dekking van zijnen naam) en eveneens teruggave zal bevelen van hetgeen ons vroeger reeds is ontroofd. En zelfs wanneer dit tot nog toe niet bevolen is, of door Zijne Majesteit gelast, hebben zij zich toch voorgenomen te dulden wat door

---

Cum temere, & inconsideratè antea scripserim, hosce mercatores [G1] nostros sequenti anno cum Anglis bello certaturos, ac de libertate piscationis apud Insulam Spitsbergensem cum ijsdem dimicaturos; Ab ijsdem mercatoribus, ejusdem navigationis autoribus, satis acriter sum reprehensus, qui nequaquam contra serenissimam Magnae Britanniae Majestatem, se oppositurus declarant, ut pote quam in magno habeant, respectu, atque (qua par est) reverentia; quod quidem prudenter ab ijs factitatum esse judico, propterea quod, summopere confidant, quod audita & intellecta eorum causa atque querela, eos, ut subditos ordinum sibi religione & foedere junctorum, secundam magnam humanitatem suam Rex Britanniae sit protecturus, adversus vim (à Capitaneis suis, sub ejus titulo & praetextu) hac aestate navibus nostris illatam, similiterque mandaturus restitutionem rerum nobis jam pridem ereptarum. Quod si ne hoc quidem adhuc mandaretur, atque a Maiestate sua injungeretur, constituerunt tamen aequo animo ferre, quicquid a dicta Majestate in hoc negotio ordinatum fuerint, neque ullo modo arma adversus eam movere, quibus se effecturos esse non sine causa autumant.

Vt tamen de jure eorum satis evidenter omnibus pateat, sequen-

M.E.C.D. 2017

gezegde Majesteit in deze verordineerd mocht zijn, maar in geen geval de wapenen op te nemen, waartoe zij hun toevlucht niet zonder reden zullen nemen, naar zij verklaren.

Opdat echter hun goed recht ieder duidelijk zij, hebben wij gemeend dat het verstandig was het volgende hieraan toe te voegen, hetwelk door den Zeer Geleerden Aardrijkskundige Petrus Plancius naar rede en waarheid is opgesteld.

WEERLEGGING VAN DE BEWIJSGRONDEN DIE DE ENGELSCHEN ALS VOORWENDSELEN POGEN TE GEBRUIKEN EN WAARMEDE ZIJ HET MONOPOLIE DER WALVISCHVANGST BIJ HET EILAND SPITSBERGEN OF NIEUWLAND TRACHTEN TE VERDEDIGEN.

Aan hen die iets weten van de schipvaarten der Engelschen is het niet onbekend, door welke oneerlijke bewijsgronden zij zich inspannen om vol te houden, dat de Ridder Hugo Willoughby (Kapitein over drie schepen genaamd Bona Esperanca, Eduardus Bonaventura en Bona Confidentia) dat groote eiland Spitsbergen ont-

---

tia quidem his adjungere consultum putavimus, quae quidem a doctiss. Cosmographo Petro Plancio secundum rei aequitatem atque mensuram conscripta sunt.

[G_1 v°] REFUTATIO RATIONUM, QUIBUS ANGLI DOMINATIONEM PISCATIONIS AD INSULAM SPITSBERGENSEM SIVE NOVAM TERRAM PRAETENDERE & DEFENDERE CONANTUR

Qui Anglicanae Navigationis cognitionem habent non ignorant, quam iniquis rationibus nitantur, & defendere conentur Angli, Equitem Hugonem Willougby (Capitaneum trium navium, Vocatarum, Bona Esperanza, Eduardus Bona adventurus, & Bona Confidentia) invenisse & detegisse magnam illam Insulam Spitsbergensem, idque septimo anno Regni Eduardi sexti, anno nimirum Domini 1553. Nam eorum rerum maritimarum ipsae lucubrationes atque scripta, contrarium manifestò testantur, nimirum praedictum Equitem cum tribus istis navibus ex portu Anglicano Ratcliff solvisse, (ut Septentrionem versus Regnum Cathaya detegeret) 10 May 1553, & ab Insula Norvegiae Seynam 30 Iulij; Eum-

M.E.C.D. 2017

dekt en gevonden heeft en wel in het zevende jaar der regeering van Eduard VI, dat is in het jaar Onzes Heeren 1553. Want hun eigen reisverhalen [1]) getuigen zelf het tegendeel zonneklaar, namelijk dat voornoemde Ridder met die drie schepen uit de Engelsche haven Ratcliffe afvoer (om bij noorden om het Rijk Cathay te ontdekken) op den 10den Mei 1553, en van het Noorsche eiland Seynam op den 30sten Juli, en dat hij, in den morgen van den 14den Augustus, met 2 schepen zeker land heeft ontdekt dat van gezegd Seynam is gelegen Noordnoordoost 160 Engelsche mijlen (dat zijn 120 Duytsche mijlen) op eene breedte van 72 gr. en wel heeft genoemd Ridder dit eigenhandig, in het Engelsch, in de navolgende bewoordingen beschreven:

The 14. day earely in the morning we descovered land, wich land we hare [2]) with al, hoising out our boat, to déscover whath land it might be, but the boat could not come to land, the water was so shoare, were was very much yse also, but there was no similitude of habitation, and this land lyeth from Seynam 160. leagues, being in latitude 72 degreas, then we plyed to the northward the 15, 16, and 17 day.

---

que duabus navibus, matutino tempore 14 Augusti, terram quandam detegisse sitam à dicta Insula Seynam (Mesocaecias) 160. Anglicanis Leucis (milliaribus nimirum Germanicis 120) ad altitudinem 72 graduum: Quod quidem praefatus Eques propriâ manu Anglicè conscripsit his verbis.

The 14. day earely in the morning we descovered land, which land we hare with al, hoising out our boat, to déscover whath land it might be, but the boat could not come to land, the water was so shoare, were was very much yse also, but there was no similitude of habitation, and this land lyeth from Seynam 160. leagues, being in latitude 72. degreas, then we plyed to the northward the 15, 16, and 17 day.

---

[1]) Verg. Hakluyt „The principal navigations."
[2]) Lees: „bare".

M.E.C.D. 2017

Hetgeen zeggen wil:

Den 14den dag in de vroegte ontdekten wij land, en toen het geheel ontdekt was zetten wij onze boot uit om de gesteldheid ervan te onderzoeken, maar de boot kon niet aan land komen omdat het water te ondiep was en omdat er veel ijs lag, maar er was niets dat op bewoning leek, en dit land ligt van Seynam 160 mijlen [1]) op eene breedte van 72 gr.; toen stuurden wij om de noord, den 15den 16den en 17den dag.

Wat heeft nu het land (gelegen op 120 mijlen oostnoordoost van Seynam op 72 gr. breedte) met het groote eiland Spitsbergen te maken? Temeer omdat dit laatste Noord ten Oosten ligt van Seynam, op een breedte van 75 tot 82 graden en meer, zonder dat wij weten hoeveel verder het zich noordwaarts uitstrekt. Derhalve liggen het eiland van gezegden Hugh Willoughby en Spitsbergen verder uiteen dan zelfs Engeland en ons Neerland. Dus is datgene waarop de Engelschen zich beroepen in dit pleidooi, klaarblijkelijk onbeduidend, zonder op een enkele reden of grondslag te berusten en op dien grond berust ook het axioma dat reeds het aan-

---

Hoc est

Decimo quarto die mane, terram quandam detegebamus, eâque omnino & visibiliter detectâ, schapham nostram in mare deduximus, ad investigandam qualitatem istius terrae, schapha vero ad littus pertingere nequibat, propter aquae penuriam & glaciei ibi existentis copiam; nulla vero ibi habitationis similitudo; &
[G2] haec quidem terra ab Insula Seynam distat 160. Anglicanis Leucis, ad altitudinem 72. grad. & tunc quidem Septentrionem versus cursum navigationis nostrae instituebamus 15. 16. & 17. die.

Quam affinitatem autem habet haec terra (ab Insula Seynam, 120. miliaribus sita Mesocaecias ad Poli elevationem 72. grad. cum magna Insula Spitsbergensi? cum haec situ sit ab Insula Seynam ad Hypertrascias, ad altitudinem 72. ad 82. gradus, & ultra; cum adhuc ignotum sit & lateat, quam ulterius Septentrionem versus se extendat. Itaque Insula dicti Hugonis Willougby, & Spitsbergen, sita & positione magis differunt, quam ipsa Anglia, & Germania nostra Inferior. Quapropter illud, quod ab Anglis in

[1]) Willoughby verzuimt de richting op te geven. De tekst van Hakluyt heeft: „Seynem East and by North 160..". Verg. p. 72, eerste al.

M.E.C.D. 2017

schouwen van welk land ook, den ontdekker eigendomsrecht en heerschappij daarover geeft.

Zonneklaar voorwaar en overeenkomstig de waarheid is, dat onze zeevaarders en schippers, op die breedte van 72 gr., niets van land hebben bespeurd, maar, aangezien duidelijk uit het Engelsche scheepsjournaal blijkt, dat voornoemd Ridder niet gelet heeft op de Noordoost- of Noordwestering van het kompas, is hij noordelijker opgegaan dan hij zelf dacht, zoodat het waarachtig is dat hij die acht kleine eilanden heeft ontdekt en gevonden welke, op de breedte van 73 gr. en eenige minuten bij elkaar liggen, en welke onze Schippers Willebrordseilanden noemen; op welker lengte en breedte, in de kaarten welke te Londen vervaardigd worden [1]) om in de vaart op Moscovië en Spitsbergen te dienen, het eiland van Willoughby wordt geplaatst en zoo worden hun redeneeringen door hun eigen kaarten voldoende weerlegd.

Ook schrijven de Engelschen dat voornoemd Ridder, toen hij met 2 schepen in Lapland overwinterde bij de rivier Warsina, omgekomen is met zijne metgezellen tengevolge van de koude en dat

---

hac causa allegatum est, plane est frivolum, neque ulla omnino nitens ratione aut fundamento; eodemque fundamento nititur hoc quoque eorum axioma, nudum nimirum visum cujusvis terrae, ejusdem proprietatem atque Dominium evidenter dectectori dare.

Manifestum quidem, & veritati consentaneum est Thalassos, nautasque nostros ad lorum istum 72. grad. nullam quidem terram repperisse; sed cum pateat ex Anglicano Diario praefatum Equitem, Occidentalem atque Orientalem acus pixidis [2]) nauticae Inflexionem, non observasse, itaque ulterius Septentrionem versus suae navigationis cursum instituit, quam ipse putavit: ita, ut veritati consentaneum sit, eum detegisse atque repperisse octo istas parvas Insulas sibi invicem pene contiguas, ad altitudinem 73 grad. & quasdam munitas [3]) sitas, quas nostrae navigationis praefecti Willebrordi Insulas nuncupant; ad cujus longitudinem atque latitudinem Insula Willoughby Ponitur in tabulis Londini confectis ad usum Moscoviam, & Spitsbergam versus navigantium; atque itaipsaemet eorum tabulae rationes eorum satis evidenter refutant.

---

[1]) Natuurlijk is de *origineele* Daniell kaart bedoeld, welke wij niet hebben.

[2]) pyxidis.

[3]) minutas.

M.E.C.D. 2017

het derde schip met den Kapitein Richard Chancelor de Witte Zee opvoer.

Zoo is het zonneklaar, dat het eiland Spitsbergen aan ieder onbekend was en dat het allereerst door Jacob Heemskerck, Willem Barents en Jan Cornelisz [1]) op (last en kosten van den Magistraat van Amsterdam) is ontdekt den 19den Junij 1596.

Aan ieder is ook dit bekend hoe belachlijk en onwaarachtiglijk de Engelschen Spitsbergen Groenland noemen, daar die landen veel verder uiteen liggen dan Noorwegen en Schotland, terwijl er voorzeker een groote zee tusschen ligt.

Wat het tweede Engelsche argument betreft, dat alle om de Noord gelegen eilanden natuurlijk eigendom van hun Koning zijn, zoowel de ontdekte wel te verstaan als de nog onontdekte, dit is in het algemeen ongerijmd en der weerlegging onwaardig en zulks geldt in het byzonder van Spitsbergen, daar dit, zoomin door ligging als nabuurschap, verband houdt tot Engeland en ook niet door Engelschen eerst is gevonden. Want waarom zijn de eilanden van Fero, IJsland, Frisland dan ook niet van Zijne Majesteit? Waarom niet Groenland? Zij liggen toch veel dichter bij Britan-

---

Scribunt quoque Angli praedictum equitem cum duabus navibus in Lapponia hiemantem in Fluvio Warsina cum socijs suis, à vehementi frigore interemptum esse; tertiamque navem, cum Capitaneo Richardo Chanceler Mare album ingressam esse.

Itaque luce meridiana clarius est, Insulam Spitsbergensem om-
[G_2 v°] nibus fuisse incognitam, atque prius a Iacobo Heemskerck Wilhelmo Bernardi, & Ioanne Cornelij, (auspicio & sumptibus Civitatis Amstelodamensis Magistratus) eam esse detectam 19 Iunij, Anno 1596.

Cuivis & illud notum est, quam absurde & contra veritatem, Angli Insulam Spitsbergensem Groenlandiam nominent, cum eae regiones multo longius & maiori spacio inter se distent, quam Norvegia ab ipsa Scotia, interlibente [2]) nimirum spatioso Oceano.

Quod ad secundum Anglorum argumentum attinet, nimirum omnes Insulas Septentrionem versus sitas Regis sui esse proprias, tam detectas scilicet quam adhuc detegendas, hoc omnino absurdum est, neque refutatione dignum, praecipue vero respectu hujus Insulae Spitsbergensis, cum ea, neque situ, neque vicinitate

---

[1]) Lees: Jan Cornelisz (Rijp).

[2]) interlabente.

M.E.C.D. 2017

nië. En ook al is vastland of eiland in iemands bezit, volgt daar dan uit dat vaart en visscherij (naar het natuur- en het volkenrecht) niet aan ieder vrij zouden staan? Daarom hebben de Franschen of hunne Koningen, de visscherij bij Nova Francia nooit verboden, ofschoon zij die streken in 1504 het eerst ontdekt hadden en er gevischt hadden. Deze zijn de redenen waarom men moet verhopen en vastelijk gelooven dat de Koning van Britannië (van wien men met het volste recht aanneemt dat hij godvreezend en rechtvaardig is) zijnen onderdanen met nadruk zal bevelen om onze schepen voor den vervolge niet meer te verontrusten, aan te vallen of het hun lastig te maken, en, volgens recht, de toegebrachte schade zal doen vergoeden en voldoening zal schenken naar billijkheid.

EINDE.

Angliam concernet, neque ab Anglis prius reperta sit. Nam cur Insulae Fero, Yslandia, Frislandia igitur Majestatis suae propriae non sunt? cur non Groenlandia? cum eae longè Brittanniae viciniores sint? Esto autem Terram Firmam, Insulamve alicui esse propriam, an ideo sequeretur, navigationem & piscationem, (secundum Ius naturale & omnium Nationum) cuivis non patere? Hac ratione Galli neque eorum Reges, unquam piscationem ad novam Franciam vel Terram novam nemini interdixerunt, non obstante quod eas regiones primo Anno 1504. prius detegissent, ibique piscati fuissent. Ob quas quidem rationes sperandum, firmiterque credendum est, Britanniae regem (qui jure optimo deum timere justitiamque colere tenetur) subditis suis expresse mandaturum, ne posthac naves nostras magis infestent, oppugnent vel obturbent & secundum Iustitiae normam, illatum damnum cum omni aequitate reparent & resarciant.

FINIS.

M.E.C.D. 2017

HISTOIRE
DU PAYS NOMMÉ
SPITSBERGHE

M.E.C.D. 2017

M.E.C.D. 2017

INLEIDING

Het is begrijpelijk, dat de supplementen over Spitsbergen, opgenomen in de „Detectio Freti" van 1613, onzen uitgever-pamflettist al spoedig niet meer voldeden. Met de Latijnsche taal kon hij de beschaafden van alle landen bereiken, maar een gelegenheidsgeschrift, ja een strijdschrift, gelijk de Spitsbergen-kwestie thans scheen te gaan vereischen, moet onder de oogen van belanghebbenden worden gebracht. Gerritsz wist dat hij de mede-belanghebbenden onder de Franschen had te zoeken, die al evenzeer als de Nederlanders hadden te klagen over de Engelschen en zoo kwam hij ertoe een fransche uitgave te lanceeren onder den hierboven genoemden titel, eene uitgave die thans wel zéér zeldzaam is geworden! Hier te lande treft men één exemplaar aan in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage, één in het Ned. Hist. Scheepvaart Museum te Amsterdam. Het laatstgenoemde is een nieuwe titeluitgave van het eerstgenoemde; het bevat eene opgave van verbeteringen en is daarom bij het afschrijven van den hiernà gegeven tekst gevolgd. In den echten zin van het woord is deze „Histoire" een mooi boekje geworden, dat ook volgens een goed systeem is in elkaar gezet. Gerritsz geeft een overzicht van de ontdekking van Spitsbergen (1596), die hij terecht aan de Nederlanders onder leiding van Willem Barents toeschrijft; hij staaft zijne verzekering door het overleggen van een extract uit het journaal van Barents — in wat men zou kunnen noemen hollandsch met fransche woorden, nu ja — maar dat toch merkwaardig is, omdat dit het eenige officieele gegeven is, dat wij omtrent de beroemde reize bezitten. Plancius, die althans wist waar het journaal zich bevond, zal wel de persoon zijn geweest die het aan Gerritsz in handen speelde. Daarnà geeft Gerritsz eene uiteenzetting van sommige gebeurtenissen die in de wateren van Spitsbergen waren voorgevallen, om spoedig over te gaan tot hetgeen de moderne geografen vermoedelijk het „landschapsbeeld" zouden noemen, d. i.: de beschryving van het land met zijne wetenswaardigheden en merkwaardigheden. Hij doet

M.E.C.D. 2017

dat in drie paragrafen: 1. de la situation dudit pays, 2. du naturel du pays, 3. des animaulx — om dan, zonder een nieuwe paragraaf te beginnen, over de gedragingen der Engelschen uit te gaan weiden. Ten slotte drukt hij de fransche vertaling van de door Plancius reeds voor de „Detectio Freti" geleverde nota af, en hij verlucht het geschrift weder met de Daniell-kaart en met de illustraties welke in de Latijnsche uitgave van 1613 nieuw waren. Opmerkelijk, op de kaart sleep hij de voorstelling van een rendier weg! Hij was blijkbaar gaan inzien, dat alle bijwerk de kaarten eigenlijk ontsierde en nam zich voor, in den vervolge, zakelijk te blijven — gelijk wij ook uit zijne latere, voor het West-Indisch werk van Johannes De Laet geleverde kaarten, kunnen ontwaren dat hij zakelijk gebleven is.

M.E.C.D. 2017

HISTOIRE
du Pays nomme
SPITSBERGHE.

Comme il a esté descouvert, sa situation
& de ses Animauls.

Avec le

Discours des empeschemens que les Navires esquippes pour la peche des Baleines tant Basques, Hollandois, que Flamens ont soufferts de la part des Anglois, en l'Année presente 1613.

Escript par H. G. A.

Et une Protestation contre les Anglois, & annullation
de tous leurs frivolz argumens, par lesquelz ils pensent
avoir droit de se faire seuls Maistres
dudit Pays.

A AMSTERDAM,
Chez Hessel Gerard A. a l'ensiegne de la Carte Nautiq.

M.D.C.XIII.

M.E.C.D. 2017

Nous prions de Lecteur debonnaire, de lire Jan Jacobz Vrijer, en lieu ou nous avons escript Mossel. Et Pag. 12. au Chapitre de la situation lin 15. Nornoroest, en lieu ou est imprimé Nornordest.

M.E.C.D. 2017

[3] Description du Pays nouveau, appellé par les Hollandois Spilsberge.[1]

Le Pays plus vers le Nort, qu'a este cognu par les Anciens, ont ils nommé Thule, lequel la plus grand part des Geographes modernes dient estre l'Island. Par les nouveaux, qui ont vescu au temps de noz Peres, especialement par Gerard Mercator, a este painct un Pays situé desoubs ou a l'entour du Pole de Nort. Mercator escrit l'avoir prins du Livre des Voyages de Iacob Croyen, lequel a eu la plus grand part du sien des comptes faict d'un Prestre au Roy de Noruegues, l'An de grace, 1364. De quoy la decifrance par ceulx de notre temps, a esté tenu du tout frivole. Car noz mariniers ont pensé trouver en lieu du Pays de Mercator; une Mer large, & passante, laquelle les meneroit en Chine & aux Indes; Lequel (comme il semble) les eut succedé ne fut que la froidure & l'hyver leur fut survenu; d'autant qu'ils estoyent passé au long du Nord coste de Nova Zemla, sus la hauteur du Pole de 77. & 76 degrées, bien plus de 20 degrées en longitude vers l'Est, du destroit de Weygats, sans avoir veu vers le Nord d'eux aucunes terres, sinon beaucoup de glace, de la quelle ils estoyent a la fin environnés contre le Pays de Nova Zemla, tellement qu'ils n'ont trouvé aucune comparaison aux mappes de Mercator de la terre soubs le Pole. Mais le Pays plus vers le Nord, que jamais a esté recognu jusques a maintenant, c'est lequel dequoy nous avons a faire icy la Description, situé entre Groenlande (lequel apertient a la Courone de Norveges) & nova Zemla: (ainsi nomme par les Russiens, qui en ont la possession) vis a vis du Cap de Nort en
[4] Finmarque ou (selon la vulgaire) Nordland en Norvegue. Il s'estend (pour autant que les nostres ont controuvé jusques au iourd'

[1]) Sic. Spilsberge. — Dit tractaat van Gerritsz en Plancius diende gedeeltelijk weer aan N. van Wassenaer, om in zijn „Historisch Verhael" Dl. VIII pp. 86 t/m. 96 de geschiedenis op te halen en bij te werken. De toevoegingen van Van Wassenaer zijn in allerlei opzicht merkwaardig.

M.E.C.D. 2017

huy) du 76. iusques au 80. degré de latitude, a compter de la ligne Equinoctial, que faict la longeur de 60. lieues d'Allemaigne [1]) ou 70 lieues de France.

Il est trouvé des deus navires au dict Voyage vers China & Iapon, lesquels estoyent armée & equippée par les nobles Srs. & Conseils de la Ville d'Amsterdamme, duquel estoit Admiral ordonné par son Excel^ce^ Maurice de Nassau, &c. Henri [2]) Heemskerk, lequel depuis a acquis la tresfameuse eternelle memoire en la Baye, devant le Casteau de la Ville de Gibeltar. Son Pilote [3]) estoit Guillaume Bernard, lequel avoit fait au mesme dessain deus voyages pour Messrs. les Estats Generaulx. Et de l'autre Navire estoit Maistre & Commis, Iean Corneille du Rijp.

Cestui Iean Corneille, estoit proprement occasion que le Pays duquel nous fairons icy la description, a esté trouvé. Car euls, a sçavoir les deus Navires susdictes, estant venus a Bereneylant, a la haulteur du Pole, de 74½ degres, Guillaume Bernard vouloit aller vers l'Est, & Iean Corneille vers l'Ouest, afin qu'il ne fut environné de glace, contre le Nova Zemla; or falloit il que Guillaume Bernard suivit ledict Iean Corneille, qui estoit au vent de luy, comme il se voit de l'histoire du Voyage [4]). Mais pour sçavoir deuvement ce qu'ils ont trouvé en ceste descouvrance, i'ay trouvé bon de mettre icy un petit extraict du Iournal, escrit de la main propre de Guillaume Bernard.

Le 18. de May, stile neuve, nous sommons partis de Texel, [5]) & arriverent le 22. contre Fayril [6]) & pres des Orcanesses [7]).

Le 5 de Iuing, summons venus en la glace, laquelle a nostre advis estoit venu de Groenland, car nous faissions compte d'estre environ 25. lieues au dehors dudict Groenland, l'eau estoit verdet, brun de couleur, jetterent le sonde sans trouver fond, la [5]
glace s'estendoit au long de la Mer, Sudest & Norouest, & estoit du tout en pieces, ou escosses.

---

[1]) Namelijk: „duitsche (d.i. dietsche)" mijlen van 15 in 1 graad.

[2]) Jacob Heemskerk Heyndricksz. Zie De Veer, „Drie Seylagien" p. 16.

[3]) Admiral en Pilote. Vermoedelijk eene concessie door Gerritsz aan zuidelijke lezers gedaan, in verband met de beteekenissen van: Capitania, d.i. wat wij noemen het admiraalsschip en Almiranta, den kameraad van de capitania. De beteekenis keert dan juist om. Verg. mijne Inleiding sub „Het memoriael van De Quiros", p. XXXII.

[4]) Zie De Veer: „Drie Seylagien".

[5]) Volgens De Veer vertrok men uit het Vlie (p. 16v.), natuurlijk is Barents beter bron.

[6]) Fair Island, tusschen de Orkney en Shetland Is.

[7]) De Orcaden of Orkney Is.

M.E.C.D. 2017

Le lendemain faysoyent nostre route Nordest & Norest quard du nort [1]) 9. lieues, arriverent contre une grande glace, par laquelle ne pouvoyent passer, ne trouverent nul fond a 120. brasses, a nostre advis estoyent 55. lieues de l'Isle Luffoet vers Nord-ouest, & du Cap de Nord 110. ou 115. lieues.

Tournoyent alors vers l'Est & arriverent le 10. de Iuing a l'Isle des Ours, [2]) a la hauteur de 74. degrécs 35. min. & faisant voile de la Norest, arriverent en la glace, auquel jecterons ancre, & fumes contraints de retourner soubs l'Isle, De l'Isle des Ours summons departis, & faisoyent Oest noroest pensant trouver vers le nord meilleur passage, car ceux de l'autre Navire, vouloyent tousiours tirer vers l'oest, & j'avoy desir d'estre plus vers l'Est, avons couru jusques au soir Oest noroest 16. lieües, la nuict jusques au matin Noroest 15 lieues.

Le. 14. Avancé jusques au soir Nord quar d'oest 22. lieues. Lors le temps devienst clair, & nous trouvions pres de la glace, & nous sembloit veoir terre vers le Nord, mais nous n'en estions pas asseuré [4]).

Le 15. Nous tournions ven du vent, sondions sans trouver fond a 150 brasses, routoyant jusques au midy, Sudest & Sudest quart d'est 5. lieues, ayant la hauteur de $78^1/_4$ degrés.

Alors nous allions vent arriere, vers l'Est, 7 lieues.

Et apres jusques au soir Nornordest, 5 lieues. Passions une grande Balaine morte, sur lequel y avoit plusieurs meauves.

Le 16. Il faisoit brun, le vent Oest passans jusques a midy, Nornord Est 21 lieues, arrivans en la glace, & nous nous retirans passans au loing d'icelle Nordest 5 lieues.

Et derechef hors de la glace Sudest 6. lieues.

[6] Iusques a ce que nous venions derechef avec la route de S.S. Oest en la glace 4. lieües, lequel estoit du matin.

Le 17. Il faisoit calme iusques au midi, alors, trouvames la hauteur de 80. degrées & 10. minutes, nous louvions, car avoyons vent au vent, pour sortir hors de la glace, estoyons passe Si, ou 6 lieues, ayans vent Oest jusques au soir, ayant le fond de 90. bras-

---

[1]) In 't Fransch beduidt hier „quart" *niet* kwart, maar *wel* streek NE q N. is dus *niet* N.O. $^1/_4$ N. maar *wel* N.O. t. N.

[1]) Volgens De Veer had men het reeds op 8 Juni gezien.

[3]) De Beerenberg (thans Mt. Misery) ligt volgens de Adm. kaart op 74° 25′ N.Br.

[4]) Het kan geen land geweest zijn. Volgens het gegist bestek (berekend met mijlen van 6,3 K.M.) was men op 76° 5′ N.Br. en 9° 30′ O.L., alwaar zoomin in het magnetische als in het rechtwijzende Noorden eenig land is.

M.E.C.D. 2017

ses. Passants outre encore un quartier avec vent Sudest, allions Sud Siroest 4. lieues Alors vismes terre & allions encore Oest Siroest, la terre s'estendoit Oest quar de Noroest, & Est quart de Sudest [1]), bien 8. ou 9. lieues, la terre estoyt haute & tout couvert de neige, & du pointe du Norouest, s'estendoit ceste terre iusques a un autre pointe.

Le 18. Siroest quart d'Oest, 6. lieues, & la nous trouvions la hauteur de 80. degrées.

Allions contre vent au long de la terre, avec vent Oest & Noroest. Iusques au midi, le 20. Lors estoit le cap d'ouest de la terre, de nous environ Sud suroest 5. lieües. Passions outre Sud suroest & Siroest quar de su 5. lieües, & arrivames joinct a une ance large, laquelle s'estendoit en la terre vers le Sud: [2]) & encore une Baye devant laquelle y avoit un Isle [3]), laquelle Baye s'estendoit bien avant vers le Su.

Retournasmes alors de la terre, & passions oultre jusques au soir, Norouest quart du Nort 2. lieues, & arrivames derechef en la glace, parquoy nous falloit tourner vers le Su.

Le 21 Il faisoit grand vent & naigeoit fort du Siroest, & nous courions au vent jusques au soir, mouillons l'ancre proche de la terre pres de nostre Compagnon [4]), justement devant l'entrée du Canal, a 18. brasses, fond de sablon. Au pointe d'Est de l'embouchure y avoit une Roche, laquelle estoit fendue par desus, fort bien a connoistre [5]). Il y avoit encore un petit Isle ou Rocher, environ le tiers d'une lieue dudit bout d'Est. Au pointe d'Ouest y avoit ausi un Rocher bien proche. [7]

Le 22. Prenions de Lest de 7 Chalupes plain de callious, d'autant que nostre Navire estoit peu lestée. Et vient un grand Ours naiger pres du Navire, lequel poursuivions avec 3. Chalupes, & fut tué, sa peau avoit longeur des 12. pieds, nous entrames ce jour la avec la Chalupe en l'entre, pour cercher meilleur port, ce qu'estoit necessaire, & trouvames en dedans, la terre du tout separée & rompue, & aucuns Isles, ou il avoit bon ancrage en plusieurs endroits.

---

[1]) Van W. t. N. tot O. t. Z., dus (bij variatie N. 16° W.) ongeveer W.O.

[2]) Verm. Mauritius baai (en Fairhaven) die thans op de Adm. kaart niet voorkomen, maar welker gezamenlijke ingang thans „North Gat" heet.

[3]) Op de Adm. kaart Foulbay.

[4]) N.l. Jan Cornelisz Rijp.

[5]) Dus: het vaarwater be-O. het eilandje Vogelsang; aan de eene zijde is de ingang gemarkeerd door C. Barren, aan de andere zijde door een gespleten rots, thans Cloven Cliff genaamd.

M.E.C.D. 2017

Le 23. Cerchames nostre vray Meridional, par le Cercle Astronomique, & trouvions avant midy, 11. & apres midy, 16 degrées, declinaison, que le Compas, ou l'anguille tournoyt vers le Noroest, tellement que le Cercle n'estoit pas correct [1]). Nous sortions hors la Baye, pour rechercher jusques ou la coste se pouvoit estendre, car il faisoit fort clair, ne pouvions apercevoir le bout de la terre, laquelle s'estendoit Sud quart du Siroest 7. lieues [2]), Iusques a un bout haut & montueus, lequel se descouvrit, comme s'il estoit une Isle. Prenions de minuict l'hauteur du Soleil, de 13 degrées, tellement que nous estions a la hauteur du Pole de 79. degrées 34. min. [3]).

Le 24. Avant midy, faisoit il calme avions le vent Siroest, la terre (au long duquel prenions nostre route) estoit la plus part rompue, bien hault, & non autre que Monts & montaignes agues, parquoy l'appellions Spitsbergen.

Nous navigeames environ Siroest & Siroest quart de Su 7. lieues, & lors nous estions environ 10. ou 12. lieues, du lieu ou nous avions fondée la premiere fois l'ancre, plus vers l'Est.

Nous destournames du soir derechef de la terre, le bout du Noroest: estoit Nordest de nous, & partions de la terre oest, & oest, quart du noroest, 8 lieues.

Iusques a la fin du premier quartier.

[8] Destournasmes vers le Est, & allions Sudest & quart du Sud 8. lieues, jusques le 25 a midy.

Apres arrivames pres de la terre, & seiglants vent arriere Nornordest, 2. lieues.

Et le mouillerons arriere un pointe a 18 brasses [4]), fond de sablon, & nous sembloit qu'il y avoit flus, & reflus, car nous trouvions en 12. heures de temps, un courant du Siroest, & un autre du

---

[1]) Beide waarnemingen hadden natuurlijk dezelfde uitkomst moeten doen vinden. Zie: [p. 13].

[2]) Richting Z. t. W. magn. dus zoowat Zuid rechtwijzend. Afstand ongeveer 24 zeemijlen (klein). Men zag dus het hooge land in de richting van Prince Charles Foreland.

[3]) Juister als volgt:

$$\begin{aligned} \odot\, h &= 13^\circ \\ k &= 4'\,(-) \\ r &= 4'\,(-) \\ \hline \text{ware } \odot\, h &= 12^\circ\, 52' \\ \text{Nd.} &= 23^\circ\, 26' \\ \hline 90^\circ - b &= 10^\circ\, 34' \\ \text{N.Br.} &= 79^\circ\, 26' \end{aligned}$$

[4]) Versta: „ende wy setten het (ankerden) achter een hoek, in 18 vademen".

M.E.C.D. 2017

Nordest, si fort que le boyns de nos ancres, se casseans dessoubs leauë [1]).

Ceste Baye, en laquelle nous estions [2]), entroit bien auec une ance en dedans, au costé du Su y avoit une pointe basse, arriere laquelle on peut naviger, entrant pres le coste du Nort, & y poser [3]) arriere la pointe, ayans abry de touts vents. Nous gens y trouvoyent des dents de Morses ou vaches de Mer, parquoy la ditte Baye fut appellée Baye des dents. Nous y trouvions aussi beaucoup de fumé des Cherfs, & aucune laine comme du Brebis. Iustement au Su de la pointe y avoit une petite ance comme un port [4])

Le 26. Nous vient le vent Nort, faisions voile, & navigames S. quart de Siroest 10 lieues. Au midy arrivames entre la pointe montueuse & la terre ferme, pensent que le bout montueux fust Une Isle [5]), Navigeans en dedans, Su quart de Siroest & Su: & estant quelque espace au dedans du bout, trouvions profondeur de 12. & 10. brasses, bon fond de sablon, & estant entré deux lieues, il y avoit profondeur de 50. brasses, le fond pierreux, & la terre estoit toute couverte de neige, entrions environ 5. lieues, entre le bout, & coste de la terre firme, & trouvions alors que le bout, lequel nous pensames estre un Isle, estoit attachée avec un banq de sable a la terre, car nous trouvions profondeur de 5. brasses, Il y avoit de la glace su la bassé, de sorte qu'il nous falloit retourner en arriere.

Ce bout, lequel nous pensions estre Une Isle, gist a 79. degré 5. min. latitude, nous l'appellions la pointe des Oiseaux, [6]) pource [9] qu'il y avoit tant d'Oiseaux dessus & a l'environ.

Le 27. Faysoit il calme, de sorte que nous demeurions flottans sans pouvoir avancer entre la pointe des Oisseaux & la terre.

Le 28. Passames autour d'icelle, Navigeants alors Su Siroest 6. lieues, le tout au long de la terre, laquelle estoit fort montueuse & agu, avecq un beau rivage. Navigans tout Sud & S. quart de Siroest 6 lieües, & apres S: quart de Sudest 3. lieües

Trouvions au midy la hauteur de 78½ degres: & estions alors

---

[1]) Versta: „de stroom was zoo krachtig dat de boeien van onze ankers onderstroomden".

[2]) Cross bay met King's bay op 79° N.Br.

[3]) Zetten (ankeren).

[4]) Blomstrands Harbour in King's bay.

[5]) Men stuurde de Foreland Sound in, tusschen Prince Charles Foreland en den vasten wal van Spitsbergen. Barents noemde den Sound „Keerwijk". Verg. zijne kaart (Ed. Claesz. 1598) en de Getuigenis van Theunisz. Cleasz.

[6]) Fair Foreland of nog wel: Vogelhoek.

M.E.C.D. 2017

pres de la glace. Navigeans un peu vers la Mer, pour venir hors la glace, & passames ainsi au long de la glace, & pres de la terre Sud-est quart du Sud, 7. lieües.

Et nous estions alors joinct a une grande Baye, laquelle s'estendoit au dedans vers l'Est Nordest, & estoit a deux costes terre haute & montueuse [1]).

Navigeames avecq vent propre du Nord Nordest, jusques au soir tout au long de la terre Su Sudest, & Su quart d'Est, 5, lieües.

Alors y avoit encore une grande Baye [2]), en la quelle y avoit beaucoup de glace pres de la terre, nous prenions nostre route un peu Oest Siroest, pour estre hors de la glace, & cheminames en avant Sud quart de Sudest, 4. lieües.

Vinsmes en la glace, parquoy allames Siroest 3. lieues.

Le 29. Poursuivismes d'un vent Nord: le cours Sudest, quart du Sud & Su Sudest, 5. lieues.

Le tout au long de la terre jusques au midy Sud, 4 lieues.

Et trouvames au midy la hauteur de 76. degres: 50 min [3]).

Navigeans en avant S: & S. Sud est sans trouver terre, jusques a ce que vismes l'Isle des Ours, le premier de Iuillet.

[10] D'autant que Iean Corneille & Guilliaume Bernard differoyent beaucoup, en leurs iugements, de la ou ils estoyent, pensant Iean Corneille, qu'il estoit nord est du Cape de nort en Norvegue, & Guilliaume Bernard Nor oest, disant Guilliaume Bernard qu'il estoit 250. lieües, de la pointe de glace de Nova Zemla [4]), & pensoyt Iean Corneille, qu'il n'en estoit tant seulement 60. lieües, & d'autant qu'il sembloit mieux a Guilliaume Bernard de descouvrir une terre cognue, pour trouver tant mieux le destroit d'Anian, se sont ils separez l'un de l'autre. Estans convenus par ensemble, que Iean Corneille feroit rechers vers le Nor oest, & Guilliaume Bernard vers le Nord est. Tellement que Iean Corneille a derechef faict voile vers le Nort, & apres merveilleux rencontres, de glace & vent, il s'a trouve au lieu ou ils avoyent jecte la premiere fois l'ancre sur les 80. degrées, ayant aussi este dessoubs la poincte des

---

[1]) De Ice Fiord. Barents noemde de Fiord „Grooten Inwijck"; Verg. zijne kaart (Ed. Claesz. 1598) en getuigenis van Theunis Claesz.

[2]) Bell Sound. Barents noemde de Sond „Inwijck"; verg. zijne kaart (Ed. Claesz. 1598) en getuigenis van Theunis Claesz.

[3]) Op de breedte van Horn Sound.

[4]) Op beide punten had Barents gelijk; Beren Eiland ligt N.W. van de Noordkaap en de afstand Beren-Eiland tot IJskaap bedraagt 200 mijlen van 15 in een graad.

M.E.C.D. 2017

oiseaux, de la s'est il parti avecq intention de retourner vers Guilliaume Bernard.

La coste d'Oest de cette terre incognue, estant per tel moyen decouverte per Iehan Corneliss. Rijp, & Guilliaume Barentss. at este derechef, navige l'An 1608. per Hendry Hudson, pour la Comp^e^. Angloyse. Iceluy Hudson (selon le dire de Iudocus Hondius, en sa carte *Planispherisque* [1]), at trouvé au noroest de ceste terre, sur la hauteur de 81. & 82. degrez une ferme coste de glace. Depuis ce temps la, ont envoye tous les Estés pour trouver des Barbes de Balaines (ainsi qu'on les nomme de coustume) & a bruler de la graysse. Laquelle pescherie la Compaignie Marchande sur Russe, a Londres [2]) at tenu & entretenu par eux seuls, iusques a ce que l'An dernier 1612. que Guilliaume de Muyen a este envoye d'Amsterdam, avecques une Navire: & un autre de Serdam, lesquels n'alloyent seulement jusques a l'Isle dict Bereneylant, ou [11] Isle d'Ours, pour tirer ou prendre des Walrusses, exepté ceuz ont encores este l'An susdict (les Anglois non comprins) une Navire de Biscaye, lesques d'autant qu'euls sont plus habile a tirer ou prendre les balaines, qu'aucune autre Nation de la Chrestienitè, sont retourné avecques raisonnable prouffit, mais les nostres n'ont gueres avance, qui est la cause que l'an present soubs la conduite de Guilliaume de Muyen susdict, ont este equippe deux Navires, & ont noz Marchans, pour icelles Navires, loué 12. basques de S. Iean de Lus [3]), a sçavoir 3 Mr. Harponiers, 3. Maistres de Chalupe, & les 6. autres pour servir a cuire les huilles, & couper les Baleines. Encore a esté envoyé une barcque d'Amsterdam, dont estoit Mr. Thomas Bonaert, estant la plus grand part de ses gens des Anglois & quelques Hollandois. Encores deux barques du bourg de Serdam, n'allant seulement que pour prendre des Walrusses. Oultre les susdites cincq Navires at este encores equipé une a Dunckerc-

---

[1]) „Tabula Geogr. in qua admirandae navigationis cursus et recursus designatur", in het werk Rerum et Urbis Amstelodamensium historia (Amst. Jud. Hondius, 1611) door Isaäc Pontanus.

Op die kaart, die vrijwel ontleend is aan de kaart van Barents van 1598, teekent Hondius een ijswal die zich O. tot N. van Spitsbergen uitstrekt: „Glacies ab H. Hudsono detecta ann. 1608", Hessel Gerritsz neemt dit ook op zijn kaartje over: „Glacies ab Henrico Hudsono inventa a° 1608". In het jaartal is echter eene vergissing. Het geldt hier Hudsons reis van 1607.

[2]) The Fellowship of English Merchants for the Discovery of New Trades, (opgericht in 1551 door Seb. Cabot).

[3]) St. Jean de Luz, 12 K.M. be-Z. Biarritz.

M.E.C.D. 2017

kes, auecques une petite barcque, une de Bordeaux, une de la Rochelle, & troix de S. Iean de Lus, & encores aucuns Espaignolz de S. Sebastian: La Compagnie de Russie a Londres, entendant, que tant de Navires estoyent equipe, y ont aussi equipé 6 Navirez bien montéz, dont estoit Admiral ou Capitaine Benjamin Ioseph, sur la Navire le Tigre, armé avecques 21. grosses pieces de Canons, & ce pour empescher a tous autres la Navigation & pescherie & les chasser des Costes. Encores que les nouvelles de ceste entreprise des Anglois, sont venus tant icy qu'en Biscaye, neantmoins tant bien les Biscayens (lesquels toutesfois on cuidoit icy, qu'alloyent pour le Roy d'Espaigne vers les Indes Occidentales ou Vvestindes, pour amener gens vers Lima) que les François & les notres se sont neantemoins voyagé vers la terre appellé Spitsbergen, ou Grenlandt (ainsi que le nomment les Anglois) & ce pourveu de bien peu d'arteillerie & ammunition de Guerre, estant seu-
[12] lement equippé pour la pescherie, prennant leur chemin l'un ça l'autre la, en quelque Baye ou Hauvre.

La plus part doncques de Navires, s'estans sur leur pescherie avecq leurs gens, & estans a terre, les Angloys y sont venus & les ont chassé l'un devant l'autre apres.

Mais premier que de venir a la narration dicelle, nous deduirons tous les Ports qui sont a ceste coste.

DE LA SITUATION DUDIT PAYS

La cognoissance doncques que nouvellement nous este faite, de ceste terre nommée Spitsbergen, avons exprimé dens la Carte cy devant mis, & avons suivy pour la plus grand part les annotations des Angloys, tirée d'une carte de Iohan Daniel [1]), escrit a Londres, l'An, 1612.

---

[1]) In *Roe's Journal* (Ed. Hakluyt Soc., Vol. 1, p. 3), wordt vermeld dat de schepen der Eng. Oost-Ind. Comp., in 1613 op de reis om de Kaap, gebruik maakten van „a platte of John Danyells making (being Mercator's projection)". Danyell was dus een Engelsch kaartenmaker.

De kaart van Danyell die Hessel Gerritsz hier bedoelt, is echter (tot dusver) onbekend. Een enkele blik op de kaart van Gerritsz, doet zien dat hij, althans geheel Nova Zembla, aan Plancius-Barents (1598) ontleende en waarschijnlijk alleen Spitsbergen (dat door Plancius-Barents misteekend was) van Danyell af zag; hij plaatste er de Engelsche namen bij, met nog een paar Nederlandsche namen.

Zeer ten onrechte meent Sir Robert Conway, in zijn verschillende uitgaven omtrent Spitsbergen, dat Gerritsz zijn kaart van die van Danyell *copieerde*. Hij volgde hem *alleen* voor Spitsbergen. De benaming door Conway aan de kaart gegeven van „John

M.E.C.D. 2017

Ceste terre comme dessus, a este dict, est assise de l'Isle nommé t'Bereneylant, ou isle d'Ours, Nornoroest, sous le 81. & 76. degré de latitude, & tire bout au sud, lequel les Anglois appellent pointe Lockhoute [1]), la plus grand part Nornoroest jusques au dessus Hornesond, & de la vers le nord, jusques au coing sud de l'Isle lequel les Angloys appellent l'Isle de Prince Charles, & les nostres Kijn, selon le nom d'un de leurs Marchans, lequel l'An passé y est tombe d'une haute Montaigne mort, tire la coste, la plus grand part vers le nord, A sçavoir suivant que les Compas ordinaires qu'on use en Hollande, le monstrent lequel on dict estre Nornoroest [2]). Car le soleil estoit tousiours au Sudsiroest avant qu'il fust au plus hault. Pour sçavoir cecy parfaictement, premierement ils ont mesuré la hauteur du Soleil, estant au plus haut: Et d'autant que leur estoit cogneu le jour de l'an. Ils ont trouve par les tables de la declinaison du Soleil, la hauteur de l'Equator [13] & du Pole, par dessus l'Horizon. Et apres ce sur l'Astrolabium Catholicum, la hauteur du Soleil dessus l'Horizon, si bien au vray Est que Oest [3]). Ayant apres mesuré le Soleil sur tel hauteur, ils ont veu combien estoit lespace, que le Soleil estoit de l'Est du Compas [4]). Estant doncques cecy mesuré, avecques un Compas duquel la fleur de Lis respondoit droict sur l'equille, ils trouverent en Schoon-haven, 16 degréz variation vers le nordoest [5]), y

---

Daniel's Map, drawn in London in 1612, from materials belonging to the Muscovia Company", berust op afschuwelijk misverstand. Hij heeft het fransch van Hessel Gerritsz niet *begrepen*.

[1]) Lookout.

[2]) De tekst heeft Nornordest, hetgeen blijkens de nota vóór in het boek (en ook blijkens den zin) moet zijn: Nornoroest.

[3]) Juist niet op het astrolabium „catholicum" maar op een of ander instrument, astrolabium genaamd, dat in beginsel niet anders is dan een „armillairspheer". Men stelde het (volgens H.G.) in, voor eene breedte van ongeveer 80°, eene zons noorder-declinatie van ongeveer 23° 30′ en een zonsazimuth van 90° en 270°. Het instrument deed de hoogte der zon, onder die omstandigheden, kennen (ongeveer 24°).

[4]) Toen de zon ongeveer 24° hoogte had (d.i. toen zij in 't O. en later in 't W. stond) werd zij, tegelijkertijd, over een kompas gepeild, om zoodoende te zien hoeveel de naald van het kompas buiten de meridiaan wees. Die afwijking zou de variatie der naald zijn, indien het kompas in Nederland op „nul" was, d.i.: zoodanig dat de magnetische as van de naald samenviel met de lijn N-Z van de roos. Dit alles wist Barents even goed als later Hessel Gerritsz.

[5]) Barents zelf verhaalt in zijn journaal (zie hiervoren) dat de voormiddagwaarneming (zon in 't Oosten) 11° Noordoostering deed vinden, de namiddagwaarneming (zon in 't Westen) 16°. Het verschil is wel te verklaren. De zon beweegt zich, onder de gegeven omstandigheden grootendeels evenwijdig met den horizon, zoodat een kleine fout in hoogtewaarneming grooten invloed heeft op het bij die hoogte onderstelde azimuth. Bij b = 80°, d = 23° 30′ en T = 90° komt 1° hoogteverandering met 5° azi-

M.E.C.D. 2017

adioustant doncques tant que lequille des quadrans du commun usage, est mise ou posée vers le Nordest de la fleur de Lis susdict, se trouvera oultre de deux ryns [1]) de vent, qu'il faut chercher le Nord plus vers l'Est, que ne montrent les Compas ou quadrans comme dessus est dict.

Cette Isle de Kijn [2]), dont dessus parlé, a la longueur d'environ 10. lieues. Premierement tire Noroest, iusques au millieu ou mittâ [3]) du Pays, qui est une pointe, & de la s'estent au nord jusques au bout, que les Anglois appelent t'Fayre Forland, ceste a dire la belle pointe. De la au long de la costé, il faut prendre la route Nord norest, & Nordest, jusques par dessus la hauteur de 80. degrés la ou Guilliaume Barenss. & Iean Cornelis. Rijp. decouvrirent, premierement le Pays.

On y a trouvé 4 grandes Bayes, chasque avecques diverses havres. I'appelle la premiere Baye, celle que passe entre le bout Nord de l'Isle de Kijn & la terre ferme, que les Anglois tiennent pour leur rendevous ou pour leur place de reparation, & tendent leur logis si bien dedans l'Isle qu'en la terre ferme, ou ils ont perdu l'année passée 1612. une Navire, c'est la mesme Baye la ou ont esté Guilliaume Barenss. & Iean Corneliss. laquelle ils pensoyent passer par derriere ou par dedans, mais ils ny trouvoyent pas prou [4]), profond, & y avoit de la glace, qui estoit ferme attaché au fond, comme aussi a trouvé la Navire de Duynkerkes, selon qu'a raconté un de leur Pilotes.

[14] La seconde baye, est le Issond autrement Grenharbor, laquelle a deux bons ports, l'un au costé du nord, lequel les nostres nomment Behouden-haven, & l'autre au coste de Sud, qui est proprement le havre verd ou Groenharbor, ces deux ports ou havres vont

---

muthverandering overeen. De fouten in beide hoogtemetingen, de fouten der waarnemers en de fouten der instrumenten (astrolabium *en* kompas) kunnen dus zeer wel een verschil in uitkomst van 5° verklaren.

De kwestie of (en hoeveel) de roos misschien in Nederland was verschoven (men had destijds en nog veel later verstelbare rozen, dus met draaibare kompasnaald) had echter met de zaak niets te maken. *Dat* in rekening te brengen was aan Barents best overgelaten.

Bij gebrek aan uitvoeriger bericht zou men de gevonden variatie op N. 13° 30′ O. moeten stellen.

[1]) Fr. rhombe, Port. rhumo en rumo: windstreek. Twee windstreken = 22° 30′.

[2]) Zie boven. (Prince Charles' Island).

[3]) Fr. mitoyen?

[4]) Fr. „prou" = assez, beaucoup.

M.E.C.D. 2017

bien avant dedans, tellement qu'on y'est du tout enfermée, au meillieu du port nommé Behouden-Haven, se trouve bien la profondeur de 200. brasses, mais au costé de l'Est, se trouve bon fond de 22. brasses, & dens Grenharbor, on se met au coste, d'Oest sur 17. a 18. brasses [1]). Tirans vers le sud 8. lieües, on y trouve la baye ou sont les havres Louvvssond & Belsont, le bout nord de ceste baye, se nomme en la Carte Louvvsond, estant a' costé de quelques Isles & Rochers, la ou on peut aller au dedans, ains ce n'est pas un bon port ou Havre, car il n'y est pas bon fond, le Louvvsond mesme est une conduitte ou menée qui va bien avant en terre, & a au devant une Isle.

La pointe de sud, de ceste grande baye, se nomme Belpoint, un peu au dedans la pointe, ont les Hollandois trouve un Port qu'ils appellent Schoonhaven, ou bonne havre.

Au coste d'Est de ceste baye ou Schoon-haven on y trouve profondeur de .o. brasses, mais au coste d'Oest, on y trouve bon fond pour ancrage a 30 brasses, & est und bonne place pour tuer des baleines, lesquels se trouvent la en grand nombre.

Belsond mesme, est une Canal qui va bien avant en terre, au coste de nord, se trouve une Isle, qu'on peut passer a deux costes: vis a vis de ceste Isle, y at a terre un ance, ou y faict bon pour tirer des Vaches de mer ou Walrusses, qui y sont en grand nombre, noz gens ont esté 6. lieües dens ce Canal, ou ils ont trouve sur l'eau fresche, de chiens de Mer, en quantité.

Les basques de S. Ian de Lus, ont nommé ceste baye de belsond la baye des Franchoys, a cause qui celle nation y estoit la plus part tout ainsi, qu'ils ont nommé les autres bayes, selon la Nation qu'ils y trouverent. [15]

La baye qui a esté Navigé des nostres, tirant plus du Sud, est Hornsond, ainsi appellé des Angloys, a cause qu'ils y ont trouvé (comme ils racontent) un licorne, c'est un fort bon havre, a deux bras, allans tous deux bien avant en terre.

En ces bayes, & du long de la coste y at aussi flot & marée comme en autres lieux, de la Mer Nord. La marée y vient du sud: Car quand le Soleil estoit Sud Siroest on trouva en Belsont ou Schoonhaven pleine Mer, & au nort en le Behouden-haven, le Soleil estant Nortnoroest estoit pleine marée, differants le temps de 9. heures,

---

[1]) „On se met .... sur 17 à 18 brasses". In 't Ned. zal gestaan hebben: „men kan het op 17 à 18 vademen zetten", d.i.: „ankeren".

M.E.C.D. 2017

que le flot vient plus tard en Behouden-Haven, qu'en Belsont [1]), lesquels sont distants l'un de l'autre environ 20. lieues d'Allemaigne [2]).

DU NATUREL DU PAYS

La première considération qui se peult prendre de ce Pays est la part du Ciel, soubs laquelle il est citué, & comment les lumieres du Ciel, l'illuminent.

Il est citué en le Sone Froide, les Anciens (non sans bonne raison) l'ont tenu du tout inhabitale, a cause de la grande froidure de laquelle ce Pays a plus grande part, que quelqu'autre. Car jacoit qu'il ni a aucun Pays, auquel est moindre nuict, ou obscurte au Ciel (d'autant que le Soleil en temps d'Esté, apres le long jour de cent & septantefois vingt & quatre heures, lequel est en la baye des Anglois, descent si peu desoubs l'Horisont, que la lumiere le demy an en l'Este, ne se peult nullement retirer du Ciel, & sauf qu'il y a le demy an de l'hyver deux mois entiers, que le Soleil faict au Su: Iours de longeur de 12. heures, & aussi d'une heure seulement, si estce, que le Soleil venant ces signes de Scorpius, Sagit-
[16] taire, Capricorne & Aquarius au temps de la longue nuict, quand aussi il est au plus bas vers le Su a $12\frac{1}{2}$ degrés pres de l'horisont, illumine encore le ciel au Su car suivant le dire de Ptolemeo & aultres, nous voyons laube du Iour, quant le Soleil est encore 18. degrées [3]) plus bas que l'Horisont.

Si est ce toutefois, qu'il n'y a en aucun Pays, de tous ceux qui sont assis au nord de la ligne Aequinoctial, de moindre chaleur ou de plus court esté. Car iusques au 13. de Iuing estoit ceste année la glace encore si ferme a la coste & es embouchures des ports, que les Navires n'y pouvoyent entrer: & la neige (laquelle en aucunes parts y demeure tousiours) estoit encore en si peu de parts fon-

---

[1]) Naar toenmalige notatie en rekenwijze:

I. Bell-Sound, H. W. op volle en nieuwe-maansdagen bij maan in 't ZZW, dus: havengetal $1^u\ 30^m$.

II. Behouden Haven, alles als voren, bij maan in 't NN.W., dus havengetal $10^u\ 30^m$.

II later dan I: 9^u.

Een redeneering trouwens die bij het licht der nieuwe getij-theorieën onmiddellijk bezwijkt.

[2]) Namelijk weer duitsche, d.i. „dietsche" mijlen van 60 op 1°.

[3]) Eene waarde die nog steeds vrijwel wordt aangenomen als behoorende bij het begin (of einde) der astronomische schemering; d.i. het oogenblik waarbij juist nog zonlicht in de atmosfeer wordt waargenomen (of juist niet meer merkbaar is).

M.E.C.D. 2017

due que les Chevreux ou Cherfs ne pouvoyent avoir nourriture, & estoyent maigres comme bastons: La cause de ce par trop long hyver & longue froidure, est que le Soleil lequel depuis le tems de l'Equinoce, quand il est au Su a la hauteur de 11½ degrés, jusques au 10. ou 12. de Iuing, ne monte seulement que jusques a 33. degrés 40. min. dessus l'horizont, & ses rayons que pour ceste cause il darde [1]) si de bihay [2]) & quasi le long des Champaignes, peuvent si difficillement rechauffer le terroir, que mesmement la bruyne & vapeur qui sorte de la terre n'en peut estre dechassée, ains [3]) demeure sur les montaignes & sur la Mer, tellement que les Matelots ne peuvent aucune fois veoir arriere d'eux la longeur d'un Navire, c'est pour ceste cause que ce Pays (lequel jusques a maintenant n'est cognu sinon aux costes de la Mer, ou lon ne voit sinon que montaignes hautes enneigées, avec aucunes prairies) n'a aucuns arbres troncqs n'y autre fruicts, & lon n'y voit aultre verdure sinon que du mous court & espois, semblable qu'on voit en plusieurs parts en Norvegues, estant jaulnastre, & a beaucoup de fleurettes bleues, toutefois disent les Mariniers, qu'ils y ont veu de l'herbe verde. Mais quant au bois quy s'y trouve aux costes, ne peut on sçavoir d'ou il vient, ains [4]) d'autant que la Marée y vient du Su, si n'estce point estrange de penser qu'il y vient de Norüege [17]

DES ANIMAULX

Les Animaulx lesquels y ont esté veües, sont des Ours blancs, quy sont plus grands que des boeufs, quy s'addonnent aussi tresbien a leau, & aussi des Cerfs ou Chevreux, semblables a ceux quy sont aux Pays des Russiens & Samojedes, pres de Nova Zemla, lesquels ont leur pasture sur le mous, duquel ci devant est dict. Ont les cornes peluës, & sont un peu plus petit que nos cerfs, ils estoyent durant le temps que nos Navires y estoyent, sur la coste (lequel estoit moins d'un mois de temps) devenus si gras, que c'estoit un plaisir d'en manger. Ces Chevreux estoyent si peu accoustumé des hommes, & s'en gardoyent si peu qu'il est advenu qu'un homme tirant un Chevreu d'une balle de Musquet, ce que sentant

---

[1]) Van „darder": stralen.

[2]) Lees: biais.

[3]) Ains,conjonction adversative. Mais. Il est vieux, et il n'est d'usage qu'en plaisanterie, et dans cette phrase: *Ains au contraire.* (Dict. de l'Acad. ed. 1811).

[4]) Verg. vorige noot.

M.E.C.D. 2017

l'animal courrut contre l'homme, tellement qu'il l'abbattit a terre.

Des Petits animaulx n'y ont veus, sinon que des Renards blanc & gris, & aussi aulcun noirs.

Cecy est tout ce que nous avons veu, quant aux animaux qui ont esté trouvé en terre. Sauf qu'il nous reste encore a parler des Cornes de Licorne, que les Anglois ont trouvé en l'Horensond. Duquel ne sçavons dire aultre chose, sinon que ceux qui en ont cognoissance disent que ce sont vrayes Cornes de Licornes, desquelles en a esté apporté l'este passé une en ces Pays par un de nos Mariniers. Mais on ne saict pour vray de quels animaux elles viennent. Et dirons pourtant des poissons trouvez, a l'entrée des Ports & des Havres.

A l'embouchure des Ports & des havres, on trouve des grandes Balaines de plusieurs sortes, lesquels pour la plus part, passent 80. pieds en longeur, & sont toutes fort grasses, tellement que le lard qui en vient, peult estre quasy du tout bouilli en graisse ou en
[18] huile, laquelle nous appellons Traen, & il y a une sorte de Balaines, comme la plus grand part que lon trouve icy, lesquels n'ont point d'aislerons sur le dos, aquoy on les cognoit, celles cy ont au dedans de la bouche, grandes & longues barbes, qui sont comme limes, & les grandes les ont de longeur d'une brasse ou deux, de telle sorte qu'il s'en tire d'un museau 600. Celles cy pendent a la façon de pigne, en hault hors de la bouche, & les ont au lieu, ou les autres poissons ont leurs dents, mais tant seulement en hault, les plus devant & plus derrieres sont fort petit, tellement que lon n'en compte que 400. pour marchandise marchande, & celle cy est pour le present une des meilleures & proufitables marchandises quy se trouve sur ceste coste, lesdites Baleines ont au costé pres de la teste des grandes nageoires, derriere lesquelles on les tire avec
[19] un harpon, pource qu'elles sentent en ce lieu au plus au vif la playe, laquelle ayant sentie & quand le sang lui entre en la teste, elle souffle leaue & le sang hors des narines qu'elle a sur la teste si haut, que les coupets [2]) des masts. Et apres avoir faict la course vers le fond, & se lassé eux mesmes a naiger, alors les bateaux aprochent, & le tirent avec des dards en la vallée qu'elles ont sur la teste, car aultrement ils ne les peuvent aisement tuer.

---

[1]) In het oorspronkelijke is hierbij dezelfde houtsnee afgedrukt als hierboven op p. 69 reeds voorkomt. Zij is derhalve hier weggelaten.

[2]) Wanvorm van „coupeau"? Fr. coupeau = sommet, cime d'une montagne (Dict. Acad.). Dus: de toppen der masten?

M.E.C.D. 2017

Ces poissons cy ont une peau espesse & noire, couverte d'une autre peau tendre, luisant & noir. Le manger de ces Balaines, sont petits poissonneaux, plus petit que les chevrettes [1]), lesquelles elles prennent en nageant a geule ouverte, & engloutissent en serrant le museau.

Hormis ces Baleines noires, il y en a aussi des blanches, mais on ne les tient pas pour bonnes, lon y a encore trouvé des Emperadors [2]) & quelque peu d'Esclefins [3]).

Il y a beaucoup d'Oyseaux de Mer, specialement des Meaues, lesquels se mettent en grand nombre sur les charognes des Balaines. Deux sortes de Plongeons, Papegays ou Lommes, que sont Oiseaux de Mer a rouge becqs, lesquels Guillaume Bernard a trouvé aussi en Nova Semla, des Oisons & Canards lesquels y pondent fort grands oeufs, & grand nombre de Rotgansen, lesquels on fouloit croire qu'ils croissent en Yerlande aux arbres.

Vn peu plus dedans, on trouve les Chevaulx de Mer, comme disent les Angloys, Vaches de mer, selon le dire des Francoys, & Elephants de Mer, selon que nous pourrions dire, pource qu'ils le resemblent quasi en grandeur du corps, & pour les grands dents, qu'ils ont en la bouche. Ils sont nommé Morsen par les Russiens qui en ont la meilleure cognoissance, parce qu'ils les ont en abondance, sur leur coste de Petzorque, & nous les avons appellé jusques a maintenant Walrussen, leur figure, laquelle jay mis icy joignant ie l'ay moy mesme tiré au vif, du jeune qui a esté aporté icy.

Ils ont beaucoup de lard pour en faire de la graisse, mais la peau encore qu'elle est demesurement espesse, laquelle on a veu peser icy 400. ℔. si est ce quelle vault bien peu, parce quelle est trop [20] plaine de vessiies. Mais tant mieux valent les dents, lesquels on estime valoir plus que l'yvoire. Ces animauls ci quand ils voyent leur semblable tué, is montent en si grand nombre sur les morts, qu'ils les font corrompre et guastér. [4])

Cecy est ce que nous savons de leaü salée. Mais en hault en leaüe

---

[1]) On appelle aussi *Chevrette*, Une sorte de petite écrevisse, que d'autres appellent *Crevette* (Dict. Acad.); Ned.: garnaal.

[2]) Wat zijn dat?

[3]) Aiglefin = schelvisch.

[4]) Deze zonderlinge mededeeling vindt opheldering bij Zorgdrager (2e druk p. 203/204). Men wist de walrussen die op den wal lagen van den waterkant af te omsingelen en sloeg de dieren die derwaarts vluchten wilden dood. Achterblijvenden poogden de zee te breiken over de cadavers van hun natuurgenooten heen „zoo dat dikwijls gebeurde daf men ze 2 of 3 hoog op elkander dood stak" enz.

M.E.C.D. 2017

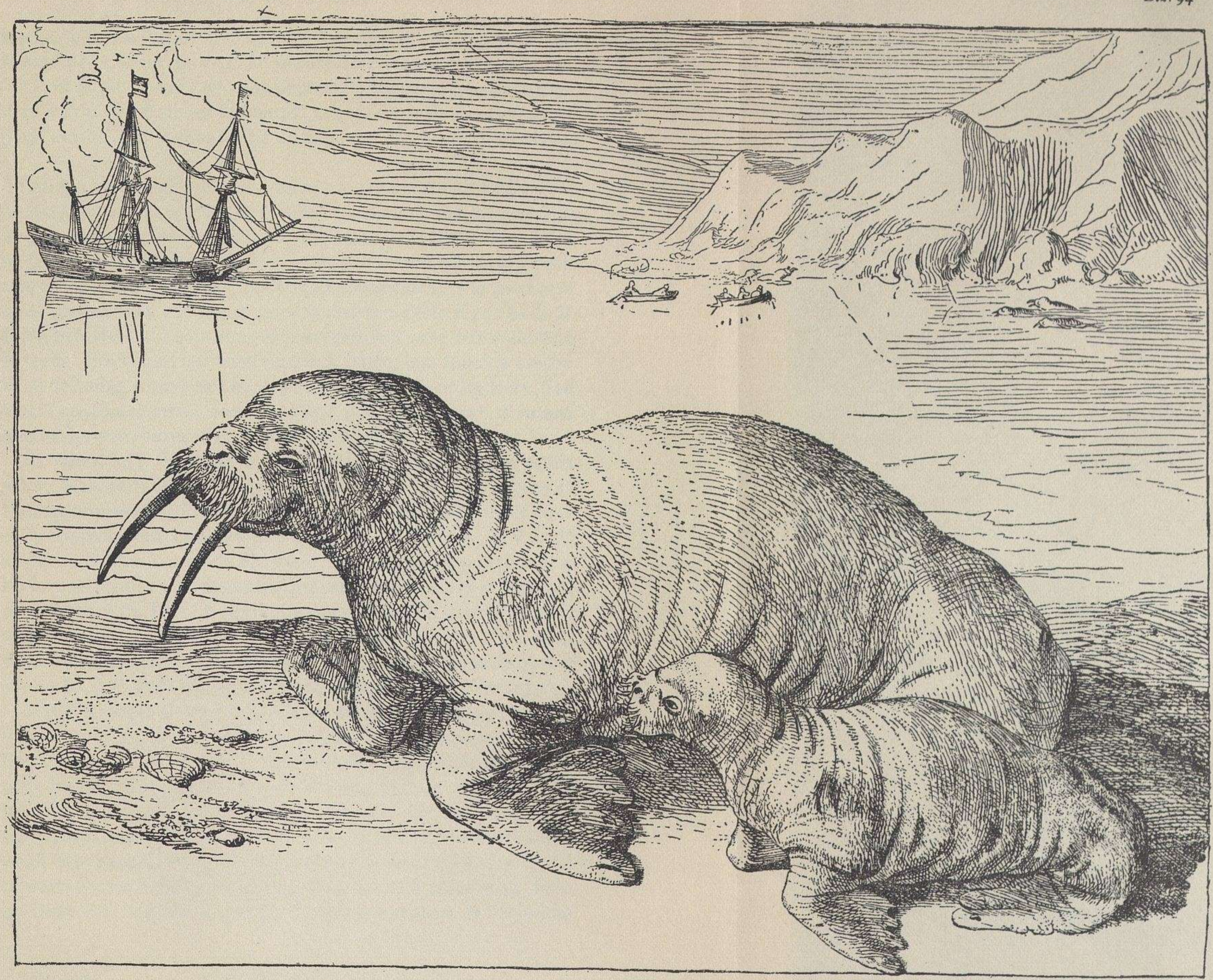

De jonge walrus is door Hessel Gerritsz naar de natuur geteekend; zie Histoire du Pays nommé Spitsbergh.

M.E.C.D. 2017

M.E.C.D. 2017

freche, 5. lieues dedans le Pays, au Port de Belsond, nos gens ont trouvé des Chiens de Mer, de mesme sorte comme nos Robbes. Cecy est la plus interieure cognoissance, que nous avons peu trouver de la terre, & de ses animaulx, & ores nous dirons ce qui est passé cette Esté, tant entre les nostres, que Françoys & Angloys.

Celui qui le premier de tous arriva sur ceste coste fut Guillaume de Muyden, lequel avec ses deux Navires, arriva joinct a la poincte du Su: (appellée par les Angloys Locqhoute [1]:) le 27. de May. Mais ne pouvoit en nulle part arriver a terre, d'autant que la glace estoit encore contre la coste, poursuivit son cours vers le Nort jusques au premier de Iuing, alors il arriva a l'Isle Kyn. Le 2 de Iuing le Maistre du Navire avecq les deux Barques, feit voile vers la terre, trouverent au bout du Su de l'Isle, une Balaine morte. Le 4. de Iuing, trouverent encore un poisson au bout du Nort, il se tenoit continuellement dessoubs l'Isle, allant & venant, d'autant que les havres estoyent encore plains de glace.

Ils virent le 8. de Iuing le Navire de Bordeaux, duquel estoit Pilote Maistre Silly. Le 9. vient la Barque de Dunkerk, avecq la Pinasse aupres d'eulx, a la pointe du Su: de l'Isle. Et d'autant que ceux approcherent, en apres pres du navire de Ian Iacobsz Vrijer[2]) a sçavoir l'autre Navire de Muyden, lequel estoit un peu plus vers le Nort dessoubs l'Isle. Il semble que ceux de Dunkerke prinderent cognoissance du Port, & se retournerent pourtant avecq Vrijer [3])
[21] vers la terre, & semble qu'ils vouloyent passer entre l'Isle & la terre ferme, mais sortirent derechef, s'arresterent a lenviron, & le 12. ou 13. passerent en Groenherbor, a sçavoir l'une Navire.

Muyden arriva le 13. en Behouden haven, ayant peu au peravant envoye ses Basques vers la Balaine a la poincte du Nort de l'Isle, lesquelz trouverent la les Barques des Angloys, lesquelz estoyent decoupant les Barbes d'icelle Balaine, de ceux cy entendirent les nostres que per eulx, la Pinasse de Dunkerque, avoit este prinse, & que les dicts Dunkerques avoyent declaré que ladite Baleyne avoit esté trouvé par les nostres. Ces gens de Dunkerque furent repartis sur les Navires Angloises, & menéz a la poincte du Nort, au Baye des Anglois, & nos Barcques retournerent le 15. a leur

---

[1]) Lookout.

[2]) Er staat Mossel, hetgeen de auteur, per erratum, in Vrijer veranderde.

[3]) Zie vorige noot.

M.E.C.D. 2017

bord, advertissant que ledit Angloises avoyent proposé de prendre tous les Navires estrangers.

Or apres que les Anglois avoyent donne ordre a leur pescherie, dans le Faire Forland, ou ils avoyent encore leurs loges de l'Année passée, sont ils arrivez le 16. de Iuing au Grin Harbor, & dechasserent de la le Navire de Dunckerque avecq un aultre petit Navire de Biscayes, lesquels Biscains fort mal contents, juroyent, que retournans en leur Pays, ils reprendroyent leur garant sur les biens des Angloys. Le lendemain fit l'Amiral voile jusques a la coste de Nord du Canal, au Port asseuré, la ou il trouvoit Muyden avecq ses deux Navires. Maistre Selly de Bordeaux, un aultre de la Rochelle, & un petit Navire de Sainct Ian de Lus, les Maistres de Navires se faisoyent mener au bord de l'Admiral, le petit Navire de Sainct Ian de Lus, fut renvoyé vers son Pays. Selly racomptoit a Muyden qu'il avoit obtenu de l'Admiral de prendre huict Baleines pour les Anglois, & que la reste seroit pour lui mesme. Mais quand il en avoit prins quatre d'avantage, & pensant tenir celles la pour sa part, les Angloys le prennoyent tout, mesmes [22] les habillemens des Matelots, en les battant encore per dessus. Muyden monstroit a l'Admiral, la commission de son Eccell. contenant qu'il pouvoyt librement pescher & se defendre, contre tous ceux qui le vouloyent grever, l'Admiral la leut, la baisa & la recognut pour bonne: Mais dit qu'il estoit constrainct de suivre le charge qu'il avoit de son Roy lequel estoit plus grand, & avoit donné Previlege a luy & ses principaulx de tenir pour sa Majesté, & a leur jouissance tous Pays & terres desja trouvées, & celles qui se pourroyent encore trouver, comprinses dens un rin [1]) de vent de Nordoest, & une de Nordest, sortans d'un Compas mis en leur Carte au milieu d'entre Dronten, & Islande. Ne voulant pourtant permettre que ledit Muyen y pescheroit, ou en aultre lieu de ces endroits; mesmes luy print & osta tout ce qu'il avoit desja pesché, & renvoya le 19.de Iuin: a sçavoir les deux Navires de Muyden, & un Navire de Horn, qui estoit venu pour Iean Macqui de la Rochelle. Ces François disoyent qu'ils vouloyent faire voile avec leur Navire vers le Cape de Nord de Norüegue, pensant y trouver assez de Balaines. Touteffois Muyden encore que l'Admiral des Anglois, ne luy avoit voulu permettre de pescher en aucun aultre

---

[1]) Fr. rhombe, Port. rhumo en rumo = windstreek.

M.E.C.D. 2017

part, ains le luy avoit defendu, fit voile vers Belsond, ou il arriva le 20. de Iuing, estant premierement a la costé du Nord, mais non en bon lieu. Le 23. trouva un Navire de Sardam, au poste de Zud en ung bon port, passa la Baye, qui peult avoir environ. 3. lieuës. Arriva le 24. en un petit Port, qui est dans Belpointe, ou, il trouva fort commodieuse place pour la pescherie.

Ceux de Sardam susdit, estoyent un peu plus en dedans, tuerent en un jour bien 200. Morses ou Vaches de Mer, & envoyerent, (pour la peur des Anglois) l'un de leurs 2. Navires, chargé avec du lard des Walrusses, mis en tonneaux, vers leur Pays.

Le 26. arriva le grand Navire de S. San de Lus, au pres de Muyden au Beauport, ledict Muyden avoit surnommé ainsi le petit
[24] Port. G.: de Muyden lui vouloit defendre le pescher, mais accorderent qu'ils pescheroyent par ensemble, & defenderoyent & en chasseroyent tous aultres qui y pourroyent venir, comme ils firent le 11. de Iuillet, aux Barcques d'un Navire de Biscaye, qui estoit en Belsond derriere l'Isle, estans contraints de ce faire, d'autant que les barques se mettoyent droictement devant leur port. Apres vint encore aupres d'eux un aultre petit Navire de S. Iean de Lus, qui n'estoit point de la Compagnie de Monsieur Turbyde, auquel ils defenderent aussi le pescher, Cependant viendrent les Anglois pour les prendre avec tout ce que pouvoit estre pesché au port de Belsond; La Barcque du Navire de Monsieur de Turbide alloit au devant des Anglois, & se rendirent a condition, que les Françoys feroyent de la graisse pour les Anglois, & que les François auroient la moitié de la graisse pour son salaire. Ceste condice accepterent les Anglois, pource que les François sçavoyent bouillir si vistement & en si peu de temps une grande quantité de la graisse, mieux qu'autres nations. Mais les cuwes ou barbes qu'on prent hors les museaus des Balaines, auroyent les Anglois pour eux. Le petit Navire François, auquel Muyden paravant avoit defendu de pescher, fit aussi accord avec les Anglois de brusler (ou boullir) pour eux 40. barils de graisse, & ce qu'ils feroyent d'avantage, seroit pour eux mesmes, toutesfois cela ne leur fut point tenu. Car par apres revoquoit l'Admiral l'accord, cecy advient le 21.

Le 22. deschargea l'Admiral le second Navire dudit Muyen, dont estoit Maistre Vrijer[1]), le 24. luy commanda de se retirer

---

[1]) Er staat Mossel; per erratum veranderd in Vrijer.

M.E.C.D. 2017

vers son Pays, tellement qu'il s'en alla le 25. Mais Muyden fut detenu jusques au 28. afin qu'ils ne feroyent, se joignant aucun exploict sur les Pescheurs Angloys.

Au paravant que l'Admiral fit ainsi ses affaires en Belsond, avoit il faict voile vers le Hornsond, & venant devant l'Horensont luy rencontra le Navire de Dunkerke, duquel ci devant est dit qu'il estoit renvoyé le 16. hors du Grenharbor. Cestuicy avoit [24] esté du tout a la poincte du Su: de la terre, mais ne pouvant trouver aulcun proufit, avoit prins resolution de se retourner derechef vers le nord du tout sur les 82. & 83. degrées, aussi hault qu'il pouvoit, pour y chercher son avantage. Ceux de Dunquerque voyant venir les Navires Anglois, s'approcherent deux, disans qu'ils venoyent pour les prier qu'il leur plairoit leur rendre la Pinasse qui leur estoit prins dessoubs l'Isle longue, comme ci devant est dit.

l'Admiral les receut amiablement, promettant de le faire, mais fallut qu'ils entrassent en la baye, qui estoit devant eux. Ainsi entrerent ils ensemble en l'Horensond, la minuict devant S. Ian, ou ils trouverent trois Navires Espaignols, Maistre Thomas Bonard avec son Navire d'Enchuysen, & aussi un Navire François, avec lequel il estoit arrivé en la baye, & avoyent accordé de pescher par ensemble, & de partir [1]) esgalement tout ce qu'ils prendroyent. Les Biscaijns estant mandéz, viendrent au bort de l'Admiral, & se rendirent, mais Bonard pensoit s'enfuir, doubtant que ses Matelots Angloys, dont il en avoit bon nombre en son Navire peuvrent estre tenus prisonniers. Mais l'Admiral fit 9. coups de Canons, desquels les deux passoyent par le Navire de Bonard, toutefois l'eut il eschappé, mais il y vient une balle, laquelle rompit son boylin [2]), tellement que le Navire ne se pouvoit tourner au vent, & craignant de tomber en la glace ou entre terre, defendirent [3]) la voile, & l'Admiral fit venir Bonard avec une barque aupres de lui, comme aussi tous ses gens, & furent mis autres Anglois en son Navire, avecq ces nouvelles retourna Vrijer [4]) a la maison.

Bonard estant prins & les Espagnols renvoyez, laissa l'Admiral

---

[1]) Oud Fransch: diviser en plusieurs parts.

[2]) De *fokke*boelijn werd stuk geschoten, waardoor Bonard het schip niet bij den wind over kon doen wenden.

[3]) Verm. „descendirent", in den zin van *streken* de zeilen.

[4]) Staat Mossel. Per erratum verbeterd in Vrijer.

M.E.C.D. 2017

le Dunkerquoys pour garder la baye, & fit voile luy mesme vers Belsond ou il se porta comme cy dessus est dict.

[25] Or ce Dunquerquois estant au costé du Su: de la baye, ont aulcuns de leurs Matelots en nombre de 15. prins conseil contre eulx, & jurerent de surprendre un petit Navire Angloys, lequel estoit au costé du Nort, estant venu pour chercher aulcune chose, d'autant qu'il y avoit cy devant esté trouve une Licorne, de laquelle la baye a encore le nom. Mais d'autant qu'en la nuict destinée pour cest exploit, une Balaine vient passer pres du Navire, & le Maistre avec le Pilote, desja s'estoient mis chacun en une Barque, pour le poursuyvre. Ces mesmes Matelots, se firent Mrs. du Navire, consentans neantmoins de menes [1]) quant & eulx ledit Mre. Le Pilote lequel vient a bord, soubs promesse qu'ils luy donneroyent ses habillements, fut per eulx contraint de les mener en Norüege, & estans la venus. Cependant qu'ils poursuivirent une petite Barke, qu'ils avoyent prins des Paysans, & leur estoit eschappé. Se sont le Maistre & Pilote derechef faict Seigneurs du Navire, & peu apres ces mutins, aians surprins une petite Pinasse de Rotterdam, qu'ils trouverent en Gesque, [2]) furent par apres pris au Su de Stadt [3]) per leurs susdit Maistres, & menez & luivrez en mains de la Iustice, en la Ville de Duynquerque.

Or l'Admiral tenant Muyden pres de luy, jusques le 28. luy fit present pour aulcunement le contenter 20. Pipes [4]) de lard, & 21. Barbes, pour les 18½. Balaines qu'il luy avoit prins, & le renvoya aussi vers son Pays. Et retient alors encore en son service le Navire de Serdam, lequel alla pour luy deca & dela, cercheant au long du rivage du bois, & aporta la graisse vers le Forland aux aultres Navires Anglois. A cestici fut aussi donne une quantité du lard pour son salaire, & revient a la maison.

Comment il s'est porté vers le grand Navire Françoys, & ce qu'il veult faire du Navire d'Enchusen, qu'il a mené a Londres, nous est encore incognu.

Muyden en se retournant vers son Pays, ne se pouvoit encore
[26] tenir a repos. Mais le 29. estant le lendemain, apres qu'il estoit parti de l'Admiral, il envoya sa grande Barcque vers la terre, &

---

[1]) Menée: Secrète et mauvaise pratique pour faire réussir quelque dessein (Dict. Acad.).

[2]) Gesko, Gursk Ö, kust van Noorwegen.

[3]) K. Statland.

[4]) Vaten. In scheepsnederlandsch ontleend aan Port. pipa.

M.E.C.D. 2017

luy se tenoyt aprochant & se retirant du Pays. Le 2. d'Aougst, envoya il encore une autre Barcque pour chercher la premiere. Et le 4. retournerent les deux Barcques a bord du Navire, aportans 400. barbes de Baleines. Ces Barques firent environ le soir derechef voile vers la terre, pour querir le lard de la Balaine, qu'ils avoyent trouvé. Et Muyden demeura allant & venant jusques le 9. d'Aoust; ne s'y pouvant plus tenir, a cause du grand vent, & alla vers son Pays. Ses Barcques par la grande bruyne, navoyent peu veoir le Navire, & ayans trouvé les Anglois, retournerent avecq eux par voye de Londres en leur Pays.

Cecy est tout ce que les Pilotes ont sceu racompter, de leur malheureux voyage, laquelle donnera ceste Année une richesse incroyable aux Angloys, a sçavoir a la Compaignie Russique.

Et ont tout cecy faict les Angloys se fondans sur les Previleges de leur Roy. Les propositions de leur Iustice (ou preminence) sont celles cy. Qu'ils sont les premiers qui l'ont trouvee avec le Chevallier Willoughby, l'An 1553, & que c'est Groenland, lequel fouloit estre soubs la puissance de Noruegues, parquoy il font annuellement recognoissance d'une bonne somme de livres a la Majesté de Denemarcque.

A l'encontre desquelles le tresdocte Cosmographe D. P. Plancius, a faict les repliques suivantes.

REPLIQUES FONDÉES A L'ENCONTRE DES PROPOSITIONS & PRETENTIONS DES ANGLOIS, D'AVOIR LE COMMENDEMENT SUR LA PESCHERIE DE L'ISLE SPITSBERGE OU TERRE NOEUFVE [1]) [27]

Tous ceux qui ont cognoissance des Navigations faictes par les Angloys, sçavent avecq qu'elle grande mal entente ils veulent soustenir que le Sr. Hugo Willoughby, Chevallier & Capitaine de trois Navires, appellez la Bonne Esperance, l'Eduard Bonaventure, & la Bonne Confiance, auroit descouvert & trouvé la grande Isle Spitsbergen, & ce en la septieme Année du regne du Roy Eduard sixiesme, lequel estoit en l'An 1553. Car leurs propres discours du voyage, tesmoigne le contraire, a sçavoir que ledict Chevallier avecq lesdicts trois Navires, partit de Ratclif en Angleterre le 10. May, 1573 [2]). pour descouvrir par le Nord les Pays

[1]) Op de kaart van Barents (1598): „Het nieuwe land".

[2]) Drukfout, lees: 1553.

M.E.C.D. 2017

de Cathaye. Estant arrivé en Norüegues en l'Isle de Seynam, partit d'icelle le 30 de Iuillet. Le 14. d'Aougst bien matin, avec deux Navires descouverit un Pays, situé dudict Isle Seynam, Est quart du nord 160. lieües Angloises, lesquelles font 120. lieues d'Allemaigne [1]): sur la haulteur de 72. degrées. Et que ledict Chevallier a recité de ce, est escript de sa propre main, en langué Angloise, dont la teneur s'ensuit:

The 14. day earely in the morning we descovered land, wich land we hare [2]) *with al, hoising out our boat, to descover whath land it might be, but the boat could not come to land, the water was so shoare* [3]), *were was very much yse also, but there was no similitude of habitation, and this land lyeth from Seynam 160. leagues* [4]), *being in latitude 72. degreas, then we plyed to the northward the 15, 16 and 17. day.*

[28] C'est a dire en Francoys: Le 14. jour bien matin, vismes un Pays, lequel descouvrismes du tout entierement, mettant nostre barcque hors, pour descouvrir quel Pays il pouvoit estre, mais la Barcque ne pouvoit venir a terre, leaüé estoit si inprofonde, & y avoit aussi beaucoup de glace, mais n'y avoit nulle aparance d'habitation, & ce Pays est citué de Seynam 160. legues Angloises, estant sur la haulteur de 72. degrés. Alors tournames vers le Nort le 15. 16. & 17. Iour.

De grace quelle comparaison a ce Pays, Situé de Seynam 120. lieues d'Alemaigne, Est quart du nort, sur la haulteur du Pole de 72. degrés, au grand Isle Spitsbergen. D'autant que cecy est citué de Seinam Nort quar d'Oest, sur la hauteur de 75. jusques a 82. degr. & davantage, sauf que jusques a present n'est pas encore descouvert, combien plus il s'estend de la vers le Nort. Tellement qu'il y a plus grande distance entre l'Isle de Willoughby, & Spitsberge que Angleterre, & Pays bas. Parquoy ceste allegation des Anglois, est sans aulcun fondament; aussi la seule veue d'un Pays, donneroit elle a qu'elcun droict legitime de le possesser en proprieté. Il est bien vray que nos Mariniers n'ont trouvé audit lieu de 72. degrées aulcun Pays. Mays d'autant qu'il apart par le Iournal Angloys, que ledit Chevallier n'a poinct prins esgard au

---

[1]) Namelijk duitsche (dietsche) mijlen van 15 in 1°.

[2]) Lees: bare.

[3]) Lees: shoale.

[4]) Wat de richting betreft, zie vorige alinea,

M.E.C.D. 2017

tirer du Compas, vers le Norest & Noroest, a il fait voile plus vers le Nort, qu'il a pensé. Tellement qu'il est aparent qu'il a descouvert & trouvé les 8. petits Isles, lesquels sont bien proches l'un de l'autre, sur la hauteur de 73. degrées, nommées par nos Mariniers, les Isles de Willebord. [1]) Sur laquelle longeur & largeur, se trouve l'Isle de Willougby es Mappes, qui se font en Angleterre pour la Compaigne de Moscovie, & pour les Navires qui vont a Spitsbergue. Tellement que leurs propres Mappes Marines, le contradisent evidamment.

Les Anglois escrivent que ledict Chevalier a hiverné & Lappo- [29]
nie en la Riviere Warsina, & que la il est engélé mort avecq tous ses gens, & que le troysieme Navire avecq le Capitayne Richard Chanceler, est passé avant en la Mer blanche.

De sorte qu'il apart evidemment & incontradicible, que l'Isle Spitsberge est demeurée incognu a tous hommes jusques a ce que l'Admiral Iaques Henrici Hemskerck,[2]) Guilliaume Bernard, & Ian Corneille Rijp, avec deux Navires, esquipez aux despens des Ns. Srs. d'Amsterdamme, l'ont trouvé & des descouverte, le 19. de Iuing l'An 1596.

A tous intelligens est bien cognu, avec quelle mal ententée les Anglois nomment l'Isle Spitsbergen, Groenland (ou terre verde). Veu que ces Pays sont cituez l'un de l'autre plus loing que Norüegues est distant d'Escosse, entre lesquels il passe une grande & large Mer.

Et quant a la seconde proposition des Angloys, que tous Isles situéz au Nort, appertiennent a leur Roy, tant celles qui ont esté trouvées jusques a present, que celles qui se trouveront cy apres. Cela est vain & ne merite de replicque, Specialement ce qui regarde cest Isle de Spitsberge, d'autant qu'elle ne touche ny a procheur en estendue & situation nullement a Angleterre, aussi qu'elle n'a esté premierement trouvée par les Angloys. Car pourquoy n'appertiendroyent alors a sa Majesté les Isles de Hero, Ysland & Frisland, & pourquoy point Groenland? D'autant que ceux la sont situes beaucoup plus proches de la grande Bretaigne que cecy, laissant cela encore qu'il fut que quelques terre ferme, ou Isles apartiendroyent a quelque personne. Neantemoins la Naviga-

---

[1]) Reminiscentie aan het fictieve Willoughby's land dat Barents (en Plancius) in 1598 van de kaart schrapten, maar dat in 1611 weder op de kaart van Judocus Hondius (bij Pontanus) kwam te figureeren.

[2]) Jacob Heemskerck Heijndricksz.

M.E.C.D. 2017

tion Marine & la pescherie (selon les droicts universels de tous peuples) sont commun a tous, & librement permis. Et pour ceste occasion, les Roys de France n'y leurs subjects n'ont defendu a personne la pescherie l'entour de Nova Francia, & Terra Nova. [30] Non obstant qu'ils ayent este les premiers qui ont descouvert ces Pays, en l'An 1504. Et pour ces raisons faut fermement esperer que le Roy de la grande Britaigne (lequel est estimee par bonne raison tel qu'il craint de coeur Dieu, & qu'il est fidel defenseur de la Iustice) qu'il enjoindra & ordonnera expressement a ses subjects, doresenavant de ne plus prejudicier a nos Navires, ny leur aportér aucun domage ou destourbier. Et qu'ils les recompenseront & restitueront comme de raison, entierement de la perte qu'ils ont soufferte, en quoy il tesmoignera de plus en plus, les effects de sa bonne Iustice.

M.E.C.D. 2017

M.E.C.D. 2017

Bibliographie en aangehaalde werken

Bladwijzer

M.E.C.D. 2017

M.E.C.D. 2017

BIBLIOGRAPHIE

A. *Beschryvinghe van der Samoyeden landt.*

De bibliographie van dit werk is zoo uitvoerig gegeven bij Murphy-Nijhoff (The Hague, 1909, 8vo) pp. 81 t/m 97, dat men, op zijn best, die minutieuse vermelding van alle titels zou kunnen overnemen. Het wordt daarom afdoende geoordeeld naar die bibliographie te verwijzen, onder aanteekening, dat de opvolging der uitgaven mij ietwat anders, en wel eenvoudiger voorkomt dan zij dàar ter plaatse is voorgedragen, (vergelijk mijne Inleiding). Die opvolging zou dan zijn:

A 1612. Eerste Nederlandsche uitgave (Murphy–Nijhoff p. 86),

B 1612. Eerste Latijnsche uitgave (M.–N. p. 89),

C 1612. Zoogenaamd tweede Nederlandsche uitgave; geheel als eerste doch *met* het aanvullingsblad „Verhael van d'ontdeckinghe van de nieu-ghesochte Strate in 't Noordwesten etc." (M.–N. p. 88),

D 1612. Zoogenaamd tweede Latijnsche uitgave; geheel als eerste doch *met* een ondertitel „Exemplar libelli supplicis etc." (M.–N. p. 91),

E 1613. Tweede gewijzigde en veel vermeerderde Latijnsche uitgave (M.–N. p. 92),

F 1878. Fac-simile uitgave door Mr. Dr. S. Muller Fz. (M.–N. p. 97).

Zoodat er eigenlijk slechts van eene Nederlandsche en twee Latijnsche uitgaven sprake mag zijn: A, B en E.

B. *Histoire du pays nommé Spitsberghe.*

Histoire / Du Pays nomme / Spitsberghe. / Monstrant comment qu'il est / trouvée, son naturel & ses animauls, / avecques. / La triste racompte des maux, que noz Pecheurs, / tant Basques que Flamens, ont eu a souffrir des Anglois, / en l'esté passée. l'An de Grace, 1613. / Escrit par H. G. A. / Et apres une Protestation con-

M.E.C.D. 2017

tre les Angloys, / & annullation de touts leurs frivoles argumens, parquoy / ils pensent avoir droict, pour se faire Mai- / stre tout seul, dudict Pays. En Amsterdam, a l'ensiegne du Carte nautique / M.D.C.XIII. (Keerzijde van het titelblad: een Schip onder zeil). p.p. 30, 4°. Ill. 2.

Koninklijke Bibliotheek, 's Gravenhage.

Britsch Museum G. 2937 en 572 dp. d. 34.

Een photolithographische herdruk van tekst, kaart en platen verscheen in 1871 te Amsterdam bij Fred. Muller.

Nieuwe titeluitgave. (De tekst is *dezelfde*, alleen het *titelblad* is nieuw, sommige drukfouten verbeterd). Histoire / du Pays nomme / Spitsberghe. / Comme il a esté descouvert, sa situation / & de ses Animauls. / Avec le / Discours des empeschemens que les Navires esquippes pour / la peche des Baleines tant Basques, Hollandois, que / Flamens ont soufferts de la part des Anglois, / en l'Année presente 1613. / Escript par H. G. A. / Et une Protestation contre les Anglois, & annullation / de tous leurs frivolz argumens, par lesquelz ils pensent / avoir droit de se faire seuls Maistres / dudit Pays. / A Amsterdam, Chez Hessel Gerard A. a l'ensiegne de la Carte Nautique. / M.D.C.XIII.

pp. 30, 4°. Ill. 2.

Britsch Museum 572. d. 2.

Ned. Hist. Scheepv. Museum, Amsterdam.

M.E.C.D. 2017

AANGEHAALDE WERKEN

ACOSTA, EL PADRE JOSEPH DE. Historia natvral y moral de las Indias, compuesta por —, Religioso de la Compania de Iesus. Madrid, en casa de Alonso Martin, Anno 1608.

QUIRÓS, PEDRO FERNANDEZ DE. Relacion de un memorial que ha presentado á su Magestad, el Capitan —, sobre la poblacion, y descubrimiento de la quarta parte del mundo, Australia Incógnita su gran riqueza y fertilidad: descubierta por el mismo Capitan. Impresa con licencia en Valencia, junto al molino de Rouella. Año 1611. Véndense en casa de Francisco Miguel Borras. Mercader de libros, en la calle de Caualleros.

(Dit is de editio princeps van het „Memoriael").

SUAREZ DE FIGUEROA, Chr. Hechos de Don G. Hurtado de Mendoza quarto Marques de Cañete. Emprenta real, Madrid, 1613. 4°.

Nieuwe uitgave in „Coleccion de Historiadores de Chile" Tom. 5. Imprenta del Ferrocarril, Santiago 1861 etc. 4°.

LEY, JAN JARICHS VAN DER. Gulden Zeeghel des grooten Zeevaerts, Leeuwarden 1615. 4° obl.

ASHER, G. M. Henry Hudson the navigator. The original documents in which his career is recorded collected, partly translated, and annotated. With an introduction. London, printed for the Hakluyt Society, 1860. 8vo.

DE JONGE, Mr. J. K. J. De opkomst van het Nederlandsch gezag in Oost-Indië (1595—1610). 's Gravenhage-Amsterdam, 1862, '64, '65. 3 Dln. 8vo.

LINDE, Dr. A. VAN DER. Isaac Massa van Haarlem. Een historische studie. Amsterdam, 1864. 8vo.

Deze studie is, iets uitvoeriger opgenomen bij Obolensky en Van der Linde, Tom. 2. Zie aldaar.

OBOLENSKY, M. LE PRINCE MICHEL, et LINDE, M. LE Dr. A. VAN DER. Histoire des Guerres de la Moscovie (1601—1610) par Isaac Massa de Haarlem, publié pour la première fois, d'après le

M.E.C.D. 2017

Ms. Hollandais original de 1610, avec d'autres opuscules sur la Russie et des annotations. 2 Tomes, Bruxelles, 1866. 8vo.

LEUPE, P. A. Inventaris der verzameling kaarten berustende in het Rijks-Archief. 's Gravenhage. 1867. 8vo.

MORGA, ANT. DE. Sucesos de las Islas Philipinas. Mexici ad Indos, 1609 4°. vertaald door:

STANLEY of ALDERNEY, Lord Henry, E. J. The Philippine Islands, Moluccos etc..... transl. from the Spanish, with notes and a preface, and a Letter from Luis Vaez de Torres, descr. his voyage through the Torres Straits. Hakluyt Society, London, 1868. 8vo.

MULLER FZ., Mr. Dr. S. Geschiedenis der Noordsche Compagnie. Utrecht, 1874. 8vo.

ZARAGOZA, DON JUSTO. Historia del descubrimiento de las regiones Austriales hecho por el General Pedro Fernandez de Quiros, Madrid, 1876—82. 3 Tomos. 8vo.

COELLO, F. Descubrimiento de los Españoles en el mar del sur y en las costes de la Nueva Guinea. Boletin de la Sociedad geografica de Madrid. Tomo IV, primer semestre de 1878.

Hierin de eerste reproducties van Torres' kaarten. (Universiteits-Bibliotheek van Amsterdam).

CHRISTY, MILLER. The voyages of Captain Luke Foxe of Hull and Captain Tho. James of Bristol in search of a Northwest Passage in 1631—32 with narratives of the earlier north-west voyages of Frobisher &c. Printed for the Hakluyt Society, 1894. 2 vols. 8vo. (Series II, Nrs. 88 & 89).

MULLER EN CO. FRED. Veilingscatalogus Six en van den Bogaerde. Amsterdam, 1901. 8vo.

CONWAY, SIR MARTIN. How Spitsbergen was discovered. (Geographical Journal, Febr. 1903).

CONWAY, SIR MARTIN. The cartography of Spitsbergen. (Geographical Journal, June, 1903).

MARKHAM, Sir CLEMENTS. The voyages of Pedro Fernandez de Quiros, 1595—1606. London, 1904. 2 vol. 8vo. Hakluyt Society second series, Nos. XIV & XV.

(Hierin Torres' brief naar de vertaling door Dalrymple).

CONWAY, Sir MARTIN. No man's Land, a history of Spitsbergen from its discovery in 1596 to the beginning of the scientific exploration of the country. Cambridge, 1906. 8vo.

M.E.C.D. 2017

MICHOW, H. Das erste Jahrhundert russischer Kartographie 1525—1631 und die Originalkarte des Anton Wied von 1542. Zie: Mitteilungen der Geogr. Gesellschaft in Hamburg, Bd. xxi & xxii. Hamburg, 1906.

ROUFFAER, G. P. Gegevens over het kalk-werpen en kalk-blazen op Nieuw-Guinea's zuidwestkust. In het werk: „De Z.W. Nieuw Guinea expeditie 1904/05 van het Kon. Ned. Aardr. Gen." Leiden 1908, 8vo. (p. 626 vlg. aldaar).

MURPHY, HEN. C. Henry Hudson in Holland, an inquiry into the origin and objects of the voyage which led to the discovery of the Hudson-River. With. bibl. notes. The Hague, 1859. Repr. with notes, documents and a bibliography by Wouter Nijhoff. The Hague, 1909. 8vo.

MULLER Fz., Mr. Dr. S. De reis van Jan Cornelisz May naar de IJszee en de Amerikaansche kust 1611—1612. Uitgave der Linschoten-Vereeniging Dl. I, 1909. 8vo.

KLEERKOOPER, M. M. en W. P. VAN STOCKUM Jr. De Boekhandel te Amsterdam voornamelijk in de 17de eeuw. 's Gravenhage, 1914—1916, 2 Dln. 8vo.

RUGE, W. Aelteres kartographisches Material in deutschen Bibliotheken, Fünfter Bericht aus den Jahren 1910—1913. In: Nachrichten von der Kön. Ges. der Wissenschaften zu Göttingen. Phil.-hist. Klasse. 1916. Beiheft. Berlin, 1916.

NABER, S. P. L'HONORÉ. Reizen van Jan Huyghen van Linschoten naar het Noorden, 1594—1595. Uitgave der Linschoten-Vereeniging Dl. VIII, 1914. 8vo.

NABER, S. P. L'HONORÉ. Reizen van Willem Barents, Jacob van Heemskerck en anderen naar het Noorden, 1594—1597. Uitgave der Linschoten-vereeniging, Dln. XIV en XV, 1917.

NABER, S. P. L.'HONORÉ. Henry Hudson's Reize onder Nederlandsche vlag van Amsterdam naar Nova Zembla, Amerika en terug naar Dartmouth in Engeland. Uitgave der Linschoten-Vereeniging Dl. XIX, 1921.

WIEDER, Dr. F. C. Nederlandsche kaartenmusea in Duitschland. Tijdschrift v. h. Kon. Ned. Aardr. Gen., 2de serie, XXXVI, 1919.

WIEDER, Dr. F. C. Titel „kaartbeschryving" in Encyclopaedie van Ned. Indië, 2den druk.

M.E.C.D. 2017

M.E.C.D. 2017

BLADWIJZER

A.

ABURAE EIL. XXXIII.
ACAPULCO, XXX, XXXIII.
ACOSTA, (Jos. de), 9, 109, rugzijde Krt II v°.
ACTAEON Groep, XXXIII.
ADAM, 33.
ADMIRALITEIT van Amsterdam, XLIII, XLVI, 6, 59, 62.
AERTSZ, PR. — (de Jonge), 6, 7, rugzijde Krt II v°.
ALBION, Nova —, rugzijde Krt. I.
ALKMAAR, XV, XXXII.
ALLERHEILIGENBAAI, XLIX, LII.
ALMIRANTA, XXXII, 80.
ALTIJN, 25.
ALVAHACA, 42.
AMERICA, 23, 33, 34, 55, rugzijden Krt. II r° en v°.
AMSTERDAM, 19, 80, 102.
ANAA EIL.,XXXIII.
ANIAN, (Straat), XXXVIII, 7, 85, rugzijden Krt. II r°. en v°.
ANICA, 12, 14.
ANICONIJ, *zie* ANICOUVIJ.
ANICOUVIJ, 12, 14, 15, 16, 18, 20.
ANIKIEW STROGANOFF XXVII.
ANNE, (Kaap Queen), XXXIX.
AÑIL, 40.
ANTILLEN, LIII.
ARCHANGEL, XXIII, 3, 12.
ARCHIPEL, O. I., XLVIII.
ARCHIPELAGO, Low-, XXXIII.
ASHER, XXXVIII, 109.
ASSUM, XV, 11.
AUGSBURG, XXXV.
AUSTRALIA. XXIX.
AUSTRALIË, (West), L.
AUSTRIA, 35.
AUSTRIALIA, del Espiritu Santu, XXVII, XXIX, XXXIII, XXXIV, XLV, 35, 45.
AVES EIL., XXXI.
AZEVEDO, D. Gaspar de, XXXII.
AZIË, Klein-, 36.
AZOREN, LIII.

B.

BAAI, Kajoe Merah, XXXVII.
BAAI van St. Philip en St. Jakob, 41.
BACCALAOS, *zie* TERRA.
BALAK, (John), 29.
BAMBOESKOKERS, XXXVI.
BARCELONA, XXXI.
BARENTS, Willem, XXII, 4, 5, 6, 8, 57, 62, 64, 75, 80, 85, 86, 88, 89, 102, rugzijden Krt. II.
BARNEVELD, Joh. van, 11.
BARREN, Kaap, 82.
BASILISK EILAND, XXXVII.
BASILIUS, *zie* VASSILI en IVANOVITCH.
BASKEN, 57, 68, 87 ,90, 96, 97, 98.
BATJAN, XXXVII.
BAY Lousy, XXXIX.
BAY Machias, 7, rugzijde Krt. II v°.

M.E.C.D. 2017

BAYA de St. Pedro de Arlança, XXXVII.
BEACH, XIX.
BEEREFOORT, 58.
BEGIN en Oorspronck. 14.
BEGIN en Voortgang, XXXV.
BELLEN (*zie* Klokken), 13.
BEHOUDEN HAVEN, 90, 91, 95.
BELL SOUND, 85, 90, 91, 95, 97, 99.
BEREN-EILAND, 62, 64, 80, 81, 85, 86, 88.
BERESAI (-ow), 26.
BERMUDEZ Belmonte, XXIX, XXXIV, XXXV.
BESOU *zie* BERESAI (— ow).
BESTAND (Twaalfjarig), XLIV, XLV.
BEVERWIJK, XV, 11.
BEZWEERKOKERS, XXXVI.
BIBLIOTECA Nacional, XXXV.
BIBLIOTHEEK Koninklijke, XXIII, XXV.
BIBLIOTHÈQUE Nationale, XXIII.
BISSCHOP VAN QUITO, 10, 11.
BLAEU (Willem Jansz.), XV, XXIII, XXIV, XLIV, XLVI, LIV, 10.
BLEDOS, 39.
BLOMSTRANDS HARBOUR, 84.
BONAERT Thom., 66, 67, 86, 98.
BONAIRE, XXXI.
BONDAM E. J., LIII.
BORDEAUX, 87, 96.
BORIS GODOENOFF, XXXIII, 14, 15 17, 25, 31.
BRAUN en HOGENBERG, XXIII.
BRITTEN *zie* ENGELSCHEN.
BRUNEL (Olivier), XXV, XXVII, 4.
BUNEL *zie* BRUNEL.
BRY Theod. de, XXXV.
BURNEY J. A., XXXV.
BUTE, Mic., XL.
BUTTON, 51.

C.

CADIX, XXXI.
CALIFORNIË, XXXVII, 9.
CALLAO, XXX, XXXII.
CALVINISME, XLV.
CAM RIV., 21.
CAMEN (Coosvinscoy), 21.
„ (Cirginscoy), 21
„ (Podvinscoy), 21, 22.
CAMENA, 20.
CANADA, XVII, 7, 61, rugzijde Krt. II v°.
CANDISH, 9.
CAPE COD BAY, 61.
CAPITANIA, XXXII, XXXVI, 80.
CARACAS, XXXII.
CARDOS, 38.
CARTAGENA (Spanje), XXXI.
CARTAGENA (Columbia), XXX, XXXII.
CARTIER (Jacques), rugzijde Krt. II v°.
CATAIA, *zie* CATHAY.
CATHAY, XXVI, 4, 5, 7, 8, 29, 31, 49, 72.
CAVENDISH, *zie* CANDISH.
CAWOERDEN, 39.
CHANCELOR, (Rich.), 75, 102.
CHILE, XLV, LI, 43.
CHINA, 7, 8, 10, 29, 33, 43, 49, 55, 57, 58, 59, 63, 80.
CHINA-STRAIT, XXXVII.
CHINEEZEN, rugzijde Krt. II v°.
CHRISTAL DE MONTAGNE, 4.
CHRISTY (Miller), XXXVIII, 110.
CLAESZ, (Cornelis), XVI, XLIV, 85.
CLAESZ (Heyn), LIII.
CLAESZ (Laurens), 10.
CLAESZ (Theunis), 84, 85.
CLEMENS VIII, XXXI.
CLOVEN CLIFF, 82.
COELHO, XXXVII, 110.

M.E.C.D. 2017

COLECCION de Historiadores de Chile, XXIX.
COLON (Columbus), 46.
COLIJN (Michiel), XVI.
COLMOGRO, 3.
COLUMBUS, *zie* COLON.
COLUMBUS—verzameling, XXXIX, 35.
COMGOFSCOY, 27.
COMMIES, (Amersfoorter) 62, rugzijde Krt. II v°.
COMPAGNIE (Oost Ind.), XLIV, XLV, XLVI, 8, 11.
COMPAGNIE (West Ind.), XLVI, XLIX, LII.
COMPANY (Muscovia), 51, 66.
CONWAY, (Sir Martin), 87, 110.
COOSWA (Riv.), 21.
COPER, *zie* KOPPE.
CORDUAEN, 40.
CORT VERHAEL, 6, rugzijden Krt. II r°. en v°.
COSACKEN (Casacken), 23.
COSTINSARCK, 4, 7, rugzijde Krt. II r°.
CRAEN (Schip), XVII, XIX, XXIV, XLII, 6, 7, rugzijde krt. II v°.
CRAMERIJE (Duitsche), 13.
CRETINISME, 27.
CROSS Bay, 84.
CRUYS-EILAND, 58.
CUMBERLAND (Mylord), XXXI.

D.

DALE (of Dalle), François de la, rugzijde Krt, r°. en v°.
DALRYMPLE (A.), XXXV, XXXVI.
DAMPIER, (W.), 10.
DANIELL-(kaart), XXI, XXII, 65, 87.
DANYELL (John), XX, 87.
DAVIS (John), XXVIII, 8, 49.
DAVIS (Straat), 49, rugzijde kaart I.
DEMETRIUS, XXV.
DESOLATION (Kaap), XXXIX.
DETECTIO FRETI, XIX, XXIV, XXVI
DIGGES (Sir Dudley), XXXVII, XLI.
DIGGES-EILAND, XXXIX, XLI.
DILDO (tree), 10 ,11,
DILUVIE, 33, 34.
DONAU, 23.
DISCOVERIE, (Schip), XXXIX.
DOES (Simon van der), 66, 68.
DRAC, 9.
DRAKE (Francis), rugzijde krt. I (*zie ook* DRAC).
DRONTEN (Drontheim), 96.
DUCIE EIL., XXXII.
DUFF-GROEP, XXXII.
DUINKERKEN, 86, 89, 95, 96, 98, 99.
DUYNA, *zie* DWINA.
DWINA (Riv.), XXVII, 12, 18.

E.

EDUARD VI, 72, 100.
EENDRACHT (Land van de), XLVIII L.
EENHOORN, 90, 93, 99.
EILAND, (Kajoe Merah), XXXVII.
ELANDEN, 17.
ENGELAND, XXXV, XLIII, 4, 8, 36, 49, 55, 65, 66, 68, 70, 71, 73.
ENGELSCHEN, 64 vlg, 86 vlg.
ENGLAND (New), rugzijde krt. I.
ENKHUIZEN, 98, 99.
EPANCHIN, 22.
ESCURIAAL, XXXI.
ESPIRITU SANTO, XXXIV, XXXVII, *zie ook* AUSTRIALIA.
EVORA, XXX.
EXEMPLAR libelli supplicis, XX.

F.

FAIRHAVEN, 82.
FAJARDO (D. Luis de), XXXI.
FANER (Sidrach), XL.

M.E.C.D. 2017

FERO EIL., 75.
FERRARA, XXXI.
FIGUEIREDO (Man de), 56.
FIGUEROA (Chr. Su. de), XXIX, XXXIV, 109.
FLORIDIANEN, 9.
FORBISHER, 8.
FORELAND, (Faire), 65, 89, 96).
FORELAND (Pr. Charles), 65, 83, 84.
FORELAND SOUND, 84.
FORLI, XXXI.
FORMOIRS (formones), 37.
FOULBAY, 82.
FOY (Fowey), XLII.
FRANCIA (Nova), XLII, 7, 49, 51, 59, 62, 76, 103, rugzijde krt. II v°.
FRANSZ (Pieter), XXI, XLII, XLIII, 62.
FRIESLAND, 75.
FROBISHER, *zie* FORBISHER.
FUYCKBAAI, 61.

G.

GALAGALA, 40.
GALAPAGOS EILN., 10, 11.
GENTE Hermosa Eil., XXIII.
GENUA, XXXI.
GESKO, 99.
GIJSBERTSdr., Geertje, XV.
GOA, XXXVII.
GODOENOFF, *zie* BORIS.
GODS GENADE (Eiln. van), XXXIX.
GOUD, 26, 31, 39.
GREENE, (Hen), XL, XLI.
GROENLAND, XXXIX, 49, 75, 79, vlg.
GREENHARBOUR, 89, 90, 95, 96, 98
GUADALQUIVIR, 42.
GUATEMALA, 43.
GUAYAQUIL, LI.
GUINÉ, (Nieuw), XXX, XXXVI, XXXVII.

H.

HAKLUYT SOCIETY, XXX.
HALL, 51.
HALS, (Frans), XXV.
HAVENVINDING, XLIV.
HEBRIDEN (Nieuwe), XXVIII, XXXIII, 10, 11, 36.
HECHOS de D. G. Furtado Mendoza, XXIX, XXXIV.
HEEMSKERCK (Jac. van), XXVI, 6, 75, 80, 102.
HEKLA, XXXIX.
HEMSKERCK, *zie* HEEMSKERCK.
HERBERSTEIJN (Sig. von), 3.
HERCKMANS (E.), XXV.
L'HERMITE (Jac.), XXXIV, XLIX.
HONDEN EILAND, 59.
HONDIUS, (Jod.), XXII, XXIX, 86, 102.
HOOD, (Lord-Eiland), XXXIII.
HORNSOUND, 85, 88, 90, 93, 98.
HOUTMAN, (Fred. de), XLIV.
HUDSON (Henry), XVIII, XIX, XX, XXII, XXIV, XXXVIII, XXXIX, XL, XLII, 6, 8, 9, 49, 50, 51, 55, 61, 86, rugzijde krt. I r°. en v°.
HUDSON (John), XL.
HUDSONS (Baai), XXXVII, rugzij krt. I r°.
HUDSON Riv., 7.
HUDSON Straat, XVIII, 49, rugzij krt. I r°.
HUDSON-TRACT, XIX, XXIV.
HULSIUS, XXXV.
HUMPHREY EIL. XXXIII.
HUYGHEN (Jan), *zie* LINSCHOTEN.

I.

ICEFIORD, 85.
IERLAND, 36.
INDIANEN, 26.
INDIË, XX, 29, 30, 31.

M.E.C.D. 2017

INWIJK, 85.
IRTISCH, 23, 24, 26.
ISLAM, XXXVII.
ISLE des Loups Marins ,59.
ITA (Pr. Adriaensz,) LII.
ITINERARIO, XLIX.
IVANOVITCH, Fedor, 14.
IVANOVITCH Vassili, 3.

J.

JAIWA Riv., 21.
JAMES Kaap King, XXXIX.
JAPAN, XLV, 43, 49, 55, 57, 63, 80.
JAPANNEEZEN, rugzijde krt. II v°.
JAPHANIM (—nsin), *zie* EPANCHIN 22, 23, .
JAVINISCO, 20.
JENISSEI (—scea), XXVII, 27, 28, 29, 31, 33.
JENKINSON Ant, 4.
JERMAK, 15.
JOEGORIA, 20.
JONGE (J. C. de), XLIV, 109).
JORGOET, *zie* SURGUT.
JOSEPHSON (Benj)., 66, 87.
JUG Riv., 18.

K.

KAAP Verdische Eiln., LIII.
KAART van Siberië, 32.
KAARTEN van Hessel Gerritsz, XLVII, XLVIII, XLIX, L, LII.
KAARTENMAKER, XLVI.
KAJOE MERAH BAAI, XXXVII.
KAJOE MERAH EILAND, XXXVII.
KALKOETTEN (—nen). 27.
KAMA Riv., 21.
KAMEN, 20.
KAMEN Kosswenski, 21.
„ Pawdinski, 21.
KAMTSCHATKA, 27.
KARA-ZEE, rugzij krt. II.
KASAN, 21.
KEERWIJK, 84.
KERCKHOVE Melch. v. d., XXIV, XXVI, 6, rugzij, krt. II v°.
KET Riv., 27.
KETSKOI OSTROG (Comgofscoy), 27.
KEYSER, Pr. Dirksz., XLIV.
KILDIN, 7, 58.
KING Hen, XL.
KING's bay, 84.
KITHAIKA LACUS, rugzijde krt. II. r°.
KITTAJ, 4.
KLEERKOOPER en VAN STOCKUM XV, XVL, LII, LIV, 111.
KLOKKEN (*zie* BELLEN), 29, 31.
KOBDE, 23.
KONING van Engeland, 67, 76, 96, 100, 102, 103, .
KONING van Spanje, XXX, XXXI, 55, 87.
KONINGEN van Frankrijk, 76, 103
KOPPE, Joh., 4.
KOSSWA Riv., 21.
KRIS Mexicaansche, 51.
KROPGEZWELLEN, 27.
KYN EILAND, 88, 89, 95.

L.

LABRADOR, XVII.
LAET Joh. de, XLIX, LII, LIII.
LAMEIR, *zie* LEMAIRE.
LAND V. D. EENDRACHT XLVIII, L.
LAND, Het Nieuwe, 57.
LANDSADVOKAAT, XLIV.
LAPLAND, 7, 58.
LAPSCHE KUSTEN, XXIV.
LASO (Bart. de), XLVIII.
LATZKY, *zie* LJÄTZKI.
LEMAIRE Isaac, XXVI, XXIX, XXXIV, XLIV, XLV, XLVI, 6, 28, rugzijde krt. II. v°.

M.E.C.D. 2017

LEMAIRE Jacques, XLVI.
LEUPE P. A., 110.
LEY J. J. van der, XV, XLVI, 109.
LIMA, XXXIV, 56.
LINDE Dr. A. van der, XXIII, XXV, XXVI, 14, 109.
LINSCHOTEN Jan Huyghen van, XVII, XXVII, XXX, L, 4, 5, 6, 33, 62, rugzij krt. II. r°. en v°.
LJÄTZKI (Latzky) J., 3.
LODI, XXXI.
LODIJA'S, 16
LODINGHEN, *zie* LODIJAS.
LOMMEN, 94.
LONCK, C., LIV.
LOOKOUT Kp., 88, 95.
LOS, —sen, 24.
LOUVVSOND, 90.
LUCA, 32.
LUCACH, 11.
LUDLO, (Arn). XL.
LUMLEYS INLET. 49, rugzij krt. I.
LUZ S. Jan de, 86, 87, 90, 96, 97.

M.

MACQUI Jean, 96.
MADAGASCAR, XLV.
MADRID, XXXIII, XLVI.
MAINE, 7, rugzij krt. II v°.
MAJOR R. H., 3.
MAKATEA EIL., XXIII.
MALAJOE, 11.
MALETUR, 11.
MANGANSOISCOYGORAD, *zie* MANGAZEYA.
MANGAZEYA, 26.
MANILLA, XXX, XXXV, XXXVII.
MAR MORE, rugzij krt. II.
MARMOREA, rugzij krt. II.
MAR DEL ZUR, 10, 51, rugzij krt. I.
MAR VERMEJO, 9.
MARE CASPIUM, 21.
MARGARITA (Groot), XXXVII.
MARKHAM (Sir Clem), XXIX, XXX, XXXV, XXXVII, 9, 35, 41, 110.
MARINE (Ministerie van), te Madrid, XXIX.
MARMER, 37, 41.
MASSA (Isaac), XXI, XXIII tot en met XXVIII, XLII, 6, 7, 12, 18, 28, 34, 57, rugzij krt. II r°. en v°.
MASSASCHUSSETS, rugzij krt. I.
MATAHIVA EIL., XXXIII.
MATENSKINSARCH, rugzij krt. II r°.
MATHAM (A.), XXV.
MATSEIOFTSAR, rugzij krt. II r°
MATSIJN EIL., 62.
MAURITS (Prins), XXV, XXVI.
MAURITIUS (Baai), 82.
MAY (Jan Cornelisz.), XVII, XXI, XLII, XLIII, 6, 7, 58, 61, 62.
MENDAÑA, XXIX, XXX, XXXIV.
MERCATOR (G.), 21, 29, 79.
METEREN (E. van), rugzij krt. I.
MEXICO, XXX, XXXIII, XXXIV, XXXV.
MEYN (Jac Lenaertsz.), XVI.
MICHAEL FEODOROWITCH ROMANOFF, XXIII.
MICHOW, XXIII, XXIV, 4, 111.
MILAAN, XXXI.
MISERY (Mt.), 81.
MISWIJZING op Spitsbergen, 88.
MOES (E.), XXV.
MOLUKKEN, XLV, 8, 10.
MOLYNEUX-GLOBE, 10.
MONOMOTAPA, XLV.
MOORD op den Commies, 60.
MOORE (Ad.), XL.
MOORTREEDE, 7, rugzij krt, II v°.
MORGA (Ant. de), XXXVI, 110.
MORSEN, 57, 68, 84, 90, 94, 97.
MOSCOVIA, XXV, XXVI, XXVII, 4, 7, 12, 14, 49.
MOSSEL, 78, 95, 97, 98.
MOTER, XLI.

M.E.C.D. 2017

MOUCHERON (Balt. de), 13.
MOUCHERON (Melch. de), XXV.
MULLER (Fred.), XXV, XLIX, LII, 110.
MULLER (Fz. Mr. Dr. S.), XLII, XLIII, 7, 110, 111.
MURPHY-NIJHOFF, XX, 111, rugzij krt. I.
MUSEUM (Britsch), XX, XXIX.
MUSEUM (Ned. Hist. Scheepv), XX.
MUYDEN (Willem van), 86, 95, 96, 97, 98, 100.
MUZELMANNEN, XXXVII.

N.

NARIM, NARYM, NARIMSKOI, NARMISCOY, 24, 25, 26.
NAY (Corn. Cornsz.), XXIV, rugzij krt. II v°.
NE—EM (Riv.), 20.
NIAU-EIL., XXXIII.
NICARAGUA, 43.
NOORDKAAP, 64, 85, 96.
NOORWEGEN, 64, 75.
NORDENSKIÖLD, XXI.
NORENBEGA, IX, 7.
NORTH-GAT, 82.
NOXINSCOY, *zie* NARIMSKOI.
NIJL, 28.
NUFFELEN, *zie* UFFELEN.

O.

OB (Rivier), XXVII, XXVIII, 3, 5, 13, 16, 18, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 32, 33.
OBB RECA, *zie* OB.
OBOLENSKY (Prins Mich.), 109.
OBOS, 38.
OBSCOY-GOROT, 24.
OBY, *zie* OB.
OCEAAN (Atlant.), XLV.
OCEAAN (Groote), XLVIII.
OCEAAN (Stille), XXV, XXIX, *zie ook* ZUIDZEE.
OERAL, XXIII, XXVII, 20.
OLINDA, LIII.
ONDERKONING V. PERU, XXX, XXXII, XXXV.
ORANJE-EILANDEN, 5.
ORANJERIE-BAAI, XXXVII.
OREGON, rugzij krt. I.
ORTELIUS, 4, 10.
OSOIL, OSOYL, 12, 14.
OSTACHII, 26.
OSTIUGA VELIKI, 12.
OSJAKEN, 26.
OVERTOOM OF VOLOC, 33.

P.

PAARLEN, 39.
PANAMA, XXX, XXXII, XXXV, 43.
PARADIJS, 33.
PARIJS, XXIV.
PASCAERT, XVI.
PASSAGE, (noordwest), XXIV.
PATER (Adr. Jansz.), LIII.
PAYTA, XXX.
PEISIDA (Riv.), rugzij krt. II.
PEISWA (Riv.), 29.
PELYMSK, 24.
PENOBSCOT, XLIII.
PERM, 21.
PERNAMBUCO, LI, LIII.
PERSE, XLI.
PERU, XXX, XXXI, XXXIV, XXXV, XLV, 8, 10. 40, 43, 56.
PERZIË, 36.
PESIDA (PEYSIDA) (Riv.), 29, 31, rugzij krt. II.
PETSCHORA, PETZIORA, PETZORA, 3, 4, 20, 33.
PHILIPPIJNEN, XLV, 9, 43.
PIET HEIN, LII.
PIET RIVIERE, XXVIII.

M.E.C.D. 2017

PINAS, XXXII.
PISANUS (Octavius), 56.
PITA, 40.
PITZANIZA, XXVIII.
PITZIANITSA, XXVIII.
PJASINA, PJÄSINA (R.), 29.
PLANCIUS (Petrus), XVII, XVIII, XXI, XXII, XXXVIII, XLIII, XLIV, XLV, XLVI, XLVIII, XLIX, 4, 7, 49, 71, 79, rugzijde Krten I en II.
PLANCIUS (Cas van D. Y.), LIII.
PLATANOS, 38.
POHEM, 24.
POLIEM, 24.
POLO (Marco), 29.
PONTANUS (Isaäc), XXII, 86, 102.
PORTUGEEZEN, XLV.
PRICKET (Hab.), XXXVIII, XLI.
PRINCE CAHRLES (Island), 88.
PRINS VAN WALES, 51, rugzij krt. I v°.
PRINSENHOF, 62.
PUERTO BELLO, XXX, XLII.
PURCHAS, XXXV, XXXVIII, XLI, XLII, 9, 49,
PYHR (riviere), XX.

Q.

QUEYROS, *of* QUIROS (Pedro Fernandez de), XX, XXIV, XXVIII, XXIX, XXX, XXXI, XXXIII, XXXIV, XXXV, XXXVI, XXXVII, XLII, 10, 11, 35 vlg., 55, 56, 109.

R.

RATCLIFFE, 72, 100.
REGEERING v. Ned. Indië, XXXVII
REYES, LOS TRES (Schip), XXXII.
REYSGHESCHRIFT, XXX, XLIX.
RHA (Riv.), 21.
RIJP (Jan Cornelisz.), 64, 68, 80, 82, 85, 86, 89, 102,.
RIMINI, XXXI.
ROBAERT (Aug.), XLVI.
ROCHELLE, (La) 87, 96.
RODENBURG (Th.), LII.
ROET *of* TALK, 40.
ROME, XXXI.
RÖSLYN (Helisaeus), 6, 7, 63.
ROTEIROS van H. Gerritsz., LI, LIII.
ROTGANZEN, 94.
ROTTERDAM, 99.
ROUFFAER (G. P.), XXXVI, 111.
RUGE (S.), 3, 111.
RUSGLAS, 4.
RUSLAND, XXIV, XXV.
RUYTERS (Dirck), LI.

S.

S. PEDRO (Schip), XXXII.
S. PEDRO Y, S. PABLO (Schip), XXXII.
S. SALVADOR, XLIX.
SANTA (Cruz), XXXIII.
SABLE (Cap de), 59, 61.
SACRAMENT, 44.
SALINGEN (Simon van), XXV.
SANTVOORT (Adr. van), XLVI.
SAMOJEDEN, p. m.
SCHAPENHAM, Geen Huygen, XXXIV,
SCHEMERING, 91.
SCHEPEN (Hollandsche), XXXVII.
SCHOONHOVEN, 90.
SCHOTLAND, 65. 75.
SCHOUTEN, (W.), XXXIV.
SEBASTIAN (S.), 87.
SEBO, 40.
SEBUR, 5, 19.
SELLY, *zie* SILLY.
SEMBLA, *zie* ZEMBLA.
SEMIPALATINSK, 23.
SESA (Hertog van), XXXI.
SEVILLA, XXIX, XXXI, 42.

M.E.C.D. 2017

SEYNAM, 72, 73, 101.
SIBERIË, XXIII, XXIV, XXV, XXVII, XXVIII, 5, 15, 19.
SIBIER, 5, 26, 58.
SIBIRDAM, 19.
SILLY, 95, 96.
SLATABABA, 3.
SLEDEN, 17.
SMITH (John)., rugzijde Krt. I.
SMITH (Sir Tho), XXXVIII.
SOEHNA, 18.
SOFALA, XLV.
SOIL CAMSCOY, 21.
SOKOLI GORY, 21.
SOLIKAMSK, 21.
SOLWYTSCHEGODSK, XXVII, XXX, XXXIII, XXXVII, 12, 16, 20.
SOMER-ZEE, rugzij krt. II.
SONNEWIJZER (Vergulde), XLIV.
SOYBA (Riv.), 21.
SPANJAARDEN, XLV, 23.
SPANJE (Nieuw), (Mexico), 40, 43.
SPITSERGH, *zie* SPITSBERGEN.
SPITSBERGEN, XXII, XXIV, XLIII, 65, 79 vlg.
SPITSENBERG, 65, kaart III.
STAFFE (Phillip), XL.
STANLEY *of* ALDERNEY, XXXVI, 110.
SUCHONA (Riv.), 12, 18.
SURGUT, 24, 26.

T.

TAAS *of* TAS RIV., 33.
TABAB, 22.
TABAK, 60.
TABAKSPIJPEN, 60.
TAFFA (Riv.), 24.
TANDENBAAI, 84.
TARA, 26.
TARA (Riv.), 26.
TARTANA, 5, 6, 63.
TARTAREN, XLI, 23, 25.
TAUMACO, XXXIII.
TAWDA, 24.
TELT (Riv.), 27.
TERNATE, XXXVII, 40, 43.
TERRA (AUSTRALIS), XXIX, XXXVI, XLVII.
TERRA DE BACCALAOS, 8, 49, 59.
TERRA NOVA, XVII, 7, 9, 103.
THOMAS, XLI.
THRESOOR der Zeevaert, 4.
THULE, 79.
TYGER (Schip), 66, 87.
TINGOESIJ, 27, 28, 29.
TINNEN, *zie* TIUMEN.
TIUMEN, 22, 23.
TOBOL (Riv.), 22, 23, 24.
TOBOLSCA, 23, 24, 26.
TOBOLSK, 23, 26.
TOERA (Riv.), 12, 22, 23.
TOERGAEF *of* TORGALF (Riv.), 33.
TOM (Riv.), 25.
TOMSK, 25, 26.
TOOM (TOMSK), 25, 26.
TOORTSE der Zeevaert, LI.
TORRES (Luiz Vaez de), XXX, XXXII, XXXIII, XXXV, XXXVI, 36, 39.
TORRES EILAND, XXXVII.
TORTUGAS, LIII.
TRINITY (House), XVIII.
TSCHEPZA (Riv.), 21.
TUBA, 38.
TURA RIV., *zie* TOERA.
TURBIDE, 97.

U.

UFFELEN (Hans van), rugzij krt. II.
UHLENBECK (C. C.), XXV.
ULJASSUTAI, 23.
USSELINCX (W.), XLIV, XLV.
USTIUGA, 12.

M.E.C.D. 2017

V.

VALENCIA, XXIX.
VASSILIEVITCH (Ivan), 3.
VEER (Gerrit de), 80, 81, rugzij krt. II.
VELASCO (D. Luis de), XXX.
VERA CRUZ, 41.
VERGATERIA, 21, 22.
VERHAEL (Cort etc.), XXV.
VERHAEL (Jaerlijck), XLIX, LIII.
VIATCA, VIATKA, 21.
VIRGINIA,—AS, XVII, 7, 49, rugzij Krt. I.
VIRGINIANEN, 9.
VISSCHEN der Ne. Hebriden, 39.
VITELLIUS (R.), XX, XXI.
VLOOT (Nassausche), XXXIV, XXXV XLVIII, L.
VOGELHOECK, 65, 84, 86.
VOGELSANG, 82.
VOLGA (R.), 21.
VOLOC *of* OVERTOOM, 33.
VOORLAND (Pr. Henrie's), XXXIX.
VOS (Schip), XXIV, XLII, 6, 7, 61.
VOS, sen., 93.
VROUW (Onze lieve), van Loretto, 44.
VRYER (Jan Jacobsz.), 78, 95, 97, 98.
VSTINGA, *zie* USTIUGA.
VUURBERGEN, 27.

W.

WAGHENAER (Lucas Jansz.), 4.
WAL (Ernst van de), 6.
WALBEECK (Joh. van), LI.
WALES (Nw. Zuid), XXXII.
WALLE (Jan van de), XXV.
WALRUSSEN, *zie* MORSEN.
WALVISSCHEN, 57, 69, 93, 94.
WALVISCHVANGST, 69 vlg.
WARSINA, 73, 102.
WASSENAER (N. van), 66, 79.
WAYGATS (—sch), XXVII, 4, 5, 6, 28, 32, 33, 57, 64, rugzijde. krt. II r°. en v°.
WASHINGTON (Staat), rugzij krt. I
WELIKII USTJUG, 12.
WERCHOTURJE, 21.
WERELD (Nieuwe), XLIX.
WEYGATS, *zie* WAYGATS,
WEYMOUTH, XVIII, XX, 49, rugzij Krt. I.
WIDOWES (Thom), XL.
WIED (Ant.), 3.
WIEDER (Dr. F. C.), XLIII, XLVII, XLVIII, 6, 9, 111.
WIJSSERA, 20.
WILLEBRORD EIL., 74, 102.
WILLOUGHBY (Sir Hugh), 71, 72, 73, 74, 100, 101.
WILLOUGHBY'S EILAND, 62, 74, 102.
WINWOOD, 49.
WISCHERA (Riv.), 21.
WILDA, 4.
WILLEKENS (Jacob), XLIX.
WILLEMSDR (Aefgen), LIII.
WILSON, XL, XLI.
WINWOOD, XX.
WITSEN (Nic.), 15.
WITSOGDA, 12, 14, 16, 18.
WITSOGDA (Riv.), 12, 20.
WITSOGDA SOIL., 20.
WJATKA, 21.
WOLGA (Riv.), 21.
WOSTENHOLME (John), XXXVIII.
WOSTENHOLME (Kaap), XXXIX,.
WYDOWSE, XLI.
WYSCHERKA (Riv.), 20, 21.
WYTSCHEGDA, 12, 20.

Y.

YARENSKOI, 20.
YRTIS, YRTYSCH, *zie* IRTISCH.

M.E.C.D. 2017

YSKAAP, 85.
YSLAND, XXXIX, 75, 96.
YSSOND, 89.

Z.

ZAANDAM, 97, 99.
ZABRA, XXXII.
ZARAGOZA (Don Justo de), XXVIII, XXIX, XXX, XLIV, 35, 110.
ZEE (Middellandsche), 36.
ZEE (Roode), 33.
ZEE (Tartaarsche), 57.
ZEE (Witte), 13.
ZEEGHEL (Gulden), XV.
ZEEHORS, 68.
ZEELAND (Nieuw), XXXII.
ZEEVAERT (Licht der), XV.
ZEMBLA (Nova), XXIII, XXVII, 4, 6, 7, 28, 49, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 65, 79 vlg., rugzij Krt. II.
ZERGOLT, 24.
ZILVER, 39.
ZORGOET, 24.
ZOUPANNEN, 41.
ZUIDLAND, XXVIII, 55.
ZUIDZEE (Stille), XXIV, XXXI, XXXVIII, XLIV, XLV, 10, 55, 57.
ZUTPHEN (Schip), LIII.
ZWAVEL, 27, 31.

M.E.C.D. 2017

AANTEEKENING BIJ PAGINA XLVI

Het boek was al afgedrukt, toen mij eene aanteekening in handen kwam, welker bestaan mij voor den geest had gezweefd, doch zonder dat ik haar terug had gevonden. Zij werpt eenig meerder licht op Hessel Gerritsz' functie van Kaartenmaker der Oost-Indische Compagnie en doet ons ook nog het bestaan van eene kaart van Batavia kennen.

Uit: het Handschrift van Van Dam, Iste Boek, Iste Deel, blz. 305 verso vlg.

De eerste bij de Compagnie aangesteld bij Res. XVII van 20 April 1602 is geweest Petrus Plancius en dat om een pertinente aanteekening te maken van alle de plaatsen in Oost-Indië, daar men eenigen handel zoude mogen zoeken.

Daarna is (zie Res. XVII van 21 Maart 1619) het geweest Hessel Gerritsz, die alle de paskaarten, zoo voor Indië als voor de uitgaande schepen aan de Compagnie leverde, mitsgaders dezelve corrigeerde en verbeterde na ondervinding van zaken. En is hem in het jaar 1619 toezegging gedaan dat, ingevalle hij de Compagnie wel en getrouwelijk kwam te dienen, dat men hem zonder praegnante of wettelijke redenen niet zoude verlaten maar als kaartenmaker zoude continueeren als zijnde de Compagnie bij Octrooi van haar Ho. Mo. van den jare 1619 (van 12 Febr. 1619) alleen geauthoriseerd te maken, drukken en uitgeven de journalen, lees- en paskaarten, of andere beschrijvingen, memoriën en afbeeldingen der Oostindische vaarten of van de eilanden daarbij en om gelegen, op poene als in het voors. octrooi staat vermeld.

En mogen dienvolgende (zie Res. XVII van 11 Juli 1628) geene kameren eenige andere personen tot het maken van kaarten employeeren als den voorn. Hessel Gerritsz volgens het gemelde octrooi en den eed, dien hij aan de HH. Burgemeesteren van Amsterdam hadde gedaan.

En is vervolgens verstaan dat de stuurluiden vóór haar vertrek naar Indië zoude worden aangezegd hare kaarten en zeilsteenen

M.E.C.D. 2017

aan de Compagnie wederom te doen hebben of dat men het kostende van dezelve aan hare maandgelden zoude korten.

En alzoo hij gemaakt hadde (zie Res. XVII van 21 Aug. 1629) een kaart van Batavia en dat voor ieder Kamer een, is verstaan dat men met hem daarover zoude accordeeren des dat men geen kaarten of conterfeitsels zelfs van die of andere plaatsen zoude mogen laten maken zonder consent van de Vergadering van XVII.

De voorn. Hessel Gerritsz overleden zijnde is voor ordinaris en gezworen kaartenmaker van de Compagnie door de Kamer Amsterdam aangenomen Willem Jansz. Blaeu etc.

M.E.C.D. 2017

M.E.C.D. 2017

Tweede Staat der Kaart (lat. uitgave 1613).

M.E.C.D. 2017

VERHAEL VANDE REYSE, ENDE DE NIEUW' ghevonden Strate van Mr. Hudson.

Mr. Hudson die ettelijcke malen Westwaerts een doorgangh ghesocht heeft, had zijn ooghmerck om door Lumbleys inlet [1]) in Fretum Davis in een doorgaende Zee te comen, ghelijck wy sulcx in zijn Caerte by Mr. Plantius [2]) gesien hebben, ende by westen Nova Albion [3]) in Mar del Zur te loopen, daer een Enghels-man, soo hy gheteekent had, door ghepasseert was [4]). Maer nae veel moeytens heeft hy dese wech, die hier op dees Caerte gheteeckent staet, gevonden, die hy vervolcht soude hebben, hadde 't ghemeen Scheeps-volck niet soo onwillich gheweest: want also sy wel 10 maenden uytgeweest hadden, daerse nochtans maer voor 8 maenden gevictalieert waren, ende op de heele wech maer een man ghesien hebben die haer een groot Dier bracht dat sy aten: die, om dat hy qualijck ghetracteert wiert, niet weer en quam, soo isset gemeen Scheeps-volck (als sy weder vande hoochte van 52 gr. daer sy verwinterden, tot op de hoochte van 63 grad. langhs de West-zyde vande Baye, daer sy in geloopen waren) op -gheclommen, daer sy een ruyme Zee ende groote baren uyten Noordwesten vernamen, endelick teghens haer Meesters op-gestaen, die vorder voort wilden, ende hebben d'Overheyt altesamen in een Sloep ofte schuyt buyten scheeps gheset, ende zijn alsoo met het Schip nae Enggelant geseylt: Hierom zijn sy, als sy t'huys quamen, altesamen in prison gheset, ende dese Somer zijnder op nieus schepen ter ordonnantie van den Coningh ende den Prince van Wallis derwaerts ghesonden [1]), om de doorgangh verder t'ontdecken, ende Mr. Hudson met den zynen op te soecken: welcke schepen bevel hebben om met hun tween, als de passagie ghevonden sal zijn, door te passeren, ende een t'huys te senden met de tijdinghe, die wy verwachten.

---

[1]) De tegenwoordige Hudson Straat.

[2]) Misschien de kaart die Hudson ontvangen had uit Virginia van John Smith. Verg. mijne Hudsonuitgave. Zie ook 2 aantt. verder.

[3]) *Niet* te verwarren met New England (ongeveer Massachusetts) dat eerst in 1614 dien naam ontving, maar de kust van de tegenwoordige staten Washington en Oregon. Zie Gerritsz kaartje der beide halfronden. De opmerking bij Murphy „Hudson in Holland" (ed. Nijhoff, 1909) p. 44 noot 1 berust op eene vergissing.

Dit kustgedeelte werd door Francis Drake, in 1579, New Albion gedoopt „and that for two causes: the one in respect of the white banks and cliffs which lie towards the sea; the other, that it might have some affinity, even in name also, with our own country, which was sometimes so called".

[4]) Hudson beschikte over de kennis die George Weymouth had opgedaan van de noordelijke vaarwaters (1602 en 1605). Hessel Gerritsz toch verhaalt in het aanvullingsblad van zijn boekje (1612) dat Plancius de journalen van Weymouth aan Hudson gegeven had. Zie onze Bijlage A: „Verhael van d'ontdeckinghe van de nieu-ghesochte Strate in 't Noortwesten."

Bovendien stond hij, naar Van Meteren (ed. 1611) mededeelt, in betrekking tot Captain Smith, die zich in Virginia had onderscheiden. Van diens hand was, in 1608 te Londen, een boekje verschenen, getiteld: „A true relation of such occurrences and accidents of noate as hath hapned in Virginia since the first planting of that Collony" etc. (met kaart).

[1]) Button en Hall, 1612. Zie: Miller Christy: „The voyages of Captain Luke Foxe a.o. — Dln 88 en 89 der uitgaven van de Hakluyt Society (New Series) 1914.

BIBLIOTECA HISPANICA MADRID
C. H.
BIBLIOTECA HISPANICA MADRID
M.E.C.D. 2017

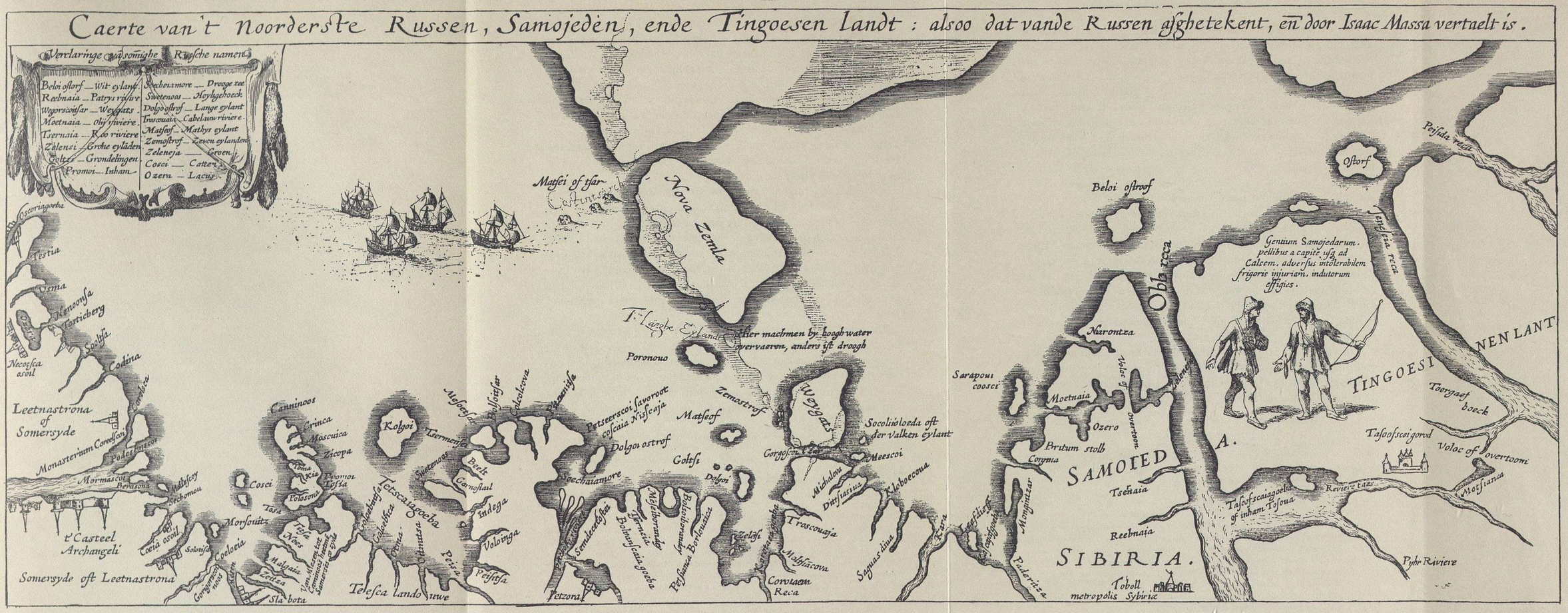

Tweede Staat der Kaart (lat. uitgave 1613).

M.E.C.D. 2017

AENMERCKINGHEN[1]) OP DESE RUSSCHE CAERTE ende oock op de tusschen-reden [2]) die Isaac Massa by de beschryvinghe ghevoecht heeft.

Op de Caerte heeft Massa de Russche naem, die met Griecksche Letteren gheschreven stondt, op 't Landt daer boven de Strate Matseioftsar, anders Matenskinsarck ende Costinsarck [3]) genoemt, geinterpreteert voor America [4]), ghelijck hy dat in mijn voorbeeldt gheschreven had, dat wel een groote faute is; Want t'Landt dat Willem Barentsz. langhs gheseylt heeft, ende daer hy t'behouden huys op timmerde, streckt noch wel 60 mylen inde hoochte Noordelijcker; ende is ooc altoos met de naem Nova Semla ghenoemt, dat soo veel te segghen is, als Nieu landt [5]), dat men meent een Eylandt te wesen.

Dan D. Peter Plantius heeft daer een tegen-meeninghe af, uyt het relaes van Willem Barentsz. ende Hans van Uffelen [6]) van Rotterdam, die hem vertelt hebben verstaen te hebben uyt een Overste vande Samoyeden [7]) aen de Zuyd-zyde vande Strate van Weygats, dattet voornoemde Nova Semla Oostwaerts aen 't Zuyder vaste Land vast is, ende dat de Mar More [8]) (dat hy uytleydt voor de stille Zee) Oostwaerts vol ijs verstopt leyt, dat uyt de groote Rivieren comt, t'welc uyt dese Caerte wel also eenichsins soude schynen, waer 't dat t'Land dat by Noorden de Riviere Peisida [9]) gheteeckent is, ende t'Land van nova Sembla aen een ghetrocken waer.

Dan alsoo Jan Huyghen schrijft dat d'Amsterdammer Tolck veel dinghen qualijck verstaen [10]) heeft: ende dat de Russen aen zijn Tolck, Fransoys de la Dale, gheseyt hebben, dat men 10 of 20 mylen [11]) door de Straete van Weygats gantsch gheen ijs en vint; soo laten wy dese sake, als noch onseeker zijnde, in twyfel hanghen.

Op d'eerste aen-ghetekende plaetse daer Massa seydt dat hy bewysen wil datmen niet door Weygats en mach, staet te mercken [1]) dat hy wat rondelijck de sake af-seyt: want t'is immers van d'Enchuysers ghedaen, en daerom sout oock noch weer connen ghedaen worden; doch t'is blijckelijck datmen 't all Jaren niet soude connen doen.

Ende in de tweede aen-gheteeckende plaetse seyt hy, dattet in hondert Jaeren [2]) niet eens te doen is; daer 't nochtans van de drie malen [3]) dattet by onse Hollanders beproeft is, eens gebeurt is, ende de tweede-mael warense oock al tot het Staten Eylandt ghecomen, van daer sy uyt vreese van in 't ijs beset te worden, zijn weder-ghekeert.

Ende de twyfelingen [4]) vande Strate van Anian, so men die gemeenlijck noemt, beschrijft hy al wat slechtelijck, want hy fondeert zijn twyfel daer op, dat hy niet en weet hoe de menschen in America souden ghecomen zijn, soo 'er een wyde tusschen t'vaste Land van Asia ende America ware; daer nochtans so wel de Chinesen en Japonesen ten Westen van haer; als onse natie ten Oosten van haer, alle beyde van over langhe eeuwen altoos schepen ghehadt hebben, daer met sy licht connen derwaert overgheset wesen [5]).

Dit moet ick noch noteren, dat ick van 't ongheluck van d'Amersfoorder Commys [6]) aen Nova Francia [7]) al veel te stijf in de Voor-reden ghesproken heb, want een saeck is dickwils heel anders dan 't hem ten eersten laet aensien, ende om dat ons d'oorsaecken daerom eenich dingh toecomt, meest altijdt onbekent zijn, soo canmen sulcke dinghen geensins vast segghen.

---

[1]) en [2]) Hes.el Gerritsz bedoelt kritiek te leveren, niet alleen op Massa's kaart, maar ook op diens „Cort verhael" waarin Massa het een en ander over de N.O.-lijke doorvaart, dat niet veel tot het onderwerp deed, ten beste gaf.

[3]) Straat Kostin. Verg. Reizen etc. naar het Noorden, eerste deel, p. 20. (Werken der Linschoten-Vereeniging, Dl. XIV, 1917).

[4]) Zie Massa's „Cort Verhael", hiervoren. p. 33.

[5]) Russ. Nowaja Semlja.

[6]) Hans Van Uffelen of Van Nuffelen, de schrijver van Willem Barents op de tweede reis (1595). Zie De Veer „Drie Seylagien" (ed. 1598), p. 14*verso*.

[7]) Dit zou kunnen doelen op het gesprek met de Samojeden, waarvan Gerrit de Veer („Drie Seylagien p. 12*v*.) melding maakt. Barents hield het er in 1595 nog steeds voor, dat de Kara-Zee een binnenzee was, of althans slechts door een nauwe straat met den oostelijken, naar Straat Anian strekkenden oceaan, verbonden was. Zie een kort extract-journaal van Barents (dd. 24 Aug. 1595) dat Plancius in 1609 aan Hudson afstond, in mijne uitgave van De Veer's „Drie Seylagien", Dl. II, p. 229. — Op zijn posthume kaart van 1598 komt die meening *niet* tot uitdrukking. Die kaart is streng zakelijk en houdt zich *niet* met onderstellingen op.

[8]) Bij de Veer („Drie Seylagien", p. 12*r*.) Mermare; op Barents' posthume Kaart van 1598 „Somer Zee", op Gerritsz' kaart van 1614: Kithaika Lacus. Marmorea komt als naam reeds voor op de Catalaansche kaart van 1375.

[9]) Op Massa's *kaart*: „Peisida", in den tekst: Pesida, op moderne kaarten Pjasina en Pjäsina.

[10]) Zie Jan Huyghen „Voyagie ofte Schipvaert by Noorden om", op 31 Augustus 1595. (Editie 1914, p. 169).

[11]) Zie Jan Huyghen, als voren, p. 171.

[1]) Zie Massa's „Cort verhael": „want ick bewysen wil dat mender niet door en can, „en altijts vergeefs sal wesen wat sy doen, oft moesten 't anders aenlegghen".

[2]) Zie Massa's „Cort verhael" „want met schepen, daer in hondert mael niet door te comen en is".

[3]) Bedoeld zijn: 1e Corn. Corn. Nay, Jan Huyghen en De La Dalle in 1594, 2e. Dezelfden met Willem Barents in 1595, 2e Melchior van den Kerckhove (voor Isaac Lemaine) in 1609.

[4]) Zie Massa „Cort Verhael" aan het slot.

[5]) Hessel Gerritsz mag de redeneeringen van Massa afkeuren, doch zoo deze laatste zijn conclusie had gebaseerd op de verspreiding, niet van *menschen* maar van dieren, zou hij juist een standpunt van zijn tijd hebben ingenomen. Zoo betoogt Joseph de Acosta in zijn veelgelezen Historia natural y moral de les Indias (1590) op grond van de overeenkomst tusschen de dieren van Oude en Nieuwe Wereld (en in verband met het scheppingsverhaal) dat beide Werelden slechts door een nauwe zeeëngte gescheiden kunnen zijn. Zie Acosta Lib. I, Cap. 20.

[6]) Pieter Aertsz de Jonge (van Amersfoort) de Commies op de „Craen" die op 26 Nov. 1611 op de Moortreede (Machias bay in den Staat Maine?) vermoord werd. Gerritsz doet in de Lat. uitgave, aan het slot nog eenige mededeelingen omtrent deze reis. Zie p. 58 dezer uitgave.

[7]) Thans Canada, dat, sedert de dagen van Jacques Cartier, den naam Nova Francia droeg (1537). Bedoeld is echter het tegenwoordig Maine.

BIBLIOTECA HISPANICA MADRID
L. C. H.
M.E.C.D. 2017

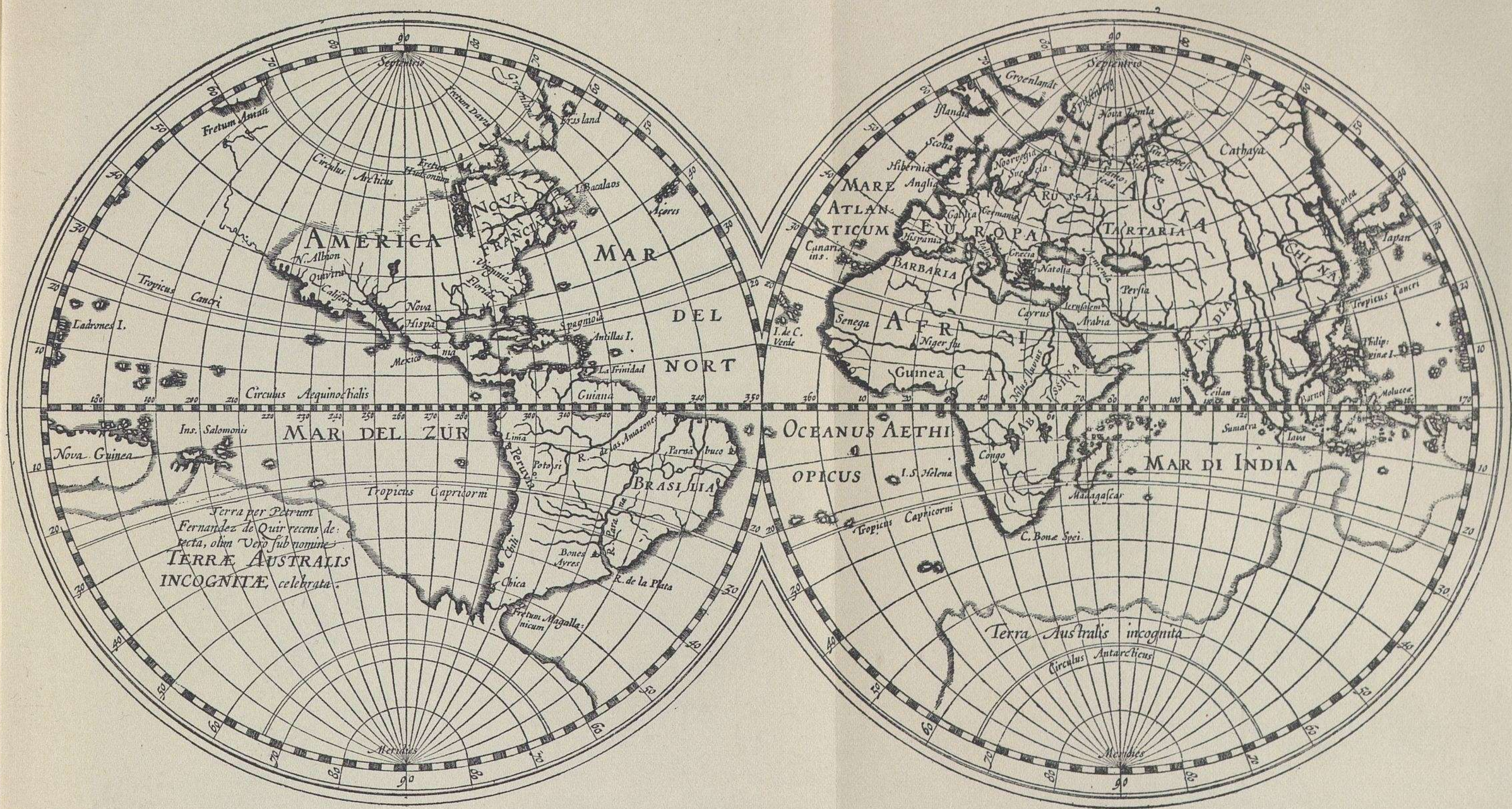

Tweede Staat der Kaart (lat. uitgave 1613).

M.E.C.D. 2017

BIBLIOTECA HISPANICA · MADRID
I. C. H.

M.E.C.D. 2017

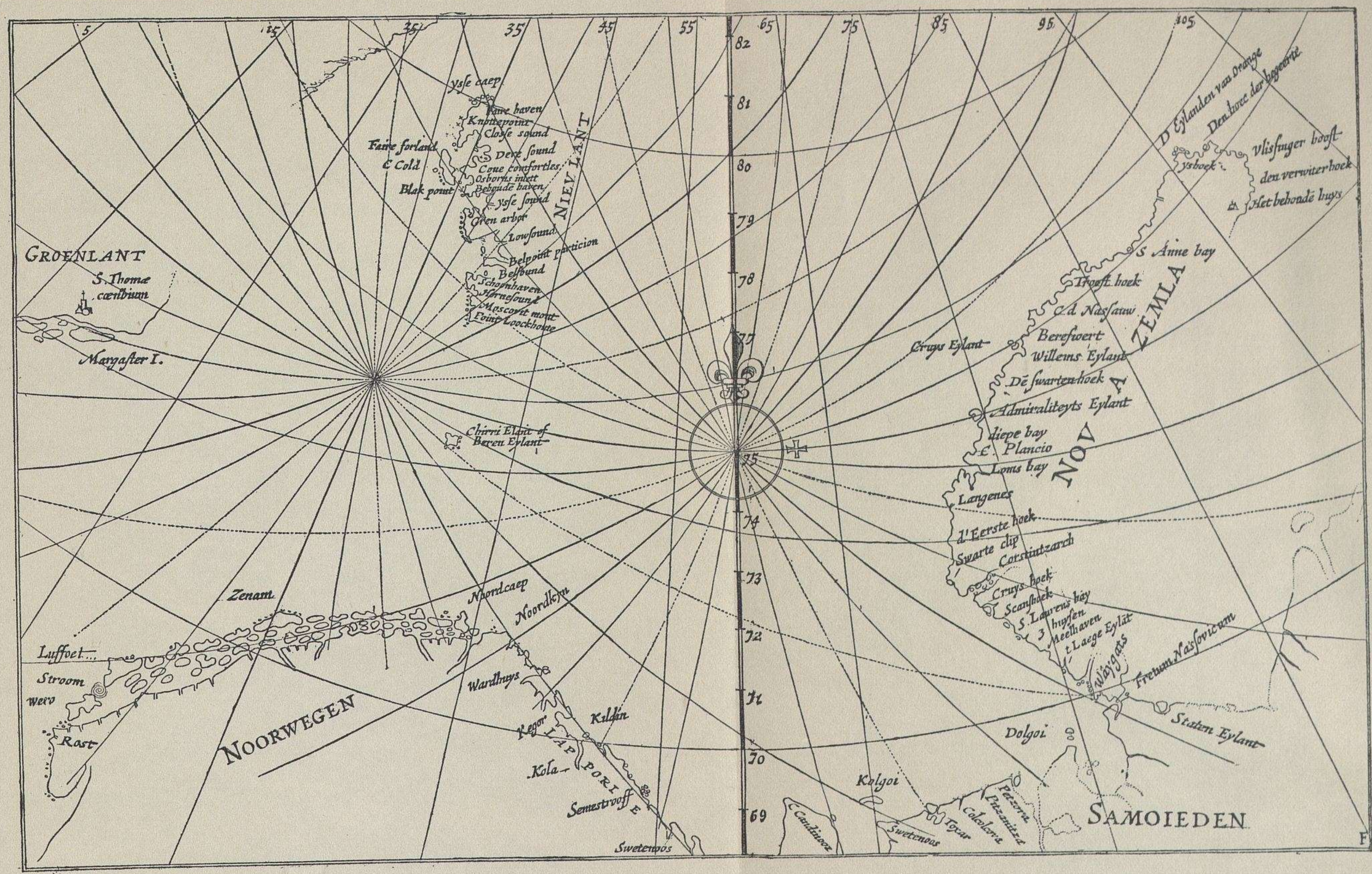
GROENLANT
S. Thomæ cænbium
Margaster I.
NIEV LANT
ysse caep
Faire haven
Knutepoint
Close sound
Faire forland
C Cold
Dere sound
Coue comfortles
Osborns inlett
Blak point
Behuide haven
ysse sound
Gren arbor
Lowsound
Belpoint particion
Belsound
Schoenhaven
Hirnesound
Mascovit mout
Point Loockhoute
Chirri Eilant of Bereu Eylant
Zenam
Noordcaep
Noordkyn
Luffoet
Stroom
Wero
Rast
NOORWEGEN
Wardhuys
Kildin
Kola
LAPPORIE
Semestrooff E
Swetenoos
Kolgoi
Dolgoi
Tgeur
Swetenous
Pezora
Pizemitz
Calolora
SAMOIEDEN
Cruys Eylant
Willems Eylant
Berefoert
Dē swarten hoek
Admiraliteyts Eylant
diepe bay
C. Plancio
Loms bay
Langenes
d'Eerste hoek
Swarte clip
Corstiutzarch
Cruys hoek
Scanshoek
S. Laurens bay
3 huysen
Meelhaven
t Laege Eylat
Wijgats
Freum Nasovicum
Staten Eylant
NOVA ZEMLA
Troost hoek
C. d. Nassauw
S Anne bay
D Eylanden van Orange
Den twee der begeerte
Vlissinger hoofd
ysboek
den verwiter hoek
Het behoudē huys
5
15
25
35
45
55
65
75
85
95
105
82
81
80
79
78
77
76
75
74
73
72
71
70
69

M.E.C.D. 2017

M.E.C.D. 2017

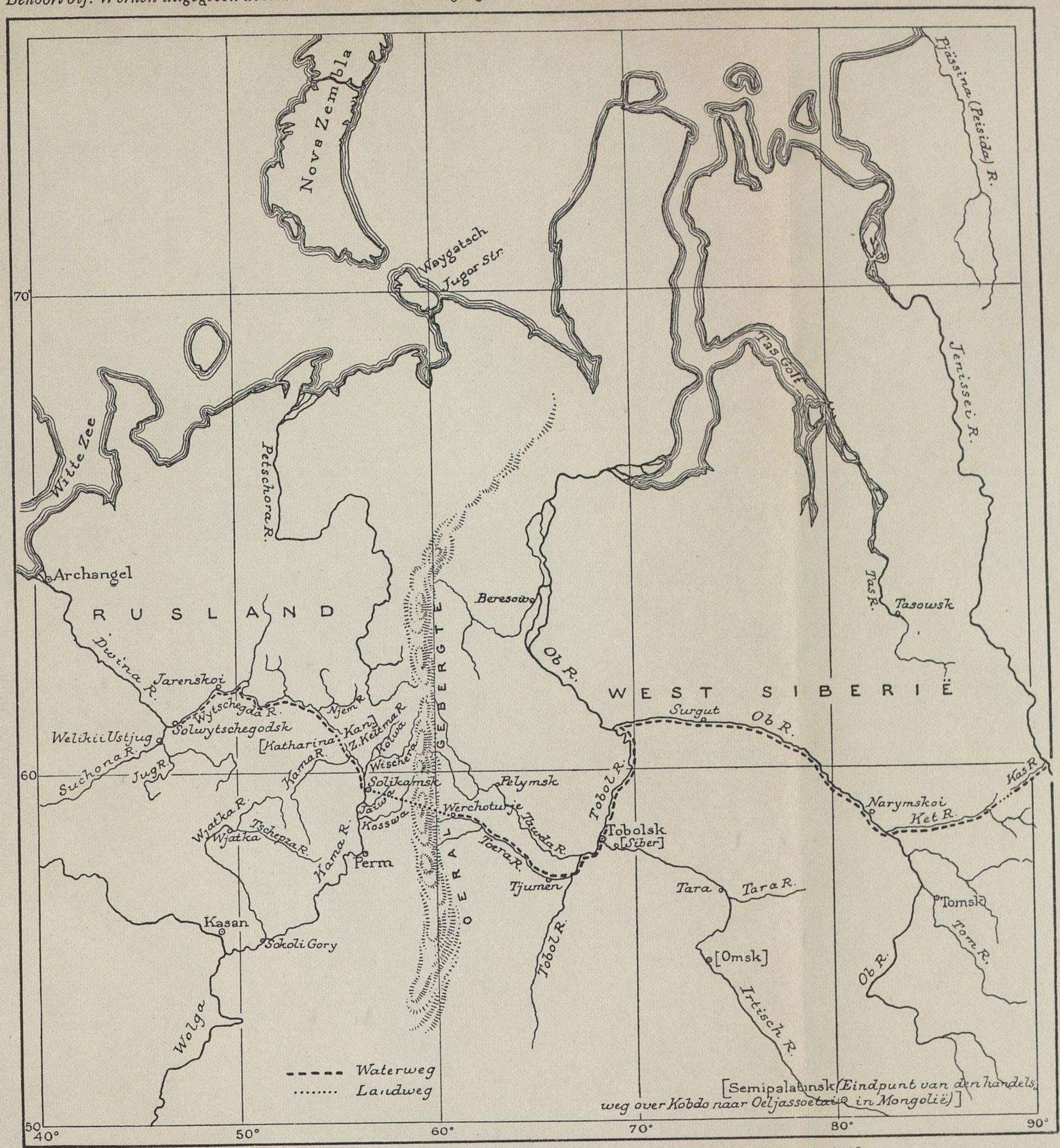

Handelsroute tusschen Archangel en West-Siberië door Isaäc Massa bekend gemaakt in 1612.

M.E.C.D. 2017

BIBLIOTECA HISPANICA · MADRID
L. C. H.

M.E.C.D. 2017

M.E.C.D. 2017

M.E.C.D. 2017

M.E.C.D. 2017